

Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim

Richard Gott

İngilizceden çeviren
Hasan Böğün

Yordam Kitap

Richard Gott

Latin Amerika uzmanı ünlü İngiliz gazeteci. 1960'lı yıllarda Şili Üniversitesi'nde çalıştı. Aynı dönemde *Guerrilla Movements in Latin America* adlı önemli eserini yazdı. *Cuba: A New History* kitabının da yazarıdır.

Eserin orijinal adı:

Hugo Chávez
and the Bolivarian Revolution
(Verso, Londra, 2005)

Hugo Chávez ve Bolivarcı Devrim

Richard Gott

İngilizceden Çeviren:
Hasan Böğün

Yordam Kitap: 44 • Hugo Chávez ve Bolivarcı Devrim • Richard Gott
ISBN-978-9944-122-20-7 • *Çeviri:* Hasan Böğün
Redaksiyon: Tuncel Öncel • *Düzeltme:* Kultigin Akbulut
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni:* Gönül Göner
Birinci Basım: Haziran 2008 • *Yayın Yönetmeni:* Hayri Erdoğan
© Richard Gott, 2005 © Yordam Kitap, 2007

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti.
Nuruosmaniye Caddesi Eser İşhanı No: 23 Kat:1/105 Cağaloğlu 34110 İstanbul
T: 0212 528 19 10 F: 0212 528 19 09 W: www. yordamkitap. com
E: info@yordamkitap. com

Baskı: Ayhan Matbaası
Yüzyıl Mahallesi Matbaacılar Sitesi
5. Cadde No: 47 Bağcılar-İstanbul
Tel: 0212 629 01 65

siyaset

Hugo Chávez ve Bolivarcı Devrim

Bir zamanlar, bir yolcu akşam saatlerinde Caracas'a vardığında, ayağının tozuyla, nerede yatacağını ya da nerede karnını doyuracağını değil, Bolivar'ın anıtına nasıl gidebileceğini sorardı. "Meydandaki hoş kokulu uzun ağaçların yanı başında, tek başına," diye yanıtlarlardı. Yolcu, gözyaşları yanaklarından süzülerek anıtın önünde durur, anıtı, evladına kucak açan bir baba gibi duyumsardı. Yolcunun hakkı var, çünkü biz, bütün Amerika ülkelerinde yaşayanlar, Bolivar'ı baba gibi sevmeliyiz. Bolivar ve onun izinden giden diğerlerinin savaşıyladır ki Amerika halkları kendi ülkelerine kavuştular.

Jose Marti, *La Edad de Oro*, New York, 1889

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 11

BÖLÜM 1: BAŞKANIN PORTRESİ

1 Havana'da Bir Beyzbol Maçı 21
2 *Ancien Regime*'in Çözülüşü 29
3 Barinas'daki Taşralı Kökler 35
4 Barinas'dan Karakas'a: Kırdan Önlenemez Kaçış 38

BÖLÜM 2: BOLİVARCI AYAKLANMAYA HAZIRLIK

5 Gizli Askeri Teşkilatın Gelişmesi 45
6 Elorza'ya Sürgün: Asker-Sivil İşbirliği Deneyleri 51
7 Şubat 1989 (1): Karakas'ta Ayaklanma, *Caracazo* 53
8 Şubat 1989 (2): Perez Hükümetini Yıkan Neoliberal "Paket" 59
9 Asker ve Sivil Devrimciler Arasındaki Tartışmalar 68
10 Şubat 1992: Chávez'in "Askeri Müdahalesi" 74
11 Amiral Grüber'in Kasım 1992'deki Başarısız Darbesi 81
12 Sivil Devrimcilerin Yurtsever Cephesi 86
13 Latin Amerika'nın Köktenci Askeri Ayaklanma Deneyleri 91

BÖLÜM 3: 19. YÜZYILIN DEVRİMCİ GELENEĞİNİ YENİDEN CANLANDIRMA

14 Kurtarıcı Simon Bolivar'ın Mirası 101
15 Robinson Crusoe ve Simon Rodriguez'in Felsefesi 112
16 Ezequiel Zamora'nın Dileği: "*Horror A La Oligarquia*" 120

BÖLÜM 4: ANCIEN REGIME'İ BARIŞÇI ARAÇLARLA YIKMA ÖRGÜTLENMESİ, 1992-1998

17 Yare Hapishanesi ve Siyasi Müttefik Arayışları 128
18 Guayana'da Siyaset ve *La Causa R*'nin Yükselişi 134
19 Chávez'in Seçim Zaferi, Aralık 1998 143

BÖLÜM 5: CHÁVEZ İKTİDARDA: İLK YILLAR

20 Kurucu Meclis ve Yeni Anayasa 151
21 Göğün Yarıldığı Zaman 158
22 "Endojen" Bir Tarımsal Gelecek İçin Planlama 165
23 Yeni Petrol Siyaseti 175
24 Ekonomik Program Üzerinde Bölünmeler 182
25 Adli Reform 188
26 "Bolivarcı" Bir Dış Siyaset Geliştirmek 191
27 Kolombiya: Şiddete Batmış Komşu 200
28 Yerlilere Yeni Haklar 207
29 Muhalefetin Değişen Niteliği 214
30 Ekim 2001: Eski Sendikalar Devrime Karşı 218

BÖLÜM 6 MUHALEFETİN BOLİVARCI DEVRİMİ DEVİRMEYE YÖNELİK ÜÇ GİRİŞİMİ

31 Kasım 2001 Devrimci Kararnameleri, Luis Miquilena'nın İstifası ve Muhalefette Hareketlenme 225
32 Muhalefetin İlk Gözdağı: Nisan 2002 Darbesi ve Karşı Darbe 232
33 Nisan Darbesinden Sonraki Hava 247
34 "Mahşerin Dört Atlısı": Medya Savaşı 254
35 Muhalefetin İkinci Tehdidi: Aralık 2002 "Ekonomik Darbe"si 258
36 Halka Yiyecek ve Eğitim Sağlama: "Misyonların" Gelişimi, 2003-2004 264
37 Muhalefetin Üçüncü Tehdidi: Ağustos 2004 Halk Oylaması Çağrısı 268

SON SÖZ: ORDU VE SİVİL TOPLUM

EK A Chávez ve Castro Havana'da 283
EK B Yerli Halkların Hakları 292
EK C Mucize Sos 295
KAYNAKÇA 298

Giriş

Venezüella Devlet Başkanı Albay Hugo Chávez, dünyanın dikkatini ciddi olarak ilk kez 2002 Nisan'ında bir darbeyle devrilince çekti. Hemen iki gün sonra mucizevi bir şekilde halk desteğiyle yeniden iktidara geldi. Çoğu yabancı tarafından karmaşık bir Latin Amerika ülkesinde garip bir halk deneyi olarak görülen şey, hemencecik uluslararası ilginin ve endişenin konusu oldu. ABD pazarının önemli bir petrol sağlayıcısı olan Venezüella'daki şiddetli iç çatışma, ülke dışında hem sağ hem de sol tarafından ilgiyle incelenmeye ve ayrıntılı olarak tahlil edilmeye başlandı.

Nisan darbesinin açık faşist doğası, Şili'de Eylül 1973'te Salvador Allende'nin devrilişini ve Pinochet rejiminin kuruluşunu hatırlattı. Ülkenin işverenler federasyonu *Fedecameras*'ın mensubu olan kukla darbe lideri, sendikal hareketteki tertipçi ortaklarını terk ederek hızla parlamentoyu, yüksek mahkemeyi, yerel idari organları lağvetti ve Chávez'in yeni anayasasını yürürlükten kaldırdı. Sağcı niteliği böylesine açık olan bir darbe, çoğu kişiyi Chávez hükümetinin belki de daha önce sandıklarından daha yenilikçi ve köktenci olabileceği fikrine sevk etti.

İrlandalı bir televizyon ekibi tarafından hazırlanan ve sonradan yayınlanan "Devrim Televizyondan Yayınlanmayacak" adlı harika belgesel, Karakas'taki Miraflores başkanlık sarayının duvarları arasında darbeden önce, darbe sırasında, darbeden sonra ve yeniden Chávez yönetimine dönüş sırasında olup biten olayları nesnel bir şekilde ve tüm açıklığıyla sergiledi. Belgesel çoğu yabancı izleyiciye, Venezüella siyasetini, toplumunu ve kültürünü etkileyen bunalımın doğasını yerinde ve unutulmaz bir şekilde kavrama olanağı sağladı. Ayrıca, yerel özel medyanın önce darbenin desteklenip yönetilmesinde, ardından da başkana bağlı birliklerce desteklenen ve başkanı yeniden göreve getirmeye yönelen halk hareketinin görün-

tülenip haber yapılmasının reddedilmesinde oynadığı olağanüstü rolü açığa çıkardı.

Bu kitabın ilk hali (*Kurtarıcının Gölgesinde*), 1999 yılında Chávez'in iktidarının birinci yılında yazıldı ve 2000 yılında basıldı. Kitabın asıl amacı, dış dünyanın Latin Amerika'daki gelişmelere ilgisinin düşük olduğu bir dönemde, Chávez'i ve "Bolivarcı Devrim"ini çoğu Anglo-Sakson yabancı izleyiciye tanıtmaktı. Ayrıca o zaman kitabın yazarı, Chávez'in yüzde 56 oy alarak 6 Aralık 1998'de seçilmesinin, yalnız Venezüella'da değil Amerika kıtası ülkeleri arasındaki ilişkilerde de önemli bir yeni çağın başlangıcının işareti olabileceğini düşünmüştü. Karşımızda, kıta siyasetini değiştirmeyi hedefleyen köktenci programıyla halk desteğine sahip, etkileyici bir genç lider vardı.

Yazarın amaçları arasında, 1960'lardan 1980'lere kadar yönetimde olan diktatörlüklerden sonra saygınlığı en düşük düzeye inen kıtanın silahlı kuvvetlerinin görüntüsünü düzeltme arzusu yoktu. Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili ve Uruguay'da iktidarı ele geçiren sağcı subaylar Latin Amerika askeri kurumlarını öylesine gözden düşürmüştü ki, insanlar silahlı kuvvetlerin kendi halklarının saygısını yeniden kazanıp kazanamayacaklarını sorgulamaya başlamışlardı.

Chávez'in kendisi bir grup köktenci genç subayın katılımıyla 1992 yılında bir darbe düzenledi ve başarısızlığının faturasını ödedi. Ama, Chávez'in darbe girişiminin faşist ya da aşırı kibirli bir albayın hareketi olmayıp, köktenci bir kurtuluş hareketi olduğu daha o zamandan belliydi. Planı, ülkenin karşı karşıya bulunduğu sorunlara uzun zamandan beri cevap veremeyen Venezüella siyasal sistemindeki tıkanıklığın önünü açmaktı. Özünde demokratik olan çağrısı, ülkenin onu sıcak karşılayacağının hiç garantisi yokken 1998 yılında başkanlığa adaylığını koymaya karar vermesiyle birlikte açıklık kazandı. Arkasından, kendisini ve hükümetini, hem demokrasiye bağlılığına hem de sahip olduğu olağanüstü halk desteğine tanıklık eden bir dizi seçim ve halk oylamasına soktu.

Bu kitabın ilk halini yazdığım sırada Chávez'in hem ülkesinde hem de dışarıda böylesine tartışma yaratacak bir şahsiyet ola-

cağını tahayyül etmemiştim. Ülkenin harp okulunun sevilen bir öğretmeni olarak isim yapan, eşsiz iletişim becerilerine sahip bu çekici, zeki, iyi eğitimli subay, Karakas'ın geleneksel siyaset seçkinleri tarafından nasıl 20. yüzyılın büyük diktatörleriyle karşılaştırılabilecek zalim bir deve dönüştürülebildi? Kitabın genişletilmiş ve güncellenmiş bu baskısında, Chávez yönetiminin dostları ve düşmanları tarafından nasıl karşılandığı ve yorumlandığı sorununa da değineceğim.

Halen Venezüella'da Başkan Chávez'in hem taraftarlarını hem karşıtlarını şaşırtan içten içe yanan bir devrim sürüyor. Devrim, sevilen albayın kendi eseri değil, Chávez sadece buz dağının görünen ve konuşan kısmı. Devrim, Venezüella alt sınıflarının görülmemiş mücadeleciliğinin ve Chávez hükümeti karşıtlarının siyasal beceriksizliklerinin sonucu. Bu dram trajediyle sonuçlanabilir. Başkanın korumalarının (son teknolojiyle donanmış ve kamuya açık bütün yerlerde Başkanın hemen arkasında tetikte duran, boyları iki metreyi aşkın yarım düzine siyah güvenlik subayının) görünüşü, Latin Amerika'da siyasetin çoğunlukla hâlâ silahların gölgesinde yapıldığının ürpertici bir hatırlatıcısı. Siyasi suikast her zaman olası. Yine de talihsizlikler bir yana, Venezüella devriminin gidişatı artık iyice sağlamlaşmış durumda. Latin Amerika, yaklaşık yarım yüzyıl önce gerçekleşen Küba devriminden bu yana en olağanüstü ve benzersiz siyasal sürece tanık oluyor.

Şili ve Nikaragua'yı unutun. 1970'lerdeki Salvador Allende, doğrusu bir devrimci değil yetenekli bir burjuva politikacısıydı. Başkan olmadan önce, eğer Şili Andları'nda bir gerilla hareketi başlatırsa, donmaktan kurtulması için yetkililerin kendisine bir ambülans göndermelerinin gerekeceğini söylerdi. Sandinistler 1980'lerde devrimi örgütleme yönünde iyi bir atılım yaptılar, ama siyasi kültürü zayıf küçük bir ülkede oldukları için ABD'nin kaçınılmaz karşı saldırısına direnme şansları pek yoktu. Soğuk Savaş kötücül gölgesini kıtanın üzerine salabiliyordu hâlâ.

Venezüella, hem farklı hem de beklenmedik bir deneyimdir. Petrol bakımından zengin olan ülke, yoksullaşmış 24 milyon kişilik nüfusunun başka yollarla yaratabileceği kapasitenin çok öte-

sinde bir ekonomik ağırlığa sahiptir. Venezüella, 1960'larda aktif bir Castrocu gerilla hareketi çıkmasına rağmen, her zaman devrimin muhtemel olmadığı ülkeler arasında görülmüştür. Latin Amerika'nın en Amerikanlaştırılmış orta sınıfıyla, açlık ve yoksullukla ezilmeye mahkûm gibi gözüken (nüfusun üçte ikisini oluşturan) alt sınıfıyla, 20. yüzyılın son 30 yılı boyunca sanki haritadan kaybolmuştu. Dışarda hiç ilgi uyandırmayan Venezüella, asla rağbet edilen diplomatik bir görev yeri olmamıştı. Latin Amerika uzmanı yabancı akademisyenler, uzun süre ülkenin tarihini ve siyasetini önemsemediler. Ülke hakkındaki birkaç ciddi araştırma son yıllarda yayınlandı.

Soğuk Savaş'ın bitiminden sonraki on yıl içinde, az sayıda yabancı Latin Amerika olaylarına daha çok dikkat harcayınca, Venezüella birden diğer ülkeler arasında öne çıktı. Latin Amerika'da, ciddi ve iktidarı sarsan hükümet yolsuzluklarının sıkıntısını çeken, dışarıdan dayatılan neoliberal siyasetlere ve Washington Uzlaşması'na karşı şiddetle tepki veren, tamamen yeni ve özgün bir küreselleşme karşıtı program uygulamaya koyan ilk ülke Venezüella idi.

Venezüella'da çağdaş siyaset, 1989 Şubat'ındaki *Caracazo* ile, bir zamanların sevilen Devlet Başkanı Carlos Andres Perez'in, bambaşka vaatlerle seçilmesine karşın, neoliberal bir program uygulamaya koymasına karşı Karakas'ta ve öteki büyük kentlerde yaşayan alt sınıfların öfke patlamasıyla başladı. Otobüs taşıma ücretlerine zam yapılmasıyla alevlenen ama çok daha geniş bir siyasi hoşnutsuzluğu yansıtan, 19. yüzyıldan beri Venezüella'da görülmemiş türde bir şiddet, iki gün süreyle Karakas'ı mahvetti. Arkasından gelen askeri birliklerin bastırma harekâtında bin kadar kişi, belki daha fazlası öldürüldü.

Latin Amerika açısından *Caracazo*, Avrupa'da o yıl içinde, daha sonra gerçekleşen Berlin Duvarı'nın yıkılması kadar önemli bir olaydı. Kıtaya dayatılan neoliberal programın bir halk ayaklanmasıyla reddedildiği ilk olaydı. Daha sonra kıtanın başka ülkelerinde de benzer başkaldırılar yaşandı, ama Venezüella bir başlangıçtı.

On yıl sonra neoliberalizmin krizi, hemen her ülkede bu ekonomik politikalara karşı düşmanlığın yükseldiği manzaralarla, bütün

Latin Amerika'da patlak verdi. 2003'te Brezilya'da yeni bir solcu başkan, geçmişe uzanan bir küreselleşme karşıtlığı siciline sahip İşçi Partisi'nin adayı olan Luiz Inacio da Silva (Lula) iktidara geldi. Aynı yıl Bolivya'da, başkent La Paz özelleştirmeleri ve yeni vergiler konulmasını protesto eden göstericilerin denetimine girerken, işadamı kökenli devlet başkanı sarayından bir ambülansla kaçmak zorunda kaldı. Tepelerden aşağıya inen halk Amerikan hazır yiyecek dükkânlarını ve süpermarketleri yağmalarken, kendileri de grevde olan polis birlikleri askeri birliklere karşı koydu. 2000'de Ekvador'da benzer bir hikâye yaşandı. Yerli halk ile köktenci genç subayların ittifakı, ülke parasının yerine doları geçiren yeni liberal hükümeti alaşağı etti.

Arjantin'de 21. yüzyılın ilk yıllarında, daha önce eşi benzeri hemen hemen hiç görülmemiş, hatta orta sınıfın da harekete geçtiği isyan olayları yaşandı. Normalde ağır başlı olan Buenos Aires sakinlerinin ödeme zorluğuna düşen bankaların kapılarını zorladığı görüldü, alt sınıflar bütün ülke çapında hareketlendi. Halkın desteğinden yoksun, siyasi kariyerlerini tüketmiş başkan adaylarının sahne aldıkları seçimler, farklı ve değişiklikler yapmaya hevesli birisi olduğu düşünülen Başkan Nestor Kirchner'in ortaya çıkışına yol açtı.

Komşu Uruguay'da 1970'lerin kentli gerilla hareketi Tupamarolar'ın mirasçıları 2004'te iktidara seçildiler.

Kolombiya'da, 1950'lerden beri süren iç savaş hâlâ çok canlı ve etkisi ABD'nin devam eden askeri müdahaleleriyle şiddetlendi. Ülkenin önemli bir kısmı, son 500 yılın çoğunda olduğu gibi merkezi hükümetin denetimi dışında.

Venezüella, bu son yıllar boyunca kıta çapındaki fırtınanın merkezi oldu. Aralık 1998'de Hugo Chávez ilk kez başkan seçildiği zaman, ülke halen yıllardır süren uzun bir bunalımın acılarını yaşıyordu. Petrolden elde edilen gelir azalırken, birbirini izleyen yolsuzluğa batmış hükümetler başarısız neoliberal programlar uyguladılar. 1989'daki şiddetli eylemler, 1992'deki darbe girişimleri, devlet başkanının 1993'te yargılanmasının sağlanması, bankaların 1994'te çöküşü ve bir zamanların güçlü siyasi partilerinin içten içe

güç kaybetmeleri, bunların hepsi yaklaşmakta olan parçalanmanın işaretleriydi.

Chávez 1998'de halkın tercihi olarak ortaya çıktı ve eski siyasetten umudunu kesmiş pek çok ünlü şahsiyet Chávez'in saflarına katıldı. Milyoner işadamları ve medya patronları Chávez'in aşırı köktenci olmayacağını umuyorlardı ve beki de kendilerinin etkisi altına girebileceğine inanıyorlardı. Çoğu onun doğuştan gelen köktenciliğini fark etmede başarısız kaldı ve kaderleri hayal kırıklığı oldu.

Chávez Latin Amerika'nın hakiki özgün bir kişiliğidir. Allende gibi bir Marksist ya da Peron gibi bir popülist değil. Chávez, uluslararası görüşleri başka herhangi bir Latin Amerika şahsiyetinden çok Fidel Castro'ya yakın, köktenci bir sol-milliyetçidir. Venezüella'nın taşra kesiminden gelen, öğretmen çocuğu olan Chávez, anne ve babasının yeteneklerini miras almış. Bir zamanlar Karakas'taki harp okulunun parlak ve sevilen hocasıydı. Etkileyici bir hatiptir ve doğuştan öğretmenlere has öğretici bir üslubu var. Afrikalı ve Kızılderili özelliklerini taşıyan Venezüella melezlerinin tipik fiziki niteliklerine sahiptir. Hiç eksik olmayan davetkâr gülümsemesiyle sıcakkanlı ve yakınlık kurulabilen bir kişidir, karşısındaki insanı rahatlatma yeteneğiyle donanmıştır.

Chávez bir iletişim ustasıdır ve her Pazar sabahı kendi radyo programı (şimdi televizyona geçti) *'Alo Presidente*'de (Alo Başkan) konuşur. Bütün ülke onun eğitsel formüllerini bilir. Öğretmen gibi konuşur, öğretmen gibi dinler; dolaylı bir soruyu evirir çevirir soran kişiye geri yöneltir. Her türlü mantık oyununa başvurarak örnekler verdiği, açıklamalar yaptığı ve tartışmalara girdiği radyoda öğretici tutumunun en iyi performansını sergiler. Bu her zaman aşina olduğu bir dünyadır ve rastlantısal değildir; Chávez'in 19. yüzyılda yaşamış en büyük kahramanlarından biri, Venezüella, Bolivya, Şili ve Ekvador'da yoksullar, Kızılderililer ve siyahlar için köktenci eğitim programları düzenlemek için çalışan, kimi zaman Samuel Robinson olarak da anılan Simon Rodriguez'dir.

Chávez'in radyo-televizyon programlarının Venezüella'nın en geniş ve en yoksul kesimi üzerindeki etkisi hiç de azımsanamaz.

Televizyonda sık sık hemen önünde duran çağrılı izleyicilere konuşurken görünür. Arkasından, bir başka kameraya doğru dönermişçesine aniden dönerek dışarıda, kırsal kesimde ve gecekondu semtlerinde yaşayan gerçek izleyicilere seslenir. Daima heyecanlandırıcı bir olaydır bu; Chávez, onun ne söylemeye ve yapmaya çalıştığını anlayan cemaatine vaaz veren bir vaiz gibi konuşur.

Karakas'ın ayrıcalıklı orta sınıfı ve düşman gazete yazarları tayfası, Chávez'in kaba saba ve basit dilinden şikayetçidir; Chávez renksiz ve taşralı gibi konuşmakla suçlanır. Onun, yakın ilişki içinde olduğu, yaptıklarının değerini bilen, bir şeylerin olacağına, bir şeyler yapılacağına ve gidişatın değişeceğine ilişkin umutlu duygular besleyen bir halkla konuştuğunu kavrayamazlar. Chávez, bu heyecan duygusunu, farklı bir dalga boyuna ayarlı olmaları nedeniyle orta sınıfların yakalayamadıkları bir biçimde ifade eder. İktidarının ilk yılları boyunca, petrol rantı ve petro-dolarlarla semirmiş ve yolsuzluklarla kokuşmuş Venezüella'nın eski siyasi ve kültürel seçkinlerinin çoğu, kaygıları ve ilgisi kendilerininkiyle uyuşmayan bu kurtarıcı subayın eylemleri karşısında donup kaldı, dehşete düştü, hipnotize oldu. Kendi ülkelerinde ne olup bittiğine tam olarak inanamadılar.

Chávez'in desteği, Karakas'ın gecekondu semtlerinde ve ülkenin unutulmuş geniş iç bölgelerinde yaşayan, toplumun yoksullaştırılmış ve siyasi olarak kendini ifade edemeyen kesiminden geliyor. Chávez her gün onlara sesleniyor; anladıkları sözcüklerle, canlı, sık sık İncil diliyle, bir vaiz konuşur gibi... Tanrı ve Şeytan, iyi ve kötü, ıstırap ve sevgi sık sık kullandığı bileşimler. Sonuçta *pueblo* (halk) yığınları Chávez'le birlikte; tıpkı başka zamanlarda bir başka Latin Amerika ülkesinde Peron'la, Velasco Alvarado, Torrijos, Allende ve Fidel ile birlikte oldukları gibi...

BÖLÜM 1

BAŞKANIN PORTRESİ

1

Havana'da Bir Beyzbol Maçı

1999 Kasım'ının sıcak bir akşamı, o sıralarda 43 yaşında olan Comandante Hugo Chávez, arkasında kendi Venezüella takımı olmak üzere, idman koşusuyla Havana'nın ana beyzbol stadının sahasına girdi. Yanında, Küba takımının 73 yaşındaki "menajeri" Comandante Fidel Castro vardı. Venezüella takımının baş top atıcısı Chávez, ülkesinin renkleri turuncu, mavi ve koyu kırmızıdan oluşan bir forma giymişti. Yanında büyüleyici gülüşüyle güzel sarışın karısı Marisabel duruyordu. Mavi ceket, kırmızı spor şapka giymiş Castro'ya, ikisi de Küba bayrağı renklerinden oluşan formalar giymiş Başkan Yardımcısı Carlos Lage ve Dışişleri Bakanı Felipe Perez Roque eşlik ediyordu.

O akşamki etkinlik, Venezüella ve Küba'nın iki komutanı arasında gelişen yakınlığı pekiştirmek için düzenlenmiş bir dostluk maçıydı. Castro küçük bir "sürpriz" uyarısı yapmış olsa da, önceden bütün oyuncuların 40 yaşın üzerindeki eski oyuncular olmasında anlaşılmıştı. Havana stadındaki binlerce seyirci ve Latin Amerika'nın her yanında televizyon izleyen milyonlar için maç, iki siyaset devi arasındaki tarihi bir antrenman maçıydı. Fidel Castro, 20. yüzyılda Latin Amerika'nın en yaşlı ve en ünlü devrimcisiydi. Emperyalizm karşıtı sözleri Castro'nunkileri hatırlatan köktenci eski bir subay olan Hugo Chávez ise, her şeyi oynayabilecek "yeni sahne alan çocuk" gibi görülüyordu. Venezüella ve Latin Amerika'ya ilişkin heyecan verici planları, bir zamanlar Küba liderinin yaptıkları kadar geniş kapsamlıydı.

Beyzbol iki başkanın en sevdiği oyundu ve ülkelerinin milli sporuydu. Tarihin cilvesine bakın ki, beyzbol, bölgenin başta gelen emperyalist gücü ve bu iki köktenci liderin karşı çıktıkları neoliberal felsefenin şampiyonu ABD'de de sevilen bir oyundu. Arjantin asıllı Che Guevera, bir keresinde Kübalılar futbol oynamayı öğrenmezlerse Küba devriminin Latin Amerika'da asla ilerlemeyeceğini söylemişti. ABD'nin Alman asıllı Dışişleri Bakanı Henry Kissinger de gelecekte ABD'nin kıtadaki hakimiyetinin ABD'nin futbol oynama kapasitesine bağlı olduğuna inanıyordu. Fiiliyatta, Kübalılar ve Venezüellalılar (ve Nikaragualılar), açıkça emperyalist bir spor olan beyzbol oynamaktan memnunlar ve bu sporda çok iyiler.

Aralarındaki yaş farkına karşın, Castro ile Chávez birtakım benzerlikleri paylaşır. Nasıl ki Fidel Castro, 1953 Temmuz'unda Santiago de Cuba'daki Moncada kışlasını ele geçirme girişiminde başarısız olduktan sonra Küba'da ulusal kahraman olduysa, Albay Chávez de liderlik ettiği Şubat 1992'deki başarısız askeri darbeden sonra ulusal sahneye birdenbire çıktı. Hatırlanmalı ki, iki lider arasındaki kuşak farkına ışık tutan Moncada, Chávez'in doğumundan sadece bir yıl önce olmuştu.

Castro, hapiste, sürgünde ve iki yıllık gerilla savaşıyla geçen bir dönemin arkasından 1959'da Küba'da iktidara geldi. Yenilgiye uğrattığı selefi Fulgencio Batista ülkeden kaçtı. Chávez de hapis yattı, San Francisco de Yare'de iki yıl mecburi ikamet ettirildi. Fakat, zirveye giden, daha entrikasız olmasa da daha az gösterişli bir yol tuttu. Cezaevinden serbest bırakılınca kendi siyasal hareketini oluşturdu. 1998'de başkanlığa adaylığını koyması, ulusalcı köktenci subaylar ile çoğu Venezüella'nın 1960'lardaki *fidelista* (Fidelci) gerilla hareketinin taraftarı olan, tanınmış solcu gazeteciler ve aydınlar tarafından desteklendi. Ülkenin mevcut "demokratik" rejimi öylesine çürümüş ve nefret toplamıştı ki, Chávez, Aralık 1998'de bitkin ve ruhsuz *ancien regime*'in külleri üzerinde yükselen seçim zaferine giden yola fırtına gibi girdi. 1990'lardaki başlıca sivil rakibi eski Başkan Carlos Andres Perez, gerçi sürgüne gönderilmedi, ama yöneltilen yolsuzluk suçlamaları nedeniyle bir süre ev hapsinde tutuldu.

Yıllar içinde güçlenen Chávez'in Castro ile yakın dostluğu, 1999 yılında Havana'ya yaptığı resmi ziyaret ve beyzbol maçıyla kutlandı. Ziyaret Chávez'e, nüfusun çoğunluğunun yaşadığı Venezüella'nın gecekondu mahallelerinde takdirle karşılanan eşsiz bir devrimci referans mektubu sağladı. Ama, Kübalı dostları Havana'da değil de Miami'de yaşayan ve hayatlarını hep varlıkları ve banka hesapları konusunda endişe içinde geçiren Venezüella'nın küçücük bir kesimini oluşturan zengin seçkinler tarafından pek de memnuniyetle karşılanmadı.

Chávez, uzun zamandan beri Latin Amerika'da ve dünyanın geri kalanında kullanılmayan devrimci bir söylemle ülkesinin ulusal duygularını canlandırmak için uğraştı. Venezüella neredeyse tanrısallaştırılmış 19. yüzyıl kahramanlarının söz ve eylemlerini kullanarak köktenci milliyetçiliği uyandırmaya ve bu yolla neoliberalizmin ve küreselleşmenin sorgusuz sualsiz kabulüyle mücadele etmeye çalıştı. Castro'nun Küba yurtseveri Jose Marti örneğini kullanmasıyla aynı biçimde Simon Bolivar kişiliğini yüceltti. Bolivar ve Marti'nin ikisi de İspanyol imparatorluğuna karşı savaşmışlardı. Castro ve Chávez, ABD'nin dünyaya hakim olma girişimine karşı çıkışlarında, 19. yüzyıldaki mücadelelerin anılarını canlandırıyorlar.

Chávez, beyzbol maçı için ziyaret ettiği Havana'da bu temayı öne çıkardı. "Venezüella, Küba halkıyla aynı denizde yol alıyor" dedi Havana Üniversitesi'nde şaşırmış izleyicilere: "mutluluk, gerçek sosyal adalet ve barış denizinde." Arkasından, Castro'ya dönerek "kardeşim" dedi. Castro'nun ana temalarından biri olan Latin Amerika devriminin bölünmezliği noktasını genişletti:

> "İşte biz, Fidel ve Hugo, her zamanki uyanıklığımızla, halkımızın çıkarlarını savunmak, Bolivar ve Marti'nin fikirlerini yaşatmak için kararlılık ve cesaretle savaşıyoruz. Küba ve Venezüella adına halklarımızın ve öncülük ettiğimiz devrimlerimizin birliğini diliyorum. Bolivar ve Marti, birleşik tek ülke!"

Latin Amerika anakarasında müttefikler bulmak için 40 yıl harcayan Castro söylevden çok memnun kaldı, fakat yeni dostunun beyzbol maçını kazanmasına izin vermek niyetinde değil-

di. Stadyumda altıncı oyun başlayınca, sözünü ettiği "sürpriz" gerçekleşti. Küba takımının iki yedek oyuncusu oyuna girdi. Küba'nın en ünlü iki profesyonel oyuncusu Oresty Kinderlan ile Luis Ulasia idi bunlar. Sakal ve perukla kılık değiştirmiş, yaşlılara benzemişlerdi, fakat karşılarında enayi yoktu. Chávez yine de kabul etti. Küba, böyle gerilla taktikleri kullanarak çok zorlanmadan maçı 5-4 kazandı.

Chávez'in Küba ziyareti sadece beyzbol için değildi. Daha ciddi başka konular gözden geçiriliyordu. Küba'nın Rusya ile yaptığı uzun süreli petrol karşılığında şeker takası 1999'da bitiyordu. Kübalılar şimdi Venezüella petrolünü ayrıcalıklı fiyatlarla almayı garantilemeyi umuyorlardı. Bunun için bir emsal de vardı: Meksika ve Venezüella, 1980'de Kosta Rika'nın San Jose kentinde, 11 Karayip ve Orta Amerika ülkesine ucuz fiyatlarla petrol verme anlaşması yapmışlardı. Artık Küba da bu seçilmişler grubuna katılmıştı.

Aynı sıralarda Küba'nın bir başka yerinde, Venezüella milli petrol şirketi *Petroleos de Venezuela*'nın o zamanki başkanı Hector Ciavaldini, Küba'nın Cienfuegos petrol rafinerisi için ne yapılabileceğini inceliyordu. 1960'larda Ruslar tarafından inşa edilen rafineri şimdi hurdaya dönmüştü. Kübalılar Venezüella'nın rafineri için 200 milyon dolar yatırım yapabileceği beklentilerini dile getirdiler, fakat son anlaşma daha makul düzeyde oldu. *Petroleos de Venezuela* ile Küba'nın milli petrol şirketi Cupet, Cienfuegos işini yürütecek ortak bir şirket kuracaklar ve Venezüella günde 50 bin varil petrol verecekti.

Gazeteciler Ciavaldini'ye bu anlaşmanın ABD'de nasıl bir etki yapabileceğini sordular. "ABD Çin'den mallar aldığında biz soru sormuyoruz. ABD kitlesel tüketime yönelik eşyaların yüzde 30'unu Çin'den ithal ediyor. Eğer onlar böylesi bir ilişki kuruyorlarsa, bizim de her kimle istersek, Çin ile, Malezya ile ya da Küba ile ilişkilere sahip olmaktan kaçınmamız gerektiğini düşünmüyorum." Bir hafta sonra, Venezüella'nın o dönemdeki Enerji ve Madencilik Bakanı Ali Rodriguez, petrol ihraç eden ülkeler örgütü OPEC'i canlandırma konusunda destek sağlamak üzere Bağdat'ta Saddam Hüseyin'i ziyaret etti.

Venezüella ve Küba son yarım yüzyıl boyunca uzun ve sorunlu bir etkileşim içindeydiler. Hugo Chávez hakkındaki bir kitaba, bu iki ülkenin ve hükümetlerinin barışma hikayesi ile başlamak yerinde olacaktır. Chávez'in benimsediği köktenci programın kökleri, Latin Amerika'nın son 50 yılının çatışmalı olaylarındadır. Bu süre boyunca, Castro'dan ve Che Guevara'dan esinlenen ve doğrudan yardım alan Venezüella'daki devrimci hareket, Küba devriminin devrimci mesajını adadan kıtaya yaymak için çabaladı. Castro, 1959'da Batista'ya karşı zafer kazandıktan hemen sonra Karakas'ı ziyaret ederek, manevi ve fiili destekleri için Venezüellalılara teşekkür etti. O sırada ülkedeki en sevilen kişiydi ve kentin merkezindeki büyük El Silencio alanında kendiliğinden toplanan binlerin sevgi gösterisiyle karşılandı.

Karakas'ta Ocak 1958'de Castro'nun gerilla zaferinden bir yıl önce bir halk ayaklanması patlak verdi. Karakas'ın batısındaki Maracay askeri üssünde (sonra Chávez'in 1992 darbe girişimini başlattığı üs oldu) başlayan başkaldırıyı başkentteki isyan izledi. Solcu Yurtsever Cunta'nın çağrısıyla başlatılan genel grev, Venezüella diktatörü Marcos Perez Jimenez'in istifasına yol açtı. Venezüella ve Küba paralel yollarda ilerliyor gibi görünüyorlardı.

Venezüella ayaklanmasından asıl faydalanan kişi bir devrimci değil, fakat büyük hüneri ve acımasızlığıyla reformist bir politikacı oldu. Romulo Betancourt, ABD'den aktif destek gören *Accion Democratica* partisinin kurucusuydu. Amerikalılar, Betancourt Venezüella'sını Latin Amerika'ya bir model diye gördüler ve Castro Küba'sının karşısında yeğlenen bir seçenek olarak öne çıkardılar. Ancak Karakas halkının genel görüşü bu değildi. Destekleri için Venezüellalılara teşekkür etmeye geldiği zaman Castro'ya alkışlar yankılanırken, hemen yanındaki Betancourt sadece yuhalama fırtınasına tutuldu. Betancourt Venezüella'sı kısa zamanda kıtadaki Küba düşmanlığının mevzilerinden biri oldu ve hükümetinin gizli servisinde Miami'den Castro karşıtı sürgünlere görev verildi.

1960'larda Küba devrimi örneğini izleyen çok sayıda solcu Venezüellalı dağa çıktı ve 1970'lere kadar süren gerilla faaliyetleri örgütledi. Bir bölümü Komünist Parti'dendi, diğerleri *Accion*

Democratica'dan kopan gruplardı. Başkaları da silahlı kuvvetlerdeki köktenci gruplarla yakın ilişki içindeydiler ve sonraki tarihin ışığında önemli bir gelişmeydi bu.

Komünist Parti ile diğer partilere mensup sivil eylemciler, 1962'de Carupano ve Puerto Cabello'da *Accion Democratica* hükümetine karşı iki askeri ayaklanmaya katıldılar. Ayaklanmalar başarısız oldu, fakat halkın hayal gücünde güçlü bir iz bıraktı. Komünist liderlerden Guillermo Garcia Ponce, Carupano'dan sonra yaptığı bir açıklamada, isyancı subayların siyasi programını "kapsamlı, milliyetçi ve yurtsever" olarak tanımladı ve Venezüellalıları "demokratik yeniden yapılanma için çalışmaya" çağırdığı için övdü. Garcia Ponce, isyancıların "Venezüella'ya büyük hizmette bulunduklarını" düşünüyordu. Yaklaşık 40 yıl sonra, 1999'da, yeni bir anayasa taslağı hazırlamak için toplanan Meclis'de Chávez'in destekçisiydi.

Chávez bir boşluktan çıkmadı. Venezüella solunun devrimci geçmişinin mirasçısıydı. 1960'ların gerilla eylemlerinden kalan pek çok kişi 21. yüzyılın ilk on yılında hâlâ siyasetin içinde; kimisi Chávez'in yanında, kimisi karşısında. Chávez 1992 darbesini planladığı sırada sivil solu geliştirmek için çaba harcadı ve hükümete geldiği zaman, bu köktenci gelenekten gelen pek çok kişinin doğal becerilerinden yararlanabildi.

2000 yılında seçilen Milli Meclis'teki Chávez destekçileri arasında yarım düzine eski gerilla bulunuyordu. OPEC'in canlandırılmasına önayak olan Enerji ve Madencilik Bakanı (sonra Dışişleri Bakanı oldu) Ali Rodriguez Araque, 1960'larda Falcon eyaletinde bir gerilla savaşçısıydı, sonra da etkili solcu parti *La Causa Radical*'de faaliyet yürütmüştü. Çalışma Bakanı Lino Martinez de bir zamanlar gerillaydı.

Chávez, başlangıçta iki kıdemli sivil siyasetçinin, ikisi de Venezüella solunun yıldızları olan Luis Miquilena ile Jose Vicente Rangel'in siyasi tavsiyelerine güvendi. İkisi de yarım yüzyıla yakın süre halkın gözü önündeydiler, bu sürenin bir bölümünü hapiste, bir bölümünü sürgünde geçirdiler. 70'li yaşlarda olan Rangel, Latin Amerika siyasetinin büyük bir çekim merkezidir.

Üç kez başkanlık seçimlerinde solun adayıydı. Dışişleri Bakanı ve sonra Başkan Yardımcısı olarak Chávez yönetiminin faal ve sözlü savunucusu oldu. 80'li yaşlardaki Miquilena Milli Meclis Başkanı oldu, Chávez'in ilk İçişleri Bakanı idi. 1940'larda Karakas'ta otobüs şoförleri sendikasının lideriydi. 1946'da kurulan Stalin karşıtı Komünist Parti'nin kurucularından biriydi. Asker ve sivillerin ortak siyasi örgütü Beşinci Cumhuriyet Hareketi'ni inşa etmeye yardım ederken yararlı olduğu kanıtlanan katı Leninist çizgisini korudu. Beşinci Cumhuriyet Hareketi, sonradan Aralık 2001'de Chávez'i terk edip muhalefet güçlerine katılsa da, 1998 seçiminde Chávez'i destekledi.

Başka kimi bakanlar da Venezüella soluna mensuptu. İgnacio Araya, Miquilena'nm torunu ve 1960'ta Amerika Devletleri Örgütü'nün bir toplantısında ABD'nin teşvikiyle başlatılan Küba karşıtı bir önergeyi imzalamadığı için görevden alınan eski Dışişleri Bakanı'nın oğluydu. Planlama Bakanı Jorge Giordani, gerilla başkaldırısının 1970'lerde bitişinden sonra ortaya çıkan bir başka sol partinin, Sosyalizm Hareketi'nin ekonomi danışmanıydı.

1960'ların devrimcilerinden hayatta kalanların hepsi Chávez'i desteklemedi. Teodoro Petkoff'un liderlik ettiği bir eski gerilla grubu Chávez'e sağdan muhalefet etti. Bir zamanlar komünist bir lider olan Petkoff, Chávez'in seçim zaferinden önceki reformist hükümetin önde gelen bakanlarındandı. Bir seçimde solun başkan adayı da olmuştu. İktidardaki ilk yılı boyunca Chávez'e acımasızca muhalefet eden akşam gazetesi *El Mundo*'nun etkili editörüydü. Gazetenin sahibi tarafından o yılın Aralık ayında kovulunca, Petkoff sonraki yıl, broşür biçimindeki zorlu *Tal Cual* gazetesinin editörü olarak ortaya çıktı. Gazetenin yazarları arasında Küba tarzı sosyalizmden sosyal demokrasiye, hatta daha ötesine yol kateden kimi eski gerillalar vardı.

1960'larda Falcon'daki gerillaların lideri ve ilk yılların kararlı solcularının belki de en ünlüsü Douglas Bravo, daha en başında Chávez'e soldan muhalefet etti. Bravo, 1980'lerde, gerçek bir asker-sivil hareketi olacağı varsayılan devrimci ordu projesinde Chávez ile işbirliği yaptı. 1992'den sonra sivillerin devre dışı bı-

rakıldığı ve Chávez'in programının yeterince köktenci olmadığı düşüncesiyle ayrıldı.

Yıllar önce, 1968'de, Bravo ile dağlarda bir görüşme yapma talebimin yanıtını beklerken Karakas'ta birkaç hafta geçirdim. Çoğu zaman olduğu gibi temas kurulamadı. Fakat 30 yıl kadar sonra 1999 Kasım'ında sonunda onunla karşılaştım, bir dostun evine beni görmeye geldi. O sırada 60'lı yaşların sonlarında olan Bravo, Chávez'in safında olmasa da hâlâ neşeli ve güçlü bir devrimciydi. Geleceğin başkanı Chávez'i, daha küçük rütbeli bir subayken hükümet karşıtı tertipler hazırladığı sıralarda nasıl iyi tanıdığını anlattı. "Chávez zeki bir adam" dedi Bravo, "cesur, karizmatik ve mükemmel bir hatip; doğal bir yönetme yeteneği var."

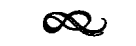
Eski gerilla lideri, bir iki eleştiri yapmadan da edemedi. "Chávez, yönünde ani değişiklikler yapmada oldukça yetenekli. Bu olumlu da olabilir, olumsuz da... Bir grupla kolayca anlaşma yapabilir, ama sonra bir başkasıyla anlaşarak onları terk edebilir. Bu Chávez'in darbeci olduğu zamanlardaki en önemli niteliğiydi. Şimdi başkan olduğu için bu hayli tehlikeli."

Bravo ile aynı kuşaktan olan Rangel, konuştuğumda daha az eleştirel bir görüşteydi: "Chávez'i kutsallaştırmak kadar şeytanlaştırmak da yanlıştır. O çıkmamış olsaydı kesinlikle bir başkası çıkardı. Şükür ki, değişimin barışçı bir şekilde ve sivillerle birlikte teminat altına alınmasının en iyi yol olduğu görüldü. Her şeyden öte, kolayca bir Pinochet'imiz olabilirdi."

Venezüella solunda devrimci taktikler ve asker-sivil ittifakı konusunda yapılan tartışma, Chávez döneminde de ara verilmeksizin ve çözüm bulunmaksızın sürdü. Chávez'in iktidarda kalma ve Bolivarcı Devrimi'ni pekiştirme becerisi, solcu karşıtlarını tasarımsız ve desteksiz bırakarak karaya oturttu.

2

Ancien Regime'in* Çözülüşü

Karakas, bir zamanlar çevresindeki tepelerde bulunan sevimli *rancho*larla (derme çatma gecekondularla) kuşatılmış küçük bir kentti. Geceleri yoksulların ışıkları mum alevleri gibi titrerdi. Yine de, kent merkezinin zenginliği ve lüksünün karşısında ranchoların göze çarpan yoksulluğu ve sefaleti, Latin Amerika'nın en bilinen ayırt edici özelliğinin, yani kabullenilmemiş bir ırkçılığa özgü kökleşmiş tavırlara dayanan gelir ve fırsat eşitsizliğinin çarpıcı anımsatıcılarıdır.

Orta sınıf, bir zamanlar olduğu kadar büyük ve ayrıcalıklı değil. Yine de ekonomik bunalımlar tarafından sıkıştırılmadıkları için, uluslararası yaşam standartlarıyla gündelik keyiflerini sürdürüyorlar. Cumartesi öğle yemeklerini kolayca Barcelona, Torino ya da Frankfurt'ta sanılabilecek El Rosal ya da Sabana Grande'deki *cervecería*ların (bira restoranlarının) birinde yerler. Ardından herhangi bir ABD Ortabatı kentine benzeyen Centro Sambil'deki çok katlı alışveriş merkezlerini dolaşırlar. Bu toplumsal grup, uzun süreli ekonomik ya da siyasi bunalımların doruk noktalarında bile olağanüstü iyi yaşantısını sürdürür, gıda ve tüketim mallarını başta ABD olmak üzere dünyanın her yanından ithal eder ve kozmopolitliği ulusallığa tercih eder. Bir zamanlar çikolata ihraç eden, şimdi ise Hershey çikolata barlarını ithal eden bir ülke...

* *Ancient Régime*: Eski Rejim. *(redaktörün notu -red.)*

Son zamanlarda eşitsizliğin ölçüsü kaçtı ve kentsel yapının doğasındaki tehlike giderek açığa çıktı. Günümüzün Karakas'ı, gösterişli Kuzey Amerika tarzı bir metropol. Ziyaretçileri, karayolları ve köprülü kavşaklardan, yayalara ayrılmış bölgelerden ve alışveriş merkezlerinden oluşan kent ormanı karşılıyor. Her tarz mimarinin izlerini taşıyan devasa gökdelenler ormanı, yarım yüzyıllık dizginsiz kentsel gelişimi yansıtır.

Kimi gecekondu semtleri kentle kaynaşmış ve gelişmiş. Uzaktan bakıldığında, tepelere kurulu İtalyan kentlerinin şirinliğinde kimi. Ama biraz daha uzağa, kentin güneyine ve doğusuna doğru yayılmış sarp tepelere bakıldığında, tahta ve betondan yapılmış derme çatma gecekondular hâlâ hızla çoğalıyor, yeni alanlara yayılarak halka halka yoksul varoşlar ve yatakhane kentler oluşturuyorlar. Bunlar, vadinin tabanındaki güzel hayat açısından kalıcı ve görünüşe göre yok edilemez bir tehdit olmaya devam ediyor.

Tepelerin doruklarına yayılmış *rancho*ların, Venezüellalı zenginlere varlıklarını hissettirmek için bu yüksek rakımdan faydalandıkları zamanlar olmuştu. Fakat şimdi gökdelenlerin inşası sembolik olarak manzarayı değiştirmiş bulunuyor. Kentin ortasındaki büyük uzun bloklar, tüketim toplumunun zenginliğini gösterişli bir biçimde küçük sefalet tepelerine sergilerken, yoksullar giderek merkezin daha uzağına sürülüyor.

Latin Amerika'nın diğer mega kentlerinin çoğu gibi Karakas'ta da fiili bir yasa ve düzen yokluğu hüküm sürüyor. Her alışveriş merkezinin çelik çitlerle çevrildiği, konutların bulunduğu her sokağın güvenlik kulübesi ve inip kalkan yol bariyerleriyle birbirinden ayrıldığı, her apartmanın silahlı bekçilerce korunduğu kuşatma altında bir kent. Zenginler kendi özel korumalarıyla yüksek duvarların arkasında yaşarken, yoksul gençlik kendi silahlı çetelerini kurarak ayakta kalıyor. Bu iki kesim arasında sıkışıp kalan orta sınıf, varlıkları ve hayatları konusunda hep korkarak yaşıyor.

Şubat 1989'un acıklı bir gününde orta sınıfın en kötü karabasanı gerçeğe dönüştü. Kenti çevreleyen tepelerden aşağıya inen yoksullar, bir hafta süreyle gelişigüzel bir şekilde bütün kenti yağmaladılar. Sonrasındaki acımasız askeri bastırma harekâtı sırasında

yüzlerce kişinin öldürülmesi, sınıflar arasındaki hoşgörü görüntüsünün ne kadar kırılgan hale geldiğini ülkeye hatırlattı. *Caracazo* diye adlandırılan olayın basit bir nedeni vardı: Petrol fiyatları yükselmiş; toplu taşıma ücretleri yükselmiş ve içten içe kaynayan öfke fiili bir isyana dönüşmüştü. O sırada maaşlarının yükseltilmesi için grev yapan polis, kent ayaklanmasına karşı hazırlıksız yakalanmıştı. Televizyon ekranları halkın Karakas'ı yağmaladığını ve polisin kenarda durup olanlara seyirci kaldığını göstermeye başlayınca, başka kentlerin sakinleri bunu yağmaya katılma daveti olarak algıladılar. O olağan dışı ve ürkütücü günlerden yıllar sonra bugün bile, orta sınıf mensubu çoğu Karakas'lı kendisini gerçekten "güvende" hissetmiyor.

Ülkenin *ancien regime*'i, zamanın Sovyetler Birliği gibi el yordamıyla bilinçsizce yeni modeller arıyordu ve Şubat 1989'daki kent ayaklanmasının patlak vermesinin nedeni bir ölçüde reform yönündeki hareketti. Venezüella, 1950'lerin sonlarından beri, bir zamanlar komünist Doğu Avrupa'da var olanlardan farklı olmayan bir tek parti devleti özelliklerine sahipti. Komşu Kolombiya'nın da paylaştığı Venezüella'nın özgünlüğü, tek parti yerine iki partiye dönüşümlü olarak devleti kontrol etme şansı verilmesiydi. En büyük ve en önemli parti olan *Accion Democratica*'nın baskın ve hâkim bir rolü vardı. Fakat Venezüella'daki rejimin "demokrasi" olduğu kandırmacasını sürdürmek için yedekteki Hıristiyan Demokrat parti *Copei*'nin zaman zaman seçim kazanmasına izin verilirdi. Bu iki siyasi hareket, ister sağda olsun ister solda olsun öbür partilerin iktidar olmasını önlemeyi sağlama alan ve Punto Fijo Paktı denilen uğursuz paylaşım anlaşmasını 1958'de imzaladı.

Hem *Accion Democratica*'nın hem *Copei*'nin çok sayıda üyesi vardı. İş bulmak ve işini korumak için bir partiye girilirdi. Parti liderleri ve onların uysal sendika patronları iktidarın avantalarıyla, özellikle de petrol gelirlerinin yarattığı canlı devlet endüstrisinden çöplenerek büyümeye alışkındı. Hayal edilemez ölçüye varan yiyicilik özellikle *Accion Democratica*'nın üst mevkileri ile bankacılık ve ticaret erbabı arasında salgın haline gelmişti ve yıldan yıla çığ gibi büyüyordu. Venezüella siyaset seçkinlerinin kıta çapında ün

kazanan yolsuzlukları ve gösterişçi tüketim kalıpları, toplumun yoksul kesimlerinde derin bir öfke ve yatıştırılması imkânsız bir öç alma isteği yarattı.

1970'lerin hızlı büyüme yıllarında her şey iyi gidiyor gibi görünüyordu. Devletten aşırma tutkusuyla Üçüncü Dünya liderlerine örnek model olan *Accion Democratica* mensubu Başkan Carlos Andres Perez, 1974'ten 1979'a kadar ülkeyi yönetti ve o sıralar revaçta olan katı bir devletçi çizgi izledi. Dünyanın dört bir yanındaki sol-milliyetçilerin alkışları arasında Shell, Exxon ve öteki yabancı petrol şirketleri millileştirildi, kamu sermayesi sanayiyi geliştirmeye akıtıldı. O yıllarda petrol parası akışı öylesine fazlaydı ki, o dönemden bugüne kalan epeyce bir şey bulunmaktadır (en çok da güneydeki Guyana bölgesinde): Demir cevheri çıkarımı, metalürji, çelik ve alüminyum fabrikaları, sanayi bölgeleri ve Caroni nehri üzerine inşa edilen, Venezüella'nın elektrik ihtiyacının yanı sıra kuzey Brezilya'nın ihtiyacının da büyük bir kısmını karşılayacak büyüklükteki devasa Guri hidroelektrik santrali.

Fakat yıllar içinde devlet sektörü hantallaştı. Verimsiz, rekabet gücünden yoksun, istihdam fazlalığı deposu ve yolsuzluğa uygun bir yapı olduğu ortaya çıktı. Yeni yatırımlar yapılmayınca büyük sanayi işletmeleri çürümeye yüz tuttu. Başlatılan projeler çok geçmeden terk edildi. Latin Amerika'nın başka yerlerinde olduğu gibi açgözlü uluslararası bankerlerin cesaretlendirmeleriyle çok büyük miktarı bulan bir dış borç biriktirildi, hovardaca yaşamanın bedeli gelecek kuşakların sırtına atıldı. Ülke, 1980'lerde hem ekonomik hem siyasi bakımdan felakete doğru sürüklendi.

Sonunda 1989'da ekonomiyi neoliberal çizgide yeniden yapılandırma planları yapıldı. Önceki başkanlığı dönemindeki "eski güzel günlerin" havasını yeniden canlandırma vaadiyle o yıl yeniden iktidara gelen Başkan Perez, beklenmedik biçimde rotasını değiştirdi. Perez Hükümeti, önceden hiçbir uyarı yapmadan ekonomiyi serbest piyasanın, liberal ekonominin ve uluslararası rekabetin zorlu ve fırtınalı sularına yöneltti.

Gerek sokakta gerekse iktidardaki partilerin içinde sürekli muhalefetle karşılaşan yeni ekonomik program çok geçmeden kurulu

siyasi sistemin temellerini sarsmaya başladı. Latin Amerika halkı, kentlerdeki orta sınıfın görünüşteki refahına karşın, Doğu Avrupalı benzerlerine göre açlık sınırına daha yakındır. Anlaşılır bir biçimde eski parti şefleri, Venezüella tarzı *perestroika*ya şiddetle karşı çıktılar. Ülkeyi daha rekabetçi hale getirmenin çok zor olmasının ötesinde yerleşmiş çıkar gruplarının meydana getirdiği koskoca bir yapının da parçalanması gerekiyordu.

Albay Chávez, *Caracazo*'dan üç yıl sonra Şubat 1992'de heyecan verici çıkışını yaptı. 38 yaşındaki bir askeri lider, yolsuzluğa batmış siyasetçileri devireceği, yoksulların hayat şartlarını düzelteceği ve ülkede yeni bir dönem başlatacağı sözünü veriyordu. O sırada Karakas'tan bir saat uzaklıkta bulunan Maracay'daki bir paraşüt alayına komuta eden Chávez, *ancien regime*'e karşı darbe düzenlemek için iyi bir konuma sahipti.

Başkaldırı ülkenin başka kesimlerinde başarıya ulaşsa da, Karakas'taki başkanlık sarayını ele geçirme girişimleri başarısız oldu. Chávez teslim oldu ve televizyona çıkarak arkadaşlarına silahlarını bırakmalarını söyledi. "Yoldaşlar" dedi, "belirlemiş olduğumuz amaçlar, maalesef şu an için başkentte başarıya ulaşmadı." Belki de gelecek sefer daha şanslı olacaklarını ima ediyordu.

"Şu an için" (*por ahora*) deyimi halkın hayal gücünde yer etti. Ayaklanma hedeflerine ulaşmamıştı, ama halkın çoğunluğu Chávez'in mesajını, sonraki bir tarihte mücadeleye geri döneceğinin işareti olarak iyimserlikle yorumluyordu. *Por ahora* Chávez'in sloganı, paraşüt alayının kırmızı beresi simgesi oldu. Jose Vicente Rangel, Chávez'in daima basın özgürlüğünü destekleyeceğine inancını anlatırken, bana televizyona o çıkışından söz etti. "Chávez sözün silahtan çok daha güçlü olduğunu bilir. Silah kullandığı zaman başarısız oldu, medyaya ulaştığı zaman zafer kazandı. Başarısız olan askeri darbeyi hazırlamak için 10 yıl harcadı. Televizyona çıkmasına izin verdikleri tek bir dakika, ülkeyi fethetmesine yetti."

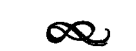
Chávez'in milli parçalanmanın yaşandığı bir dönemdeki müdahalesi, onu bir gecede bütün ülkede adına şiirler düzülen, şarkılar yakılan milli bir kahramana dönüştürdü. Son 20 yılda Katolik

Kilisesi'nin gücüne ve etkisine rakip dini tarikatların hızla taraftar bulduğu kıtada, Albay Chávez'in gelişi İsa'nın yeryüzüne ikinci inişi gibi karşılandı.

Chávez hapiste iki yıl geçirdi. Fakat subay arkadaşlarıyla birlikte üzerinde çalıştığı devrimci projelere ilişkin haberler kısa zamanda dışarı sızdı. Güney Amerika'nın 19. yüzyıldaki üç kahramanını, Bolivar'ı, Bolivar'ın devrimci öğretmeni Simon Rodriguez'i ve 1840-50'lerdeki Federal savaşlarda toprak ağalarına karşı mücadele eden köylülerin lideri Ezequiel Zamora'yı yeniden canlandırarak, halktan ciddi kabul göreceği önceden belli devrimci milliyetçilik siyasetinin taslağını çizmeye başladı. Chávez, Kuzey Amerika kültürüne ve siyasetine iyice batmış bir Latin Amerika ülkesinde, Soğuk Savaş'ın ardından ABD'nin dünyaya dayattığı küreselleşme programına şiddetli bir karşı saldırı başlattı. Kısa zamanda kamuoyu anketlerinde en üst sıraya yerleşti. Aralık 1998'de başkan seçildi.

3

Barinas'daki Taşralı Kökler

Andlar'ın son sırasının altında duran küçük ve sıcak Barinas kenti, Orinoco düzlüğündeki geniş ovaların giriş kapısıdır. Karakas'tan buraya otobüsle geldim. Tepelerin etekleri boyunca uzanan güzel bir yoldaki sekiz saatlik yolculuk sırasında Maracay, Carabobo ve Acarigua'dan geçtik. Ülkenin orta güneyinde uzanan, Andlar'dan Orinoco'ya inen sayısız ırmağın geçtiği, bataklık sığırlarının alçak toprakları olan *llanos** burada başlar. Kolombiya sınırına ve ötesine uzanan *llanos*, Brezilya'daki Amazon'un kollarına kadar ulaşır.

Kalabalık otobüs garajından itibaren, çoğunluğu tek katlı yapılardan oluşan Barinas geniş bir alana yayılır. San Domingo ırmağının yanında, Plaza Zamora'da küçük bir otele yerleştim. Meydanın adı, 1850'lerdeki Federal birliklerin devrimci lideri Ezequiel Zamora'yı hatırlatıyor. 1859'da buradan fazla uzak olmayan Santa Ines'deki savaşta büyük bir zafer kazanan Zamora, uzun zamandır Başkan Chávez'in esinlendiği kahramanlardan biri. *Llanos* 19. yüzyılda çok sayıda kardeş kavgasının sahnesi oldu. Simon Bolivar, 1819'da Kolombiya'da bulunan İspanyol birliklerine karşı yaptığı cesur ve başarılı saldırı için ova insanlarını bu bölgede toplayıp bir araya getirdi.

En çekici haliyle önümüzde uzanan bu Latin Amerika taşrası başkentten otobüsle sadece sekiz saat uzaklıkta, ancak başka ölçütlerin çoğuna göre birkaç ışık yılı uzakta kalmış. "Burada yapacak ya da görecek pek bir şey yok" diyor rehber kitap. Zaten öyle de olması

* *llano(s)*: Güney Amerika'daki seyrek ağaçlı geniş düzlükler. *-red.*

gerekiyor... Hemen mangalda piliç, yucca ve Maracaibo'da yapılan yerel biranın sunulduğu bir açık hava restoranı buldum. Duvarlar parlak renkli fantastik duvar resimleriyle kaplı, ormanda ve suyun büyük genişliği üzerinde egzotik kuşlar uçuyor, parayla çalışan çok eski müzik kutusundan hüzünlü *llaneros** şarkıları dökülüyor.

Yine de kentin modernlik hepten uzak olduğu da söylenemez. Merkezdeki alanda bulunan Bolivar'ın koca heykelinin arkasında, ötesindeki valinin gösterişsiz konağını katlayan devasa bir iletişim direği duruyor. Heykel, büyük bir yükseltinin üzerinden her şeyi teftiş edecek hakimiyette tasarlanmış, fakat çağdaş dünyanın bu önemli unsurunun yanında cüce kalıyor. Yerinde bir adlandırmayla Hotel Internacional adı verilen kaldığım otel bile, sadece dördü Venezüella kanalı olan birkaç düzine televizyon kanalı çekiyor. Bolivar'ın tarihsel şahsiyetine saygı gösterilmesi ile iki yüzyıl önce hayal bile edilemeyecek teknolojik tuzaklarıyla 21. yüzyıl dünyasının gerçeği arasındaki uyumsuzluk, kimi eğitimli Venezüellalıların hâlâ Başkan Chávez'in gemisinin rotasından endişe etmelerinin nedenlerinden birisidir. Bugün Bolivar'ın tutkularını ve görüşlerini arzulamak, hayli çekici görünebilir.

Barinas Başkan Chávez'in memleketi; oğlunun siyasi hareketini destekleyen babası, Kasım 1998'den beri buranın valisi. Chávez aslında birkaç kilometre uzaklıktaki Sabaneta köyünde doğmuş, okul için Barinas'a gelmiş, ordudayken de bir süre burada görevlendirilmiş. Başlamak için uygun bir yer gibi göründü.

Chávez 28 Temmuz 1954'te doğdu. Babası Hugo de los Reyes Chávez ile annesi Elena Frias öğretmendiler. İkisi de siyaset hayatında aktif yer aldılar. Uzun zamandan beri eyaletin eğitim siyasetinin içinde bulunan babası, bir ara sosyal-Hıristiyan parti *Copei*'ye üye olmuş. Merida Üniversitesi'nde profesör olan başkanın ağabeyi Adan Chávez'e göre siyaset kanlarında var. Ağabey Chávez 1999'daki Kurucu Meclis'in üyesiydi. Başkanın ikinci eşi Marisabel Rodriguez de bu meclise üyeydi.

Chávez ilk evliliğini Barinaslı Nancy Colmenares ile yaptı. Çiftin bir oğlu (Huguito) ve iki kızı (Rosa Virginia ve Maria Gabriela) oldu. Çocuklar babaların ilk başkanlık yılında üniver-

* *llanero(s)*: ova halkı, *llanos*'da yaşayan halk. *–red.*

site öğrencisiydiler. Chávez'in Marisabel ile evliliğinden bir kızı var (Rosa-Ines). Marisabel'in de önceki evliliğinden oğlu Raul var. Latin Amerika siyaset hayatının önemli özelliklerinden biri, tepede aile, hatta kabile bağlarının bulunması. Adan Chávez önce tarım reformuyla ilgili bakan, sonra Havana büyükelçisi oldu.

Yakın dönem tarihi bu bölgede hâlâ oldukça tazedir ve Chávez ailesi 19. yüzyılın bazı isyancı geleneklerinin mirasçısıdır. Chávez'in babasının büyük büyükbabası gerilla lideri Albay Pedro Perez Perez'di. 1840'ta Ezequiel Zamora, komuta ettiği Halkın Egemen Ordusu'na katılması ve toprak ağalarına karşı savaşması için Albay Perez'e çağrıda bulundu. Bir başka efsanevi kişilik, Albay Perez'in oğlu General Pedro Perez Delgado idi. Maisanta diye ünlenen General Perez Delgado, 1914'te General Juan Vincente Gomez diktatörlüğüne başkaldırdı. Maisanta, 20. yüzyıl başında şansını General Cipriano Castro'nun kaderiyle birleştirdi ve Castro'nun Sabaneta'daki adamı olarak *llanos*'a yerleşti. Claudina Infante adında yerli bir kadınla evlendi ve ondan iki kızı oldu. Kızlardan Rosa, Hugo Chávez'in büyükannesiydi.

Maisanta daha sonra *llanos*'da Gomez'e karşı bir gerilla hareketi örgütledi, fakat yakalanarak hapse atıldı. Toprağına el konulan Maisanta hapiste öldü, ama oğlu mücadeleyi sürdürdü. Büyükannesi Chávez'e askerlerin köylüleri katletmek, ambarları, ağılları ve binaları yakmak için nasıl çiftliklerine machetelerle* geldiklerine ilişkin hikayeler anlattı. Chávez'e bölgedeki siyasi nefretin kalıcı olduğu, Maisanta'nın bir katil olduğu, her şeyi unutmanın en iyisi olduğu söylendi. Ama sonra Chávez yetişkin olduğunda, büyük büyükbabasını özgürlük savaşçısı olarak tanımlamanın daha doğru olacağını anladı.

Bu yerel ve kişisel tarih genç Hugo üzerinde büyük bir etki yaptı. Sonraki yıllarda genç bir subay olarak Barinas'da ve *llanos*'un başka yerlerinde görevlendirildiği sırada konuyu tekrar tekrar düşündü. Maisanta ve Ezequiel Zamora, Bolivar'la birlikte devrimci asker örnekleri olarak, Chávez'in başta gelen kahramanları olmayı bugüne kadar sürdürdüler.

---

* *machete*: Latin Amerika'ya özgü, geniş ağızlı bir tür pala. *-red.*

4

Barinas'dan Karakas'a: Kirdan Önlenemez Kaçış

2000 yılında Hugo Chávez ile ilk görüşmeyi yaptığımda, Karakas'taki başkanlık konutu La Casona'nın bahçesinde arkası eve dönük duruyor, çimenliğin uzak ucunu çevreleyen küçük bambu ve palmiye ağaçlarına gözlerini dikmiş bakıyordu. Haftanın çoğu günleri televizyona çıkıp doğaçlama konuşmalar yaptığı, Miraflores sarayında protokol ziyaretçilerini karşıladığı ya da gecekondu semtlerinde etrafına içtenlikle selam vererek dolaştığı için herkes nasıl göründüğünü bilir. Boksör yüzü, cömert dudakları, ışıltılı gülüşü ve nefes aldığı zaman ya da söylevin ortasında kafasında uygun etkili sözcüğü yakalamaya çalışırken görülen ağzındaki belli belirsiz astımlı tiki herkesçe bilinir. Daima kararlı görünür, güven ve iyimserlik saçar.

Çimenlikte yalnızken daha korunmasız, gri bir takım giydirilmiş tek renkli ve silik bir yontu gibi göründü. Görünüşte bir yabancının varlığından habersiz, önündeki uzun gün için gerekli gücü kazanmak istermişçesine birkaç dakika hiç kıpırtısız durdu. Sonunda döndü ve beni karşılamak üzere çimleri yürüyerek geçti.

Chávez, insanı şaşırtan vücut dilini kullanma, belagati biraz da teatral bir havada el hareketleriyle destekleme ustasıdır. Bir an için Paraguaylı büyük yazar Augusto Roa Bastos'un Jose Gaspar Rodriguez de Francia hakkındaki romanı *Yo el Supremo*'yu (En Büyük Benim) hatırladım. 19. yüzyıl başlarında Paraguay'ı yöneten Rodriguez de Francia, dünya nimetlerinden elini ayağını çekmiş,

Robespierre tarzı bir başkandı. 30 yıl boyunca döneminin küreselleşme eğilimlerinden uzak tuttuğu ülkenin ekonomik gelişmesi için sağlam temeller atmıştı. Chávez'in benzer bir kurtarıcı çizgisi var.

Sabahın erken saatlerinin nemli sıcağı, tropikal bahçenin zengin renkliliği, 18. yüzyıl sömürge malikanelerine benzer biçimde tasarlanmış yapının balkon kolonları, bütün bunlar bir araya geldiğinde insanda zamanda yolculuk yanılsamasına yol açıyorlar. Büyük bir kısmını Chávez'in tutkulu kırsal gelişimi hızlandırma planına ayırdığımız uzun sohbetimiz, bunun Latin Amerika'da sömürge valilerinin ve başkanların yüzyıllar boyunca boğuştuğu bir konu olduğunu hatırlattığı için, zaman dışı bir nitelikteymiş gibi geldi.

Chávez, röportajda bir bakmışsın akşam yemeğinden sonra tatlı tatlı hikâyeler anlatan hoşsohbet biri, bir bakmışsın ders veren bir üniversite hocası oluvermiş; bazen birbiriyle bağlantısız olaylar hakkında uzun hikayeler anlatırken, kimi zaman da güncel sorunlar hakkında tahliller yapıyor. Başkan Yardımcısı Jose Vincente Rangel, bana "Chávez diğerlerine hiç benzemeyen bir devlet başkanı" demişti. "Devlet başkanlarının çoğu az ve öz konuşup, dikkat çekmemeye çalışırken, Chávez tam tersidir: Nerede olursa olsun bir hesaplaşmayı kabul eder; sürekli çatışmadan gerçekten hoşlanır; dışa dönük ve mükemmel bir konuşmacıdır; polemik yapmaktan hoşlanır ve polemik çıksın ister." Röportajcıdan yeterince etkilenmiş olmalıyım ki hayrete düştüm. Rangel, büyük bir yaratıcılığa sahip olan Chávez'in insanların düşündüğünden daha aydın olduğunu da söyledi. "Chávez pragmatik bir romantiktir, duygu ve mantığın karışımı."

O ilk karşılaşmamızda ders havasındaydık. Chávez, yararlanmam için Venezüella'nın 20. yüzyıl tarihine daldı, 1920'lerde petrol çıkarılmasının nasıl kırsal ekonominin çöküşüne yol açtığını anlattı. Bu çöküş, kırda kahve, şeker ve kakao yetiştirilmesinin kentlerdeki sınai gelişmeye koşut olarak ilerlediği Venezüella'nın eski "dengeli ve uyumlu modelinin" sonu oldu. "Hükümet kırsal alanları gözden çıkardı ve tarih kitaplarının köylü göçü dediği şey başladı." Chávez, "göç, köylüler ayrılmak istediği için değil, hükümet kırsal alanlardan el çektiği için oldu", diyerek bir kez daha vurguladı.

Kendisinden kişisel bir örnek verdi: "Bu çocukluğumdan beri hissettiğim bir şey; doğduğum köyden ayrılmayı hiç istemedim, fakat ayrılmak zorundaydım; merkezcil bir çekim gücünün etkisi altındaymışçasına kente doğru çekildim." İzlediği politikaların amacının "bu gücü karşı yöne çevirmek" olduğunu anlattı.

Sabaneta'daki okulda altıncı sınıfı bitirince köyünü terk etmek zorunda kalmış, önce Barinas'a, arkasından Karakas'a gitmişti. Kendi yolculuğunun nedenlerini anlattı. Anlatımının özünde, ülkenin gelişmesinde yanlış olduğunu düşündüğü şey ve doğru yola ilişkin planlarının ne olduğu yatıyor.

"Öğrenimimi sürdürmek istiyorsam, ki bunu istiyordum, çünkü babam öğretmendi, daha büyük bir kent ve eyalet merkezi olan Barinas'a gitmek zorundaydım. Eğer Sabaneta'da daha üst düzeyde eğitim veren bir okul olsaydı, gitmek zorunda kalmayacaktım."

Yüksek eğitim söz konusu olunca, Barinas'da üniversite yoktu. "Bütün kardeşlerim üniversite için Merida'ya gitmek zorunda kaldı. Ben askeri akademi için Karakas'a gitmek zorunda kaldım. Ayrılmayanlar, geride kalıp hiç ilerleme göstermediler."

Eğitimi etkileyen güçler, Sabaneta ve Barinas'da sağlık hizmetlerini de etkiliyordu. "Bakıma ihtiyacı olan insanlar Barquisimeto'ya ya da Karakas'a gitmek zorundaydı. Yerel sporcularımız bile ayrılmak zorunda kaldılar. Köylüler topraklarını büyük çiftliklere (*hacienda*) kaptırınca ayrıldılar. Kitlesel bir göç yaşandı."

Askeriye de kendilerini kentlere doğru çeken aynı merkezcil çekim gücünün etkisi altındaydı. Chávez, ordudayken "kırsal bölgelerden mecburi askerlik hizmeti yapmak için gelen *mucacho*larla* her zaman bir çekişme yaşadığını" söyledi.

"Kentlere, Karakas'taki kışlalara getiriliyorlardı ve elbette bir günlük izinlerinde kenti ve kentin sunduğu her şeyi gördükleri zaman, kıra geri dönmek istemiyorlardı. Çünkü geri döndüklerinde orada toprakları, işleri, hiçbir şeyleri olmayacaktı, sadece derme çatma bir kulübe. Askerlik hizmeti halkı kentlere doluşmaya zorlayan bir başka etkendi."

Chávez, Venezüellalıların yıllar boyunca ülkenin daracık orta-

* *muchacho(s)*: genç erkekler. *–red.*

kuzey kıyı şeridine göç ettiğini belirtti. "Nüfusun yüzde 80'i şimdi burada yoğunlaşmış" dedi. Bütün isteğinin bu yönelimi tersine çevirmek olduğunu söyledi. Devriminin başta gelen amacı, "ülkenin coğrafi alanını daha uyumlu ve dengeli bir şekilde kullanmak" idi.

Chávez, iktidarının ilk yılında, yüz binlerce kişiyi kuzey Venezüella'nın kalabalık kentlerinden, nüfus yoğunluğunun düşük olduğu doğu ve güneydeki yeni ekonomik merkezlere taşımayı amaçlayan cesur bir plan düşündü. Bu boş topraklarda "bütünleşik" tarım-sanayi projeleri geliştirilmesini planladı ve bunların gecekondu mahallelerinde yaşayan halkı kırsal bölgelerde yeni bir hayata başlamaya ikna edeceğini umdu. İlk raporların bir bölümü, halkın çoğunluğunun kentlerdeki gecekondularına sıkı sıkıya sarıldığını bildirirken, kimi raporlar da bazılarının toprak ve yeni evler verileceği umudu ve yeni bir başlangıç olasılığıyla heyecanlandığını gösteriyordu.

Siyasetçiler ve kent planlamacıları, Latin Amerika'da kentlerdeki dev boyutlu yığılma konusunda ne yapılacağını yıllardır tartışıp duruyor. Gerçekten ev denilebilecek pek az mekanın olduğu, yiyeceğin kıt, çalışacak işin az olduğu eski büyük kentlerde milyonlarca insan yaşıyor. Pek az insan tekdüze köy yaşamına istekli olacağı için, kent sakinlerini taşraya geri götürmek çok çetin bir iş. Bu, tarihsel deneyimi ve şimdi olanaklı olduğuna inanılan şeyleri hiçe saymak olur. Yine de kırsal alanları, dışardan yeni yerleşimciler getirmek yerine ülkenin kendi nüfusuyla doldurmak, geçmişi en azından Bolivar'ın öğretmeni Simon Rodriguez'in 19. yüzyılın başlarında yaptığı tasarıya kadar uzanan bir tutkudur. Chávez'in ütopik tasarıları saygın bir geçmişe sahip.

BÖLÜM 2

BOLİVARCI AYAKLANMAYA HAZIRLIK

5

Gizli Askeri Teşkilatın Gelişmesi

Chávez askere kaydolduğu sırada 17 yaşındaydı. Sık sık, beyzbola hevesinin orduya katılmasında etkisi olduğunu söyler. Sonunda spordan çok siyasete daha büyük eğilim gösterse de ordunun şampiyon oyuncularından biri oldu. *Copei*'nin kurucusu Rafael Caldera'nın birinci başkanlığı sırasında 1971'de Karakas'taki askeri akademiye girdi. O dönemde, sonradan Caldera yönetimini destekleyecek kimileri dağlarda sürdürdükleri gerilla mücadelesini bırakmışlardı. Caldera, 1960'lardaki devrimci ayaklanmadan sonra, eski gerillaların makul bir aradan sonra da olsa sivil hayata girmelerine izin vererek ülkede huzurun sağlanmasında öncülük yaptı.

Genç Chávez'in siyasi düşüncelerini, ailesinin deneyiminin beslediği tarih sevgisi etkiledi. Ama kısa zamanda çağdaş sorunlarda da yeni kavrayışlar edinecekti. 1974'te henüz askeri öğrenciyken, 1824 yılında eski sömürge kentinin dışında Andlar'da yapılan Ayacucho savaşının 150. yıl dönümünde yapılan uluslararası etkinliğe katılmak üzere bir düzine kadar genç askerle Peru'ya gitti. Ayacucho savaşı, Peru'nun Bolivar ve Sucre kuvvetleri tarafından İspanyol hakimiyetinden kurtarılması sağlamıştı.

Peru, çok daha yenilerde, 1968'den sonra, yönetimdeki askerler tarafından yürütülen radikal bir deneye sahne oldu. Nadir görülen ilerici bir subay olan General Juan Velasco Alvarado 1968'de Lima'da iktidarı ele geçirdi ve ordu içindeki devrimciler ile Peru'nun

kimi sol partileri tarafından desteklenen köktenci bir reform programını yürürlüğe koydu. Bu Chávez'in köktenci bir askeri rejimle ilk karşılaşmasıydı ve Peru'nun hâlâ Bolivar ismine saygı duyulan bir ülke olduğu aklında yer etmişti.

Chávez'e ve öbür Venezüellalı askeri öğrencilere ziyaretin anısına küçük bir armağan verildi: *La Revolucion Nacional Peruana* isimli söylevler broşürü... Chávez geziyi, broşürü ve Perulu askeri öğrencilerin başkanlarına verdikleri gönülden desteği hâlâ hatırlar. Peru deneyi siyasi düşüncesi üzerinde önemli bir etki yapmıştı.

Chávez, 1975'te, Lima ve Ayacucho'ya gezisinden bir yıl sonra, askeri akademiden asteğmen rütbesiyle mezun oldu. Subay kılıcını, Venezüella'nın 1811'de bağımsızlığını kazanmasının yıl dönümü olan 5 Temmuz'daki yıllık geçit töreninde, Başkan Carlos Andres Perez'in elinden aldı. Başkan Perez, 16 yıl sonra 1992 Şubat'ında devirmeye çalışacağı kişiydi.

Chávez, sonraki iki yılı, 1960'ların gerilla savaşından beri Barinas'da konuşlandırılmış bir jandarma taburunda görevli olarak geçirdi. Tabur, 1976'da patlak veren bir gerilla hareketinin bastırılmasına yardım etmek için Cumana'ya gönderildi. Gerilla hareketini, 1960'ların gerilla stratejisine hâlâ sadık olan, *Bandera Roja* (Kızıl Bayrak) adlı aşırı solcu bir grup örgütlemişti. Chávez, kendi ifadesine göre, taburunun savaşacağı gerillalara bir ölçüde sempati duymaya başladı. Siyaset dünyasında genel bir hal alan yiyiciliğin ordunun içine sızdığının ilk kez o zaman farkına vardığını söyler. Subaylar birliğin bütçesini yağmalıyor, askeri teçhizatı kendi kişisel kullanımları için aşırıyorlardı.

Chávez, 1977 yılında, daha 23 yaşındayken ve sadece iki yıllık teğmenlik deneyimi varken, kendi devrimci silahlı grubunu kurmaya karar verdi. Devrim hayaliyle yanan birkaç arkadaşını bir araya getirdi, gruba *Ejercito de Liberacion del Pueblo de Venezuela* (Venezüella Halk Kurtuluş Ordusu, ELPV) adını verdiler.

"Amaç neydi" diye sormuştu yıllar sonra Kolombiyalı romancı Gabriel Garcia Marquez. "Çok basitti" yanıtını verdi Chávez. "Bir şeyler yapılması gerekebilir diye kendimizi hazırladık." Kuşkusuz 23 yaşın gençlik hevesiydi ve kendisinin de hatırladığı gibi, "O sı-

rada ne yapacağımız hakkında en ufak bir fikrimiz yoktu." Fakat gelecek için önemli bir gösterge oldu bu.

Chávez, çok geçmeden benzer köktenci eğilimleri olan başka bir genç subayla, Jesus Urdaneta Hernandez ile karşılaştı. İkisi kısa sürede yakın arkadaş oldular. Chávez Urdaneta'ya orduda yaşadıklarının ne kadar hayal kırıcı olduğunu ve nasıl küçük bir devrimci grup kurduğunu anlattı. "Bütün hayatımı şimdi ordudaki gibi sürdürmeyeceğim" dedi.

Chávez, arkasından, ikisinin belki de farklı kimi şeyler denemesi gerektiğini önerdi. Bir gerilla hareketi örgütleme olasılığını reddederek, "Neden ordu içinde bir hareket yaratmıyoruz" dedi. "Gerillalara katılamayız, orada her şey yapıldı ve bitti. Ayrıca her halükârda bizim bakış açımız ve eğitimimiz onlarla uyuşmaz."

Kafasında olan, Urdaneta'ya açıkladığı şey bambaşka bir şeydi. "Ordu içinde bir hareket" örgütleyeceklerdi. Sonra general olan Urdaneta, Chávez'in sadık bir müttefiki olarak kaldı; gizli polisin başı (Direccion de Servicios de Inteligencia y Prevencion, DISIP) olarak birinci Chávez hükümetinde önemli rol oynadı. Pek çok görevlerinden biri, yıllar boyunca gizli servise doldurulmuş olan Kübalı sürgünleri ve İsraillileri atmak oldu.

Chávez, 1978'de Maracay'daki bir tank taburuna atandı. İki yıl sonra, beyzboldaki başarısı nedeniyle baş spor eğitmeni olarak yeniden Karakas'taki askeri akademiye gönderildi. Akademide 1980-1985 arasında, spordan kültüre kadar çeşitli dersler verip, sonunda tarih ve siyaset öğretmenliği yaparak etkili olduğu beş yıl geçirdi. Yetkililer bu zeki ve sevilen öğretmenin akademide öğrencileri üzerindeki etkisini önemsemediler.

Bu dönemde, Chávez'in kendi kuşağından subayların gelecekte ülkeyi yönetmeye çağrılacağı yolundaki siyasi tutkusu güçlenerek katı bir inanç halini aldı. 1970'li yıllar, Venezüellalıları kısa zamanda zengin bir Batı ülkesinde yaşayabilecekleri inancına sevk eden görkemli "Venezuela Saudita"* yıllarıydı. Fakat 1980'lerin

* *Venezuela Saudita*: Millileştirilen petrol çıkarma faaliyetlerinin ve uygun uluslararası ortamın etkisiyle Venezüella'nın petrol gelirlerindeki muazzam artışı ifade etmek amacıyla kullanılan bu deyim "Suudi Venezüellası" (bölgenin Suudi Arabistan'ı) anlamına geliyor. *-red.*

başlarında, zaman içinde daha da kötüleşen bir yoksulluk sarmalına yol açan devalüasyon ve borçluluğun sert gerçeği bu inancın yerini aldı. Sivil liderler giderek beceriksiz ve zayıf görülmeye başlandı. 1970'lerdeki Carlos Andrez Perez yönetimi, 1973'te petrolün fırlamasından sonra kat kat artan gelirleri ve o süreçte ülkeye gelen petro-dolarları harcayıp tüketti. 1980'lerde haleflerinin ellerinin altında pek bir şey kalmamıştı.

Sonunda, 1982 yılında Chávez ciddi bir siyasi gizli teşkilat kurmaya başladı. İkisi de askeri akademide öğretmen olan iki subayla bir araya gelerek, ordu içinde bir hücre oluşturdu. Örgüte Bolivarcı Devrimci Hareket-200 (Movimento Bolivariano Revolucionario-200, MBR-200) adını verdiler. "200" sayısı, 1783 Temmuz'unda doğan Bolivar'ın 200'üncü doğum yılı nedeniyle yıl boyunca süren kutlamalara işaret etmek için örgütün ismine eklendi. Öbür iki subay Felipe Acosta Carles ile Chávez'in arkadaşı Jesus Urdaneta idi. Urdaneta Chávez hükümetinde önemli bir görev yapacak kadar yaşarken, Acosta 1989'daki *Caracazo* ayaklanmasında öldürüldü.

Devrimci subaylar, 17 Aralık 1982'de Maracay yakınlarındaki Saman de Güere'de bulunan büyük ağacın altında, Simon Bolivar'ın 1805 yılında Roma'da Monte Sacro'nun yamacında hayatını Venezüella'yı İspanyol boyunduruğundan kurtarmaya adadığına yemin ederken söylediği sözleri tekrarlayarak ant içtiler:

"Sizin ve atalarımın tanrısı önünde yemin ederim ki, bizi ezen zincirleri kırana dek kollarımın rahat etmesine, ruhumun huzur bulmasına izin vermeyeceğim..."

Bolivarcı Devrimci Hareket, iktidarı devirmeyi hedefleyen bir teşkilattan çok bir siyasi araştırma çevresi olarak faaliyete başladı. Fakat genç subaylar, tarihi ve ülkenin çağdaş sorunlarını inceledikçe, bir tür askeri darbe tasarlamaya başladılar. Venezüella "demokrasisi"nin bir aldatmaca olduğuna inandıkları için, mevcut siyasi sistemi yıkmak zorunda olduklarını biliyorlardı. Chávez, 1999 Haziran'ında Agustin Blanco Munoz ile yaptığı görüşmede, mevcut sisteme ilişkin kuşkularını açıkladı:

> Venezüella'da demokratik sistem denilen şey, son yıllarda daha öncekinden pek farklılaşmadı: Marcos Perez Jimenez diktatörlü-

ğü; 1945-1948 arasındaki üç yıllık (*Accion Democratica*) hükümet; Isaias Medina ile Lopez Contreras hükümetleri ve bizi 1908'e geri götüren Juan Vicente Gomez hükümeti. Her şey temel olarak aynı kaldı. O yüz ister General Gomez, ister Dr. Rafael Caldera olsun, başka bir yüzle aynı hâkimiyet sistemi... Asker bereli ya da beresiz, at sırtında, Cadillac'ta ya da Mercedes Benz'de, o caudillo*'nun arkasında aynı sistem var. Hem ekonomide hem siyasette... Ve temel insan haklarının, halkın kendi kaderine kendisinin karar vermesi hakkının aynı şekilde reddedilişi...

Chávez ve arkadaşları, askeri akademideki konumları nedeniyle, başka genç ve hoşnutsuz subayları davalarına kazanmak için iyi imkâna sahiptiler. 1985 Mart'ında, eski bir Katolik papaz okulu öğrencisi olan ve lisans sonrası eğitimini Kolombiya'da tamamlayarak yurda dönen Binbaşı Francisco Javier Arias Cardenas da örgüte katıldı. Arias Cardenas Zulia'lıydı ve 1992 Şubat'ında yapılan darbe girişiminde önemli bir rol oynayacağı belliydi. Sivil solcular arasında çok arkadaşı vardı. Daha sonra, 1990'ların sonunda *La Causa R* adlı küçük bir köktenci partiye katıldı ve memleketi olan eyalete vali seçildi. Chávez'in otoritesine ve karizmatik çekiciliğine sahip olmasa da bir ara Chávez hareketindeki en seçkin aydın olarak değerlendiriliyordu.

Chávez'in teşvikiyle Bolivarcı Devrimci Hareket mensupları, Venezüella'da ilkokul okuyan herkesin bildiği üç önemli kişinin fikirlerinden kendi programları için tarihi dayanaklar bulmaya giriştiler. Bu üç kişi, Chávez'in öyküsünü çocukluğundan beri bildiği *llanos* lideri Ezequiel Zamora, Venezüella'nın ve Latin Amerika'nın büyük bir kısmının kurtarıcısı Simon Bolivar ve çoğunlukla Bolivar'ın öğretmeni olarak anılan ama aslında bu gerçeğin bıraktığı izlenimden çok daha ilginç bir kariyeri olan Simon Rodriguez.

Grup, en başından itibaren sol görüşlere sahipti. Çok geçmeden, bir bölümünün Karakas'taki Merkez Üniversitesi'nde okurken edindiği sivil solcuların dilini kullanır oldular. Venezüella ordusunun 1980'lerdeki ilginç ve benzersiz bir özelliği, sivillerle kurduğu ilişkiydi. Alt rütbelerdeki subaylar, sosyal bilimler öğrenimi görme-

* *caudillo*: Devlet Başkanı, lider. *–red.*

leri için Venezüella üniversitelerine gönderiliyorlardı. Sivil halkla içli dışlı olan bu genç subaylar, 1960'ların gerilla hareketlerinden hayatta kalanlarla bağlantılar kuruyorlardı.

Devrimci fikirleri benimseyen subaylar ordu hiyerarşisi içinde yavaş yavaş yükseldikçe, ne zaman devrimci bir darbe yapacak konuma gelebileceklerini düşünmeye başladılar. Kendilerine birlik komutanlığı verilmesini umabilecekleri 1992 yılı en erken ve en uygun zaman gibi görünüyordu. O dönemde rütbeleri nedeniyle ("mayores, capitanes ve tenientes", yani binbaşılar, yüzbaşılar ve teğmenler sözcüklerinin kısaltılarak birleştirilmesinden oluşturulmuş) MACATE örgütü diye tanınır oldular. Daha sonra, üst rütbeliler *comandantes* (komutan) olunca, gruba COMACATE denildi.

Böylesi bir örgütün gizli kalması zordu. Askeri istihbarat örgütü Direccion de Inteligencia Militar (DIM) sonunda ne olup bittiğinden haberdar oldu. DIM, askeri akademide köktenci dersler verilmekte olduğunu biliyordu, fakat ne tür bir tertip tezgâhlandığını ya da tertibin büyüklüğünü bilmiyordu. Ordunun en yetenekli, en sevilen ve yükselme şansları en fazla olan genç subaylarıyla karşı karşıya olduklarını, onları cezalandırmanın ya da ordudan atmanın askerler arasında ciddi bir hoşnutsuzluk doğmasına neden olacağını görüyorlardı.

Chávez askeri yetkililerce açıkça potansiyel bir darbeci olarak değerlendirildi ve bu sorun karşısında ilk çözümleri onu Karakas'tan olabildiğince uzağa göndermek oldu. 1986'da askeri akademideki etkili görevinden alınarak uzak bir yere, Kolombiya sınırındaki Apure eyaletine, Elorza'ya gönderildi.

6

Elorza'ya Sürgün: Asker-Sivil İşbirliği Deneyleri

Barinas'dan Elorza'ya küçük bir otobüsle 12 saatlik bir yolculuk yaparak gittim. Asfalt yüzeyi aşınıp çukurlaşmış olan yol berbattı. Elorza hemen hemen Barinas'ın tam güneyinde bulunuyor. Yol, Orinoco nehrinin iki büyük kolunu, Apure ve Arauca'yı geçiyor. Apure üstündeki bir köprü Ciudad de Nutria ile Bruzual'ı bağlıyor. Başlangıçtaki ütopik rüyalarına sadık Başkan Chávez, günün birinde bu uzak köyleri, büyük *llanos*'u geliştirme planının merkezi yapmayı tasarlıyor.

Arauca nehrinin öte yanında, başka bir güzel köprüden geçilerek ulaşılan Elorza daha da güneyde kalıyor. Bir oteli, bir ana caddesi ve kasaba dışındaki bir askeri üssüyle Venezüella kırsalının bir parçası. Dükkânlar Suriyeliler tarafından, lokantalar Kolombiyalılar tarafından işletiliyor. Köyün dış mahallelerinde karışık (Cuivalar ve Yarurolar) yerli halk yaşıyor. Güçlü Arauca fırtınaları kuzey kenarından geçer. Chávez, köylerinin harita üzerinde tanınmasını sağladığı için buradaki halk tarafından hâlâ büyük sevgiyle hatırlanıyor. Biftek ve yucca yemek için bir lokantaya oturdum ve sahibiyle sohbet ettim. Buradakilerin çoğu gibi Kolombiya'daki şiddet olaylarından kaçan bir sığınmacı. Sınırın birkaç kilometre ötesinden, Tolima'dan gelmiş buraya. Kolombiya'nın bitmez tükenmez iç savaşının korkunçluğuyla karşılaştırınca, Venezüella'yı daha huzurlu bulmuş.

Teğmen olan Chávez, yolu kontrol etmekle görevli motorize bir

tümene komutanlık yapmış. Fakat buradaki yıllarını, daha sonra ülke için uygulayacağı siyasi ve toplumsal programına ışık tutacak kimi fikirlerini sınamak için kullandı. Asker-sivil işbirliğine ilişkin deneysel projeleri teşvik eden Elorza üssünün köktenci teğmeni, kısa zamanda bütün Apure bölgesinde çok sevilmiş. İlk önceleri bölgenin toplumsal ve ekonomik gelişmesi için askeriyenin desteğini sunan Chávez, kısa zamanda çalışmalarının kapsamını genişletti. Tarihi bir kutlama günü örgütleyerek ve sözlü tarih kayıtlarının toplanmasını teşvik ederek topluluğun yaşamına girdi.

Birileri dosyasını kaybettiği ya da eski faaliyetlerini unuttuğu için olmalı, 1988'de, bir başka *Accion Democratica* siyasetçisi Jaime Lusinchi'nin başkanlığının son aylarında, Chávez Karakas'a geri çağrılarak başkanlık sarayı Miraflores'de görevlendirildi. Milli güvenlik konseyinin yardımcılarından biri oldu. Sonunda mesleğinde yükselmeye başlamıştı ve o yıl resmi bir gezi için Orta Amerika'ya gönderildi. O dönemde Nikaragua'daki kontra savaşı ve Guatemala'da isyanları bastırma harekâtı en yüksek noktasındaydı.

Chávez Elorza'dayken ordudaki devrimci kardeşlerinden yalıtılmıştı. Yeniden Karakas'a dönünce, Bolivarcı Devrimci Hareket'inin darbeci planlarını sürdürmek için artık daha elverişli bir konuma sahip olmuştu. Sonraki yıl, Şubat 1989'da Karakas, beklenmedik ve örgütlenmeksizin gelişen bir ayaklanmayla sarsıldı. Chávez, bunun gibi bir şeyin "ortaya çıkıverebileceğini" hep umut etmişti, ancak ortaya çıktığında Bolivarcı arkadaşları buna karşı hiç mi hiç hazırlıklı değillerdi.

7

Şubat 1989 (1): Karakas'ta Ayaklanma, *Caracazo*

Guarenas, Karakas'ın 30 kilometre kadar doğusunda, başkente hizmet sağlayan binlerce işçinin evlerini kurdukları cansız bir uydu kenttir. Olayın ilk işareti, 27 Şubat 1989 Pazartesi günü sabahı burada görüldü. O sabah otobüsle kente gidecek olanlar, bilet ücretinin iki katına çıkarıldığını öğrendiler ve kendiliğinden protesto etmeye başladılar. Olaylar kısa sürede Petare'de alevlenerek büyüdü ve kuşluk vakti, televizyon aracılığıyla ülkenin önemli kentleri Maracay'a, Valencia'ya, Barquisimento'ya Ciudad Guayana'ya ve Merida'ya sıçradı.

Otobüsler devrilerek yakıldı, fakat bu henüz ayaklanmanın başlangıç aşamasıydı. Dükkânların ve süper marketlerin yağmalanarak tahrip edilmesiyle birlikte ayaklanma birkaç saat içinde genel bir hal aldı. Kenar mahallelerin yoksul ve kızgın gençlik çeteleri Karakas'ın ticaret merkezini işgal etti, sonra da kentin kalbine yakın Mount Avila eteklerindeki zenginlerin ayrıcalıklı yerleşim bölgesine yöneldi. Başıboş şiddet ve yağma o gece ve ertesi gün boyunca sürdü. Gelişerek uzun süreli ve güçlü bir ayaklanma (*Caracazo*) halini alan olayları, hemen acımasız askeri bastırma harekâtı izledi.

Binbaşı Chávez o pazartesi sabahı, salgın bir hastalık yüzünden yataktaydı; aslında Miraflores sarayındaki doktor, saray halkının

tümüne hastalık bulaştırmasın diye evine gitmesini söylemişti. Bolivarcı Devrimci Hareket'in genç subayları, darbe hazırlığı yılları boyunca, kendi yararlarına çevirebilecekleri bir halk patlaması olasılığını sık sık tartışmışlardı. Ama işte bu olasılık gerçeğe dönüşürken tamamen hazır değillerdi ve içlerinden kimileri ayaklanmanın bastırılmasına katılmak zorunda kalmıştı.

Kent ayaklanmasının hem nüfusun geneli hem katılan askerler üzerindeki çarpıcı etkisi, sonraki on yılın siyasi gelişmelerinde belirleyici oldu. Gerçekten de çağdaş Venezüella tarihi, Bolivarcı teşkilattaki subayları planlarını hızlandırmaya sevk ettiği için, bu en önemli olayla başlar.

1989, dünyanın geri kalanının çoğu için de önemli bir tarihti. Sonbaharda Berlin Duvarı'nın yıkılması ve arkasından Doğu Avrupa'da Sovyet yanlısı yönetimlerin çökmesi, hemen bütün komünist dönemin sonunun habercisi olarak algılandı. Aynı biçimde, *Caracazo*, Venezüella'daki *ancien regime*'nin sonunun başlangıcının işareti oldu. Halk 30 yıl kadar önce Ocak 1958'de sokağa çıkmış, Yurtsever Cunta'nın yönlendirmesiyle General Perez Jimenez diktatörlüğünün yıkılmasının yolunu açmıştı. Şimdi kendiliğinden de olsa aynı şeyi yaparak, demokrat maskesi takmış yiyici ve bürokratik hükümeti devirme isteklerini gösteriyorlardı. Yine de 1958 ayaklanması örgütlü, amaçlı ve siyasal güdülere sahipken, 1989'un *Caracazo*'su anarşik, karmakarışık ve öndersizdi.

Bu kendiliğinden patlama, hükümetin istihbarat örgütlerini tamamen gafil avladı. Askerileştirilmiş gizli servis DISIP'in çabaları uzun yıllar boyunca aşırı sol siyasi gruplara sızmaya hasredilmişti, fakat 1980'lerin sonlarına doğru bu gruplar yok olmuşlardı. *Caracazo*'yu yönlendirmede bir rolleri olamazdı. DISIP, kentin kenar mahallelerindeki *ranchos*larda ya da gecekondu mahallelerinde hazırlanan birbirinden kopuk başkaldırıların çapını gözlemlemekle uğraşmamıştı. Askeri istihbarat örgütü DIM'in daha iyi bilgi aldığı konusunda herkes hemfikirdi. Bir şeylerin olacağını öğrenerek hükümeti 27 Şubat'ın zor bir gün olabileceği yolunda uyarmıştı. Ama uyarısı ya Miraflores sarayına ulaşmadı, ya da göz ardı edildi.

Caracazo üzerine bir çalışma yapan *Centro Estudios de Desarrollo in Karakas* (Karakas Kalkınma Çalışmaları Merkezi) sosyoloji profesörü Heinz Sonntag, "ilk gün Guarenas kenar mahallesinde şiddet eylemleri oldu ve polis müdahale etmedi" demişti görüşmemizde. "Sonraki gün de müdahale etmediler. Bunun üzerine Milli Muhafızlara emir verildi, fakat onlar *rancho*lara girmeyi reddettiler. Hükümet orduya başvurdu."

Askerler gecekondu mahallelerinin içine sokuldu ve çok katlı devlet lojmanlarını (1950'lerde Perez Jimenez zamanında yapılmışlardı) kuşatmaya aldı. Hareket eden her şeyi vurdular. "Yalnız Karakas'ta öldürülenlerin resmi sayısı 372, fakat doğruya daha yakın sayı 2 binin üzerinde." Binlerce kişi yaralandı.

Sonntag, "zulmün, bir daha aynı şeyi yapmamaları için bir uyarı anlamına geldiği" kanaatindeydi. Bunun uzun bir süre etkili olduğunu hatırlattı. "Halk korktu." Bu olay, umutsuzluk ve siyasete ilgisizlik ortamı yaratarak 1990'larda uzunca bir süre etkisini sürdürdü. Bu hava, Chávez'in 1998'de seçilmesiyle dağılmaya başladı.

Başkan Carlos Andres Perez, Şubat başında göreve başlamıştı. Bu ikinci başkanlık dönemiydi (daha önce 1970'lerde başkanlık yapmıştı) ve ipleri nasıl tutacağını biliyordu, fakat böylesi bir halk patlamasına karşı hazırlıksızdı. 28 Şubat Salı öğle saatlerinde bakanlar kuruluyla bir toplantı yaptıktan sonra olağanüstü hal ilan etti. Anayasal bir araç olan olağanüstü hal, sıkıyönetim uygulanmasını ve bütün yurttaşlık haklarının askıya alınmasını kapsıyor. Ordu gece sokağa çıkma yasağı koydu.

Ayaklanmanın öncelikli nedeni, Perez'in 10 gün önce 16 Şubat'ta ilan ettiği neoliberal ekonomik "paket"in parçası olarak petrol fiyatlarını yükseltmesiydi. Petrol fiyatlarına 26 Şubat Pazar gününden itibaren yüzde 100 oranında zam yapılması kararlaştırılmıştı. Fakat hükümet, tam da yüzünde patlayacak sıkıntıdan kaçınmak için otobüs ücretlerine parça parça zam yapmayı tasarlamıştı. Otobüs sahiplerine, petrol zammının yürürlüğe girmesinden sonraki ilk iş gününde, yani o kara yazgılı Pazartesi günü, ücretleri yüzde 30 oranında artırmaları izni verildi. Üç ay sonra yüzde 30'luk bir zamma daha izin verilecekti.

Çoğu otobüs sahibi, doğal olarak daha ilk günden zammı müşterilerine yansıttılar ve artan maliyetlerini karşılamak için ücretlere yüzde 100 zam yaptılar. Bu, ay sonunu zar zor getirebilen yoksul yolcularda kaçınılmaz umutsuzluk patlamasına neden oldu. Normalde yarım bilet kullanma ayrıcalıkları kaldırılan öğrencilerin üzerine özel bir yük bindirildi.

Korkutulan ve sindirilen kentte birkaç gün içinde bir tür olağan hale geri dönüldü. Başkentin yoksul kesimleri yaralarını sardı ve rejime karşı korkunç bir kin besledi. Yüzlerce çeset kimlik tespiti yapılmadan mezara gömüldü. Kentin zengin kesimleri çelik çitleri ve güvenlik önlemlerini takviye etti. Zenginler, verilmiş sadakamız varmış diyerek birbirlerini kutladılar.

Bunun yanında, *Caracazo*'nun en önemli ve dolaysız etkisi, ayaklanmayı bastırmakla görevlendirilen silahlı kuvvetlerde oldu. Kendi yurttaşlarını vuran askerlerin bir bölümü yapmaları emredilen işten kuşkusuz utanç duyarken, Chávez ve Bolivarcı Devrimci Hareket ile ilişkili siyasi yönelimleri olan subaylar grubu, bekledikleri fırsatın o anda herhangi bir hareket yapma olanağı bulamadan geçip gitmesine üzülüyordu. Kimi sol partiler ve 1960'ların gerilla hareketinden hayatta kalanları kapsayan sivil bağlantıları, olacaklara ilişkin kendilerine hiçbir uyarı yapmamışlardı.

Darbeci subayların önde gelenlerinin çoğu *Caracazo* sırasında Karakas'taydı, fakat hepsi olayları farklı biçimde yaşadılar. Hasta yatağındaki Chávez olaylardan uzak kalırken, en yakın iki yardımcısı Francisco Arias Cardenas ile Felipe Acosta Carles'e *ranchola*ra girerek bastırma harekâtına katılmaları emredildi. Acosta açıklanamayan bir olayda vurularak öldürüldü. Chávez'in de aralarında bulunduğu kimileri, DISIP'in Acosta'nın ordu içindeki yapılanmaya katıldığından haberdar olduğuna ve Acosta'nın eylemciler tarafından değil gizli polis tarafından öldürülmüş olabileceğine inanıyor. Bu kanıda olanlar, o hafta evinde kalan Chávez'in şanslı olduğunu düşünüyorlar.

Arias Cardenas, sonradan Angela Zago ile yaptığı röportajda, içinde yer aldığı, "asker-sivil ayaklanmasında halkla yan yana durmaya" hazır olmayan devrimci harekete duyduğu kızgınlığı açığa

vurdu. Ordunun bu savaşta yanlış tarafta olduğunu hissederek, askerlerinin kalabalığa ateş etmemesini sağlamak için çok büyük çaba gösterdi. Gördükleri karşısında dehşete kapılmıştı:

> Harekât merkezim olan yere varır varmaz, görevi devralacağım subayın yüksek apartman bloklarına kesinlikle sorumsuz ve insanlık dışı bir tarzda ateş etmekte olduğunu gördüm. Siyasi polis DISIP'in taşkınlıklar yaptığını da duydum.
> Hemen askerlerimi bir araya topladım ve bağırdım: "Country Club'a üye olanlar ellerini kaldırsın!" Şaşkın görünüşlerine baktım, hepsinin hareketsiz ve sessiz kaldığını gördüm. Sözlerimi tekrarladım: "Alto Prado'da, Lagunita Country Club'da ya da Altamira'da oturanlar ellerini kaldırsın!" Kimse hareket etmedi.

Arias Cardenas, Karakas'ın en zengin ve en seçkin mahallelerinden söz ediyordu.

> Sonra dedim ki; öyleyse, demek ki hepimiz gecekondu mahallelerinden, bunun gibi yoksul mahallelerden geliyoruz. Burada yaşayan insanlar bizim gibi, halk onlar, bizim kardeşlerimiz. Bu demektir ki hiç kimse emir verilmeden ateş etmeyecek; bize saldırılmadığı sürece hiç kimse ateş etmeyecek.

Chávez, birkaç hafta sonra başkanlık sarayı Miraflores'deki görevine döndü. İçeri girerken, kendi gizli teşkilatlanmasıyla bağlantısı olmayan, ortalıkta bir şeyler döndüğünü anlayan saray muhafızları tarafından durduruldu. "Baksana binbaşı" diye sordu biri, "Bolivarcı Hareket hakkında söylenenler doğru mu? Hakkında daha çok şey öğrenmek istiyoruz. Bizler halkı öldürmek için yetiştirilmedik." Chávez, bunların başkanın muhafız askerleri olduklarını, hükümetin güvendiği insanlar olduğunu hatırlattı. Darbe girişimi açıkça güç kazanıyordu ve kesin hareket anı artık uzun süre ertelenemezdi.

Ancak yetkililer de kendi işlerini yapıyordu. Yılın sonunda, valilik seçimlerinin yapıldığı 6 Aralık 1989'da, Chávez ve onunla aynı kıdemdeki binbaşılar, ordu başkomutanlığı önüne çıkmaya çağrıldılar. Noel günü hükümeti devirmeyi, başkanı ve üst rütbeli subayları öldürmeyi planlamakla suçlandılar. İstihbarat yanlıştı. Chávez ve arkadaşlarına karşı kesin kanıtlar bulunmadığı için, yet-

kililer hiçbir işlemde bulunamadılar. Darbeci binbaşıların çoğunu ülkenin farklı ve uzak yerlerine dağıtma kararı verildi. Chávez'e Karakas'taki Simon Bolivar Üniversitesi'ne kaydolma ve siyaset bilimleri alanında yüksek lisans derecesi için çalışmaya başlama izni verildi. Herhangi bir darbe girişimi ertelenmek zorundaydı.

18 ay kadar sonra, Ağustos 1991'de, kurmay okulunda bitirdiği bir kursun arkasından Chávez, Maracay'da bulunan paraşüt taburuna komutan olarak atandı. Sonunda birlik komutanı olan Chávez, uzun zamandan beri hazırlandığı eylemi uygulamaya geçirme gücüne kavuşmuştu.

8

Şubat 1989 (2): Perez Hükümetini Yıkan Neoliberal "Paket"

Caracazo'dan sonraki yıl, 1990'da bir öğleden sonra, Karakas'ın merkezinde bulunan, Miraflores sarayı dedikleri 19. yüzyıl tarzı beyaz küçük yapıda Başkan Carlos Andres Perez'i aradım. Perez yabancı gazetecilerle buluşmaktan hoşlanırdı ve her zaman çok nazik olurdu. 1970'lerde devletçi ekonomik gelişmenin özgül bir biçimine öylesine yakın olan birisinin, özellikle 1989'da uygulamaya koyduğu acı reçeteler doğrudan *Caracazo*'ya yol açtığı halde, nasıl olur da 1990'larda yüz seksen derece yön değiştirerek uzun zamandan beri karşı çıktığı Uluslararası Para Fonu'nun ekonomik doktrinini benimsediğini sordum.

Perez, *Caracazo*'nun tatsız bir şok olduğunu belirtti ve yeni politikasının beraberinde ciddi sorunlar getirdiğini kabul etti. Politikanın hayat pahalılığında artışa yol açtığını da itiraf etti:

> Verdiğim kararlar aşırı derecede zor ve genel olarak hâlâ pek sevilmeyen kararlar. Halk aldığımız sert önlemlere kızıyor. Halkın acısı gösteriler ve protestolar aracılığıyla ifade ediliyor, fakat bunların kaçınılmaz olduğunu anlamak zorundayız. Başka çıkış yolu yok. Geçtiğimiz 15 yılda zaman çok değişti. Ekonomi daha küresel ve daha iyi örgütlenmiş hale geldi. Ekonomik ilişkiler başka türlü düşünülmek zorunda. Halkımız, ekonominin bu şekilde küreselleştiği koşullarda yabancı yatırımlara duyulan ihtiyacı daha iyi anlayacak.

Başkan, Venezüella'nın çaresizlik içinde böyle yatırımlara ihtiyacı olduğunu söyledi, çünkü petrolden sağlanan rant ekonomiyi güçlendirmek için artık yeterli değildi. Bir zamanlar özellikle devletin yatırım yapacağı önemli bir alan olarak görülen petrol arıtma işinde bile, şimdi "yabancı sermayenin katılımını" müzakere etmenin gerekeceğini düşünüyordu.

Perez, aynı şekilde, bizzat devletin gelecekteki rolünün de azalacağını düşünüyordu. Devlet kurumlarının doğasında bulunan yozlaşma eğiliminden ders alınmış olduğunu söyledi. Anlaşılacağı üzere bahsettiği bu yozlaşmada kendi rolünün olup olmadığı sorusuna hiçbir gönderme yapmadan, hükümetinin "yolsuzluğu mümkün kılan bütün unsurları" tasfiye etmeyi planladığını belirtti. Venezüella'nın para birimi olan Bolivar'ın değişim kurunun serbest bırakılması ve dış ticaret faaliyetleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılmasıyla, yolsuzlukların kolaylıkla ortadan kalkacağını umuyordu. "Bizim için en iyi şey" dedi dönüşüm hevesiyle, "devletin müdahalesini en aza indirmektir."

Chávez'in 1990'lardaki ve sonrasındaki siyasi söylevlerinin çoğu doğrudan "neoliberalizme", Washington yönetimi tarafından Latin Amerika'ya dayatılan ve Perez tarafından gönüllü biçimde kabul edilen ekonomik reform programlarına karşıydı. Bu programlar, büyük oranda ABD'nin IMF ve Dünya Bankası gibi mali kuruluşlar üzerindeki denetiminin sonucu olarak yapılabildi; bir ölçüde de Latin Amerika ekonomistlerinin ve siyasetçilerinin önemli bir bölümünün başarılı bir şekilde yeni Amerikan doktrinlerini benimsemesinin sağlanması sonucunda.

Chávez bu programlardan genel olarak şikayet etse de ("vahşi" neoliberalizm olgusuna her zaman işaret eder), özel çıkarsamaları Venezüella'nın 1989'dan sonraki yıllar boyunca yaşadığı üzücü olaylara kadar geri gider. Baş hedefi, Perez tarafından başlatılan, doğrudan *Caracazo*'ya yol açan ve daha sonra 1993'te Perez'in devrilmesine götüren siyaset değişikliği oldu.

Önceki bölümde belirtildiği gibi, Karakas ayaklanmasının birincil nedeni olan petrol fiyatlarının ve bunun sonucu olarak otobüs yolcu taşıma ücretlerinin yükselmesi, hükümet tarafından ayın

başında kabul edilen daha geniş çaplı ekonomik politika değişikliğinin parçasıydı ve bu değişikliğe hemen *el gran viraje*, yani "büyük dönüş" adı takıldı.

Latin Amerika'da (ve başka yerlerde) 1990'larda önü açılan neoliberal siyasetler, çoğunlukla ve doğru olarak "Washington Uzlaşması" diye tanımlanır. 10 maddelik program, 1970'li yıllarda IMF'de danışmanlık yapmış John Williamson tarafından 1989'da planlandı ve düzenlendi. Washington'da uygun görülen program, özellikle 1970'li ve 1980'li yıllarda uluslararası bankaların zorlamasıyla büyük dış borç yükü altına giren ülkelere yönelikti. Programın amacı şuydu: Latin Amerika'da (ve başka yerlerde) borçlu hükümetin iç ekonomik mekanizmaları öyle düzenlensin ki, bu hükümetler çoğunluğu Amerikan bankalarına olan borçlarını ödeyecek durumda olsunlar.

Birbiri ardına iktidara gelen yiyici ve beceriksiz hükümetlerin düşüncesizce yüksek faiz oranlarıyla yaptıkları borçlanmalarla büyük bir borç yükü altında kalan Venezüella, Washington Uzlaşması programlarının birinci hedefi oldu. Eğer yabancı yatırımlar sürecekse, kimi reformların yapılması açıkça gerekliydi. Ama belirli reformlar, ciddi bir aşağı gidiş demekti. Bunlar yabancı bankalara yükümlülükleri hesaba katarken, borçlu ülkenin yoksul kesimlerinin gereksinimlerini fiilen dikkate almıyordu. Elbette uygulamada reformlar, bir avuç uluslararası bankanın sorunlarından daha geniş bir gündemi kapsıyordu.

Washington Uzlaşması'nın düzenleyicisi John Williamson, içinde bulunduğu koşulları 1994'te konu hakkındaki bir konferansta açıkladı. Williamson, "'Washington'daki politika belirleyicilerin ve bilim adamlarının, borçlu ülkelerin izlemesi gereken siyasi reformların özelliği olarak 10 alanın tanımlanması üzerinde makul bir şekilde olabildiğince geniş bir görüş birliği oluşturduğunu" iddia etti.

Williamson, emperyalist ekonomistlerin serinkanlı diliyle programının yeterince zararsız göründüğünü ifade etti. Ancak, uygulamada, borçlu ülkelerden istenen koşullar sömürgeciliğin yeni bir biçimi demekti. ABD merkezli ulusötesi şirketlerin neoliberal

program kapsamında elde ettikleri yararlar, basit bir borcun tahsil edilmesi politikasının çok ötesine gidiyordu.

Williamson tarafından tanımlanan Washington Uzlaşması'nın "10 alanı", borçlu hükümetin aşağıdaki reformları uygulamayı kabul etmesini kapsıyordu:

1. mali disiplin garantisi ve bütçe açığının dizginlenmesi;
2. başta askeri ve idari harcamalar olmak üzere kamu harcamalarının azaltılması;
3. geniş bir vergi tabanı oluşturulmasını ve etkin bir vergi tahsilatını amaçlayan bir sistem yaratacak vergi reformu;
4. faiz oranlarının piyasa tarafından belirleneceği mali serbestleştirme;
5. ihracata dayalı büyümeye yardımcı olmak için rekabetçi döviz kuru;
6. ithalatın serbest bırakılması ve gümrük tarifelerinin indirilmesiyle birlikte ticaretin serbestleştirilmesi;
7. doğrudan yabancı yatırımların davet edilmesi;
8. yönetimin etkin hale gelmesini ve performansın yükselmesini sağlamak üzere devlet işletmelerinin özelleştirilmesi;
9. ekonominin düzenlemelerden arındırılması;
10. mülkiyet haklarının korunması.

Bu, Perez hükümetinin Şubat 1989'da Venezüella'da uygulamak zorunda olduğunu düşündüğü ekonomik reform programıydı. Kendisi ideolojik bakımdan boş bir kağıt olan başkan, endişe duymadan egemen aklı kabul etti. Çevresine Chicago Okulu'nun tedrisinden geçmiş, ABD eğitimli genç ekonomistler doldurarak, resmi yemin töreninden iki hafta sonra yeni ekonomik "paket"ini açıkladı.

Hükümetin ekonomik reform programından sorumlu olan iki önde gelen kişi açısından, Washington Uzlaşması'nın maddeleri yemek ve su gibiydi. Gelişme Bakanı Moises Naim ve Planlama Bakanı Miguel Rodriguez, Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde

ve Yale Üniversitesi'nde okumuş harika çocuklardı. 1990'larda Doğu Avrupa'da serbest piyasanın öncülüğünü yapan Çekoslovakyalı Vaclav Klaus ve Polonyalı Lescek Balcerowicz ile aynı kumaştan biçilmişlerdi.

Bu şahıslar neoliberalizm kaynağından kana kana içmişlerdi ve dünyadaki akademik beyin takımlarıyla, üniversitelerin anfileriyle, uluslararası mali kuruluşlarla aynı anlayışı paylaşıyorlardı. Bunlar yeni ekonomik gericiliğin hücum kıtalarıydılar. Yine de bir Aşil topukları vardı. Kendi ülkelerinin siyasi yapısını anlama ya da bilme konusunda göze batan bir yetersizlikten muzdariptiler. Ekonomi kuramının doğruluğu apaçık ortadaydı, siyaset kendi başının çaresine bakabilirdi.

1984'ten 1989'a kadar süren Başkan Jaime Lusinchi yönetiminin son aylarında, Karakas'taki herkes ekonomik krizin gelmekte olduğunun farkına varmıştı. Ocak 1989'da kriz şöyle bir kendini gösterdi, Lusinchi'nin başkan olarak son işi dış borç geri ödemelerini askıya almak oldu. 20 yıllık savurganca harcamalardan ve benzersiz yolsuzluklardan sonra döviz rezervleri tükenmek üzereydi. Bu kararın kötü sonuç vermesinden sonra, halk yeni Perez hükümetinin Şubat'ta göreve başladığı zaman uygulamaya koyacağı politikalar hakkında tahminler yapıyordu. Perez, ülkenin inanılmayacak kadar zenginmiş gibi göründüğü 1970'lerdeki "Venezuela Saudita"nın gönençli günleri sırasında görevde olan kişi olarak hatırlanıyordu. Halk, büyük ölçüde ikinci kez sihirbazlığını göstereceği boş inancıyla başkanlık sarayına dönmesi lehine oy kullanmıştı.

Perez ülkeyi bekler vaziyette tuttu. Seçilen başkan olarak birkaç haftayı, belki Venezüella'nın uluslararası petrol siyasetine katılımını yeniden canlandırmayı planladığını göstermek için, başta gelen OPEC ülkeleri olan Suudi Arabistan, Kuveyt ve Cezayir'i ziyaret etmekle geçirdi. Nihayet Karakas'a döndüğünde kararını vermişti. İnsanların çoğunu şaşırtarak, o sırada daha 1990'lardaki gibi herkes tarafından kabul görür duruma gelmemiş olan, günün neoliberal politikalarını benimsemeye karar verdi. Çok mümkündür ki başka bir yol göremedi.

Önceki yarım yüzyılın ekonomisinde ve siyasetinde egemen konumda olan eski Venezüella devletinin çapı ve rolü etkili biçimde yeniden düzenlenecekti. Devlet işletmeleri özelleştirilecekti. Hükümet kendi yönlendirmesi ve gayretiyle istihdam ve büyüme yaratmayı istemeyecek, onun yerine bunlar "özel sektörün hızlanan genişlemesine" dayandırılacaktı. Fiyatlar ve faiz oranları "serbestleştirilecek", değişken kur oranları kaldırılacaktı.

Miguel Rodriguez bu yapısal değişim programının baş yazarıydı. Görevden ayrıldıktan yıllar sonra programın nelerden oluştuğunu gururla özetledi. Washington Uzlaşması'nın maddelerinin gereğini noktası virgülüne kadar yerine getirmiş, Venezüellalıların çoğunluğunun uzun zamandan beri inandığı ve en çok sevdiği her şeye tamamen karşı çıkan bir program yapmıştı:

> Program tasarımı bakımından ayrıntılıydı. Eksiksiz bir ticaret reformunu, ticaretteki bütün sınırlamaların kaldırılmasını ve gümrük tarifelerinin dar bir aralığa indirilmesini; kur üzerindeki bütün denetimlerin kaldırılmasını ve kur oranının geleneksel olmayan ihraç mallarına göre belirlenmesine izin veren dalgalı kura geçiş; fiyatların serbest bırakılması; yetkilerin geniş ölçüde merkezden çevreye dağıtılması ve kısmen ya da tamamen devlet denetiminde olan işletmelerinin özelleştirilmesi yoluyla kamu sektörünün yeniden yapılandırılması; kapsamlı bir vergi reformu; kamu sektörü fiyatlarını etkin düzeye getirecek yeni bir politika; serbestleştirme sağlayarak, rekabeti artırarak ve düzenleyici organları güçlendirerek mali sektörü yeniden yapılandırma; emeklilik fonlarının oluşturulması ve sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılandırılması da dahil çalışma hukukunun modernleştirilmesi; yabancı yatırımlar üzerindeki sınırlamaların kaldırılması; dış borcun yeniden yapılandırılması; dış finansman politikasının elden geçirilmesi; (çoğu zenginlere giden) dev boyuttaki genel sübvansiyonlar sistemini kaldıracak ve sübvansiyonların toplumun en yoksul kesimine yöneltilmesini sağlayacak yeni bir sosyal politika.

İşte, Venezüella'da Şubat 1989'da önü açılan yeni ekonomik strateji buydu. Perez, programı taçlandırmak için, ekonomi ekibinin Washington'dan bir miktar döviz sağlamayı güvence altına aldığı yönünde memnun edici ve avutucu kimi açıklamalar yap-

tı: IMF'den üç yıllık bir zaman zarfında 4,5 milyar dolar kredi kullanılabilecekti. Perez, önceki daha mutlu zamanlarda, Üçüncü Dünya'nın liderliğine oynadığı 1970'lerde, IMF'de çalışan ekonomistleri "ekonomik totalitercilikten maaş alan soykırım çalışanları" diye suçlamıştı. Şimdi, bir zamanlar "insanları öldüren ama yapıları ayakta bırakan ekonomik nötron bombası" diye tanımladığı kuruluştan para dilenmeye gidiyordu.

Caracazo Perez'in hırslı planlarını yavaşlattı. İlk yıl tek bir devlet teşebbüsü bile özelleştirilmedi. Perez 1989 Ağustos'unda bir özelleştirme kararnamesi imzaladı, fakat Kongre, kamu sektöründe kalacak "temel ve stratejik teşebbüsler" tanımı üzerinde bir anlaşmaya varamadı. Çoğu Kongre üyesi ayak diremekten memnundu, fakat Perez kaybedilen zamanı ülkeyi değişikliklere hazırlamak için kullanmadı. 1990'da, süreçte ne kadar geçici ve olağandışı gelgitler olursa olsun, Venezüella'nın artık küresel ekonomik düşünce dönüşümünü bütünüyle benimsediği belli oldu. Yerel koşullar farklı olsa bile reçete Prag ya da Varşova'daki ile aynıydı.

O yıl Miguel Rodriguez'le röportaj yaptığım zaman, bakanı, Bolivar'ın portresinin altında (asılması zorunluydu), üstünde yalnız gömlekle, aynı anda iki telefona birden konuşur buldum. Genç ekonomistler siyasi bakımdan deneyimsiz olabilir, ama zihinsel üstünlüğünden ve aptallardan etkilenmeyen yeteneklerinden haz duyan Rodriguez, güçle oynamaktan keyif alıyordu.

Ülkenin ne yazık ki ucuz petrol ve ucuz elektriğe alışmış olduğunu, "(örneğin elektriğin) tüketiciye maliyetinin çok altında bir fiyatla satıldığını" düşünüyordu. Kendi uyum programının "çok kısa zamanda kamu sektöründe etkin fiyatlandırmayı sağlayacağını" söyledi. Teknokratlara özgü o zarif tepeden bakan tavrıyla, katı olma zamanının gelmiş olduğuna inancını dile getirdi. *Caracazo* hakkında bir iki şey mırıldanacak oldum, bir el hareketiyle önledi: "Petrol fiyatlarının yükselişinden şikayet edenler sokaktaki insanlar değil siyasetçilerdir, üniversitelerdeki ya da liselerdeki iki-üç kışkırtıcıdır. Halk bu şeyleri anlıyor."

Başlıca endişesi, hükümetin programını Kongre'den geçirme hızının yavaşlığıydı. Gecikmenin hükümeti inisiyatifsiz bıraktı-

ğını, muhalefetin toparlanmasına ve uyuşukluğun sürmesine izin verdiğini söyledi.. Kendisinin ve Naim'in *Accion Democratica*'nın yönetici patronları tarafından sevilmediğini biliyordu ve programlarına iktidar partisinden yetersiz destek gelmesi, ekonomik reformların hız kazanmasında ciddi bir ayak bağıydı. Genç Türkler hızlı hareket etmek istiyordu; patronlarsa ihtiyatlı davranılması için baskı yapıyorlardı.

Uzun vadede, Genç Türklerin siyasi anlayıştan yoksun olmaları askeri darbenin koşullarını yarattı ve kendi başkanlarının devrilmesine neden oldu. Ekonomi programlarının neden olduğu siyasi krizin, hiçbirinin birazcık da olsa önceden gözünün önünde canlandıramadığı iki sonucu oldu.

Caracazo'nun dehşetiyle gayrete gelen Albay Chávez, Bolivarcı Devrimci Hareketi harekete geçmeye hazırlama çabalarını iki katına çıkardı. Şubat 1992'de, *Accion Democratica* içindeki hâkim grubun bir yıl sonra başardığı şeyi yapmak için, yani başkanı devirmek için harekete geçti.

Üç yıl içinde, başkanlık dönemi normal şekilde sonlanmadan önce, partisi Perez'i kurtların önüne atmaya karar verdi. Perez, 1993'te yolsuzluk suçlamasıyla Kongre tarafından yargılandı, görevinden alınarak ev hapsine mahkûm edildi.

1996 Şubat'ında hâlâ evinde gözetim altındayken Perez'le yine konuştum. Makamının görkeminden yoksun kalmıştı. Ama Karakas'ın dışındaki El Hatillo'nun üstünde kartal yuvasını andıran evinde, hâlâ dönüşü için yakaran halkın çağrısını bekleyen bir adam izlenimi bıraktı bende.

"Venezüella çok büyük bir yapısal kriz içinde" dedi, dev masanın karşı tarafından. "Krizin nedenlerinden biri, partilerin bir süreden beri kriz içinde olmasıdır. *Copei*'de partinin yapısı bir adamın, kendisinden başka herhangi bir kişinin başkanlığa aday olmasına izin vermeyen Rafael Caldera'nın elinde."

Perez, aynı biçimde kendi partisi *Accion Democratica*'yı da eleştirdi: "Maalesef kayırmacılık ve parti aygıtı tarafından yiyip bitirilen bir parti. Partiden atıldım, fakat partiye oy verenlerin desteğine sahip olmayı sürdürüyorum. Gerçekte buraya hapsedilmemin, tecrit

edilmiş durumda tutulmamın nedeni, siyasi tabanıma ulaşmamı engellemektir. Hareketimin böyle sınırlanması ciddidir, olup bitenlere doğrudan etkide bulunmayı ummayayım diyedir."

Meydana gelen olayların baş sorumlusunun kendisi olduğunu anlamasa da, Perez Venezüella'nın krizde olduğu konusunda haklıydı. Halk geri dönmesi için değil, kellesi için yakarıyordu ve Şubat 1992'de az daha kellesini kaybediyordu.

9

Asker ve Sivil Devrimciler Arasındaki Tartışmalar

Chávez'in memleketi Barinas'dan üniversite kenti Merida'ya giden yol, Latin Amerika'nın en güzel manzaralı güzergâhlarından biridir. Orinoco düzlüğünün sıcağından And vadilerinin berrak havasına dolana dolana yükselir, ormanlar boyunca ve çağlayanların çevresinde zikzaklar çizer. Barinas otogarında bir *por puesto* buldum ve dolmasını bekledim. *Por puesto*, ancak koltukları tamamen dolduğu zaman hareket eden bir tür taksi dolmuş ya da yarım otobüstür. Bir zaman sonra nihayet gidiyoruz. Aniden minibüsün motoru duruverdi, sürücünün onaracağını söylemekten başka yapacağı bir şey olamazdı. Hepimiz indik, bir başka araç gelip bizi kurtarana kadar yolun çevresinde bir saat ya da daha fazla durduk. Bizi alan otobüs, bulutların arasından, dağ geçitlerinden geçerek Merida'ya doğru yol almaya başladı.

Merida, Alp dağlarındakilere benzeyen, geniş bir vadiye yayılmış, yeşil dağlarla çevrili bir kent. Eski sömürgeci yapıdan pek bir şey kalmamış, fakat hâlâ küçük bir üniversite kentinin çekiciliğine sahip. Sabah, öğle yemeği saatinde ve akşamları sokakları öğrenciler dolduruyor. Burası Venezüella'nın düşünsel kalbi, Karakas'ın kentsel karabasanından sonra bir barış ve huzur vahası. İnsanlar tatilde buraya bataryalarını şarj etmek için geliyor. Kente demir atan Universidad de los Andes profesörleri, Karakas'ı Babil gibi görüyor.

Merida daima solcu bir merkez oldu. 1960'ların gerilla hareketinin çöküşünden sonra pek çok eski gerilla kente ve çevresine yerleşti. Kimi eski gerillalar 1970'lerde *Movimiento al Socialismo*'da (Sosyalizme Doğru Hareket, MAS) toplanırken, başka bir kesim ise Douglas Bravo tarafından kurulan *Partido Revolucionario Venezolano*'ya (Venezüella Devrimci Partisi, PRV) katıldı. Douglas Bravo, 1966'da Komünist Parti'den koptuktan sonra, Falcon eyaletinin gerilla lideri olmuştu. Yasal bir siyasi örgüt olan PRV'nin Merida'da üniversite içindeki destekçilerinden biri, Albay'ın ağabeyi, temel bilimler fakültesi profesörü Adan Chávez idi. Ağabey Chávez, 1980'lerin başlarında, devrimci arkadaşı Bravo ve devrimci kardeşi Hugo'yla biraraya getiren bir toplantı düzenlemesinin yararlı olacağını düşündü.

Douglas Bravo, 1982'de ya da 1983'te yapılan toplantıyı hatırlıyor. "Chávez ile o ilk görüşmeyi yapan hareket PRV idi." Bravo, Chávez ile ve "hazırlamakta olduğumuz devrimci yapıda" yer verilen "öteki subaylarla" konuştuğunu söyledi. Amaçları, "uzun vadeli hedefi devrimci bir ayaklanma hazırlamak olan bir asker-sivil hareketi" inşa etmekti.

Bravo, Alberto Garrido ile yaptığı bir röportajda, düşünülen şeyin tam bir muhasebesini yapıyordu. "Hemen bir ayaklanma öngörmüyorduk, hem askerler hem siviller olarak hepimiz bu konuda berrak bir fikre sahiptik..." İki taraf, ülkede önemli bir siyasi gelişme olmadıkça ("halk yığınlarında beklenti oluşması gibi"), askeri devrimciler birliklere kumanda edecek derecede üst rütbelere yükselene kadar pek bir şey olmayacağı konusunda anlaştılar. Bu, çoğunun 40'lı yaşlara gireceği 1992'den önce olmazdı.

Şubat 1989 *Caracazo*'su, halk yığınları içindeki "önemli gelişme" koşulunu sağladı. Ama ne siviller hazırlıklıydı, ne askerler.

1980'lerin siyasi ve ekonomik krizleri sırasında, bir dizi sivil ve asker grubu, birbirlerine yaklaşarak kesik kesik temaslar oluşturuyordu. Venezüella'nın çürümüş ve yetersiz siyasi sistemine düşman olan geniş bir sivil örgütler yelpazesi, silahlı kuvvetlerdeki darbeci subaylarla ilişkiye girmekten hoşnuttu.

Chávez'in Bolivarcı Devrimci Hareket'i, o sıralarda silahlı kuv-

vetler içindeki tek siyasileşmiş grup değildi. Donanmada, 1992'de ikinci darbeyi yapan Amiral Hernan Grüber'in başında bulunduğu grupla bir ilişkisi olmadığı dışında hakkında pek bir şey bilinmeyen darbeci bir hücre vardı. Hava kuvvetlerinde, Harvard'da okumuş Troçkist eğilimli devrimci bir subay olan William Izarra tarafından kurulan bir grup vardı.

1980'lerin başlarında, Chávez orduda Bolivarcı Devrimci Hareket'i örgütlerken, Izarra hava kuvvetlerinde devrimci bir hücre oluşturdu ve Alianza Revolucionaria de Militares Activos (Devrimci Muvazzaf Subaylar İttifakı, ARMA) adını verdi. O da Chávez gibi sivil siyasetçilerle toplantılar yaptı. İkisi de geçmişte solun başkan adayları olan MAS mensubu Teodoro Petkoff ve Jose Vicente Rangel ile görüştü. Bu görüşmelerden somut bir şey çıkmadı.

Izarra daha sonra 1992 darbesinin arkasından Chávez ile birleşti ve Chávez'in Beşinci Cumhuriyet Hareketi'nin (MVR) uluslararası ilişkiler sorumlusu oldu. Kasım 1998'de senatör seçilen Izarra, Luis Miquilena ile anlaşmazlığa düşünce Aralık 1998'de Chávez'den koptu, kendi partisi Movimiento de Democracia Directa'yı (Doğrudan Demokrasi Hareketi) kurmak için 1999 Mayıs'ında senatörlükten istifa etti. Sonra yeniden Chávez'e katıldı, oğlu Andres Izarra önemli roller üstlendi.

Chávez her zaman sivillerin kendi projesinde yer alması gerektiğine inanmıştır. 1970'lerde Peru'daki askeri devrimden etkilenmişti. Tarih araştırmalarından, General Velasco yönetiminin sonunda başarısız olmasının sivil katılımın eksik olmasından kaynaklandığını, bu eksikliğin halk desteği yetersizliğine dönüştüğünü öğrendi. Hem Chávez hem Amiral Grüber, kendi "askeri müdahalelerinin" başarıya ulaşması için sivil desteğin şart olduğuna ve iyi seçilmiş sivil siyasi grupların en başından harekete dahil edilmesi gerektiğine inanıyorlardı.

Chávez, sivil devrimcilerle görüşmelerini Bravo'nun grubuyla sınırlamadı. Daha başlarda, Karakas'ta ve Bolivar ilinde etkin olan *La Causa R*'nin siyasi liderleriyle ilişki kurdu. Örgütün kurucusu Alfredo Maneiro ile 1983'teki ölümünden kısa süre önce buluştu.

Maneiro, 1960'ların gerilla mücadelesinden çıkan bir başka sevilen devrimciydi.

La Causa R taraftarları askeri ayaklanmayla birlikte hareket edecek gruplar arasındaydı ve Chávez'in bunların nasıl kullanılabileceğine ilişkin bir fikri vardı. General Torrijos'un solcu askeri hükümetinin Panama'da yaptığı gibi bir örgütlenme yapmayı tasarlıyordu. Torrijos ve ardından Manuel Noriega, Yüksek Tabur adını verdikleri, orduya destek sağlayabilecek bir tür sivil paramiliter grup kurmuşlardı.

Chávez, Panama'da eğitilen taburu görmüştü, daha düzenli isyancı güçlere destek çerçevesinde yolları kesen ve başka görevler yapan bu düzensiz birimin hareket yeteneğinden etkilenmişti. *La Causa R* liderlerine şu projeyle yaklaştı:

> Yıllar boyunca bu insanlara, gecekondu mahallelerindeki halktan oluşan, gerçek halk önderlerinin yönettiği "yüksek taburlar" kurmalarını önerdik. Her ne kadar bilindik nedenler yüzünden silah veremeyeceksek de, çeşitli silahlara ilişkin teçhizat sağlayacaktık, silah kullanmayı öğretecektik. Sürekli izleniyorduk.

Chávez'in *La Causa R* ile yaptığı bu ilk temaslardan bir şey çıkmadı. Görünüşe göre, tedarik yeteneğinden kuşku duydukları için Chávez'i bıraktılar. Chávez, kimi solcu grupların askerlerle sadece kendilerini iktidara yükseltecek taktiksel bir ittifak kurmayı düşündüklerinden endişelendi. Kimi grupların da devrim konusunda askerlere güvenme düşüncesinden içten içe hoşlanmadıklarını anladı.

Sivil solcularla potansiyel devrimci subaylar arasındaki tartışmalar, anlaşmazlıkları derinleştiren sorulara neden oldu. Darbeden sonra kurulacak yönetimde sivillerin ne tür bir katılım bekleyebilecekleri, askeri darbede nasıl bir rol alabileceklerinden daha önemli konuydu. Bu akademik bir müzakere değildi. Venezüella solunun çoğu, Yurtsever Cephe tarafından 1958'de örgütlenen sivil-asker ayaklanmasından sonra yaşanan olaylar yüzünden, kendini tarihi olarak ihanete uğramış hissediyordu. O zaman halk aldatılmıştı. Arkasından çoğu, dolandırıldıkları inancından kurtulmak için 1960'ların gerilla savaşına katıldı.

Bravo, *Caracazo*'dan sonra yeniden ilişkiye geçtiği Chávez'in, bir zamanlar bağlantı kurduğu "devrimci unsurlardan" kendisini uzak tutmaya başladığını öne sürdü. Anlaşmazlıkla sonuçlanan birkaç görüşmeden sonra, ikisinin son toplantısı, Chávez'in Şubat 1992'de düzenlediği darbeden dört ay önce 1991 Ekim'inde yapıldı. Aralarındaki farklılıkları gidermek için yaptıkları son girişim bu oldu. Bravo'nun değerlendirmesine göre:

> Ayaklanma planları hakkında konuşmak için toplandık. ... Biz, her şeyden önce Yurtsever Cunta'nın 23 Ocak 1958'de örgütlediği genel greve benzer sivil bir hareket olması gerektiğini söyledik. Askeri hareket arkasından gelecekti. Bu, sivil halkın devrimci harekete etkin katılımı için gerekliydi. Fakat bu tam da Chávez'in istemediği şeydi. Kesinlikle istemediği! Chávez, sivillerin sıkı bir güç olarak katılımını istemedi. Sivil toplumun alkışlamasını, ama katılmamasını istedi. Bizim görüşümüzden çok farklı bir şey...

Bravo, o döneme ilişkin bir başka hasar verici olayın öyküsünü anlatır:

> 20-25 kadar gerilla toplanmıştı. Chávez askeri darbe için hareket planını getirdi. Darbe, daha önce onunla tartıştığımız sivil halkın etkin biçimde katılması fikriyle uyuşmuyordu. ... Sonuç olarak, Chávez kendi planını açıkladıktan sonra, toplantıda bulunanlardan gizlilik dönemindeki kod adı Jose Maria olan biri şöyle dedi: "Maracaibo'da, Valencia'da, Carora'da, Barquisimeto'da, Yaracuy'da, Maracay'da, Karakas'ta bütün askeri birliklerin harekete geçirileceğini görebiliyorum, fakat geriye kalan bizler, siviller neredeyiz? Bu plana nerede dahil olacağız?" Chávez sert biçimde yanıtladı: "Siviller yolda katılacaklar. İktidara gelince onları çağıracağız."

Bravo, Chávez açısından bunun bir taktik olmadığı kanısındaydı: "Onun siyasi konumu buydu."

Chávez, Bravo ile bağlarını koparınca PRV mensubu öteki eski devrimcilerle, özellikle Kleber Ramirez'le toplantılar yapmayı sürdürdü. Eski bir gerilla olan Ramirez, Albay Arias Cardenas'ın danışmanlarından biri olmuştu. İkisi birlikte Katolik seminerinde eğitim görmüşlerdi ve birçok ortak yönleri vardı. Ramirez Şubat

1992 darbesinin hazırlığında rol oynadı, fakat sonraları (belki de haksız olarak) darbeyi 1991 Aralık'ında gerçekleştirme planına farkında olmadan ihanet etmekle suçlandı.

İlk başlarda Chávez tarafından öngörülmemiş olsa da, sivil devrimcilerin askeri darbecilerde bulunan türden sımsıkı bir disipline pek sahip olmamaları, sivillerin bir askeri darbeye dahil edilmesine izin verme stratejisiyle ilgili bir sorun meydana getiriyordu. Daha çok sivilin Bolivarcı Devrimci Hareket'in planlarına dahil edilmesi, daha büyük bir açığa çıkma riski demekti.

Chávez sonunda eski solcuların çoğu hakkında hayal kırıklığına uğradı, onlar da onun hakkında... Sonraları, 1960'lardaki gerilla stratejisinin ülkenin siyasi gelişmeleri üzerindeki olumsuz etkilerini şöyle ifade etmişti:

> Venezüella'daki gerilla savaşının talihsiz etkilerinden biri, farklı bir düşünüş tarzının ve ülkenin genel görünüşünün gelişmesine katkıda bulunabilecek siyasi liderlerin tecrit olmasıdır. Bu liderlerin çoğu dağlarda kaldılar ya da karşı saflara geçtiler. Bunun, yeni siyasi yönelimler yaratabilecek bütün bir kuşağın tecrit edilmesi ve kesilip atılması demek olduğunu düşünüyorum.
> Büyük bir liderlik boşluğu var; işçi hareketinde, köylüler arasında, gecekondu semtlerinde, bütün toplumda... Bu tarihi koşullarda, kendimizi ortak bilincin eylem yoluyla dönüşümüne adadık. Yeni bir liderlik çağrısı yaparak boşluğu doldurmak zorundayız.

Her şeyiyle Venezüella solunun çoğunun çok yerinde bir tanımlaması olan bu çözümleme, Alfredo Maneiro'ya ve *La Causa R*'ye yabancı değildi. Chávez eski gerilla liderliğinden daha fazla hareket ya da destek sağlayamayınca, onların görüşleri kuşkusuz düşüncelerini etkiledi.

10

Şubat 1992: Chávez'in "Askeri Müdahalesi"

4 Şubat 1992 Salı sabahının erken saatlerinde, Albay Chávez'in yönettiği beş askeri birlik Karakas'a girdi. Chávez, başkentten 50 kilometre kadar uzaklıktaki Maracay'da bulunan paraşüt alayının komutanıydı. Amacı, Başkan Carlos Andres Perez'i ve silahlı kuvvetlerin üst komutanlarını tutuklamaktı. Arkasından ülkedeki bütün garnizon kumandanlarına yeni hükümetin iradesine itaat etmeleri emri gidecekti.

Birliklerden biri Savunma Bakanlığı'na saldırdı, bir başkası kentin içindeki La Carlota askeri havaalanına ilerledi, üçüncüsü Miraflores sarayına yöneldi. Chávez'in kendisi, yapılan planlara göre iletişim teçhizatının yerleştirileceği, sarayın yakınındaki Tarih Müzesi'ne gitti. Chávez, başlattığı ülke çapındaki operasyonu oradan yönetecekti.

Başkan Perez ülke dışındaydı, fakat darbecilerin ilişkide bulunduğu başkanlık sarayındaki kaynaklar, o gün dönmesinin planlandığını, dönüşün La Guaira limanı yakınındaki Maiquetia havaalanından olacağını bildirmişlerdi. "Perez'in havaalanında tutuklanıp karayoluyla Tarih Müzesi'ne getirilmesi düşünülüyordu" demişti Chávez sonradan Agustin Blanco Munoz'a; "Bizim çocuklar onu havaalanında tutuklayacak bir komando birliği oluşturmuştu, fakat gün ortasından beri koruma altına alındığı için birlik alana giremedi."

Yetkililer ayaklanmanın ayrıntılarını ve boyutlarını bilmiyor olsalar da, aslında darbe yapılacağı bir gün önceden öğrenilmiş-

ti. Savunma Bakanı General Fernando Ochoa Antich bir şeyler olacağını biliyordu. Milli Muhafızlar'dan ve denizcilerden oluşan küçük bir birliği gönderdiği alana, Başkan Perez'i karşılamaya bizzat kendisi gitti.

"İkinci girişim karayolundaki tünelde olacaktı" diye sürdürdü Chávez, "Yol yakılan bir araçla kapatılacaktı. Fakat çok fazla muhafız vardı, bizim gücümüz yetersizdi. Planlarımızda, Perez'i daha sonra La Casona'daki evinde yakalamak vardı. Orada ciddi bir saldırı oldu, fakat DISIP güçleri çarpışarak geri çekildiler. Perez oraya geldi, ama kuşatmaya alınmadan bir iki dakika önce Miraflores sarayına kaçtı. O saraydayken bizim tanklar saldırdı, ama koruma altına alınmayan bir kapıdan kaçtı."

Chávez ile Bolivarcı Devrimci Hareket'in önde gelen subayları, 1992 yılının darbe yapmak için uygun bir zaman olduğunu düşünmüşlerdi hep. Bekledikleri gibi hepsi 1991 yılında alay komutanlıklarına atandılar. Daha önce belirtildiği gibi, Chávez Ağustos 1991'de Maracay'daki paraşüt alayının komutanı oldu. Jesus Urdaneta ve Joel Acosta Chirinos, kendi alaylarının komutasını bir hafta önce aldılar. İstihbaratta çalışan ve daima darbeci bir görüntü vermemeye gayret etmiş olan Francisco Arias Cardenas'a bir yıl önce Maracaibo'daki topçu alayının komutanlığı verilmişti.

Chávez, askeri yetkililerin, çapını bilmeseler de faaliyetlerinden haberdar olduğunu anlamıştı. 7. bölümde belirtildiği gibi, Aralık 1989'da başkalarıyla birlikte Chávez de darbe hazırladığına inanan üst düzey generallerin sorgulamasına tabi tutulmuş, fakat zarar görmeden kurtulmuştu. Artık hızlı hareket etmesi gerektiğini biliyordu. İlk planı darbeyi Aralık 1991'de yapmaktı, fakat planın ayrıntıları, görünüşe göre muhtemelen sivil işbirlikçileri tarafından sızdırıldı.

Şubat 1992'de üzerinde anlaşılan strateji Karakas'a girmek ve başkan ile üst düzey generalleri yakalamaktı. Darbeciler başkanı tutuklamakta başarısız olurlarsa, ayaklanma hareketi ölü doğmuş olacaktı. Chávez, silahlı kuvvetlerin yaklaşık yüzde 10'unun kararlı biçimde kendi yanında olduğunu biliyordu. Fakat Başkan Perez ilk birkaç saat içinde yakalanmaz ve muhtemelen hâlâ kendisine bağlı

olacak 40 taburun komutanlarına emir verecek kadar serbest kalırsa, kaçınılmaz olarak hükümet kazanacaktı.

"30 Ocak Perşembe gününden beri tetikte bekliyorduk" diye sürüyor Chávez'in anlatımı. Pazar günü, Panamerican Karayolu'ndaki bir benzin istasyonunda, hava kuvvetlerindeki iki Bolivarcı darbeciyle, Francisco Visconti Osorio ve Luis Reyes Reyes ile son bir toplantı yapılmış.

> 2 Şubat Pazar günü, hemen hemen gece yarısında, Miraflores sarayındaki adamlarımızın telefon ettiğini, Perez'in dönüş tarihini ve saatini şifreyle bildirdiklerini hatırlıyorum. Harekâtı başlatacağımız an gelmişti. Pazartesi günü uyandık ve insanları harekete geçirmeye başladık.

Chávez çocukları ve eşiyle vedalaştı, eşine bir çek ve Maracay'daki banka hesabından çektiği parayı bıraktı.

3 Şubat Pazartesi akşamına doğru, Karakas'a düzenlenecek hareket öncesinde önemli bir başlangıç olarak, Maracay, Maracaibo ve başka kentlerdeki kışlaların kontrolü darbecilerin eline geçti. Fakat öbür askeri üslerle yapılan şifreli telefonlaşmalar, her şeyin yolunda gitmediğini ortaya çıkardı:

"Bunu yapamam."

"Parti bugün, bana viski gönder."

"Hayır, viski gönderemeyiz, paramızı alamadık."

"Tamam, bana hiçbir şey gönderme."

Darbeciler o sırada ispiyonlandıklarının farkında değillerdi. O Pazartesi, Chávez'in üstlerini tutuklaması emrini verdiği Karakas'taki askeri akademide görevli bir yüzbaşı, gün ortasında müdüre olup biteni anlatmaya karar verdi. Üst düzey askeri komutanlar şimdi bir darbe girişimiyle karşı karşıya olduklarını biliyorlardı, fakat nereden geleceğini bilmiyorlardı. Öğrenmek ve ülkenin kontrolünü yeniden ele geçirmek için 24 saatleri vardı.

Chávez'in asker kolu, akşam saat sekizde kiralanmış otobüslere doluşarak Maracay'dan Karakas'a hareket etti. Chávez, önceden kararlaştırılmış Tarih Müzesi'ndeki mevzisine gece saat birde vardı. Harekâtı müzenin içinden yönetmeyi düşünüyordu, fakat kötü bir sürprizle karşılaştı. Birliği makineli tüfek ateşine tutuldu. İlk kez o

an planının ispiyonlandığını kabul etmek zorunda kaldı. Ustaca yapılan bazı müzakereler sonucunda müzeye girmeyi başardı, görevli albayı adamlarının takviye kuvvet olarak geldiğine ikna etti. Fakat içeri girince, kullanmayı düşündüğü iletişim araçlarının tedarik edilmemiş olduğunu gördü. Şimdi, ülkenin geri kalanındaki isyancı birliklerle bağı kesilmiş, yalnız ve tecrit edilmiş durumdaydı.

Başkentin başka yerlerinde bir grup asker başkanlık sarayına saldırdı, fakat bir ilerleme kaydedemeyeceklerini anladılar. Darbecilerin durumu şimdi hassas hale gelmişti ve kötüye gidiyordu. Takviye birliklerinin yolu Karakas'ın dışında kesildi, girişimde yer alan havacı generaller uçakların kalkışına izin vermenin çok riskli olduğuna karar verdiler, televizyon ve radyo istasyonlarını ele geçirmesi tasarlanan sivil gruplar başarısız oldu. Darbeciler felaketle karşı karşıyaydılar.

Darbenin başarısızlığından sonra, darbeye katılan rütbeliler arasında sivil desteğin rolü konusunda ciddi tartışmalar oldu. Anlaşıldığı kadarıyla, Valencia'da darbeyi destekleyen siviller kışlalara ulaşmış ve kendilerine silahlar, motorlu araçlar verilmişti; kentin ele geçirilmesine yardımcı olmuşlardı. Karakas ve Maracaibo'da bu gerçekleşmedi. Chávez'e göre:

> Siviller görünmedi. Miraflores yakınında sivillere verilecek silahlarla dolu bir kamyonum vardı. Medyayı kontrol etmediğimiz ve halk desteği çağrısında bulunmayı başaramadığımız doğru olsa da, o gecenin harekât gecesi olduğunu bilen, silah istemek için "Paez-Patria" parolasını bilen insanlar olduğu da doğru. Ama onlar görünmedi. Tek suçlanacak biz değiliz. Harekâtın ilerlediğini bilen insanlar vardı ve bu insanlar gelmediler, gayet açık.

Başkan Perez, 4 Şubat sabahı erkenden televizyona çıktı. Maracay'da askeri bir ayaklanma yapıldığını ve şimdi bastırılma aşamasında olduğunu açıkladı. Yayını izleyen Chávez, darbesinin başarısız olduğunu anladı. Saat dokuzda teslim olmaya karar verdi.

Bu aşamada sıra dışı bir olay gerçekleşti. Chávez, daha fazla kan dökülmesinden kaçınmak için televizyonda konuşmasına izin verilmesini istedi; böylece ülkenin başka yerlerinde kışlaları ve kentleri ele geçiren albaylar çatışmadan teslim olabilirdi. Maracaibo'daki

Arias Cardenas gibi kimi subaylar hâlâ kendi bölgesine hakimdi, fakat Karakas'taki girişim başarısız olduğu için ülke çapında başarı şansı yoktu.

Chávez'in televizyonda görünmesi sadece bir dakikadan biraz fazla sürdü. Bunun beklenmeyen sonucu, Chávez'in pek tanınmayan bir albaydan milli bir kişiliğe dönüşmesi oldu. Kişisel bir felaket anında yapılan bu bir dakikalık yayın, onu ülkenin potansiyel kurtarıcısı olarak görülen bir kişiye dönüştürdü.

Chávez'in açıklaması öncelikle Aragua'daki paraşüt alayına ve Valencia'daki tank tugayına yönelikti. Bu iki birlik kendi kentlerini başarıyla ele geçirmişlerdi ve teslim olma yönünde hiçbir işaret vermiyorlardı. Chávez, eğer teslim olmazlarsa oluk gibi kan akacağını anlamıştı. Kendinden emin bir şekilde ve irticalen konuştu:

> Önce bütün Venezüella halkına günaydın demek istiyorum, fakat bu Bolivarcı mesaj özellikle Aragua paraşüt alayının ve Valencia tank alayının cesur askerlerine yöneliktir.
> Yoldaşlar; belirlemiş olduğumuz amaçlar, maalesef şu an için başkentte başarıya ulaşmadı. Yani biz burada Karakas'takiler iktidarı ele geçiremedik. Sizler, olduğunuz yerlerde iyi iş yaptınız, fakat şimdi bir kez daha düşünme zamanıdır. Yeni olanaklar yine çıkacak ve ülke kesinlikle daha iyi bir geleceğe yönelecek.
> Öyleyse söylemek zorunda olduğum şeyi dinleyin; size bu mesajı gönderen kumandan Chávez'i dinleyin ve lütfen iyice düşünün. Ulusal düzeyde belirlediğimiz amaçlarımızı elde edemeyeceğimiz gerçeği karşısında, silahlarınızı bırakın.
> Yoldaşlar, bu birlik mesajını dinleyin. Sadakatinize, cesaretinize ve fedakârlığınıza minnettarım. Ülkenin huzurunda ve sizin huzurunuzda bu Bolivarcı askeri ayaklanmanın bütün sorumluluğunu tek başıma üstleniyorum. Teşekkür ederim.

Bu kısa açıklamada iki ifade özel bir etki yaptı. Venezüella'da hiç kimse daha önce bir siyasetçinin herhangi bir şey için özür dilediğini duymamıştı. Son yılların siyasi ve ekonomik başarısızlıklarına, paranın değerinin düşürülmesine, banka batmalarına, yolsuzluk davalarına ve ekonomik düşüşe karşın, iktidar katındaki hiç kimse özür dilememiş ya da suçlamaların bir bölümünü üstlenmemişti. İşte şimdi bir subay çıkıp yanlış gitmiş olan kimi şeylerin sorumluluğunu kabul ettiğini söylüyordu. Bu tamamen yeni bir şeydi.

Halkın hayal gücünü yakalayan öteki ifade *por ahora* "şu an için" idi. Daha önce belirtildiği gibi, bu deyim halkın çoğunluğu tarafından iyimser bir şekilde, Chávez'in ileride bir gün mücadeleye geri döneceği biçiminde okundu. İktidarı yıkmayı hedefleyen devrimci projesi önlenmişti, ama yeniden canlandırılacaktı. Chávez, söylediği sözcüklerin farkında olmadan öylesine ağzından çıkıverdiğini, *por ahora* derken gizli bir hesabı olmadığını hatırlıyor. Sonraki yıllarda bu deyim onun sembolü, geri döneceği vaadinin ifadesi oldu.

Darbe sona erdi, darbede başı çekenler parmaklıkların arkasındaydı, fakat ülke şaşılacak biçimde değişmişti: Silahlı kuvvetlerin önceki yekpare yapısı ciddi biçimde bölündü. Büyük halk yığınları sağlam biçimde darbe liderlerinin arkasına geçiyordu.

Siyasetçiler söylemlerini bu yeni gerçekliğe uydurmak zorundaydı. Eski başkan Rafael Caldera, darbeden hemen sonra olağanüstü toplanan Kongre'de, neredeyse darbeyi destekleyen güçlü bir konuşma yaptı. Sözleri kesinlikle halk tarafından böyle anlaşıldı. Çoğu insan tarafından ülkenin durumunu en iyi anlayan tek önemli siyasetçi olarak görülerek, iki yıl sonra Aralık 1993'te yeniden başkan seçildi.

Caldera'nın konuşması, ordudaki huzursuzluğun suçunu Başkan Perez'e ve uyguladığı neoliberal ekonomik programa mal ediyordu. Birtakım acı gerçekleri dile getiriyordu:

> Söylemesi bize acı verse de gerçek bu; halk sınıflarında, Venezüellalıların siyasetle ilgilenmeyen büyük çoğunluğunda, anayasal düzene yönelik bu tehdidi durdurabilecek adımlar atma yönünde herhangi bir heves, herhangi bir acil ve çoğunlukçu karar işareti almadığımızı görmek zorundayız.
>
> Büyük bir sorumluluk duygusu taşıyarak, bu kürsüden Cumhuriyetin Başkanına, her ne kadar hepimize bağlıysa da ülkenin talep ettiği acil değişiklikleri yapmanın asli sorumlusunun kendisi olduğunu söylemek zorundayım.
>
> Herkesin kendi gözüyle gördüğü gibi, demokrasi ve hukuk düzeni halka yiyecek sağlayamıyorsa ya da halkı hayat pahalılığındaki aşırı yükselişlerden koruyamıyorsa; ülkenin kurumsal meşruiyetini aşındıran korkunç yolsuzluk döngüsüne bir dur diyemiyorlarsa; halktan özgürlük ve demokrasiyi savunma mücadelesinde kendisi-

> ni feda etmesini istemek zordur. Bu saklanabilecek bir şey değildir. Hangi biçimde olursa olsun askeri bir darbenin kınanması ve mahkum edilmesi gerekir; yine de bunu, eylemlerinin geniş ölçekli anlamının farkına varmaksızın kendilerini düşüncesizce maceraya atan bir grup hırslı adamın, kendi hesaplarına yaptığı bir olay olarak değerlendirmek bönlük olur. Bu gelişmelere zemin oluşturan bir dizi şartın bir araya gelmesi söz konusuydu; ülkenin kendisini içinde bulduğu ciddi bir durum var. Eğer bu durum ele alınmazsa, gelecek bizim için hiç de hoş olmayan sürprizlere gebe olabilir.

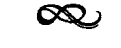
Caldera, yaptığı konuşma darbeye örtülü destek vermek olarak yorumlanan tek kişi değildi. Onun konuşmasını, öğretmenler sendikası eski lideri ve *La Causa R* partisi mensubu Kongre üyesi Aristobulo Isturiz'in yaptığı konuşma izledi. Caldera gibi Isturiz de açık sözlülüğü nedeniyle seçmenlerce ödüllendirildi, Karakas Belediye Başkanı seçildi. (Daha sonra Chávez'i destekleyen Isturiz 1999'da oluşturulan Kurucu Meclis'in başkan yardımcısı, arkasından eğitim bakanı oldu.)

Darbe sırasında 14 asker öldü, 50'si yaralandı. Karşılıklı ateşin altında kalan 80 kadar sivil de yaralandı. Sonra binden fazla asker tutuklandı.

Birkaç ay boyunca, Savunma Bakanı General Ochoa Antich'in rolü konusunda hatırı sayılır bir tartışma oldu. Chávez, Ochoa Antich'i uzun zamandan beri tanıyordu ve onun darbe için birtakım şeyler yaptığı iddiaları ortaya atılmıştı. Bunlar asla kanıtlanmadı, fakat kimileri onun darbeci olarak bilinen subaylara karşı harekete geçmekte olabildiğince ağır davrandığına inandı. Venezüellalı siyaset seçkinlerinin akrabalığa dayalı dünyasında, kardeşi Enrique Ochoa Antich'in solcu olduğu gayet iyi biliniyordu. Enrique, 1998'deki başkanlık seçiminde ağırlığını Chávez'den yana koyacak olan MAS'ın seçkin bir üyesiydi ve daha sonra genel sekreteri oldu. Beceriksiz olmakla birlikte saygılı bir kişi olan General Ochoa, sonradan savunma bakanlığından dışişleri bakanlığına kaydırıldı ve arkasından Meksika'ya büyükelçi olarak sürüldü. Fakat Şubat 1992'de silahlı kuvvetler içinde soruşturma yapmak onun omuzlarına yıkıldı. Darbenin neredeyse başarılı olmasının nedeni neydi? Yeni bir darbeyi önlemek için neler yapılabilirdi?

11

Amiral Grüber'in Kasım 1992'deki Başarısız Darbesi

Albay Chávez'in Şubat 1992 "askeri müdahale"sinden sonra hapse atıldığı yıl içinde yapılan yeni bir darbe girişimi, çok daha kanlı olsa da ilkinin bitiş sahnesi gibiydi. 27 Kasım'da Başkan Perez'i yakalamak için ikinci bir hamle yapıldı ve Miraflores sarayı havadan bombalandı. Hem Karakas'ta hem Maracay'da şiddetli çatışmalar oldu ve 170'den fazla kişi öldürüldü.

Darbenin baş örgütçüsü Amiral Hernan Grüber Odreman, yardımcısı ise Chávez'in Bolivarcı teşkilatına mensup olan ve Şubat darbesinde uçaklarını havalandırma başarısını gösteremeyen havacı General Francisco Visconti Osorio idi. İkisi de daha sonra Chávez'in 1999 yönetiminde görevler üstlendiler; Grüber Karakas valisi oldu, Visconti Kurucu Meclis üyesi oldu.

1940'ta Upata'da doğan Amiral Grüber, doğasında isyancılık olan biri değildi. Bolivar eyaletinde, bir zamanlar Caroni Fransisken misyonerlerine ait olan topraklarda çiftçilik yapan köklü bir Alman göçmeni aileden geliyordu. Donanmaya 1958'de girmişti, kardeşi Roberto da orduya katılmış ve sonunda generalliğe kadar yükselmişti. Grüber, 1960'larda Lara'da ve Anzoategui'de solcu gerillaların bastırılması operasyonuna katıldı ve daha sonra sınır bölgesinde, Kolombiya sınırındaki Puerto Paez'de üst düzey mevkilere atandı.

Şubat darbesinin başarısızlığından sonra, hükümet ve silahlı

kuvvetler içinde, bundan sonra ne olabileceğine ilişkin ciddi tartışmalar yapıldı. Darbenin arkasında kim vardı? Ne kadar yaygındı? Bozgunculuğu önlemek için ne gibi önlemler alınabilirdi?

Savunma Bakanı General Ochoa, Mart'ta Amiral Grüber'i özel bir görüşmeye çağırdı. Görüşmeye bir başka üst rütbeli denizci, Amiral Luis Enrique Cabrera Aguirre de katıldı. Konu, ordudaki hoşnutsuzluğun kaynaklarıydı. Listenin başlarında yer alan önemli bir şikayet konusu, genç ve alt rütbedeki subayların üst rütbelere yükseltilmesinde sivil siyasetçilerin keyfine göre hareket edildiği ve bunun bütün kurumsal işleyişi itibarsızlaştırdığıydı.

Grüber'in toplantı hakkında yazdıkları, açıkça kendi davasına sempati kazanma amacıyla tasarlanmıştır. Yine de silahlı kuvvetlerdeki hoşnutsuzluğun çapı hakkında net bir fikir verir. Ayrıca üst düzey subayların, kararsız siyasetçi üstlerine endişelerini bildirmeye hazırlandıklarının dobra dobra ifadesidir.

General Ochoa iki amirale silahlı kuvvetler içindeki durumdan endişe duyduğunu söyledi. Durumun "hâlâ çok hassas olduğunu" kavrıyordu. "Orta ve alt rütbeli subaylar arasında ciddi hoşnutsuzluk olduğuna ilişkin haberler" duymuştu ve iki amiralin olup bitenler hakkında ne düşündüğünü bilmek istiyordu.

"Bakın" diye yanıtladı Amiral Cabrera, "üst rütbelilerin itibarlarını ve kendilerine duyulan güveni kaybettiklerini anlamalısınız. Bu kadar basit. Yüzbaşı rütbesinin altındakiler generallerine ve albaylarına güvenmiyor."

"Nasıl bu kadar emin olabiliyorsunuz" diye sordu Ochoa. "Hepsini aynı kefeye mi koyuyorsunuz?"

"Kimi senatörlerin ya da başkalarının çantalarını taşıdıkları için yükseltilen generallerden ve albaylardan başka ne bekleyebilirsiniz" karşılığını verdi Cabrera.

Ochoa Grüber'e dönerek sordu: "Öyleyse ne yapılmalı?"

Grüber, anlamlı anlamlı yanıt verdi (bunlar elbette Grüber'in oldukça taraflı değerlendirmeleri): "Benim söylememi mi istiyorsunuz? Bütün komuta kademesi istifa etmeye çağrılmalı. Hemen emekli edilmeliler ve yerlerine gerçek askeri nitelikleri olan subaylar getirilmeli."

Ochoa, "Ama bu kaosa yol açar" diye itiraz etti.

"Bak" diye sürdürdü Grüber, "ordudaki hoşnutsuzluğun birikmesiyle kaosun en kötüsü olacak. Sovyetler Birliği'nde genç bir Alman pilot uçağını Moskova'daki Kızıl Meydan'a indirdiği zaman savunma bakanı ve öteki yüksek subaylar nasıl kovuldu? Venezüella'da birliklerinin yarısı ayaklanmaya katıldıktan sonra bile ordu komutanı nasıl hâlâ yerini koruyor? Herkes nasıl hiçbir şey olmamış gibi davranabiliyor?"

Bunlar yerinde sorulardı, fakat General Ochoa hiçbir girişimde bulunmadı. Ne yüksek komuta kademesini görevden alabildi, ne de açıktan başka bir darbe için faaliyet gösteren küçük rütbeli subaylara disiplin cezası uygulayabildi. Bütün yönetim, üzerine ışık tutulmuş bir tavşan gibi felç olmuş, hareket edemiyordu.

Ochoa, hoşnutsuzluğun boyutlarına ilişkin açık bir fikre varma isteğiyle, silahlı kuvvetlerdeki durum hakkında bilimsel bir araştırma hazırlığına başlanması talimatı verdi. Bu önemli görev Amiral Cabrera'ya verildi, üniversiteden bir araştırmacılar ekibi sağlandı. Ekip, çok sayıda faal ve emekli üst düzey siyasetçi ve generalle görüştü. Ayrıca ülkenin en önemli garnizonları olan Aragua, Tachira, Zulia, Monagas ve Karakas'ta görevli 5 bin askere anketler gönderildi.

Cabrera'nın imzasını taşıyan rapor, Temmuz ortalarında hazırdı. Raporda, silahlı kuvvetlerin ve ülkenin durumu hakkında beş önemli şikâyet konusu olduğu belirtiliyor, bir dizi yorum ve öneri yapılıyordu. Kimi şikâyetler görev koşullarıyla ilgiliydi: Silahlı kuvvetlerde sağlık hizmetlerinin yetersizliği, sosyal güvenlik sisteminin etkisizliği, terfi sisteminde değerlendirme "zaafı" ve rütbe kaybının tazmin edilmesinde "zaaf". Öbür yakınmalar daha genel (dolayısıyla çözümlenmesi daha zor) bir hoşnutsuzluğa işaret ediyordu: Liderlik zaafı ve hem siyasette hem orduda en tepeden ülkeye sızan yolsuzluk kültürü.

Genelkurmay Başkanı General Ivan Jimenez Sanchez, raporu aldı ve not etti. Raporun önerilerinin uygulamaya konulmasını güvence altına alacak bir komisyon oluşturma sözü bile verdi. Belki de ülkedeki siyasi durağanlık yüzünden, rapor kaçınılmaz olarak rafa kaldırıldı.

Şubat darbesinin ertesinde düşünülen reformların hiçbirisinin yapılma garantisi bulunmadığı ve Temmuz raporu dikkate alınmadığı için, Amiral Grüber'in grubu Ağustos'ta yeni bir darbe hazırlığına başladı. Grüber'in tertibinde yer alanlar donanmadan Cabrera, hava kuvvetlerinden Visconti ve çoğu *La Causa R*'den olan kimi sivil bağlantılardı. Grüber'in grubu, Chávez'in Yare hapishanesindeki hücresinden yönetilen Bolivarcı Devrimci Hareket'in orduda kalabilen üyelerinin desteğini de sağladı. Grup, bağımsızlık savaşma ve Venezüella ulusal gününe atıfla kendisini "5 Temmuz Hareketi" diye adlandırdı.

Anlaşılan, başarılı olacağını hayal ettikleri darbeden sonraki olayları planlamaya, öncekinden daha etkili olacak gerçek bir ayaklanma için ne yapabileceklerini düşünmekten daha fazla zaman harcamışlardı. İlk siyasi adım, bir sivilin başkanlığında asker ve sivillerden oluşacak bir Devlet Konseyi kurmaktı. Konsey bir yıl kadar iş başında kalarak ülkeyi yeniden yapılandıracaktı. "Devrimci bir cunta"nın Miraflores sarayına yerleştirildiği Romulo Betancourt'un 18 Ekim 1945'te General Medina Angarita'ya karşı düzenlediği darbe sırasında olup bitenleri okumuş olmalarına karşın, 1958'deki Yurtsever Cunta'yı örnek aldılar.

Planları sayısız ertelemelerle karşı karşıya kaldı, haftalar geçtikçe anahtar konumdaki kimi tertipçiler heveslerini kaybettiler. Valilik ve belediye başkanlığı seçimleri Aralık'ta yapılacaktı ve darbeciler, seçimler sırasında ya da seçimlerden sonra yapıldığı takdirde darbenin yanlış anlaşılacağını kavradılar. Kasım'da hızlı hareket etmek zorunda olduklarına karar verdiler. "Julius Caesar" kod adını kullanan Amiral Grüber, anılarında "Rubicon nehrini geçme" kararının nasıl alındığını anlatır.

25 Kasım'da hazırlıklarına son rötuşları yaptı; darbe günü ulusa yayınlamayı planladığı konuşmasını videoya kaydetti. Kameralar önünde prova yaptı, teknisyenler sonuçtan tatmin olmuş göründüler.

İki gün sonra, 27 Kasım sabahı, iyi örgütlenmiş olduğunu düşündüğü darbeyi yönetmek için karargâhına geldi. Fakat, daha önce Chávez'in darbesinde olduğu gibi, önemli katılımcıların üst-

lendikleri görevlerle ilgili sözlerinde durmamaları nedeniyle, ciddi hatalar ve atlanan şeyler vardı. Hepsinden de kötüsü, iletişim teçhizatından yoksun oluşlarıydı. Kendisinden önce Chávez'in başına geldiği gibi, Grüber'in ülkenin başka yerlerindeki subaylarla bağlantı kurmasını sağlayacak aracı yoktu. O da bağlantı kuramayarak tecrite mahkûm oldu.

Bir fark vardı. Bu kez darbeciler bir televizyon istasyonunu ele geçirmişlerdi. Grüber umutlarını sivil ayaklanmaya bağladı. Eğer ulusal yeniden yapılanma programına destek çağrısı yapan videosu ülkedeki televizyon ekranlarında gösterilirse, yığınların ayağa kalkacağını ve ayaklanmasına destek olacağını safça hayal etti.

Felaket yine kapıdaydı ve görünüşe göre hiç kimse tam olarak nasıl olduğunu bilmiyordu. Amiralin darbeyi duyuran ve halk desteği isteyen dengeli ve kayda alınmış sesi yerine, televizyon ekranlarında bir dizi çatışma görüntüleri oynaştı. *Caracazo*'daki yağmalamayı hatırlatan olayları teşvik eden maskeli adamlar göründü; hapisteki Albay Chávez'in konuşmasından parçalar duyulabildi.

Anlaşılan video kayıtları değiştirilmişti ya da belki teknisyen makinesine koymak için yanlış bir video almıştı. Yapılan hataların sorumluluğunu daha sonra kimse üstlenmedi. İşe gitmeye hazırlanırken televizyon izleyen halk, gülsün mü ağlasın mı karar veremedi. Halk, böylesine acemice örgütlenmiş bir devrimi desteklemek için sokağa dökülmek niyetinde değildi elbette.

Başkan Perez, Şubat'ta yaptığı gibi sabahın ilerleyen saatlerinde televizyon ekranlarında görünerek durumun kontrol altında olduğunu açıkladı ve gün ortasında Amiral Grüber teslim oldu. Tam o sırada, bir hava kuvvetleri uçağı süpersonik gürültü çıkararak Karakas üstünden geçti. Grüber'in televizyonda gösterilemeyen videosunda, halka, uçağın alçaktan uçuşundan sonra sokaklara dökülmesi bildiriliyordu. Ama kimse sokağa dökülmedi. Akıllıca davranan General Visconti, hava kuvvetlerindeki darbecileri bir Hercules kargo uçağına bindirdi ve Peru'dan sığınma isteğinde bulunmak için Kolombiya'ya götürdü. Yeni bir grup başarısız darbeci, Yare ve San Carlos hapishanelerinde parmaklıklar arkasındaki Albay Chávez'e katıldı.

12

Sivil Devrimcilerin Yurtsever Cephesi

Albay Chávez ve Amiral Grüber yalnız başlarına hareket etmediler. 1992'deki iki darbe girişiminin planlayıcıları, sivil gruplarla ittifak içindeki askerlerin yapacağı devrimci bir iktidar değişikliği düşünüyorlardı. Özellikle, ordunun iktidarı devirme girişimlerini destekleme ve bu girişimlere katılma konusunda uzun bir geleneği olan Venezüella sol güçlerine bakıyorlardı. Önceki yarım yüzyıl boyunca yapılan darbe girişimlerinin çoğu, özellikle de 1944'deki (Medina Angarita'ya karşı), 1958'deki (Perez Jimenez'e karşı) ve 1962'deki (Romulo Betancourt'a karşı) darbe girişimleri sivillerin katılımıyla yapılmıştı.

Şubat 1989'daki *Caracazo*'dan sonra bir grup sivil devrimci, halk patlamasından yararlanma kaygısıyla bu geleneği yeniden canlandırmak istemiş, yeni bir Yurtsever Cephe kurmak için bir araya gelmişti. Yurtsever Cephe, Venezüella tarihinde geniş bir yelpazedeki iyi niyetli insanların zor zamanlarda olayların seyrini değiştirmek çabasıyla bir araya gelmesi sonucunda zaman zaman birdenbire ortaya çıkan siyasi bir araçtı. Böyle bir cephe, Perez Jimenez'in 1958'de devrilmesinde önemli rol oynamıştı. Benzer cepheler çok daha eskilerde, 1850'lerde, Ezequiel Zamora döneminde oluşturulmuştu.

Venezüella seçkinleri sık sık ülkelerinin yönetiminin "demokrasi" olduğunu söylemekten hoşlanırlar, fakat bu demokrasi görece yeni bir gelişmedir. Venezüella askeri yönetime yabancı olma-

mıştır; 20. yüzyılın ilk yarısında askeri diktatörlerce yönetilmiştir, 19. yüzyılın çoğunda da öyle. Tarih böyleyken siyasetçilerin kendi planlarına orduyu dahil etmesi şaşırtıcı değildir ve sol da bu kuralın dışına çıkmamıştır. "Venezüellalılar orduyu aralarındaki siyasi çekişmelerde hakem yapmaya çok alışkındır" diye yazıyordu Rafael Caldera 1970'lerde. "Her an, en farklı gruplar, en farklı amaçlarına ulaşmak için, siyasi gerçeğimizi değiştirmede orduyu yeni maceralara dahil etmeye kalkışır."

İkinci Dünya Savaşı sırasında General Isaias Medina Angarita yönetimi Komünist Parti'nin desteğini kazanmıştı. 1944'te onun iktidarını deviren askeri darbeyi, Romulo Betancourt ve daha küçük bir rolde olan Carlos Andres Perez'in aralarında bulunduğu *Accion Democratica*'nın sivil siyasetçileri örgütlemişti. 1958'de askeri yönetim, solda yer alan ve ordu içindeki kimi kesimlerle işbirliği yapan bir grubun oluşturduğu o günün Yurtsever Cephe'si tarafından devrildi. Sol, daha sonra başkanlık seçiminde Amiral Wolfgang Larrazabal'a destek verdi. Nihayet, 1962'de Betancourt rejimine karşı gerilla mücadelesi sırasında, sivil solcular açıktan açığa Carupano ve Puerto Cabello'daki iki askeri ayaklanmaya katıldılar.

1989'daki *Caracazo*'dan sonra kurulan yeni Yurtsever Cephe, Venezüella solunun yaşayan büyük önderlerinden, 1940'ların otobüs şoförleri sendikası lideri Luis Miquilena tarafından yönetildi. Miquilena, 1999'da 80 yaşını aştığı halde Albay Chávez'in baş siyasi danışmanı ve Kurucu Meclis başkanı oldu. Daha sonra, 2001 sonlarında Chávez'le yollarını ayırdı.

Yurtsever Cephe'ye katılanların tamamı sivillerle askerler arasında siyasi bir ittifak kurmaktan yanaydı. Chávez hükümetinin gelişinden itibaren, Venezüella'da sivil-asker ilişkisinin meşruiyetine ilişkin tartışma alevlendi. Hükümetinin köklerini, başkan seçilmesinden yıllar önce yapılmış olsa bile başarısız bir askeri darbeye borçlu olduğuna yönelik suçlamalara karşın, Chávez sık sık, Betancourt ve *Accion Democratica* tarafından örgütlenmiş bir darbeyle devrilen ve saygıyla andığı General Medina Angarita'nın ilerici yönetimini hatırlatır. Chávez, her fırsatta Betancourt ve

Accion Democratica'yı aşağılamaktan da sakınmaz. Betancourt, iktidara giden yolu askeri darbeden geçmiş olsa da, taraftarlarınca "Venezüella demokrasisinin babası" diye hatırlanır elbette.

Luis Miquilena o dönemde yaşanan tartışmaların canlı tanığı. "Venezüella'da belirli bir siyasi gelişme süreci vardı" diye hatırlatır. "Juan Vicente Gomez diktatörlüğünün yerini General Lopez Contreras'ın almasıyla başlayan bu süreç, kapıları demokrasiye açan Medina Angarita ile daha sonra ciddi ilerleme kaydetti."

General Medina Venezüella'yı, müttefik güçlerinin Venezüella petrolü arzını güvence altına almaya hevesli oldukları İkinci Dünya Savaşı'nın hızlı büyüme yıllarında yönetti. Yabancı petrol şirketlerinden önemli ayrıcalıklar elde etti ve Komünist Parti tarafından desteklendi. Solun çeşitli kesimlerinde yönetimine ilişkin olumlu anılar hâlâ güçlüdür. Ama başka bakımlardan ilerici olan politikaları, grevler savaş zamanında üretimi engellemesin diye sendikal hakları kısıtlanan petrol işçileri tarafından desteklenmedi. İşçi haklarını destekleyen *Accion Democratica*, kısa sürede petrol alanlarındaki hâkim siyasi güç oldu. Betancourt ve *Accion Democratica*, Medina Angarita'nın halefini seçmede komünistlerle ortak hareket edebileceği korkusuyla Ekim 1944'te darbeye karar verdi.

Kendisini "sendikal mücadeleye etkin biçimde katılan toplumsal haklar savaşçısı" diye tanımlamaktan hoşlanan Miquilena'nın Medina Angarita'ya karşı tutumu ılımlıydı, ancak o zamanki ortodoks Komünistlerin aksine hükümete bilfiil destek olmayı istemiyordu. Medina Angarita yönetimi tehditle karşı karşıya kalınca, askeri ayaklanmaya karşı yine de etkin bir mücadele vermişti. "Bu askeri hareketin başarılı olmasını önlemek için, kendi taraftarlarımın *Accion Democratica*'nın ayaklanmasına karşı Medina'yı desteklemesi için çalıştım."

Miquilena'nın belirttiği gibi, Medina Angarita'nın devrilmesi, darbe örgütçüleri açısından hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar doğurdu. Betancourt ve *Accion Democratica* (ve başkanları Romulo Gallegos), 1945'ten 1948'e kadar üç yıl gibi kısa bir süre boyunca yaptıkları darbenin meyvelerinin keyfini çıkardılar. Hükümetleri 1948'de, on yıl iktidarda kalacak olan Perez Jimenez tarafından devrildi. "*Accion Democratica*, darbeden sonra on yıl süren ve bü-

tün yurttaşlık haklarının yokluğunu garantileyen diktatörlüğün feci sonuçlarına katlanmaya zorlandı."

Geçmişin karmaşası içindeki bu dolanıp durmalar, bugünün tarihini anlamak için neredeyse kaçınılmaz. Sonunda hayal kırıklığına uğrasa da Chávez'in programının özündeki milli sosyalizm geleneğini canlandırmaya yardım eden kişi olduğu için, muhaliflik tarihi uzun bir siyasetçi olan Miquilena'nın izlediği yol özellikle aydınlatıcıdır. Miquilena, 1944'te hâlâ sendika lideriyken, ortodoks Komünist Partisi'nin güçlerini Medina Angarita ile birleştirdiği sırada, *Machamiques* diye bilinen Stalin karşıtı komünist bir grubun oluşumuna katıldı. Komünist Partisi, savaşın sonuna doğru, Earl Browder'in liderliğindeki ABD komünistlerinin (ve ABD'nin Moskova'daki müttefiki Joseph Stalin'in) talimatıyla Medina Angarita ile birleşti. Moskova, Batılı müttefikini rahatsız edecek hiçbir hareket yapılmasını istemiyordu.

Miquilena ile Komünist Partili olan Machado kardeşler (Gustavo ve Eduardo), bu birliğe karşı çıktılar (*Machamiques* adı Machado'dan geliyor). Siyasetlerin Moskova'da değil Venezüella'da belirleneceğini, hele ABD'de hiç belirlenmeyeceğini savunuyorlardı. Miquilena, 1946'da *Partido Comunista Venezolano Unitario* (Venezüella Birleşik Komünist Partisi) adlı Stalin karşıtı yeni bir komünist parti kurulmasına yardım etti. Nüfusun çoğunluğunun okur-yazar olmadığı, her partinin bir renkle seçime girdiği ve partisine siyah düştüğü o dönemde, bu parti "*los negros*" (siyahlar) diye de biliniyordu. Komünist Parti ise kırmızı rengini korumuştu.

"Siyahlar"ın baş örgütçüsü ve Venezüella'daki milli sosyalizmin öncü yaratıcısı, Karakas Merkez Üniversitesi tarih hocalarından Salvador de la Plaza idi (1970'de 74 yaşında öldü). Öğrencilerinin "kızıl keşiş" dediği bu unutulmuş şahsiyet, Hugo Chávez'in programının fikri kaynaklarından biridir. Gerçekten de 1940'lardan sonraki yıllarda Venezüella solunun önemli bir bölümünü etkileyen De la Plaza'nın ve Miquilena'nın güçlü Stalin karşıtı komünizminden söz etmeden, Chávez'in başarısının tarihsel köklerini anlamak olanaksızdır. 1989 Yurtsever Cephesi'nin kimi başka katılımcılarına değinilse de, Miquilena bu geleneğin en önemli sözcüsüydü.

Yurtsever Cephe'nin çekirdek üyeleri, Miquilena'nın dışında Douglas Bravo'dan, 1962'deki askeri ayaklanmaya katılmış olan avukat Manuel Quijada'dan, başka bir eski gerilla lideri olan Lino Martinez'den ve Teğmen William Izarra'dan oluşuyordu.

Yurtsever Cephe, gazetelerde belli bir etki yaratan *Hüsranın 30 Yılı* başlıklı bir dizi broşür yayımladı. Somut önerilerinden biri, yeni bir anayasa hazırlamak için bir kurucu meclis toplanmasıydı. Bu öneri daha sonra Chávez'in siyasi programının önemli ana ilkelerinden biri oldu. Yine de çok çeşitlilik gösteren, siyasi olarak çok bölünmüş Yurtsever Cephe ancak bir yıl dayandı ve Chávez, daha sonra onu "ölü doğum" diye niteledi: "Yurtsever Cephe icat edilemez; yüz kadar seçkin kişiyi bir araya getirip 'Biz Yurtsever Cephe'yiz' diyemezsiniz. Buna inanmıyorum."

Fakat 1989 Yurtsever Cephe'sinin bileşimi, üyelerinin bir bölümü 1999'daki Chávez hükümetinin destekçileri olduğu için, yaklaşan yılların önemli bir göstergesi oldu. Cepheye katılan solcu sivillerden biri, solda her zaman etkin olmuş Karakas Merkez Üniversitesi felsefe profesörü Pedro Duno idi. Asker bir aileden gelen Duno, ordu içindeki bağlantılarını yıllarca korudu. 1998'de Miranda'dan Chávez destekçisi olarak senatör seçildikten hemen sonra öldü. *Caracazo*'dan iki yıl sonra 23 Haziran 1991'de *Ultimas Noticias*'da yazdıklarıyla yeni bir darbenin fikri temellerini hazırlamıştı.

> Venezüella, yağma ve yolsuzluğun nitelikleri olan yeteneksizliğin, sorumsuzluğun ve çıkarcılığın tanımladığı mevcut kasvetli görünüşüyle çöküşün eşiğinde olan bir ülke. Bu kötü duruma silahlı kuvvetlerin müdahale etmesi gerektiği söyleniyor. Devletin ve hükümetin hiçbir garanti vermemesi yüzünden makul düşünme gücünün, ya da hukuk gücünün, ya da haklar gücünün ya da anayasal gücün kullanılması mümkün olmadığı için, *ultima ratio** olarak gücün makul kullanılması düşüncesi meşruiyet kazanacaktır.

Albay Chávez, yalnızca altı ay sonra 4 Şubat 1992'de Duno'nun sözünü tuttu.

* *ultima ratio:* son çare. *–red.*

13

Latin Amerika'nın Köktenci Askeri Ayaklanma Deneyleri

Yıllar önce, 1974'te Panama'nın asker yöneticisi General Omar Torrijos'u ziyarete gittim. Pasifik kıyısındaki yazlık evine uçtum ve bütün günü konuşarak geçirdik. Yalnızca dört kişiydik: Gizli servis başkanı, üniversite rektörü, Torrijos ve ben. General günün çoğunda, denize nazır gölgeli sofadaki hamağında, zaman zaman konuşkan kimi zaman da suskun bir tavırla yattı. Zamanın çoğunda köylüler ve toprak reformu hakkında, Çin, Şili, Vietnam, Peru ve Küba kırsal bölgelerinde neler yapıldığı hakkında konuştuk. Torrijos büyük bir Castro hayranıydı, fakat Küba'da yapılan her şeyi kabul etmediğini söyledi: "Köylülere kendilerinin diyebilecekleri küçük bir parça toprak vermeliler."

Graham Greene'in de fark ettiği gibi, kara gözlüklü Latin Amerika subaylarının karşı tezi olan bu büyüleyici kişilikten etkilenmemek zordu. Torrijos 1968'de iktidarı ele geçirdi ve 1981'de bir uçak kazasında ölene kadar 13 yıl Panama'yı yönetti. Esas olarak, Panama toprağı olmasına karşın Amerikalıların 1903'te el koyduğu Kanal Bölgesi ile ilgili bir reform programı vardı. Daha sonra doğrudan ABD Savunma Bakanlığı'nın denetimine giren Kanal Bölgesinde, iki okyanusu birleştiren bir kanal ile sayısız askeri üs inşa edildi. Fakat Torrijos'un programı kanalın millileştirilmesi konusunun ötesine geçti. Siyaset seçkinlerinin yolsuzluklarına isyan etti, köylülerin yararlanacağı bir toprak reformu için bastırdı.

Latin Amerika'nın 1970'ler ve 1980'lerdeki tarihine sağ askeri

diktatörlüklerin sayıca patlaması öylesine egemendir ki, bir başka geleneğin bulunduğu kolayca akıldan çıkabilir. 20. yüzyılda olduğu kadar 19. yüzyılda da pek çok kez içtenlikle halkın çıkarlarını savunan, halk için toprak ağalarına ve yabancı kapitalistlere karşı savaşmaya hazır köktenci subaylar çıktı. Bolivya'da Manuel Isidoro Belzu, Venezüella'da Ezequiel Zamora, Brezilya'da Luis Carlos Prestes, Şili'de Marmaduke Grove; uzun ve etkileyici bir liste.

Eski Venezüella'nın siyaset seçkinleri Chávez olgusunu tartışmak için bir araya geldikleri zaman, hem Latin Amerika'da hem başka yerlerde solcu milliyetçi subaylar tarafından sivil topluma askeri yönetimin dayatıldığı ülkeleri örnek vermekten hoşlanırlar. Başlıca yabancı örnekler Türkiye'nin Kemal Atatürk'ü ve Mısır'ın Cemal Abdül Nasır'ıdır; ara sıra da Fransa'nın Charles de Gaulle'üne işaret edilir. Yakın çevrede göz önüne getirilen "olağan şüpheliler" ise Panama'da Omar Torrijos, Peru'da Juan Velasco Alvarado ve Arjantin'de Juan Domingo Peron'dur. Albay Chávez yönetiminin hep bu yollardan birini tutacağı varsayılır.

Her ne kadar Latin Amerika'da 1990'larda askeri yönetimden çok demokrasi egemen uygulamaysa da, bu her zaman böyle değildi. Kıtanın tarihinde, çoğu solcu değil sağcı olan askerlerin öncü roller oynamadığı zaman dilimleri azdır.

Kıtanın iktidar seçkinleri kendi askerlerine karşı her zaman çelişik görüşler taşıdılar. Askerler, bir yandan, yüzyıllar boyunca topraklarını çalan yerleşimcilere isyan eden yerli Kızılderililere karşı asli ve tarihi siper olarak görülürler. Bu çerçevede, yerleşimcilerin torunlarının ebediyen minnettarlık duyması beklenen ulusun kurtarıcısı olarak görülürler. Şimdi kıtadaki kentlerin gecekondu semtlerini dolduran ve patlamaya hazır haldeki yerlilerin torunları, yerleşimci sınıfın mirasçılarına karşı benzer ama başka türde bir tehdit oluşturdukları için, askeri güçlere duyulan minnettarlık listenin üstlerinde kalır.

Öte yandan, askerler iktidar seçkinleri için yararlı hatta önemli olsalar bile, daima düşük değer verilen alt bir toplumsal sınıfın temsilcileri olarak görülürler. Subaylar sonu gelmez alaycı fıkraların konusu olurlar. 1970'lerin ve 1980'lerin askeri diktatörlükleri-

nin aşırılıkları, her yerde orduya kötü bir ün getirdi. İster eski bir soydan gelsinler ister üniversitelerde yeni ortaya çıkmış olsunlar, 21. yüzyılın siyasi seçkinleri, silahlı kuvvetleri kışlalarında sıkı kontrol altında tutulacak gerekli bir bela olarak görme eğilimindedir. 1990'larda ABD yönetimleri tarafından dayatılan bu bakış açısı, daha önce güçsüz sivil rejimler karşısında katı askeri diktatörlükleri destekleyen Amerikan politikalarının tam zıddıdır.

Amerikalılar, milliyetçilerin, solcuların ya da sosyal demokratların hâkim olacağı demokratik yönetimlerde, insanların Amerikanın stratejik ve ekonomik çıkarlarına yeterince önem vermeyeceğinden eskiden beri korktular. Bu sık sık görülen bir durumdu. ABD, 1970'ler ve 1980'ler boyunca Latin Amerika'nın çoğunun gerici askeri iktidarlarca yönetilmesinden hoşnuttu ve bu süreci aktif biçimde teşvik etti. 1964'te Brezilya'da başlatılan model, 1973 Eylül'ünde Şili'de General Augusto Pinochet'nin seçilmiş başkan Salvador Allende'yi devirmesiyle sürdürüldü. 1970'lerde Bolivya ve Uruguay'da güçlendirilen gelenek, 1976 Mart'ında Arjantin'de, General Peron'un dul eşi Maria Estela'nın hükümetini deviren General Jorge Videla'nın yaptığı darbeyle en uç noktasına ulaştı.

Bu rejimler, insan haklarını açıktan açığa ihlal etmeleriyle tarihe geçtiler, fakat generaller Washington'da birbirini izleyen yönetimlerin sıcak desteğinin keyfini çıkardılar. Askerlerin ABD'nin geleneksel ekonomik çıkarlarını destekleme yönündeki değişmez tutumları ve Soğuk Savaş'taki katı komünizm karşıtı konumları, ülke içindeki zulümlerine ilişkin kaygıların umursanmamasını sağladı. Ordunun kurduğu, işçilerin sendikalaşmasını yasaklayan katı, merkeziyetçi hükümetler, yabancı sermayenin hayli takdirini topladı.

Buna karşılık, 1990'larda askeri hükümetlere ihtiyaç duymayan yeni türde bir neoliberal ekonominin gelişmesiyle ve Soğuk Savaş'ın dayattığı stratejik önceliklerinin son bulmasıyla birlikte, Washington demokrasiden yana tavır almaya başladı. Askeri diktatörlerin belirgin özelliği olan kara gözlükler artık moda olmaktan çıktı.

Ama bir başka gelenek de var; Albay Chávez her zaman General

Torrijos'un ve Perulu General Velasco'nun deneylerine ilgi göstermişti. Chávez, bir askeri eğitim kursu için Venezüella'da bulunan Torrijos'un oğluyla buluştu. Oğul Torrijos'tan aldığı Panama'daki dönüşüme ilişkin kimi siyasi materyalleri okudu. Torrijos'un dünkü kimi söylevleri, bugün Chávez'de yankı buluyor.

Torrijos, 1975 Ağustos'unda yapılan bir röportajda, yaptığı darbeyi, başında bulunduğu Panama Milli Muhafızları'nın "oligarşinin ücretli kölelerine" dönüştürüldüğü gerekçesiyle savunmuştu:

> Misyonumuz statükoyu kan ve şiddetle, vakitli yapılacak askeri bir harekâtla ya da darbeyle korumaktı. Bana zulüm eylemlerine katılmam için baskı yapıldı, bu kadar zulüm canıma tak etmişti gerçekten. Bunun doğrudan bir sonucu olarak Milli Muhafızlar isyan etmeye, ülkeyi sömürge olmaktan kurtarmaya karar verdi. Her şeyden önce, Panamalılar için neredeyse bir din haline gelen kanal sorununu çözmek istedik.

Venezüella'da olacağı gibi, Panamalı subaylar sivil yöneticilerin beceriksizliği ve yolsuzluğu olarak gördükleri şeye isyan ettiler:

> Bizler, siyasetçilerin yaptıkları hataların düzeltilmesi umudu kalmayıncaya kadar, oligarşinin nöbetçi erleriydik. Panama Askeri Okulu'nu bitiren bir genç subaylar kuşağı sadece darbe örgütlemeye değil, ülkedeki sözde "demokratik" sistemi bir bütün olarak ortadan kaldırmaya karar verdi. Halk siyaseti ekonomik faaliyetle karıştırma alışkanlığı içinde olagelmişti; insanlar demokratik özgürlüklerini daha çok bir kadının makyaj yapması gibi kullanıyordu.

Torrijos, 1979'da ABD'de iktidarda bulunan Jimmy Carter hükümetiyle yeni bir kanal antlaşması yapmayı başardı. Kanal sonunda, 20 yıl sonra Aralık 1999'da Panamalıların denetimine geçti. Fakat Torrijos bu en önemli olayı görecek kadar yaşamadı; daha önce belirtildiği gibi 1981'de uçağının düşmesi sonucu öldü. Halefi Manuel Noriega konuları diplomatik bakımdan daha tutarsız biçimde ele aldı. 1989'da, bin kadar Panamalının öldürüldüğü onur kırıcı Amerikan istilasını (Haklı Gerekçeler Operasyonu) yaşadı. Uyuşturucu kaçakçılığı ve kara para aklama suçlamalarıyla yakalanan Noriega halen bir Amerikan hapishanesinde ömür boyu hapis cezası çekiyor.

Peru ordusunun 1968-1976 arasında iktidar olan General Velasco yönetimi sırasındaki milliyetçi deneyimi, Albay Chávez'in siyasi oluşumunda Torrijos kadar etkili oldu. Chávez, Peru'yu genç bir askeri öğrenci olarak 1974 yılında, Velasco'nun Silahlı Kuvvetler Devrimci Hükümeti'nin hızlı bir düşüşe geçtiği sırada ziyaret etmişti. Peru deneyimi gerçekte kendisinin Venezüella'da uygulamaya koyduğu projeyle pek az benzerlikler taşısa da, hâlâ öğrenilecek birkaç ders olmalı ki Chávez Peru örneğinden etkilendiğini belirtir.

Venezüella ve Panama'da olduğu gibi yolsuzluklardan ve ülkenin içinde bulunduğu durumdan hoşnut olmayan Perulu bir grup akıllı subay, aralarında askeri müdahale olasılığını tartışıyorlardı. Bazıları Cezayir Savaşı sırasında Fransa'da yaşadıkları deneyimden etkilenmişti. Bu subaylar, Venezüella'da olduğu gibi, ülkenin en önemli siyasi partisine (Peru'da Apra, Venezüella'da *Accion Democratica*), açıkça gayrı milli ve Amerikan yanlısı olduğu için büyük güvensizlik duyuyordu. Perulu subaylar, Venezüella'daki gibi gerillalara karşı verilen savaş deneyimine sahipti ve kırsal bölgelerdeki halkın perişan koşullarının sivil siyasetçilerden daha fazla farkındaydılar.

Subaylar 1968'de iktidara geldikleri zaman, Peru ordusu, "ne kapitalist ne komünist" olan yeni bir düzen kurma niyetinde olduğunu açıkladı. O sırada özellikle ilgilendikleri konular, Fernando Belaunde Terry'nin sivil rejiminin yolsuzlukları, paranın değer kaybı ve ABD petrol şirketi Standard Oil ile hükümetin imzaladığı anlaşmada milli çıkarlara karşı gibi görünen bir madde idi. Latin Amerika ölçülerine göre düşük, ama Peru için görülmemiş ölçüde yüksek olan enflasyon, yüzde 19 düzeyinde seyrediyordu.

General Velasco'nun reformcu hevesi, Peru gerilla hareketinin 1960'larda ezilmesi deneyiminden kaynaklanır kısmen. Andlarda yaşayan kırsal nüfusun çektiklerine, Hugo Blanco ve Luis de la Puente Uceda'nın liderlik ettiği gerillaların düzeltmek istediği kötü koşullara ilişkin birinci elden bilgisi, General Velasco'yu gerillaların programını bir ölçüde kendisinin uygulamasına sevk etti. Velasco, Cezayir savaşının bitişinden hemen sonraki yıllarda askeri

ataşe olarak görev yaptığı Fransa'da General de Gaulle örneğinden etkilenen çok zeki bir subaydı.

Velasco yabancı petrol şirketlerini millileştirdi, büyük şeker çiftliklerini kamulaştırdı ve geniş çaplı bir toprak reformu uyguladı; Andların dili Quechua'yı ülkenin resmi dillerinden biri yaptı. Ayrıca muhafazakâr gazeteleri kamulaştırdı, işçilerin devlet işletmelerinin yönetimine katılmasını teşvik etti. Washington'un canını sıkma pahasına Küba ile yeniden diplomatik ilişki kurdu, Sovyetler Birliği ile ticareti karşılıklı olarak artırma yoluna gitti.

Geriye dönüp bakınca, sonraki yönetimin Peru Merkez Bankası Başkanı Richard Webb'in hatırlattığı gibi, Velasco'nun ekonomik programı, bir zamanlar görüldüğü kadar köktenci de değil:

> Askeri rejim, çoğu o dönemin Washington uzlaşmasının alkışladığı derinlikli toplumsal, kurumsal ve ekonomik reformlar yürüttü. Gerçekten de reform listesinin çoğu, özellikle toprak reformu, eğitim reformu, planlama mekanizmasının konulması, doğrudan bir zamanların İlerleme İttifakı* kitaplarından ve Dünya Bankası'nın o zamanki standart reçetelerinden alınmış gibidir.

Velasco yönetimi iki temel kusurun cezasını çekti: Başlangıçtaki büyük bir coşku döneminden sonra halk desteğini yitirdi ve devrimi borç parayla yürütmeye çalıştı. Göze çarpmamasına karşın baştan beri varolan bu iki kusur, yıkılışının nedenini sağladı. Yönetimde hiç sivil yoktu, bütünüyle subaylardan oluşmuştu ve Velasco'nun reformlarından ilk elde kazançlı çıkanların ötesindeki kesimlere asla ulaşmadı. Para yokluğu daha da ciddiydi. 1976'ya gelindiğinde döviz yedeklerini tamamen tükenen Peru bir Amerikan bankaları konsorsiyumundan dış borç almak zorunda kalmıştı. Dayatılan şartlar çarpıcıydı: Ücretlerin dondurulması, devalüasyon, kamu sektöründe bütçe kesintileri; grev hakkının kaldırılması; önde gelen köktenci hükümet üyelerinin görevden alınması; yabancı şirketlerle petrol anlaşmaları yapma yasağına son verilmesi ve devlet şirketlerinin özel sektöre satılması.

Beklendiği gibi rejim büyük zorluklarla karşı karşıya kaldı.

* *İlerleme İttifakı*: ABD Başkanı John F. Kennedy'nin Güney Amerika ile ekonomik işbirliğinin artırılması amacıyla önerdiği program. *-red.*

Velasco'nun 1977'de ölümünden sonra şiddetli karışıklıklar ve uzun süreli polis grevi oldu. Halkın düşmanlığının derinliğini fark eden Velasco'nun muhafazakâr halefi General Francisco Morales Bermudez, projeden bütünüyle vazgeçme ve ülkeyi sivil rejime döndürme sözü verdi. 1980'de yapılan seçimlerde, 1968'de çok sert biçimde iktidardan uzaklaştırılan siyasetçi Belaunde Terry yeniden başkan seçildi ve kısa zamanda askeri devrimin anısı kazındı.

Gazeteciler ve siyaset bilimciler çoğu zaman Peru ve Panama askeri hükümetlerine dudak büker. Hem Velasco hem Torrijos, yoksulların koşullarını düzeltme ve Amerika kıtasındaki yerel büyük güçlere "kafa tutma" büyük umutlarıyla işe başladı. İkisi de büyük karizma sahibi ciddi ve zeki liderlerdi. Ölümlerine milli felaket olarak yas tutuldu. Tutkuları yüzünden hatalı olamazlardı, ama başlatmış oldukları devrimci programları sürdüremediler.

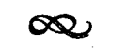
Albay Chávez onların izinden yürüyor, fakat başka bir gündemle ve onların hatalarından öğrenerek. Chávez seçilmiş bir devlet başkanıdır, bir askeri diktatör değil. Ödünç parayla devrim yapılamayacağını biliyor, silahlı kuvvetlerin kendi başına ülkeyi yönetemeyeceğini kabul ediyor. Askerlerin yönetmek için büyük halk yığınlarının desteğine ihtiyacı var.

BÖLÜM 3

19. YÜZYILIN DEVRİMCİ GELENEĞİNİ YENİDEN CANLANDIRMA

14

Kurtarıcı
Simon Bolivar'ın Mirası

Venezüella'da ve Latin Amerika'nın çoğunluğunda her nereye giderseniz gidin, Simon Bolivar'ın, Venezüella'yı (ve kıtanın büyük bir parçasını) İspanyol hakimiyetinden kurtaran "kurtarıcı"nın bir imgesini bulabilirsiniz. Bu imge kent meydanındaki bir anıt, bir bakanın makamındaki resim, ya da bir duvar yazısı olabilir: Soylu alından, hafif kibirle kıvrılmış gülümsemeden ve sanatçı eğer dürüstse, onun bir *zambo* yani melez olduğunu gösteren soluk ten renginden ne yapsanız kaçamazsınız.

Geleneksel Venezüella tarihleri daima Bolivar'ın siyah yanından çok aristokratik köklerine vurgu yapıyor. Fakat Bolivar Venezüella'nın büyük siyah köleler topluluğunun hakları için ayağa kalktı. Bağımsızlık savaşı sırasında 1816'da Haiti'nin siyah yöneticisi Başkan Alexandre Petion'dan yardım istedi. Petion, Bolivar'ın Venezüella'daki kölelere özgürlüklerini verme sözü vermesi karşılığında yardım etmeyi kabul etti. Bolivar kendi mülkündeki köleleri özgür bıraktı, fakat Venezüella'nın köle sahibi sınıfını etkileyemedi ve kölelerin özgürleşmesi 1854 yılına kadar gerçekleşmedi.

Bolivar'ın dünyevi kültü Venezüella'da kuşaklar boyunca değişmeden varlığını sürdürdü. Başarılı başkanlar ve generaller, yiyiciler, berduşlar ve yurtseverler, bütün hepsi Kurtarıcı'yı eğilerek selamlar. Bolivar'ın düşüncelerini ve yaptıklarını neredeyse ideoloji düzeyine çıkaran ve ülkeyi "Venezüella Bolivarcı Cumhuriyeti" diye yeniden isimlendiren Chávez de bunun istisnası olmamıştır.

Bu akılsızca bir milliyetçilik alıştırması değil. Chávez'in amacı, kendisinden öncekilerin çoğunun lafta gösterdikleri saygıyı sunmak değil sadece, fakat aynı zamanda Kurtarıcı'nın tarihi kişiliğini ve başarılarını masal ve efsane sarmalından kurtarmaktır.

Bunda yalnız da değil. Benzer bir görev, son zamanlarda kimi yazarlarca üstlenildi. Uluslararası ün kazanan bir çaba, Gabriel Garcia Marquez'in yazdığı, 1989 yılında yayımlanan Bolivar hakkındaki *Labirentindeki General* romanıdır. Kurtarıcı'nın yaşamının son aylarının, 1830'da iktidarı henüz kaçırdığı ve hayatını adadığı şeyin çevresinde paramparça oluyor gibi göründüğü dönemin kurgusal kaydıdır bu. Roman sıradan bronz anıta insani bir boyut kazandırdı.

Venezüella ve Kolombiya aydın çevrelerinde etkili olan bir başka kitap, Venezüellalı tarihçi German Carrera Damas'ın yazdığı *El Culto a Bolivar*'dır. Bu kitap da Bolivar'ın kariyerinin gizemli noktalarını aydınlatmaya yönelik bir girişimdi. Fakat Karakas'taki askeri akademinin üst rütbeli subayları tarafından iyi karşılanmadı. Chávez, sıcak karşıladığı tarihin bu yeniden yazımını Bolivar'ın geçmişteki rolü konusunda tartışma açmak için kullandı. Bu tartışmaları, 1980'lerin başlarında eğitim verdiği akademinin sınıflarında, Kurtarıcı'nın günümüzde siyasi değer olabilecek kimi niteliklerini canlandırma isteğiyle yaptı. Amacı, geleceği planlamaya yardım edecek unsurları ülkenin tarihsel geleneğinden çıkarmaktı.

Bolivar'ın kariyerine ilişkin araştırmanın, Venezüella'nın kıtanın sorunlarında oynayacağı olası rolü belirlemeye uğraşan Chávez'e özellikle yardımı oldu. Latin Amerika siyasetçilerinin çoğu, uzun zamandan beri ülkelerinin kendi başlarına hareket edemeyecek derecede zayıf olduğunu kabul ediyorlar. Bu, uzun yıllar boyunca kıtadaki ortak görüş oldu ve ekonomik bütünleşme yönündeki hamleye siyasi itki sağladı. Bolivar da aynı sorunla karşılaşmış, İspanyol sömürgeci yönetimine karşı kıta çapında bir mücadelenin zorunlu olduğu sonucuna varmış, Latin Amerika'yı dış güçlere karşı birleştirmişti.

Chávez benzer bir şey yapmak, Bolivarcı hayali yeniden tutuşturmak ve Latin Amerika'nın siyasi birleşmesini yeni bir temel

üzerinde, her ülkenin iç bütünleşmesi temeli üzerinde kurmak istiyor. Nihai amacı ise, Bolivar tarafından kurtarılmış "Bolivarcı" devletlerin, Bolivar'ın 1826'da Panama'da örgütlediğine benzeyen büyük bir konferansını toplamak. Chávez, uzun zamandan beri, "Balkanlaştırılmış Latin Amerika ülkelerini bir araya getirmenin, 21. yüzyılın makul bir projesi" olacağını savunuyor.

Chávez'in 19. yüzyıldan dirilttiği tek kişilik Bolivar değil. 1980'lerde yakın asker arkadaşlarıyla tartışırken, Simon Rodriguez ve Ezequiel Zamora başta olmak üzere öteki Venezüella kahramanlarının düşüncelerini ve yazılarını ortaya çıkarmaya başladı ve hepsini hemen oluşum halindeki devrimci hareketinin tanrılar katına dahil etti. Bu süreç içinde kendisini Venezüella solunda 1960'lardan beri süre gelen tarih tartışmasının ortasında buldu.

Başka yerlerde olduğu gibi Venezüella'da da Marksist solun özgün görüşü, Bolivar'a aşırı düşmanca bir görüştür. İpuçlarını bizzat Marx'ın yazılarından alan Marksist yazarların çoğu, Kurtarıcı'yı, eylemleri yalnızca o zamanın yükselen emperyalist gücünün çıkarlarına hizmet eden tipik bir burjuva kişilik olarak gördü. Bu yoruma göre, Bolivar, İngiliz desteğiyle İspanya'dan bağımsızlık sağlamıştı ve kıtayı İngiliz kapitalizminin sömürüsüne açmıştı. Bolivar'ı emperyalist uşağı olarak çizen bu karikatür portre, yıllar boyunca solu onun olumlu niteliklerini incelemekten etkin biçimde alıkoydu. Solcu biri için Bolivar'ı 20. yüzyılda devrimci model olarak görmek olanaksızdı.

Bu görüş, Venezüella'da 1960'larda değişmeye başladı. Gerilla hareketleri kendi askeri birimlerine geçmişin kahramanlarının adını verdi: 18. yüzyılda Coro'daki köle ayaklanmasının lideri Jose Leonardo Chirinos ve 19. yüzyılda *llanos*'daki köylü hareketinin lideri Ezequiel Zamora. Daha sonra bu grupların bir bölümü Komünist Parti'den kopunca, milliyetçi dozu daha yüksek bir sol ideoloji yaratmak bakış amacıyla, geçmiş hakkında öğrenmiş oldukları şeyleri yeniden incelemeye başladılar. Chávez'in sonraki yıllarda yaptığı tam da buydu.

Bunlardan biri, Falcon eyaletindeki "Jose Leonardo Chirinos" gerilla grubunun lideri Douglas Bravo idi. Bugün Bravo, 1965

Haziran'ında Komünist Parti'den biraz da aralarında Bolivar, Simon Rodriguez ve Ezequiel Zamora'nın bulunduğu 19. yüzyıl kahramanlarının düşüncelerinden yana görüşleri yüzünden atıldığını öne sürer. Bunların görüşleri Sovyet çizgisine doğrudan karşıydı.

Bravo, Nisan 1966'da geçmişteki bu kişiliklerin görüşlerinin de aşılandığı yeni bir siyasi parti, *Partido de la Revolucion Venezolano*'yu (PRV) kurdu. Partisinin baş ideologu Pedro Duno'nun 1969'da "Marksizm-Leninizm-Bolivarcılık" başlıklı bir makale yayımladığını hatırlatır. Duno'nun amacı, Latin Amerika solunun ideolojisini "millileştirmek"ti. Bravo'nun partisi, Kurtarıcı'nın kişiliğini canlandırmak kadar, Simon Rodriguez'in anahtar niteliğindeki "Amerika körü körüne taklitçi olmamalı, tersine özgün olmayı istemeli" düşüncesinin çekimine de kapıldı.

Chávez 1980'lerde askeri darbesini örgütlemeye başladığı ve devrimci solla ilk bağlantıya geçtiği zaman, onların aynı dili konuşuyor olduklarını gördü. Bolivar'ın canlandırılması, karşılaştığı solcularca gelecekteki köktenci bir devrimin önemli ve zorunlu habercisi olarak kabul ediliyordu.

Bolivar, yaygın bir şekilde 19. yüzyılın en büyük kişiliklerinden biri olarak tanınsa da, Latin Amerika'nın dışında çok az insan hayatı ve çalışması hakkında birkaç kısa ayrıntıdan fazlasını bilir. Belki de en çok, hayatının sonunda kederini yansıtan "denizi sabanla sürmüşüm" sözleriyle ün kazanmıştır. Hayatı Chávez'in siyasi projesinde öylesine önemli yer tuttuğu ve söylevlerinde çok sık geçtiği için, burada Bolivar'ın hayatından ve başarılarından kısaca bahsetmek yararlı olabilir.

24 Temmuz 1783'te Karakas'ta doğan Bolivar, 50'sine varmadan 17 Aralık 1830'da Kolombiya'da öldü. Latin Amerika'nın İspanya İmparatorluğu'na karşı isyanının önderi olarak Venezüella ve Kolombiya kadar Ekvador'un, Peru'nun ve Yukarı Peru'nun (Bolivya) kurtuluşu için savaştı. Mücadelesi 10 yıldan uzun bir zaman dilimine yayıldı. Venezüella ile Kolombiya'nın dört bir yanında çarpıştı, arkasından, hayranlık uyandıran bir harekâtla Andlardan aşağı Ekvador ve Peru'ya girdi. 16. yüzyıldaki birinci

kuşak *Conquistador*ların (İspanyol işgalcilerin) 16. yüzyıldaki birinci kuşak savaşlarından beri, hiçbir general bu büyüklükte bir toprağı, böylesine ileriye giden sonuçlarla katetmemişti.

Bolivar bir aydındı aynı zamanda. Klasik edebiyatı ve devrim öncesi Fransa'sının son dönem özgürlükçü literatürü büyük ölçüde okumuştu. Keskin zekâsını ve gözlem gücünü açığa çıkaran hacimli yazışmalar yaptı. "Açık mektuplar"ının ve konuşmalarının çoğu, dönemin öncü siyasi düşüncesinin örneklerini oluşturdu.

Ayrıca sert ve uzlaşmaz görüşlere sahipti, davranışları sıkça acımasız ve önceden kestirilemezdi. Hem taktik hem stratejik pek çok hata yaptı ve projesi zaman zaman tamamen çöküşün eşiğine geldi. Güçlü liderlikten yararlanacak anarşik bir kıtanın sorumluluğuyla görevlendirildiğine katı biçimde inanıyordu. Kibirli ve kesinlikle katlanılamazdı; kendisinin vazgeçilmez önder olduğundan hiç kuşkusu yoktu.

Genç yaşta anne ve babasını kaybeden Bolivar, bir süre öğretmeni Simon Rodriguez'in (sonraki bölümde yine karşımıza çıkacak) evinde kaldı. Genç bir yetişkin olarak Avrupa'ya, 1798-1801 arasında İspanya'ya ve sonra 1804-1807 arasında Fransa ve İtalya'ya gitti. Dönemin devrimci havasının etkisiyle Voltaire ve Rousseau'nun çalışmalarını su gibi içti; 1807'de Venezüella'ya dönerek kendisini ülkenin oluşum halindeki gizli bağımsızlık hareketine adadı.

19 Nisan 1810'da Karakas'ta İspanyol valiyi istifaya zorlayan bir ayaklanma oldu. Devrimci bir cunta şehirde iktidarı ele geçirdi ve İngiltere'nin desteğini sağlaması için Bolivar'ı İngiltere'ye gönderdi. Napolyon savaşlarının dorukta olduğu Temmuz'da Londra'ya ulaşan Bolivar, İngiliz hükümetinin ilgisini ülkesinin kaderine çekmeyi başaramadı. Fakat sürgündeki Francisco de Miranda'yı kendisiyle birlikte Karakas'a dönmeye ve devrimci birliklerin komutasını üstlenmeye ikna etmeyi başardı. Fransız Devrimi'nin hizmetinde savaşmış olan Miranda, daha önce 1806'da İspanya'ya karşı bir ayaklanma örgütlemeye kalkışmıştı.

Bolivar Karakas'a dönünce cumhuriyetçi orduya katıldı ve kendisine stratejik bakımdan önemli liman kenti Puerto Cabello'nun komutanlığı verildi. Cumhuriyetçi Kongre'nin bağımsızlığını yeni

kazanmış ülkenin anayasasını hazırlamak üzere Mart'ta toplanmasının arkasından, Venezüella'nın bağımsızlığı 5 Temmuz 1811'de resmen ilan edildi.

Hâlâ Venezüella'nın ve kıtanın çoğunun denetimini ellerinde tutan İspanyolların Karakas'taki bu cumhuriyetçi başkaldırıyı kabullenmeyi reddetmesi üzerine, 10 yıllık bir savaş dönemine girildi. İspanyol karşı saldırısı gecikmedi, öncesinde 1812 Mart'ındaki büyük deprem Karakas'ın çoğunu yıktı. Madrid taraftarı ve cumhuriyet rejimine düşman olan Katolik Kilise, tıpkı 1999 Aralık'ında Karakas ve Vargas'da meydana gelen korkunç heyelan faciasından sonra ünlü din adamlarının yaptığı gibi, felaketi kendi çıkarlarına kullandı.

Zayıf ve silahları yetersiz olan Cumhuriyetçi birlikler kendi aralarında bölünmüş durumdaydı. Hemen savunmaya geçtiler. İspanyollar Bolivar'ın başka bir yerle ilgilendiği sırada Puerto Cabello'yu yeniden ele geçirdi ve Miranda Karakas'ta İspanyol komutanla barış yapma girişiminde bulundu. Cumhuriyetçiler Miranda'yı hain ilan ederek İspanyolların elinde bıraktı. Miranda zincirlenerek İspanya'ya götürüldü ve Cadiz'de bir hapishanede öldü.

Bu sırada Bolivar deniz yoluyla Venezüella'dan kaçarak Yeni Granada'daki (şimdi Kolombiya) Cartagena limanına ulaştı. Orada ilk büyük siyasi açıklamasını, kıtanın birliğinin başlangıcı olarak Venezüella'daki İspanyol iktidarını yıkmaya çağıran ve yerine güçlü merkezi bir hükümet koymayı isteyen Cartagena Manifestosu'nu yayımladı:

> Yönetim, barış sağlanana kadar hukuk ve anayasayı dikkate almadan korkutucu ve amansız olduğunu kanıtlamak zorunda. Biz kendi Amerikan hükümetlerimizi birleştirmediğimiz sürece, bunun düşmanın yararına olacağına inanıyorum. Bunu başaramazsak, iç savaşın çözülmez ağlarına yakalanmamız ve ülkemizi kirleten şu küçük haydutlar sürüsü tarafından yüz kızartıcı bir yenilgiye uğratılmamız kaçınılmaz olur.

Bolivar, kendisine inanan Cartagena'daki cumhuriyetçiler tarafından Venezüella'nın kurtuluşunu sağlayacak seferi kuvvetlerin

komutanlığına seçildi. Bolivar, üç ay süren bir savaşla İspanyol ordusunu birkaç kez yendi ve 6 Ağustos 1813'te Karakas'ı yeniden ele geçirdi. Toplanan Kongre kendisine "Kurtarıcı" sanını verdi.

Cumhuriyetçi güçler Karakas'ı uzun süre ellerinde tutamadıkları için, bu geçici bir zafer oldu. Avrupa'da Napolyon savaşlarının son bulmasıyla birlikte İspanyollar Latin Amerika'ya yeni birlikler gönderdi. Ayrıca komutanları General Jose Tomas Boves'in maharet ve zalimliği sayesinde, *llanos*'un Kızılderililerini ve köylülerini Bolivar'ınkilere denk bir savaş gücüne dönüştürebildi. Boves, bir yıl sonra 1814 Temmuz'unda Karakas'ı ele geçirdi; ibret verici bir cezalandırma uyguladı ve bağımsız Venezüella cumhuriyeti tarihinin birinci evresini kapattı.

Bolivar yine Cartagena'ya kaçtı, Aralık'ta Bogota'yı ele geçirdi. Fakat Avrupa'dan yeni İspanyol birliklerinin ulaşması yeni yenilgiler getirdi ve 1815 Mayıs'ında İngiliz adası Jamaika'ya kaçmak zorunda kaldı. Burada, Arjantin ve Şili'den Meksika'ya kadar bütün kıtayı kapsayan hayalindeki Latin Amerika planının yer aldığı "Jamaika'dan Mektup"u yazdı:

> Bizler insan soyunun büyük bir evreniyiz. Bizler, iki okyanusla çevrelenmiş, sanat ve bilimde yeni, ama insan toplumu olarak eski olan ayrı bir dünyayız. Biz ne Kızılderili'yiz ne Avrupalı, ama her ikisinin parçasıyız.

Bolivar Cartagena'ya dönmeye çalıştı, fakat orası yine İspanyolların eline geçince, gemisi bağımsız Haiti siyah cumhuriyetine doğru yol aldı. 1 Ocak 1816'da Port au Prince limanına varınca, Başkan Petion tarafından karşılandı. Petion, Bolivar'a silah ve cephane vermeyi kabul etti ve Bolivar'ın saldırı filosu için denizci toplamasına izin verdi.

Haiti'den Venezüella'ya saldırı düzenlemek çok tehlikeliydi ve felaketle sonuçlandı. Bolivar'ın filosu Margarita adasını ele geçirdi, fakat Temmuz'da Carupano'da ve Ocumare'de anakaradan geri püskürtüldü. Bolivar ikinci bir sefer hazırlamak için Haiti'ye çekildi ve yıl sonunda Barcelona'da Venezüella anakarasına döndü.

İspanyollara karşı savaş şimdi yeni bir aşamaya girmişti.

Bolivar, 1817 Nisan'ında sahil boyunca Orinoco deltasına doğru yol aldı. Nehrin yukarısına doğru ilerleyerek Temmuz ayında Angostura'da (şimdi Ciudad Bolivar) karargâhını kurdu. Burada *llanos*'daki cumhuriyetçi liderlerle, örneğin Kolombiya sınırındaki Jose Antonio Paez ve Francisco de Paula Santander ile bağ kurdu. Bolivar'ın kuvvetleri, İspanyolların elindeki Kolombiya'ya saldırı düzenlemeye hazır oluncaya dek, iki yıl gibi uzun bir süre boyunca *llanos*'da savaştı.

Sonunda, 1819'da Bolivar'ın ordusu *llanos*'dan yüksek dağ geçitlerini aşarak, hâlâ İspanyol krallığı vilayeti olan Yeni Granada'ya girdi. Kralcı subaylar cumhuriyetçilerin saldırısının bu yönden geleceğine inanamamışlardı. Hazırlıksız yakalandıkları için 7 Ağustos'ta Boyaca savaşında yenildiler. İspanyol genel vali denizden Cartagena'ya kaçarken, üç gün sonra Bolivar Bogota'ya girdi. Kolombiya cumhuriyetçi ordunun elindeydi.

Bolivar, General Santander'i Yeni Granada Başkan Yardımcısı göreviyle Bogota'da bırakarak geri döndü, Andların bayırlarını yeniden tırmandı, gemiyle Apure nehrinden aşağı, Orinoco'ya doğru yol aldı. Aralık'ta Angostura'daki eski üssüne ulaştı ve zaferlerini bildirmek üzere Kongre'yi toplantıya çağırdı:

> Yeni Granada ve Venezüella birliği, ilk mücadele günlerimden beri kafama koyduğum amaçtı. Bu iki ülke yurttaşlarının da isteğidir ve Güney Amerika'nın kurtuluşunun garantisi olacaktır.

Kısa sürede Ekvador da alındı. Angostura Kongresi, Bolivar'ı, Büyük Kolombiya Cumhuriyeti adı verilen yeni devletin başkanlığına ve askeri diktatörlüğüne atadı. Yeni devlet, Venezüella ve Yeni Granada'nın (Kolombiya) eski İspanyol "bölümleri" ile Quito'nun (Ekvador) federasyonu olarak belirlendi.

Bir süre silahlar sustu, fakat 1821 Haziran'ında Bolivar'ın birlikleri Orinoco'dan kuzeye ilerledi ve Carabobo çarpışmasında İspanyol ordusunu yendi. Karakas yolu şimdi açılmıştı ve Bolivar zaferle kente girdi. Venezüella'nın kurtuluşu tamamlanmıştı. Eylül'de anayasa hazırlamak ve Bolivar'ı resmen devlet başkanı seçmek üzere, yeni bir Kongre sınırdaki Cucuta'da toplandı.

Bolivar, artık Venezüella ve Kolombiya'dan oluşan cumhuriyetin Latin Amerika'yı kurtarmakla görevli hükümdarıydı. Karakas'ta uzun süre oyalanmadı. Daha büyük tutkuları vardı. Subaylarından birini, General Antonio Jose de Sucre y Alcala'yı Ekvador'un kurtarılmasına yardım etmesi için o yıl güneye göndermişti. General Sucre Pasifik limanı Guayaquil'e gitmişti ve şimdi yardıma ihtiyacı vardı.

Yine Santander'i Bogota'da görevli bırakarak, Aralık 1821'de Ekvador'un başkenti Quito'ya giden dağ yolundan güneye ilerledi. İspanyol güçlerine karşı verdiği askeri mücadele daha bitmiş değildi. Bolivar kuzeyden ilerlerken, Sucre de batıda Guayaquil'den içlere doğru ilerledi. Sucre'nin birlikleri, 24 Mayıs 1822'de İspanyol ordusunu Pichincha çatışmasında yendi ve ertesi gün Quito düştü. Bolivar üç hafta sonra, 16 Haziran'da kente vardı ve hemen Guayaquil'e doğru ilerledi.

Büyük Kolombiya'nın üç bölgesi artık İspanyol hâkimiyetinden kurtarılmıştı. General Jose de San Martin komutasındaki cumhuriyetçi Arjantin güçleri tarafından ele geçirilen Arjantin ve Şili de özgürdü. Yalnızca Peru İspanyol denetiminde kalmıştı.

San Martin güneyden Lima'ya girdi ve Peru'nun bağımsızlığını ilan etti, fakat İspanyol askerleri hâlâ Andlar'daki kentlere hâkimdi. San Martin, İspanyol ordusuna son saldırı için Bolivar'dan destek istemek üzere kıyıdan Guayaquil'e gitti. İki general 26 Temmuz 1822'de Guayaquil'de buluştu ve ihtiyaçları hakkında konuştular. San Martin İspanyolları yenmek ve Lima'da bulunan bölünmüş Arjantin birlikleri üzerinde yeniden denetim sağlamak için yardım istedi. Bolivar, bu çabasında ondan yana tavır almakta isteksiz davrandı ve San Martin umduğu desteği alamadan Lima'ya döndü. Bütün görevlerinden istifa ederek Avrupa'ya sürgüne gitti ve bir daha dönmedi.

Bolivar, Andlar'daki İspanyol ordusuna indireceği son darbenin hazırlıklarını yapmak için, bir yıl sonra 1823 Eylül'ünde Lima'ya gitti. Yeni bir ordu toplayarak İspanyolları 1824'te Junin çarpışmasında yendi. Mücadele, nihayet 9 Aralık'ta İspanyol genel valinin Ayacucho çarpışmasında Sucre'ye teslim olmasıyla son buldu.

Sucre, İspanyol ordusunun kalıntılarını Andlar boyunca güneye doğru ve Yukarı Peru'nun içerilerinde izledi. Nihayet 1825 Nisan'ında kurtarılan Yukarı Peru'ya, Kurtarıcı'nın onuruna Bolivya adı verildi. İspanyol Latin Amerikası sonunda İspanyol hakimiyetinden kurtulmuştu.

Bolivar, Bolivya'daki Potosi dağı boyunca ilerlerken, sınırdaki küçük bir köyün belediye başkanı Jose Domingo Choquehuanca tarafından durduruldu. Belediye başkanı Bolivar'a şöyle dedi:

> Siz yazgı adamısınız. Geçmişte sizin başarılarınızla benzerlik taşıyan hiçbir şey olmamıştı. Sizi taklit etmek için dünyayı bir kez daha yeniden kurtarmak gerekir. Beş cumhuriyet yarattınız; onların gelişmesi isteği benzeri görülmemiş bir başarıdır ki, sizin resminizi şimdiye kadar herhangi bir insanın ulaşmadığı yüksekliğe asmalı. Şanınız, yüzyıllar geçtikçe, güneş batarken gölgelerin büyümesi gibi büyüyecek.

Bolivar'ın biyografi yazarı Gerhard Masur, bu konuşmanın sonradan uydurulmuş olduğunu düşünüyor. Fakat şimdi Venezüella tarihinde yer alan bir söylence ve aynı zamanda Chávez'in gözde alıntılarından biri olması nedeniyle, bu hikâyede bir yer almayı hak ediyor.

Bolivar, 1825 yılının kalan aylarını Bolivya'da geçirdi. Yıl sonunda Lima'ya döndü ve 1826 Ağustos'unda Peru Başkanı olarak seçildi. Çok geniş bir alanı kaplayan imparatorluğu, her devlette içinden çıkılmaz siyasi sorunlar baş gösterirken, tek bir generalin hâkim olacağından çok büyüktü. Bolivar'ın Avrupa'ya ders verme rüyası hâlâ belirginlik kazanmamıştı. Sucre'ye Bolivya'nın sorumluluğunu alma emrini verirken, "Avrupa'ya, Amerika'da eski dünyanın kahramanlarının şanına daha layık adamlar olduğunu gösterelim" dedi.

Ne var ki Peru'da anlaşmazlık vardı, çok geçmeden Venezüella ile Kolombiya arasında savaş çıkacaktı. Bolivar'ın iki generali Paez ve Santander çatıştılar ve iddialı birleşik Büyük Kolombiya projesi 1828'de uçup gitti. İki ülkenin birliği parçalandı ve Peru birlikleri, Guayaquil'i ele geçirmek amacıyla 1829'da Ekvador'a girdi.

Bolivar, Latin Amerika'nın siyasi birliğini sağlamak için 1826'da

Panama'da toplanan İspanyolca konuşan devletler kongresinde son bir çaba gösterdi. Katılmayanların sayısı hayli çoktu; devlet olarak Peru ve Büyük Kolombiya ile Meksika ve Orta Amerika ülkelerinden temsilciler katıldı. Siyasi birlik gündemdeydi. Hazır bulunan devletler ortak ordu ve donanma kurma konusunda anlaştılar, fakat bütün bu tür somut tasarılar ölü doğdu. Panama Kongresi'nden geriye kalan tek şey, günün birinde gerçekleşebilecek uzun süreli bir tasavvur oldu. Bolivar, Avrupa'ya sürgüne giderken, 1830 yılında Kolombiya'daki Santa Maria yakınlarında veremden öldü. "Amerika yönetilemez" dedi sonunda. "Devrime hizmet edenler, denizi sabanla sürdüler."

Hugo Chávez, Bolivar'ın karamsarlığını paylaşmıyor. "Bolivar'ın düşüncelerindeki çelişkiler belirleyici etken değil" diyor. "Tarihin 1810-1830 arasındaki döneminde görebildiğimiz şey, İspanyol Amerikası milli projesinin taslağıdır." O proje, Bolivar'ın ölümünden çeyrek yüzyıl sonra özellikle Ezequiel Zamora tarafından yeniden canlandırıldı. Şimdi Chávez onu yeniden kıtanın gündemine getirmeyi planlıyor.

15

Robinson Crusoe ve Simon Rodriguez'in Felsefesi

Hugo Chávez zaman zaman "Robinsoncu sistem"den söz eder. İlkin, 1960'larda ve 1970'lerde Latin Amerika aydınlarının tanıdığı Cambridge'in seçkin ekonomistlerinden merhum Joan Robinson'un çalışmalarını kastediyor olabileceğini düşündüm. Arkasından, ister istemez, Daniel Defoe'nun kurgusal kahramanı Robinson Crusoe'u düşündüm. York'dan denize açılan Robinson Crusoe, "Sekiz ila Yirmi Yıl kadar bir süre Amerika kıyısında, Büyük OROONOQUE Nehri Ağzında, ıssız bir adada yalnız başına" yaşadı.

Bu ikincisi hedefe daha yakındı. Chávez'in ekonomik ve siyasi düşüncesi, gerçekten de dolambaçlı bir yoldan, bir ölçüde Robinson Crusoe'un öyküsünden, o öykünün 1790'lı yıllarda Karakaslı genç bir öğretmen olan Simon Rodriguez'de yaptığı çarpıcı etkiden kaynaklanır. Rodriguez Bolivar'ın önce öğretmeni, sonra yakın arkadaşı oldu. İkisinin birbirlerini etkileyerek uyguladıkları köktenci felsefe, Chávez'in Venezüella ve Latin Amerika projesinin özünde yatar. Rodriguez, Robinson Crusoe'un hikâyesinden ve kişiliğinden öylesine etkilenmişti ki kendi ismini Samuel Robinson diye değiştirmişti.

1769'da Karakas'ta doğan Simon Rodriguez'in yaşamı ve çalışmaları Latin Amerika'nın dışında hemen hemen hiç bilinmez. Yazdıkları İngilizceye hiç çevrilmedi. Ama Venezüella, Kolombiya, Bolivya, Şili, Peru ve Ekvador'da yaşadı ve çalıştı, pek çok ülkeyi etkiledi. Öğretmen ve eğitim felsefecisiydi; eğitim ve ticaret konu-

sundaki alışılmışın dışında kalan görüşleri, kendi çağının ilerisindeydi. Ayrıca, Latin Amerika'nın yerli halkıyla dışarıdan getirilen siyah kölelerin, gelecekte bağımsız devletlerin toplumları içinde bütünleştirilmesi gerektiğine ilişkin çok güçlü bir inancı vardı. 200 yıl sonra sözleri ve düşünceleri çağdaş bir ses buluyor, Hugo Chávez tarafından diriltiliyor.

Daniel Defoe'nun Robinson Crusoe'un maceraları hakkındaki öyküsü, Pasifik'teki ıssız Juan Fernandez adasına bırakılarak kaderine terk edilen serüvenci Alexander Selkirk'ün gerçek yaşamına dayanıyordu. Defoe, hikâyesinde adayı Atlantik'te Orinoco nehri açıklarındaki birisiyle değiştirdi. Kitap ilk kez 1719'da Londra'da yayımlandı, sonraki yıl Fransızcaya ve Hollandacaya çevrildi. Latin Amerikalıların ilk olarak hikâyenin Joachim Heinrich Campe tarafından yazılan Almanca uyarlamasını okumuş olmaları mümkünse de, kitabın Venezüella'da Orinoco kıyılarında bulunabiliyor olması gerek. Campe'nin yazdığı *Robinson der Jüngere*, ilk olarak 1769'da Hamburg'da yayımlandı ve bütün zamanların en tanınmış Alman kitaplarından biri oldu. Rousseau'nun eseri *Emile or Education*'un* etkisiyle yazılmıştı ve *Robinson Crusoe*'un çocuklar için mükemmel bir kitap olduğunu, çocuklara Robinson'un yapmış olduğu gibi yaparak öğrenme eğitimi verdiğini ileri sürüyordu.

Öykünün hangi uyarlaması Karakas'a varmışsa, kent konseyi ilkokulunun sorumlu öğretmeni olan Simon Rodriguez tarafından okundu. Öğrencileri arasında, bir dönem kiracısı da olan, toprak sahibi varlıklı bir ailenin yetim oğlu Bolivar da vardı.

Rodriguez'in birinci ilkokulu kısa zamanda kent ileri gelenleriyle anlaşmazlığa düştü. Okulunun yalnızca varlıklı beyazların çocuklarına değil, siyahların ve *pardo*ların (melez) çocuklarına da eğitim vermesi gerektiğini belirten uzun bir muhtıra yazıp basmıştı. Alt sınıflara yönelik bu kaygısı hayatı boyunca onu terk etmedi, ona sınırsız acı ve üzüntü verdi. Kendi çağının yüz yıl ilerisindeydi. Yıllar sonra 1820'de Bolivya'da çalışırken, kurmakta olduğu kamu okullarında Kızılderili çocuklarına parasız eğitim verilmesi gerek-

* *Emile ya da Çocuk Eğitimi Üzerine*, çev. Mehmet Baştürk ve Yavuz Kızılçam, Babil Yayınları, 2000.

tiğinde ısrar etti. Çok geçmeden yöneticiler bu okulları kapatmak için bir bahane buldular.

Karakas konseyi tarafından işten atılan Rodriguez, Manuel Gual ve Jose Maria Espana'nın örgütlediği 1797'deki ilk bağımsızlık hareketine katıldı. Rodriguez, zamansız gelişen bu ayaklanma ezilince sürgüne gönderildi. Karayip denizinden gittiği Jamaika'ya, İngiliz sömürge yönetiminin kaçak kölelerin büyük bir isyanını bastırmasından iki yıl sonra ulaştı. Orada İngilizce öğrendi. Bu yeni evini "Robinson Crusoe'un adası" olarak gördü ve İspanyol geçmişinden kurtulmak düşüncesiyle Simon Rodriguez olan adını Samuel Robinson olarak değiştirdi. Bu takma ismi, kıta dışında kaldığı çeyrek yüzyıl boyunca kullandı.

Jamaika'dan ayrılarak önce ABD'ye, oradan da Avrupa'ya gitti. Yıllar sonra gezip gördüğü yerleri anlatması istenince, şunları yazmıştı. "Avrupa'da 20 yıldan fazla kaldım. Bir-iki şey öğrendiğim bir laboratuvarda sanayi kimyacısı olarak çalıştım. Sosyalist nitelikli bir dizi gizli topluluğa katıldım. ... Biraz edebiyat çalıştım, birkaç dil öğrendim ve Rusya'da küçük bir köyde ilkokul öğretmenliği yaptım."

Samuel Robinson, yolu Simon Bolivar'ınkiyle ikinci kez kesişmemiş olsaydı, Latin Amerika düşünce tarihinde ilginç ama unutulmuş bir dipnot olabilirdi. Bu iki zat, öğretmen ve öğrencisi, yeniden 1804'te Napolyon dönemi Paris'inde karşılaştı ve birlikte İtalya'ya gittiler. Bolivar, Robinson'la dostluğu sayesinde Orinoco'yu araştıran Alman bilim adamı Alexander von Humboldt'la tanıştı. Öğretmeni ayrıca Bolivar'a okuması için Aydınlanma metinlerini verdi. Yıllar sonra Peru'da savaşırken, Bolivar "Robinson" hakkındaki duygularını şöyle yazıyordu:

> Bu adamı delice seviyorum. Benim öğretmenim ve yol arkadaşımdı. Bir dahidir. Sıra dışı bir zekâsı var, öğrenme ve eleştiri konusunda doğal bir yetenek. ... Eğlendirerek öğreten bir öğretmen, örnekleyerek öğreten bir yazardı. Benim her şeyimdi. Ondan öğrenirken, benim için dünya kadar değerliydi. Yargılarımı yanıltması için çok değişmesi gerekecekti.

Bağımsız düşünceli bu iki adam, Roma'dayken, Ağustos 1805'te,

bir şişeleme fabrikasının hâlâ çok eski bir su kaynağından *acqua santa* hazırladığı, Roma'nın kuzeydoğusunda Anien nehrinin yukarısında tepelik bir burun olan Monte Sacro'ya tırmandılar. Bolivar, orada, hayatını Latin Amerika'nın bağımsızlığı mücadelesine adadığına ilişkin romantik bir yemin içti. Bolivar'ın ölümünden çok sonra, Rodriguez yeminin sözcüklerini hatırladı ve kuşkusuz kendi üslup güzelliklerini de katarak yazdı. Venezüellalı ruhunda kökleşmiş olarak kalan bu sözler, ilkokul çocukları tarafından öğrenilir, askerlik görevlerini yapan Venezüellalı askerler tarafından ezberlenir. Chávez 1980'lerde kendi darbesi girişimini örgütlemeye giriştiği zaman, Bolivar'ın Simon Rodriguez tarafından hatırlanan sözlerinden faydalanacaktı:

> Sizin ve atalarımın tanrısı önünde yemin ederim ki, bizi ezen zincirleri kırana dek kollarımın rahat etmesine, ruhumun huzur bulmasına izin vermeyeceğim...

Bolivar, bağımsızlık mücadelesi davasını yükseltmek için 1806'da Güney Amerika'ya döndü. Arkada kalan Samuel Robinson, hâlâ Napolyon Avrupası ile haşır neşirdi. Başka yolculuklar yaptı; İtalya, Almanya, Prusya, Polonya ve Rusya'ya gitti, buralarda yaşadı. Yolculukları boyunca kimi yerlerde, haklarında yazdığı "sosyalist nitelikli gizli topluluklara" katılmış olmalıydı.

Samuel Robinson, nihayet 1823'te Rusya'daki okulunu terk ederek Londra'ya gitti. Londra'da, bir zamanlar Francisco Miranda'ya ait olan, halen Miranda'nın dul eşinin kullandığı Grafton Way'deki evde, Venezüellalı bir başka sürgün olan filozof şair Andres Bello ile karşılaştı. Eğitimci de olan Bello, Latin Amerika'nın bağımsızlığının neredeyse sağlandığını belirterek, onu memlekete dönmeye teşvik etti.

O sırada 54 yaşına gelmiş olan Samuel Robinson, Atlantik'i gerisin geri aşarak Kolombiya'nın Cartagena limanında karaya ayak bastı ve adını yeniden Simon Rodriguez diye değiştirdi. Bogota'ya giderken, Peru'nun fethiyle uğraşan Bolivar'dan haber aldı: "Ah, öğretmenim, dostum, Robinson'um, Kolombiya'dasın, Bogota'dasın ve bana söylemedin!" Bolivar, zaman geçirmeden Lima'da kendisiyle buluşmasını istedi. İki eski dost, 1824'te, İspanyol imparator-

luğunun Latin Amerika'daki yazgısını belirleyen Ayacucho çarpışmasından kısa süre sonra Lima'da yeniden bir araya geldi.

Simon Rodriguez'in görüşlerinin Avrupa'dan Latin Amerika'ya döndükten sonra nasıl geliştiğine ilişkin çok net bir resme sahip olsak da, Bolivar ile neler konuştuklarını tam olarak bilmiyoruz. Avrupa deneyimi, onu Amerika'da her şeyin başka türlü olması gerektiğine ikna etmişti. 1828'de yayımlanan ilk kitaplarından birinde, farklılığın gerekliliği konusunu yazdı ve bu Hugo Chávez'in düşüncesinin anahtarlarından biri haline gelecekti:

> İspanyol Amerikası özgün bir yapıdır. Kurumları ve yönetimi aynı şekilde özgün olmak zorunda; dolayısıyla bu iki şeyi kurarken kullanılan yöntemler de... Ya icat edeceğiz, ya da amaçsızca çabalayıp hatalar yapacağız - *O inventamos o erramos.*

Rodriguez, 1825 Nisan'ında, Bolivya adı yeni verilmiş ülkede And dağlarındaki bir seferde Bolivar'a eşlik etti. Lima'dan başlayarak Arequipa, Cuzco, Tinta, Lampa, Puno ve Zepita'dan; Bolivya'da ise La Paz'a gitmek için Oruro, Potosi ve Chuquisaca'dan (Ayacucho zaferinden sonra adı Sucre olarak değiştirildi) geçtiler.

Bolivar, kendi adı verilen ülkenin Rodriguez'in yeteneğinden yararlanılacak bir yer olacağına karar verdi. Rodriguez'i Kamu Eğitimi Müdürlüğü ile Madencilik, Tarım ve Kamu Yolları Genel Müdürlüğü'ne atadı. Sonra iki arkadaş ayrıldı; Bolivar Peru'ya döndü, Rodriguez Bolivya'da kaldı. Rodriguez hemen Chuquisaca'da beyazların yanı sıra Kızılderili çocuklarının da okuyacağı teknik bir okul kurma çalışmalarına başladı. Yıllar sonra, sıra dışı tutkusunu ve Bolivya'da uygulamaya çalıştığı ileri görüşlü planları özetledi:

> O dönemdeki projem, Amerika'ya kendi sakinlerinin egemen olmasını sağlamayı amaçlayan, iyi düşünülmüş bir tasarımdı. Bir gün olabileceğinden korktuğum şeyden; yani, bizim kendi halkımızdan daha bilgili Avrupalı göçmenlerin ani istilasından kaçınmak istiyordum... Bu, onların bir kez daha köle olmasıyla, eski İspanyol sisteminden daha kötü bir tiranlığın kulu olmalarıyla sonuçlanır. Yerli ırkı ıslah etmek ve bütünüyle yok edilmekten kurtarmak istiyordum.

Chuquisaca'nın tutucu sakinlerinin Rodriguez'in yaratıcı planını reddetmeleri Bolivya için talihsizlik oldu. Cumhuriyet idaresiyle kendilerini bağdaştırmakta isteksizdiler. Kısa zamanda Rodriguez'in kimi en kötü korkuları gerçekleşti. Eski toprak ağası sınıf yerini korudu ve Avrupa'dan yeni göçmenler çağırdı. Bu, özellikle 19. yüzyılın sonlarındaki kauçuk patlamasında, onları yerli halkı katletmeye ve yok etmeye yöneltti. Rodriguez'in devrimci Kızılderilileri eğitme projesi, Bolivya'nın sonraki tarihini değiştirebilirdi, ama olmadı.

Venezüella'da bile bağımsızlık sonrasında başa gelen hükümetler Avrupa'dan büyük çaplı beyaz göçmen gelmesini teşvik etti. Beyaz yerleşimcilerin ülkenin yerli halkıyla uzlaşması daha uzun zaman alacaktı. İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra 1945'te bir milyondan fazla Avrupalı göçmen Venezüella'ya geldi.

Rodriguez Chuquisaca'da okulunu kurdu ve yeni bir okul kurmayı umduğu Cochabamba'ya bir gezi için ayrıldı. Kızılderilileri eğitme tutkusu, derinden derine, alt sınıfların ülkenin gelişmesinde oynayacakları rolü anlamasından kaynaklanır ve bu bakış açısı o dönemde tektir. 1830'da, hiçbir zaman ödenemeyecek borcu yazdı:

> Amerikalı bilginler, bilgilerini Kızılderililere ve siyahlara borçlu oldukları gerçeğini hiç açığa vurmadılar. Bu bilginler değersiz hayatları boyunca tarlaları sabanla sürmek, ekip biçmek, yedikleri, giydikleri, kullandıkları, oynadıkları her şeyi toplayıp hazırlamak zorunda kalsaydılar, bu kadar çok şey bilemeyeceklerdi...
> Tarlalarda çalışacaklardı, köleleri gibi hayvanca şartlara katlanacaklardı; onlarla birlikte madenlerde, öküzlerin arkasında tarlalarda, katırların arkasında yollarda, taş ocaklarında ve panço, ceket, ip, ayakkabı, çömlek yaptıkları yüzlerce küçük işlikte çalışıyor olacaklardı.

Rodriguez, beyazların düşmanlığının farkındaydı; 30 yıl önce Karakas'taki okulunda da karşılaşmıştı bununla. Şimdi yine dokunuyordu ona. Cochabamba'dan Chuquisaca'ya dönünce, eskiden Bolivar'ın generali olan Başkan Sucre'nin emriyle okulunun kapatıldığını gördü.

Sucre, Bolivya'nın yerel seçkinlerinin baskısı altındaydı.

Rodriguez'in beceriksiz bir örgütçü olduğu ve okul harcamalarını ayrılan bütçeyle sınırlı tutamadığı şikâyetinde bulundu. Elbette bu doğru olabilir. Ama okulu kapatmanın gerçek nedeni, Chuquisaca yetkililerinin ırkçı eğilimleri ve beyaz ailelerin çocuklarına Kızılderili çocuklarla birlikte eğitim verilmesinden hoşlanmamalarıydı. Rodriguez, daha sonra okula ne olduğunu şöyle yazıyordu:

> Calvo diye bir avukat, hazineyi orospulara ve hırsızlara bakmak için boşalttığımı, çabalarımı onlar yerine terbiyeli insanlar için harcamamı söyleyerek Chuquisaca'daki kuruluşumu yıktı.
> Orospular ve hırsızlar ülkenin gerçek sahiplerinin çocuklarıdır; yani sokaklarda koşuşup duran ve şimdiye kadar Senyör Calvo'nun oğlanlarından ve kızlarından çok daha "terbiyeli" olan *cholito*lar ve *cholita*lar...

Gördüğü tepkiden bunalan Rodriguez, Bolivya'daki bütün görevlerinden istifa etti ve belki de Bolivar'ı görmek için Lima'ya gitti. İkisi bir daha hiç karşılaşmadı. Rodriguez'in yazdığı mektupların Kurtarıcı'ya hiç ulaştırılmadığına ilişkin kimi ipuçları var. Yıllarca, evlendiği Bolivyalı bir *cholita* ile Ekvador'da kurdukları mum fabrikasını işleterek yaşadı.

Sonra 1834'te belki Andres Bello'nun çağrısı üzerine Ekvador'u terk ederek Şili'ye gitti. Orada önce Concepcion'da sonra Valparaiso'da yıllarca yaşadı ve çalıştı. Teknik okullar kurdu, çocuklara okuma yazma öğretti ve sonra yaparak öğrenme yöntemiyle nasıl tuğla, kiremit ve mum yapacaklarını gösterdi. Çoğu kez, anatomi eğitimi yöntemi yüzünden neden olduğu bir olayla hatırlanır. Kadavra bulunmadığı için sınıfta kendisi çırılçıplak soyunmuştu.

Şili'de geçen on yıldan sonra 1843'te Ekvador'a döndü ve küçük Latacunga kasabasında yaşadı. Orada 1847'de emek ve ticaret üzerine görüşlerini kaleme aldı:

> Malların üretimindeki işbölümü, işgücünün vahşileşmesine hizmet ediyor. Ucuz ve mükemmel tırnak makasları üretmek için, işçileri makineler haline getirmek zorundayız. Tırnaklarımızı dişlerimizle keserek daha iyisini yaparız.

Rodriguez 1852'de öldü. Ölümünden önceki yıl, tarım devriminin gereğine ilişkin inancını şöyle belirtmişti:

> (Latin) Amerikalılar olayların ağırlığının yarattığı, koşulların süre giden gücünün izin verdiği ve gerçek yararlar sağlayacak bir siyasi devrim istiyorlarsa, gerçek bir ekonomik devrim yapmak zorundalar ve kırsal alanlardan başlamak zorundalar. Devrim oradan sanayi işliklerine ilerlemeli. Bu yolla, kentlerden başlandığında asla elde edilemeyecek günden güne ilerlemeler gözlenecek.

Rodriguez'in başka bir düşüncesi daha vardı:

> Amerikalılar, bir şeyler başarmak için bir araya gelme konusundaki isteksizliklerini ve harekete geçmeden önce akıl alma konusundaki korkularını yenmek zorundadırlar. Hiçbir şey yapmayan biri hiç hata yapmaz; ama yoldan çıkmak ve hata yapmak yatmaya gitmekten çok daha iyidir.

Küreselleşme çağında milli bir söylem canlandırmak isteyen Chávez gibi bir devrimcinin, bu sıra dışı adamın hayatını ve yazılarını neden diriltmeye uğraştığını anlamak zor değil. Chávez'in bir başka kahramanı Simon Bolivar, Samuel Robinson dediği eski dostuna çok şey borçluydu. Bugün bizler de...

16

EZEQUIEL ZAMORA'NIN DİLEĞİ: "*HORROR A LA OLIGARQUIA*"

Hugo Chávez'in Venezüella'nın 19. yüzyıldaki zorlu tarihinden çıkardığı üçüncü örnek kişilik, 1840-1850'lerin iç savaşında federal kuvvetlerin önderi olan Ezequiel Zamora'dır. Taşralı bir köktenci olan Zamora, sonradan asker ve stratejist olmuş bir esnaftı. Köylüler yararına geniş kapsamlı bir toprak reformu programı, toprak ağaları oligarşisine derin düşmanlığı vardı. Mücadelesinde askerlerle sivilleri birleştirmeye çabaladı. Bolivarcı rüyayı, yani kendi birliklerini Kolombiya sınırı boyunca aynı düşüncedeki güçlerle birleştirmeyi gerçekleştirmek istedi. 19. yüzyıl devriminin bu amaçlarının tamamı, katıksız bir şekilde Chávez'in programıyla çakışıyor.

Venezüella solu bazen Zamora'nın erken sosyalist olduğunu belirtir. Köken olarak taşralı bir esnaf olan bu sevilen askerin, kendi tanımlamasıyla "Egemen Halkın Generali"nin, Alsaceli bir göçmen olan enişteşi Juan Gaspers aracılığıyla, kendi döneminde Avrupa'da meydana gelen devrimci altüst oluşlar hakkında hatırı sayılır bilgi edindiğini gösteren kimi kanıtlar var. Zamora, kesinlikle zaman zaman kullandığı "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" sloganının anlamının farkındaydı ve 1848 Avrupa devrimi hakkında iyi bilgi sahibiydi. Sosyalist olsun olmasın, tartışmasız ilerici bir liberaldi, görüşleri yaşadığı zamanın ve yerin ilerisindeydi.

Douglas Bravo ve bir gerilla cephesine Zamora'nın adını veren 1960'larm gerilla hareketleri gibi, Chávez de uzun zamandır

Zamora'nın köktenci programının çekimine kapılmış bulunuyor. Chávez, bu programı 1980'lerde Karakas'taki askeri akademide derslerinde tartıştı. Asker devriminin son çarpışmaları memleketi Barinas'ın sınır bölgelerinde yapıldığı için, Chávez öyküyü çocukluğundan beri biliyordu.

Zamora'nın fikirlerinin çok azı yazılı metinlerde günümüze kalmıştır. Fakat *llanos*'daki Elorza'da görev yaptığı sırada bizzat Chávez tarafından derlenen sözlü gelenekler, Zamora'nın kır yoksullarıyla dayanışma duygusu güçlü bir kişi olduğu yolunda edinilen bilgileri pekiştiriyor. İsyancı köylülükten isteği, sık sık Chávez'in de hatırlattığı üç slogana dayalıydı:

Tierra y hombres libres: Toprak ve özgür halk!

Eleccion popular: Genel seçim!

Horror a la oligarquia: Kahrolsun oligarşi!

Ölümünün üzerinden uzun yıllar geçtiği ve tutucu karşıtları zafer kazandığı için, Zamora'nın adı daha az saygı gördü. Chávez, Barinas kentini talan ettiği sıradaki eylemiyle çıkarlarına dokunduğu için, yerel oligarşinin asla Zamora'yı affetmediğini söyler. Zamora, toprak tapu kayıtlarının bulunduğu binanın yakılıp yerle bir edilmesi emrini vermiş. Köylülerin toprak işgallerini, toprak ağalarının geriye dönük hukuki işlemlerinden kurtarmak istedi.

Kısa bir süre *Accion Democratica*'nın başkanlığını yapan yazar Romulo Gallegos, Zamora'yı, 1814 yılında İspanyolların safında Bolivar'a karşı savaşan ve Karakas'ı cumhuriyetçilerin elinden alan, *llanero*ların (Orinoco'nun sığır çobanları) kararından dönmeyen lideri Jose Tomas Boves (1782-1814) ile karşılaştırarak, cumhuriyetçi suları bulandırdı. Gallegos, 1937 yılında yayımlanan romanı *Pobre Negro*'da, Zamora'nın bir zaman köy kalabalıkları tarafından nasıl karşılandığını anlatır: "Bu Boves, geri geldi dedi yaşlı adam, ve şimdi kendine Ezequiel Zamora diyor. Boves gibi, insanları nasıl peşinden sürükleyip götüreceğini biliyor..."

Boves'in gücü, ezilen sınıfları, köleleri ve Kızılderilileri cumhuriyetçilere karşı harekete geçirme becerisinde yatar. Jose Ambrosio Llamozas'ın 1815'te yazdığına göre:

> Harekâtının başından itibaren, izleyeceği ve asla sapmayacağı stratejisinin niteliğini açığa vurdu. Bu strateji, renkli derililer kurtarılır, korunur ve hoş tutulurken, beyazların yok edilmesine dayanıyordu. ... Öldürülen ya da sürülenlerin evleri ve malları, toprak tapularını da alacak *pardo*lara verilecekti.

Bu gerçekten de "oligarşi"nin "kahroluşu" idi! Boves, nihayet 1814 Temmuz'unda Karakas'ı cumhuriyetçilerin elinden alınca, kenti yıktı, Bolivar'ı Jamaika'ya kaçmaya zorladı. Ama çok yaşamadı, aynı yıl içinde öldürüldü.

Zamora bir halk önderiydi ve kuşkusuz "kahrolsun oligarşi" diye ilan etmişti, fakat *llanero* sığır çobanlarının benimsediği türden gözü dönmüşcesine ırkçı bir kampanya tırmandırdığına ilişkin bir kanıt yoktur. Yine de, arkasında ihtilaflı bir miras bırakmıştır. Bir zamanlar Zamora eyaleti denilen Barinas eyaletinin adı, toprak ağası siyasetçiler Zamora'nın bu şekilde anıldığını görmekten hoşlanmadıkları için sonradan değiştirildi. Barinas'da Zamora Meydanı'nda bulunan Zamora anıtı, yıkılarak meydanın yanından geçen San Domingo ırmağına atıldı.

Bütün bunlar, Chávez'in aile tarihinin bir parçasıydı. 1960'ta altı yaşındayken, Sabaneta'daki evinde öyküyü anlatan ninesi Rosa Chávez'i dinlediğini hatırlar. Rosa Chávez, 1859'da Barinas'a girişi sırasında Zamora ile birlikte olan dedesinin 1920'lerde kendisine söylediği öyküleri hatırlıyordu. Burada, Santa Ines'de Zamora en büyük zaferini kazanmıştı. Zamora, Sabaneta'nın dışında, sığ bir yerinden Bocono ırmağını geçmişti ve genç Chávez oraya babasıyla balık avlamaya ya da yüzmeye giderdi. Kimi zaman okul arkadaşlarıyla, her defasında kumların içinde eski süngüler bulma umuduyla, Santa Ines savaş alanına giderdi.

Santa Ines çarpışması Zamora'nın "başyapıtıdır" diye yazar Oxford'lu tarihçi Malcolm Deas, "özenle hazırlanıp kurulmuş bir pusu." Deas, Zamora'nın "eşitlikçi bir reformcu olarak ünü, bütün sınıflarla iyi geçinmenin bir ödülü anlamını taşıyan bir *don de gente* olmasıyla yakından ilgilidir; tıpkı askeri üstünlüğünün bütünüyle tarladaki becerisinden gelmesi gibi" görüşünde. Demek ki, ülkenin kırsal ekonomisini dönüştürme programının merkezine köylülerin

taleplerini koyan Zamora'nın engin ufuklu bir köktenci olduğunu savunan Chávez'in haklı olduğuna kuşku yok. Köylülük için önerdiği dört maddeli planı, somut önerileri arasında hâlâ geçerliliğini korumaktadır:

1. Her köyü ve kenti çevreleyen 25 kilometrelik bir alanın her noktası ortak kullanıma ayrılacaktır;
2. Tarım topraklarından rant kazanma sistemi yasaklanacaktır;
3. Tarım işçilerinin ücretleri, çalışmalarına uygun olarak sabitlenecektir;
4. Her gün yoksulların evlerine ücretsiz süt sağlayabilmek için, 10 sağmal inek toprak ağaları tarafından ortak otlaklara bırakılacaktır.

Zamora, programının özgün önerileri ne olursa olsun, halk söylencesinde Venezüella'nın 19. yüzyıldaki en canlı önderlerinden biri olmaya devam ediyor. Boves gibi kana susamış değildi, ama, gerçekten Chávez'de de olduğu gibi, ona benzer bir halkı harekete geçirme becerisi vardı.

Zamora, Şubat 1817'de Miranda eyaletindeki Cua'da doğdu. Babası bağımsızlık savaşlarında öldü ve küçük yaşta ailesiyle birlikte Karakas'a göç etti. Zamora daha sonra *llanos*'a döndü. Villa de Cura'da bir dükkân açmadan önce bir süre sığır alım satımıyla hayatını kazandı.

Liberal Parti'nin kurucusu Antonio Leocadio Guzman zamanında liberalizmin sözünü sakınmayan bir savunucusu oldu. Guzman, Bolivar'la birlikte savaşmış ve uzun yaşamış tutucu *caudillo** Jose Antonio Paez'in çevresinde kümelenen toprak oligarşisinin güçlü bir karşıtıydı. Zamora, 1846'da kendi kentinde yapılan hileli bir seçimden sonra, *llanos*'un büyük yerli liderlerinden "el Indio" lakaplı Jose Rangel ile birlikte toprak ağalarının güçlerine saldırdı.

Zamora ve Rangel, köylüleri ve köleleri alelusul bir kuvvet olarak örgütlediler ve Egemen Halkın Ordusu adını verdiler. Fakat 1847'de Laguna del Piedra çarpışmasında yenildiler. Yakalanan

* *caudillo*: lider. *-red.*

Zamora ve Rangel ölüm cezasına çarptırıldılar. Rangel pala darbeleri altında can verdi, ama Zamora'nın ölüm cezası ertelenerek 10 yıl hapis cezasına çevrildi. Zamora, Maracaibo'daki hapishaneye götürülürken Maracay yakınlarında kaçtı. Bir *hacienda*da (büyük çiftlik) işçi olarak iş buldu ve ertesi yıl affa uğrayana kadar orada çalıştı.

Sonra Joe Tadeo Monagas'ın Liberal Ordu'suna kaydoldu ve toprak ağalarına karşı savaşmayı sürdürdü. 1849'da birlikleri Paez'i Karakas'tan çıkamaz hale getirdi ve 1851'de Coro'da askeri komutan oldu. 1854'te kölelere sonunda özgürlükleri verildiğinde, Zamora özgürlük için köle sahiplerine bedel ödenmesine karşı mücadele başlattı ama başarılı olamadı.

Toprak ağalarının yenilgisi geçici oldu, Başkan Julian Castro'nun öncülüğünde yeniden duruma hâkim oldular. Zamora ve öteki liberal önderler Karayiplere sürgün edildiler. Bir grup sürgün 1858'de Yurtsever Cunta'yı kurarak bir ayaklanma planı hazırladı. Önderleri, kız kardeşi Zamora ile evli olan General Juan Cristostomo Falcon idi.

Zamora anakaraya döndü ve 1859 Şubat'ında Coro'ya başarılı bir saldırı düzenledi. Batıda yürüttüğü sonraki harekâtı, 10 ay sonra San Carlos çarpışmasında ölünceye kadar sürdü. 1859 Aralık'ında Santa Ines'de kazandığı en büyük zaferi, başında Pedro Ramos'un bulunduğu hükümet kuvvetlerini Coro, Barinas ve Portuguesa eyaletlerini isyancı birliklere bırakarak Merida'ya kadar kaçmak zorunda bıraktı.

Chávez konuşmalarında sık sık Santa Ines çarpışmasından söz eder (bir Havana ziyaretinde Fidel Castro'nun bu konuyu bildiğini öğrenince heyecanlanmıştı). 15 Aralık 1999'da yeni anayasanın kabulü için yapılan halk oylamasında yurttaşlarını "evet" oyu kullanmaya çağırdığı konuşmasında, önlerindeki çarpışmayı ve kendi durumunu Zamora'nın durumuyla karşılaştırdı:

> Santa Ines çarpışmasında Zamora kendi birlikleri geri çekiliyormuş gibi yaptı, "hayır" safındakilerin ilerlemesine ve tek bir el ateş etmeden Barinas'ı almalarına izin verdi. "Evet" safındaki Zamora

pusu kurdu, karşı atağa geçti ve müthiş bir darbe indirerek onları Merida'ya kadar kovaladı.

Chávez'in amacı Zamora'nın zaferini halk oylamasında tekrarlamaktı ve gerçekten de bunu başardı.

Chávez, Zamora'nın Bolivar'ın projesi ile kendisinin izlediği programı birleştiren zincirin bir halkası olduğunu savunuyor. Chávez'e göre, Zamora Bolivar'ın yolundan gitti; Kolombiya ile bütünleşmekle Latin Amerika'nın birliği amacını izliyordu.

> Zamora'da, Latin Amerika'nın birliği konusunda, aynı Bolivarcı jeopolitik fikri görürsünüz. Kendi birliklerini, Apure nehrinin öteki yanında Kolombiya topraklarında federasyon için çarpışan kuvvetlerle birleştirmeye çalıştı. 19 Mayıs 1859'da Barinas ve Apure halkına yayınlandığı bildirgesinde, "yeni Kolombiya Federasyonu çağının başladığını ve bunun Kurtarıcı'nın, büyük Bolivar'ın son arzusu olduğunu" belirtti.

Zamora'nın Chávez'in üzerinde durduğu bir başka özelliği daha var. Santa Ines çarpışmasından sonra Jose Ignacio Chaquett tarafından yapılan, Chávez'in zaman zaman kopyaladığı bir resminde, Zamora profilden ve biri alışılmamış biçimde diğerinin üstünde duran iki şapka giymiş olarak gösterilir. Biri sıradan bir melon şapka (*sombrero*), öteki askeri bir kasket (*kepis*). Zamora için böyle giyinmenin amacı, "Devrim için mücadele eden" halkın ve askeri güçlerin birliğini simgelemekti. Sivil toplum ile silahlı kuvvetler arasında yeniden ilişki kurmak isteyen Comandante Chávez de bu geleneği sürdürmeye çalışıyor.

Zamora efsanesi, Federal savaşlar çağından kalma asker şarkılarının mısralarında yaşıyor. Bu şarkılar, ordusunda görev yapan müzikçi Domingo Castro tarafından yazılıp bestelenmiş:

El cielo encapotado anuncia tempestad,
Y el sol tras de las nubes pierda su claridad.
!Oligarcas temblad, viva la libertad!
Las tropas de Zamora al toque de clarin,
Derrotan las brigadas del godo malandrin.

Bulutlu gökler gelen fırtınayı haber veriyor,
Güneş bulutların ardında parlak ışığını yitirdiğinde.
Ağalar titresin, yaşasın özgürlük!
Zamora'nın askerleri borazanın sesiyle,
Alçak gericilerin tugaylarını yok edecek.

Roman Martinez Galindo, Zamora'nın büyük Santa Ines savaşıyla ilgili bir açıklamasında, bugünün Venezüella çocuklarının televizyonun, ABD'den gelen televizyonun fazlaca etkisi altında kaldığından yakınıyor. Martinez, çocukların "Batı'nın fethini", "Teksas'ın ilhakını" ve "Kuzey ile Güney arasındaki Amerikan iç savaşını", 19. yüzyılda Venezüella'daki *federales* savaşından daha iyi bildikleri gerçeğinden sızlanıyor. Martinez, Zamora'nın hikâyesinin, "kendi tarihimizin yakın atalarımız tarafından yazılan ve eğer gerçekten kim olduğumuzu bilmek istiyorsak bilmemiz gereken eşsiz önemde bir bölümü" olduğunu belirtiyor.

Martinez Galindo, günün birinde "Venezüella'nın yetenekli sinemacıları bizi sömürgeciliğin kovboy filmlerinden, deniz piyadelerinden, Yeşil Bereliler'den* kurtaracak ... ve sinemada,*! Oligarcas temblad,* diye türkü söyleyen askerlerinin önünde borazan çalan Egemen Halkın Generali'ni görebilmeliyiz" umudunu dile getiriyor.

* *Green Berets*: Yeşil Bereliler, Amerikan Ordusu'ndaki özel harekât birlikleri. *–red.*

BÖLÜM 4

ANCIEN REGIME'İ BARIŞÇI ARAÇLARLA YIKMA ÖRGÜTLENMESİ, 1992-1998

17

Yare Hapishanesi ve Siyasi Müttefik Arayışları

Albay Chávez'e, Şubat 1992 darbesini örgütlemekten uzun bir hapis cezası verildi. Ama fiiliyatta Şubat 1992'den Mart 1994'e kadar sadece iki yıl kilit altında kaldı. Önce San Carlos hapishanesine konuldu, sonra San Francisco de Yare'ye nakledildi. Chávez'e hapishanede saygın bir subaya yakışacak şekilde iyi muamele edildi. Televizyon ve radyo röportajları yapmasına ve pek çok ziyaretçiyle görüşmesine izin verildi. Ziyaretçilerinin kimisi, siyasi oluşumunda ve daha sonra hükümetinin kuruluşunda önemli rol oynadı. Okumak ve düşünmek için çok zamanı oldu; siyasi felsefesinin milli temellerini oluşturmaya daha çok kafa yordu.

Chávez cezaevindeyken ulusal düzlemde bir dizi heyecan verici olay oldu. 1992 yılında iki darbeden kurtulan Devlet Başkanı Carlos Andres Perez, sonunda 1993 Haziran'ında, bu kez bir Kongre darbesiyle iktidardan uzaklaştırıldı. Kendi partisi *Accion Democratica*'da eski tüfeklerin desteğini yitirdi. Kongre'de kendisine karşı ayaklanan eski dostları, Perez'i yolsuzlukla suçladılar ve iki bakanıyla birlikte istifa etmeye zorladılar. Kalan iktidar dönemini tamamlamak için, yerine ünlü tarihçi Ramon J. Velasquez getirildi.

Albay Chávez, taraftarlarını 1993 Aralık'ında yapılan yeni başkanlık seçimini boykot etmeye çağırdı ve çoğu çağrıya uydu. Oylamanın seyri seçime giren partiler için pek ferahlatıcı olmadı. Perez 1988'de başkan seçildiğinde, seçmenlerin dörtte biri oy kullanmamıştı. Aralık 1993'te oylamaya katılmayanların oranı yüz-

de 40'a tırmandı. Bu oran, yüzde 30 gibi düşük bir oranla yeniden başkan seçilen eski başkanlardan Rafael Caldera'nın aldığı oydan daha fazlaydı.

Eski partilerin siyasi gücü unufak oldu. Ekonomik bunalım, *Caracazo*, iki askeri darbe girişimi ve bu partilerin kendi iç kavgaları, yıkımın yolunu açıyordu. Venezüella siyasetinde hemen hemen ilk kez, dört önde gelen başkan adayı aşağı yukarı eşit oy aldı. *Accion Democratica*'nın adayı Claudio Fermin geçerli oyların yüzde 23.60'ını, *Copei*'nin adayı Oswaldo Alvarez Paz yüzde 22.73'üçünü ve *La Causa R*'nin adayı Andres Velasquez yüzde 21.95'ini aldı. Sadece yüzde 30 oy alan Caldera öne geçmeyi başardı ve zaferini, 1992 Şubat'ında Kongre'de yaptığı, neredeyse Chávez'in darbesini meşru ilan eden ünlü konuşmasına borçlu olduğunu herkes kabul ediyordu. Caldera, ya doğuştan gelen siyasetçi yeteneğiyle ya da şans eseri olarak, seçim mücadelesini bağımsız olarak sürdürdü ve *Movimiento al Socialismo* (MAS) ile ittifak yapan Convergencia adlı bir grup kurdu. Bir zamanlar *Copei*'nin kurucusu olan Caldera partisini terk etmişti, partisi de onu...

Seçimi az bir farkla kazanmasına karşın, Kongre'de çoğunluğu sağlamanın oldukça uzağındaydı. Hükümetinin daha baştan ayakta duracak hali yoktu ve *Accion Democratica*'nın lideri Luis Alfaro Ucero'nun destek lütfetmesini dilenmek zorundaydı.

Siyaset bilimciler, ilk kez Venezüella'nın siyaset kültürünün doğasındaki "kurtarıcı kültü"nün terimleriyle konuşmaya başladı. Caldera, günün sihirbazı olarak görülüyordu, aynen 1988'de Perez'in görüldüğü gibi. Bütün olumsuzluklara karşın, ülkeyi yeniden bir araya getirebilecek kişiydi. 1990'ların daha sonraki yıllarında siyasi durum öylesine çaresiz bir hal aldı ki, her yandan mucizevi adaylar çıktı. Bunlardan biri Karakas'ın Chacao semtine belediye başkanı olan eski güzellik kraliçesi Irene Saez'di. Bir başkası da Albay Chávez...

Ülkede yeni güçler ortaya çıkıyordu. 1993 seçimlerinin önemli bir özelliği, programı bir ölçüde Chávez'i etkilemiş olan Bolivar eyaletinin köktenci işçi partisi *La Causa R*'nin oylarının büyüklüğüydü. Şimdi, iki ana partiden sonra ülkenin üçüncü büyük gücü

olmuştu. İki ana partinin oy toplamı, iki küçük ve yeni partiden, yani Caldera'nın Convergencia'sı (Sosyalizme Doğru Hareket, MAS dahil) ile *La Causa R*'den daha azdı.

İki sol parti şimdi ulusal düzlemde önemli aktörler olmuştu. *La Causa R* biraz daha beklemeye, Sosyalizme Doğru Hareket ise Caldera ile sıçrama yapmaya karar verdi. İkisi de ciddi bölünmelerin ardından sonunda Caldera'yı desteklediler.

Sosyalizme Doğru Hareket, Avrupa'daki eşdeğerde sosyalist hareketlerin iniş çıkışlarının çoğunu izleyen, "Avrupa komünizmi" ile sosyal demokrasi arasında gidip gelen, küçük ama fikri gücü bakımından önemli bir siyasal örgüttür. Venezüella'nın sol aydınlarının büyük bir bölümü, 30 yıllık tarihi boyunca MAS'a girip çıkmıştır. İçerdeki şiddetli anlaşmazlıklar, Venezüella'da siyasi tartışmaların hammaddesinin çoğunu sağlıyor.

MAS, 1970'lerin başlarında, bir bölümü 1960'ların gerilla hareketlerinde de bulunmuş Komünist Parti'nin eski üyeleri tarafından kuruldu. En tanınmış sözcüsü, birkaç kez başkan adayı da olan Teodoro Petkoff'tur. Petkoff, gerilla mücadelesine inancını yitirince ve Sovyetler'in Çekoslovakya'yı işgalinden sonra komünizm konusunda hayal kırıklığı yaşayınca, nerede ne yapmasının doğru olacağına güçlü sağduyusu yön verse de siyasi bakımdan ağır ağır sağa kaydı. 1990'ların bunalımları sırasında, görevinin MAS'ı Caldera'nın perperişan azınlık hükümetinin dümen suyuna sokmak olduğunu düşündü. Hükümette planlama bakanı olarak görev yapan Petkoff, bir dizi neoliberal reformun geçmesinde önemli rol oynadı. Kendisine bu çabasında, başka bir tanınmış eski komünist ve MAS destekçisi olan, Caldera'nın sınırlar bakanı yaptığı Pompeyo Marquez eşlik etti.

Başkan Caldera Albay Chávez'e, öteki adaylara üstün gelmesini sağlayan siyasi borcunun ayrımındaydı ve başkanlığının ilk günlerinde 1992'deki iki askeri darbeye katılanların serbest bırakılmasını emretti. Chávez, 27 Mart 1994 Pazar günü cezaevinden çıktı.

Chávez, hapiste olduğu süre boyunca Caldera gibi siyasi müttefikler araştırmıştı. Darbeden önce buluştuğu bir dizi sivil şahsiyetle yeniden ilişki kurmuştu. Luis Miquilena, 1989'da oluşturulan

Yurtsever Cephe'nin başka mensupları gibi kendisini sık sık ziyaret edenlerdendi. Chávez MAS ve *La Causa R* mensuplarıyla da konuştu, fakat hâlâ silahlı mücadeleyi savunan bir *groupuscule** olan ve 1960'ların gerilla hareketlerinin mirasçısı olduğunu iddia eden *Bandera Roja*'ya (Kızıl Bayrak) çizgi çektiği anlaşılıyor. Chávez, aşırı sola hiç zaman harcamadı:

> Onlar gibi gruplar, gezegendeki ya da bu toprakların bir parçasındaki tek devrimciler olma kutsal görevini kendilerine verilmiş gibi görüyor. Ve onların dogmalarını kabul etmeyenler gerçek devrimciler olarak kabul edilmiyor. *Bandera Roja*'nın tek bir lideriyle bile beş dakikadan fazla konuşmadım.

Petkoff, Caldera ile birlikte hareket etse de, MAS'ın bir başka ünlü kişiliği Jorge Giordani, Yare hapishanesinin düzenli ziyaretçilerinden biri olmuştu. Köktenci bir ekonomist olan Giordani, merhum Dudley Seers zamanında Sussex Üniversitesi Kalkınma Çalışmaları Enstitüsü'nde okumuştu. Şimdi Karakas Merkez Üniversitesi'nde ve Cendes'te profesördü. Ayrıca MAS'ın ekonomi baş danışmanıydı. Caldera'yı desteklemeyi reddetti ve Chávez'in önde gelen ekonomi danışmanlarından biri oldu. Chávez'in yarı formüle edilmiş ekonomik fikirlerinden çoğu Giordani ile etkileşiminin ürünüdür. Chávez'in 1999 hükümetinde kalkınma bakanı olan Giordani, Cordiplan'dan, yani ekonominin planlanmasından ve koordinasyonundan sorumluydu.

MAS hiçbir şekilde Petkoff demek değildi ve 1998'de Chávez'in başkanlığı olasılığı ufukta görününce, Giordani ve MAS'ın çoğunluğu Chávez'i destekledi. Petkoff hâlâ Caldera hükümetinde bakandı ve gemiden atlamaya istekli değildi. Ayrıca hemen her bakımdan Chávez'in siyasi önerileriyle tam bir anlaşmazlık içindeydi. Ama partisinin geri kalanı Chávez'in yanına geçti.

Chávez, MAS'ın neden başkanlık kampanyasını desteklediği sorulduğu zaman, liderliğin gönülsüz davrandığını fakat tabanın baskısı altında kaldığını kaydetti. Agustino Blanco Munoz'a 1998 Haziran'ında verdiği röportajda, üyelerin olasılıkla uzun zamandan beri kendisini desteklediğini savundu:

* *groupuscule*: grupçuk. *–red.*

> Yare cezaevinden çıktığım zaman ülke çapında yaptığım büyük gezi sırasında MAS'tan insanlar hep oradaydı, hep konuşmak istiyorlardı. MAS'ın siyasi temelinin çoğunun, bütün ülkede var olan siyasi yapısının hep bizim tarafımızda olduğuna, Caldera hükümetini destekleme stratejisini ve liderliğin sonra aldığı kararları asla kabul etmediğine eminim. ... Sanırım partinin liderleri üzerinde, onları partinin köklerine uyan kararlar almaya yönelten yeterli baskı kurabildiler; özgün sosyal adalet, eşitlik, özgürlük, demokrasi ve demokratik devrim köklerine... Bunlar, ben Barinas'da öğrenciyken MAS'ın doğduğu zamandan beri duyduğum sloganlarıydı. Hemen aynı yıl, yani 1971'de orduya katıldım.

Chávez, 1990'ların başlarında bir başka ilgi çekici etkin siyasetçiyle, Norberte Ceresole adlı Arjantinli tarihçiyle tanıştı. Köken bakımından solcu olan Ceresole, daha sonra sağa yakın bir konuma kaymıştı. Chávez'in Ceresole ile ilk görüşmelerinden, görüşlerinin gerici özünün göstergesi biçiminde söz edildi.

Ceresole, Juan Domingo Peron'un ve dul eşi İsabel'in 1970'lerdeki yönetimleri sırasında parlayan o dönemin gerilla grubu Montoneros üyesi olduğunu öne sürdü. Sonraki dönemde, General Jorge Videla'nın 1976'da Başkan İsabel Peron'a karşı düzenlediği askeri darbeden yana tavır alacak ve insan hakları örgütlerinin Arjantin'in "kirli savaşının" aşırılığını eleştirmelerini, ulusa karşı düzenlenen "Yahudi komplosunun" bir parçası olduğunu iddia edecekti. Ceresole çok sayıda kitabın yazarı. Bunlardan biri, Al-Andalus tarafından Madrid'de 1998'de yayımlanan *La conquista del imperio americano*'da Amerikan kapitalizminin arkasındaki "Yahudi finans mafyasına" güçlü bir suçlama yöneltilir.

Ceresole, "ilerici" askeri hükümetlerin tarihine sıkı merakı yüzünden, kuşkusuz o ilk dönemde Chávez'in işine yaramıştır. Ceresole, köktenci bir Peroncu olarak Nasır'ı ve Atatürk'ü incelemiş, hatta Perulu Velasco Alvarado ile Panamalı Omar Torrijos'u destekleyen kitaplar yazmıştı. Ayrıca Arap hükümetlerinde, çok yararlı olduğu kanıtlanan bir hayli bağlantısı vardı. Fakat bu şüpheli Arjantinli ile sürekli bir arkadaşlık can sıkıcı olabilirdi. Chávez başkan olunca, Ceresole uygun bir şekilde ülkeden çıkarıldı. Buenos Aires'e dönen Ceresole birkaç yıl sonra öldü.

Ceresole belirli bir anda yararlı bir akıl hocasıydı. Sonuç olarak daha önemlisi, Chávez'in cezaevinden çıktıktan hemen sonra Fidel Castro ile kurduğu dostluktur. Chávez, o yılın Aralık ayında Havana'ya gitti. 10 yıla yakın bir süre sonra Ocak 2003'te Porto Alegre'deki Sosyal Forum'da yaptığı konuşmada bu ilk ziyaretten şöyle bahsediyordu:

> Fidel, öğrencilerle yapılacak bir toplantı için Havana Üniversitesi'ne doğru yola çıktığımız havaalanında buluşarak beni şaşırttı. ... Bolivarcı ideolojiyi biçimlendirme konusunda özellikle belirtmek istediğim birkaç şey vardı. Sözlerime karşılık olarak Fidel'in şöyle dediğini hatırlıyorum: "Onur mücadelesine Venezüella'da Bolivarcılık deniliyor, Küba'da bu mücadele sosyalizm diye adlandırılır".

Castro anakarada muhtemel müttefikler için daima tetikte oldu. Hugo Chávez onu hayal kırıklığına uğratmayacaktı. (Bkz. Ek A)

18

GUAYANA'DA SİYASET VE *LA CAUSA R*'NİN YÜKSELİŞİ

Ciudad Bolivar, ya da Orinoco nehrinin darlığı yüzünden verilmiş eski adıyla Angostura, nehrin güney yakasına hâkim bir tepeye kondurulmuş küçük bir sömürge dönemi kentidir. Üç kolanlı yürüyüş kenarlığı ve parmaklıklar düşmeleri önleyerek, stratejik su yolunun bir dönem özelliği olan timsahlardan koruyordu. Walter Raleigh buraya, Angostura'ya gelmişti. Alman bilim adamı ve gezgin Alexander von Humboldt da gelmiş, bir ateş nöbetinden sonra birkaç haftada iyileşmişti.

Simon Bolivar da kente kendi adı verilmeden yıllar önce Angostura'da üslendi. Bolivar, ilk kez 1816'da, And geçitlerinden Kolombiya'ya heyecan verici ilerleyişinden önce geldi. Sonra 1819'da Karayip kıyısının ve Orinoco'nun kurtarılmış topraklarından insanların oluşturduğu Kongre, Bolivar'ı yeni Büyük Kolombiya devletinin başkanlığına ve ordu komutanlığına atadı.

"Silahların koruması altında, sınırlanamaz iradesini kullanmak için milli egemenlik çağrısı yapan talihli yurttaşlar", demişti Bolivar Angostura Kongresi'nin açılışında. Başkan Chávez, 1999'da 180 yıl sonra yeni bir anayasa hazırlayacak Kurucu Meclisi toplarken aynı sözcükleri aktardı.

Angostura, Ciudad Bolivar, bir zamanlar Orinoco üzerinde önemli bir ticaret merkeziydi. Fakat şimdi unutulmuş tarihindeki onurun keyfini çıkarıyor. Bolivar eyaletinin merkezi ve aşağı Orinoco yaylaları ile Guayana'nın doğu kesimine geçiş kapısı olarak

hâlâ bir miktar öneme sahip. Kentin arkasında Ciudad Guayana'ya ulaşan büyük bir kara yolu var. Venezüella'nın en büyük planlı sanayi kompleksi merkezi olan Ciudad Guayana, kahramanlık ve öncülük ruhu veren, Sovyetler Birliği'nin altın çağını çağrıştıran bir yer. Burası Venezüella'nın güç merkezi, devletini ağır sanayinin gelişmesinin ve modern ekonomi için zorunlu olan enerji tedarikinin sorumluluğunu üstlendiği bir bölge.

Çok petrolü olduğu için Venezüella'nın petrole dayalı enerji santralleri kurma kolaylığına gittiğini düşünebilirsiniz. Fakat öyle değil. Tutkulu hükümetler yıllar önce petrolü dış pazarlara satmaya, yerel sanayi için içerde hidroelektrik enerjiyi geliştirmeye karar verdi. Guayana bölgesinde, Guri'de Caroni nehri üzerinde şimdi dünyanın ikinci büyük hidroelektrik kompleksi var. Ondan daha büyük olanı, Brezilya ile Paraguay arasındaki sınırda Parana Nehri üzerindeki Itaipu barajı. Koca demir dağı Cerro Bolivar'ın kazısı, *Siderurgica del Orinoco*'nun (Sidor) işlettiği dev çelik fabrikası, yeni kurulmakta olan alüminyum sanayisi de burada. Bütün bunlar devlet tarafından kuruldu ve işletiliyor.

Bu devasa işletmeleri çalıştırmak ve yönetmek büyük bir emek gücü gerektirir, bölgeyi bütün ülke için çekici kılar. Ve bölgenin köktenci siyasetiyle ünlenmiş olması şaşırtıcı değil. Önceki hükümetlerin sendikalarından bağımsız bir şekilde 30 yıllık bir süre boyunca gelişen güçlü işçi hareketi, Başkan Chávez'e kuvvetli bir destek sağlamıştır.

Ciudad Guayana, Venezüella'ya özgü bir siyasi örgüt olan *La Causa R*'nin doğduğu yer. Aslında 1970'lerin başlarında kurulan *La Causa R*, yani Köktenci Dava, 1997'de Chávez'in iktidar koalisyonunun parçası olan *Patria Para Todos* (PPT), yani Herkesin Atayurdu içinde büyüdü. PPT, hükümete en önemli bakanlarının bir bölümünü ve en mantıklı fikirlerinin birçoğunu sağladı.

La Causa R, Komünist Parti'nin 1960'lardaki gerillalarından Alfredo Maneiro tarafından 1970'lerde kuruldu. Maneiro'nun grubu, Teodoro Petkoff'un MAS'ı gibi, gerilla savaşının bitiminde 1970 yılında Komünist Parti'den ayrıldı. 1939 yılında doğan Maneiro, partinin merkez komite üyesi ve doğu cephesi gerilla komutanıy-

dı. Maneiro, parti 1960'ların sonlarında bölündüğü zaman, Çin-Sovyet anlaşmazlığında Çinlilerin konumuna yakındı. Bu tutum, Petkoff gibi Avrupa tarzı sosyal demokrasiye doğru yönelen muhaliflerinkinden temelde farklıydı. Maneiro'nun yetiştirdiği kişilerden biri Pablo Medina idi. İşçi örgütçüsü ve Chávez'in ilk ünlü sivil destekçilerinden biri olan Medina, 1999'da Kurucu Meclis'e seçildi, fakat daha sonra muhalefete katıldı.

Maneiro'nun grubu, MAS'ın 1971 Ocak'ında kuruluşuna katıldı, ama sonra ayrılarak başka yöne gitti. Maneiro, 1960'larda eski Komünist Parti'yi çok eleştiriyordu, ama tam olarak ideolojik nedenlerle değil. Siyasi partilerin istenirliğini sorgulamaya başladı ve arkasından bu örgütsel yapılara karşıt bir ideolojik konum geliştirdi. *Notas Negativas* başlığıyla 1971'de yayımlanan toplu makalelerinde, Venezüella 83 adını verdiği yeni bir sol milliyetçi grubun siyasi duruşunun ana hatlarını ortaya koydu. Bu, *La Causa R* diye bilinen hareketin habercisiydi.

Venezüella 83'teki "83", 1983 yılına işaret ediyordu. 1944'te imzalanan bir anlaşma uyarınca Venezüella'da faaliyet gösteren yabancı petrol şirketlerinin, *Notas Negativas* kitabının yayınlanmasından 10 yıl kadar sonra 1983 yılında, ayrıcalıklarını Venezüella devletine devretmeleri gerekecekti. Bu, Venezüella milliyetçiliğinin hararetle beklediği bir olaydı. (Fiiliyatta, halkın nabzına göre şerbet vermeyi her zaman iyi bilen Başkan Carlos Andres Perez, bu tarihi bütün petrol şirketlerinin sonunda millileştirildiği 1976 yılına çekti.)

Maneiro'nun hayli özgün olan siyasi amacı, siyasi parti yapısı olmadan halkın protesto hareketlerini yönlendirmekti. Tarihçi Margarita Lopez Maya, Maneiro'nun projesini şöyle tanımlıyor:

> Maneiro, hem yığınların olağan dışı ve kendiliğinden hareket yeteneği için siyasi bir çatı kurmak, hem de halk hareketinin sınırsız ve değişik biçimlerine katılmak gerektiğini söyledi. Fakat bu, yığınların kendilerinin kendi siyasi yönlerine karar vereceği sağlam inancıyla yapılmak zorundaydı. Verili bir siyasi yapıyla başlamak yerine, toplumsal hareketin kendi içinden yeni bir liderlik çıkarma görevini üstlenme yeteneğine güvenmek önemlidir.

Bu ilginç ve yaratıcı siyasi felsefeyi geliştiren ve uygulayan Maneiro ve grubu, gerekli öncü liderliğin sonunda çıkabileceği toplumsal hareketliliğin üç özel alanına yoğunlaşmaya karar verdi. Biri, Karakas Merkez Üniversitesi'ndeki öğrenci hareketiydi. Bu hareket, Carlos Raul Villanueva'nın görkemli modern binasına yerleşmiş taşkın bir siyasi örgütlenmeydi. Üniversite, 1968'e olduğu kadar 1918'e, 1928'e ve 1958'e giden güçlü kökleriyle kuşaklar boyunca solla birlikte olmuştu. İkinci halk hareketi alanı, Karakas'ın batı kenar mahallesi Catia idi. Bir milyona yakın karışık nüfusun yaşadığı bu semt, ciddi toplumsal mücadele geleneğiyle ünlüydü.

Bu iki cephedeki (üniversite ve Catia) siyasi faaliyet başlangıçta başarılıydı, fakat sonraları siyasi bakımdan kazançlı olmadığı görüldü. *La Causa R*, çabalarını Maneiro'nun seçtiği üçüncü alana, Ciudad Guayana'da kamu çelik sanayi işletmesi *Siderurgica del Orinoco* (Sidor) ile bağlantılı işçi hareketine yoğunlaştırdı. Burada yapılan uzun süreli bir grev işçileri oldukça siyasileştirmiş ve *Accion Democratica*'nın denetlediği hükümet sendikalarına güvenmez hale getirmişti. Maneiro'nun felsefesi burada sınandı ve elverişli olduğu görüldü.

Ciudad Guyana'daki büyük kamu işletmeleri (Sidor çelik işletmesi ve Caroni nehri üzerindeki büyük baraj), çok önceleri, 1950'lerde General Perez Jimenez döneminde verilmiş kararların ürünüdür. Herkesin unutmayı yeğlediği eski diktatör, 2001 Eylül'ünde 86 yaşında ölene kadar İspanya'da sürgünde emeklilik hayatını sürdürdü. Karakas'taki Miraflores sarayında bulunan başkanların portreleri dizisi Romulo Gallegos'dan (1948'de devrildi) Romulo Betancourt'a (1958'de iktidar oldu) atlar. İkisi arasında 10 yıl iktidarda kalan Perez Jimenez yok olmuş, tarihten çıkarılmış. Buna karşılık Jimenez Venezüella ekonomisini 50 yıl etkileyen pek çok temel karar aldı. O boyutta ve anlamda kararlar ki, sonraki başkanlar 1990'lara kadar hiçbir şekilde yeniden gözden geçirmeye cesaret edemedi ve fırsat bulamadı.

Chávez'in ilk siyasi danışmanlarından Luis Miquilena'nın, Perez Jimenez'e karşı çelişik duygular barındıran bir tutumu vardı. O dönemdeki baskının kurbanlarından biri olmasına karşın, Miquilena,

daha sonra Jimenez'in eserlerinin değerini bilen bir bakış açısına sahip olmuştu.

> Diktatörlüğün, ülke için neler yapılabileceği hakkında o zamanki *Accion Democratica*'dan daha gelişkin bir düşüncesi vardı. Perez Jimenez gelişmemizin temellerini attı; onun iktidarı sırasında yedi yıl hapis yatmış bir kişi olarak bunu söyleyebilirim. O sırada çelik sanayi kuruldu, ülkenin belli başlı yolları yapıldı; gerçekten de ülkede daha önce hiç var olmamış bir plan ve bir anlayış uygulanıyordu.

Miquilena, bu fikirlerin önemli olduğunu ve yalnızca "Chávez demokratik yolla yeni bir ülke kurma fikrini gösterdiği zaman" yeniden elde edileceğini savundu.

Perez Jimenez tarafından hayal edilen Venezüella'nın sınai gelişmesi, dümdüz ilerleyen bir iş olmalıydı. Ucuz demir ve boksit, ucuz enerji ve Orinoco üzerinden ucuz taşıma (aynı şekilde büyük ABD pazarının yakınlığı) ile ilerleme yolu basit ve çekici görünüyordu. Bununla birlikte, Ciudad Guyana'daki devlet girişimleri, sonraki hükümetler için bitmez tükenmez ekonomik baş ağrılarına neden oldu. Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi, devlet kapitalizminin zararları geçen yıllar içinde daha çok ortaya çıktı.

Bölgedeki güçlü devlet gelişme örgütü *Corporacion Venezolana de Guayana* (CVG) devlet içinde devlet haline geldi, yolsuzluklara ve bürokrasiye battı. Sınai gelişme için kaynak petrol gelirlerinden sağlanıyordu. Fakat 1980'lerde petrol gelirleri çökünce, Guayana bölgesindeki ekonomik yıkım daha çok görünür oldu.

Yüzeyde her şey aynı kaldı. Geniş kara yolları toprağı yarıyordu, Sidor'daki büyük çelik kompleksi sıkı çalışmayı sürdürüyordu, Guri barajının firavunlar dönemine benzer bir havada yapımı tam gaz devam ediyordu. Ama hesapların incelenmesi yıkımın büyüklüğünü ortaya çıkardı. Petrol gelirlerinin bölgede iktidarda olan siyasi partiler üzerinden (partilerin kolu olan sendikalarla birlikte) aktarılması, istihdamda şişkinliğin dev boyutlara ulaşmasına izin verdi. Nasıl geri ödeneceği düşünülmeden büyük borçların altına girildi. Sidor, ekonomik olarak kabul edilebilir sayıdan 6 bin fazla işçi çalıştırıyordu. Guri Barajı'ndaki hidroelektrik santralı, ürettiği

elektriğe ekonomik bir fiyat koymazsa yaşayamazdı. Öbür sanayi işletmeleri ciddi yeni yatırımlara ihtiyaç duyuyordu, ama devlette para yoktu. Yabancı yatırımcılardan yeni para bulunması zorunluydu. Ama bu da verimliliğin yükseltilmesiyle ve daha çok rekabetle, yani devletin şımartıldığı Venezüella'nın başka bir denize açılmasıyla mümkündü.

Bölgedeki işçiler kısa zamanda *La Causa R*'nin konuşmacılarını dinlemeye başladılar. Pablo Medina yıllar önce 1972'de militan olarak Sidor'a gönderilmişti. Sonra siyasi faaliyet ortamının uygun olduğu görüldü. Yeni Ciudad Guayana kenti, ülkenin her yanından örgütsüz göçmen işçileri çeken bir mıknatıs gibiydi ve büyüme potansiyeli hızla sendikal örgüt kurmaya yetecek noktaya ulaştı. Medina gece vardiyasında çelik fabrikasında çalışıyor, gündüzleri de *Accion Democratica* sendikalarını sert biçimde eleştiren *El Matancero* gazetesini çıkarıyordu.

Margarita Lopez Maya'nın bu ilk dönemin faaliyetlerine ilişkin kayıtları, Medina'nın gazetesinin daha önce ihmal edilen siyasal mücadele alanlarına nasıl girdiğini açıklar:

> *El Matancero*, geleneksel sendikacılığın yolsuzluklarıyla savaşmasının yanı sıra işçilerin, sendikaların kendilerini etkileyen kararlarına demokratik katılım hakkı için mücadele etti. Bu daha önce bölgede bilinmiyordu. Aynı şekilde iş koşullarına ve işyeri güvenliğine ilişkin kararlara katılmaları için de mücadele etti. Bu konulara öteki sendikacılar hiç değinmemişti.

Örgüte ilk katılanlardan Andres Velasquez, Maneiro'nun liderliğin belirli bir mücadelenin içinden çıkması gerektiği yönündeki tutkusunu gerçekleştirdi. Andres Velasquez yetenekli bir elektrikçiydi ve daha sonra solun başkan adayı oldu. Beş yıllık bir siyasi çalışmadan sonra, bir başka örgüt mensubu Tello Benitez, 1977 yılında çelik işçileri sendikası *Sindicato Unico de los Trabajadores de la Industria Siderurgica y Similares*'in (Sutiss) yönetimine seçilmeyi başardı.

El Matancero yanlısı militanlar, on yıla yakın siyasi çalışmadan sonra kısa süreli bir başarı elde ettiler. Velasquez'in başkanlığındaki *Matancero* aday listesi, 1979'da yapılan sendika seçimleri sonucunda Sutiss'de çoğunluk sağladı. Fakat bu bir Pirüs zaferi oldu.

İki yıl sonra 1981'de Sutiss, parçası olduğu federasyonun, *Accion Democratica*'nın denetimindeki *Fetrametal*'ın "müdahalesine" uğradı. Velasquez ve Benitez çelik fabrikasındaki işlerini yitirdiler. *La Causa R* şimdi zayıf durumdaydı ve kısa zaman sonra da kurucusunu kaybetti. Alfredo Maneiro, daha genç denilebilecek 45 yaşında, 1982 Kasım'ında öldü.

Sutiss'in yeniden bağımsızlığını kazanabilmesi için yıllar geçti ve *Matancero* listesi 1988'de yine kazandı. Rüzgâr yön değiştirdi ve *La Causa R* ilk kez ülke çapında dikkat çekti. 1988 kongre seçimlerinde üç LCR adayı milletvekili seçilmeyi başardı. Andres Velasquez, Aralık 1989'da, *Caracazo*'dan dokuz ay sonra Bolivar eyaletine vali seçildi. Üç yıl sonra 1992'de yeniden seçimi kazandı. Öğretmenler sendikasının önde gelenlerinden olan ve Chávez'in darbesine örtülü destek veren bir başka LCR militanı Aristobulo Isturiz, Karakas Belediye Başkanı seçildi. Ve 1993 Aralık'ındaki başkanlık seçimlerinde Velasquez ülke çapında oyların yüzde 22'sini aldı. Bu olağanüstü bir zaferdi.

Velasquez'in 1990'daki programı, *La Causa R*'nin o dönemde ulusal çaptaki taleplerine ilişkin göstergeler sunar. Ayrıca daha sonra Chávez hükümetini aydınlatacak fikirler hakkında ipuçları sağlar.

Margarita Lopez Maya'ya göre, programın dört temel ilkesi vardı: Demokrasi uygulaması sadece seçim dönemleriyle sınırlı görülemez, hükümetin tüm uygulamalarını kapsar; yolsuzluğun kökü kurutulmalıdır; hizmetlerin sağlanmasında (özellikle sağlık, eğitim ve sosyal güvenlikte) beceri ve saydamlık sağlanmalıdır.

Özel olarak Guayana bölgesinin gelişmesine işaret eden dördüncü ilke, Venezüella devleti tarafından o sırada düşünülenlerden farklı ölçütler öneriyordu:

> *La Causa R*, ihracata yönelik birincil ürünler (demir, alüminyum, boksit) sanayisini kapsayan mega projeleri sürdürme stratejisini reddetti. Bunlar yerine, Orinoco'da aşağı doğru faaliyetlere*, hammaddeleri Bolivar eyaletinin kendi içinde dönüştürecek orta ölçekli imalat sanayisine yoğunlaşmayı amaçladı.

* *aşağı doğru faaliyetler:* Hammaddelerin işlenmesiyle ilgili üretim faaliyetleri. *-red.*

Devlet mali kaynak sağlayamadığı için yeni mega projeler olmadı, yerel bakımdan yaşayabilecek çok sayıda orta ölçekli girişim oldu. *La Causa R*'nin Hugo Chávez yönetimine bıraktığı fikri miras buydu. Kimi yazarlar, işçilere ve sendikacılığa vurgu yapmaları yüzünden *La Causa R*'nin Brezilya Devlet Başkanı Lula'nın solcu partisi *Partido de los Trabalhadores* ile benzerlikler taşıdığını savunmaktadır. Fiiliyatta, Avrupa'nın Yeşil partileri ile, özellikle de Alman Yeşilleri ile daha büyük benzerlikler taşımaktadır. *La Causa R*, hiçbir şekilde geleneksel bir sol parti değil.

La Causa R, Chávez'in başarısız 1992 darbesinden sonra, en ünlü üyelerinden birini, bir zamanlar Bolivarcı Devrimci Hareket içinde Chávez'in yoldaşı olan ve darbe sırasında Maracaibo'yu ele geçiren subay Francisco Arias Cardenas'ı kazandı. Arias Cardenas Zulia eyaletindendi ve *La Causa R* adayı olarak girdiği 1996 valilik seçimlerinde memleketine vali seçildi

Bu, bir zamanlar Maneiro'nun örgütü olan *La Causa R*'nin belki de varacağı en yüksek noktaydı. Örgüt, daha sonra Chávez olgusunun sıçrama yapmasıyla dibe vurdu. Venezüella'daki bütün siyasi hareketler gibi o da beklenmedik bir durumla karşı karşıya kaldı. Başkanlık yarışında Chávez'i desteklemeli miydi, yoksa ret mi etmeliydi?

La Causa R, 1997 Şubat'ında ikiye bölündü: Küçük grup *La Causa R* adını kullanmayı sürdürdü, yeni oluşan büyük parçaya *Patria Para Todos* (Herkesin Atayurdu, PPT) adı verildi.

Bölünme, Andres Velasquez ile Pablo Medina'yı çatışmaya düşürdü. Velasquez, Alfredo Maneiro'nun dul eşi Ana Brunswick'in desteklediği *La Causa R*'de kaldı. Aristobulo Isturiz, Ali Rodriguez Araqua ve Alberto Müller'in desteklediği Medina PPT'yi kurdu ve hep birlikte Hugo Chávez'in başkanlık kampanyasından yana ağırlıklarını koydular.

PPT, 1998 başkanlık seçiminde Hugo Chávez'i desteklemek için oluşturulan *Polo Patriotico* ittifakının önemli bir unsuru oldu. Üyelerinin en az beşi, Chávez'in başkanlığının birinci yılında etkin roller oynadılar. Bunlardan biri Zulia valisi General Arias Cardenas'dı. Bir başkası, 1999'da enerji bakanı olan 1960'ların

eski gerilla komutanı Ali Rodriguez idi. Aristobulo Isturiz, Kurucu Meclis başkan yardımcısı oldu. Alberto Müller Chávez'in Şili büyükelçisi olarak Santiago'ya giderken, Pablo Medina PPT'nin genel sekreteri oldu. 21. yüzyılda sadece üçü Chávez'in projesine sadık kaldı.

19

Chávez'in Seçim Zaferi, Aralık 1998

Chávez, Mart 1994'te cezaevinden çıkınca, siyasi geleceğini düşünmeye başladı. Onunla 2000 Ocak'ında konuştuğum zaman, bana Venezüella devlet başkanı olmaya daha o zaman karar vermiş olduğunu söyledi. İlk basın toplantısında bir gazeteci ne yapmayı planladığını sorduğunda, Chávez, "İktidara geleceğim" dedi.

Başta, gelecek seçimlere katılmaya karar vermiş değildi. Eski sistem fazlasıyla yolsuzluğa batmıştı ve yeni girenler için çok ağırdı. Bu yüzden başlangıçta, kendi siyasi gündeminde iki ana noktaya yoğunlaştı: Mevcut Ulusal Kongre'yi feshederek yerine yenisini oluşturma gereği ve yeni bir anayasa yapacak Kurucu Meclis'i seçme gereği.

Chávez'in mevcut siyasi sisteme itirazının kökleri öylesine derindi ki, eski arkadaşı ve meslektaşı Francisco Arias Cardenas'ın 1996'da Zulia valiliği adaylığına karşı çıktı. Arias, desteklenebileceğini beklediği halde, Chávez'in Bolivarcı Devrimci Hareketi (MBR-200) tarafından desteklenmedi. Arias'a destek *La Causa R*'den geldi.

1997 başlarında Chávez'in bakış açısı değişti. Halkın kendisine desteği yükseliyordu; *La Causa R* ve MAS'la görüşmeler verimliydi. 1998'deki başkanlık seçimlerine bakınca, bu desteği seçim kampanyasını yükseltebilecek ve seçimi kazabilecek bir örgüte akıtmak için sadece iki yılı vardı. 1998 Temmuz'una doğru, yani seçimden altı ay önce, kamuoyu yoklamalarında yüzde 45 desteği garantilemişti.

Chávez, önce Bolivarcı Devrimci Hareket'i hem askerlerden hem sivillerden oluşan yapısal bir siyasi örgütte inşa etmeye başladı ve 1997 Ocak ayında hareketinin "2000 yılından önce" iktidar olacağını açıkladı. Nisan'da başkanlık için yarışma niyetini resmen ilan etti.

Hareket ilk kongresini o ay yaptı. Delegeler 1998 Aralık'ında yapılacak bütün seçimlerde, başkanlık, kongre, valilik ve belediye başkanlığı seçimlerinde aday çıkarmayı kararlaştırdı. Chávez delegelere, Venezüella'da iktidar savaşının iki kutup arasında olacağını söyledi: Bolivarcı Devrimci Hareket'in öncülük ettiği "yurtsever kutup" ile eski siyasi partilerin öncülüğündeki "ulusal yıkım kutbu"...

Bir dizi neden yüzünden, içinde hem faal hem emekli askerlerin bulunduğu Bolivarcı Devrimci Hareket, sivil bir seçim kampanyası hazırlamaya uygun olmayan bir aygıt gibi görünüyordu. Hareket içinde seçimle iktidara gelme stratejisine muhalefet vardı. Kimi üyeler, bu stratejinin, *La Causa R* ve MAS gibi ilerici örgütlerin başına geldiği gibi, köktenci programlarının sulanması sonucuna yol açacağını savunuyordu.

Chávez ise, seçimle gelinecek o kadar çok pozisyon ortadayken seçime katılma fırsatını kaçırmamak gerektiğini belirtiyordu. Fakat iç muhalefetin görüşüne uyarak, Hareket'i nasılsa öyle tutmaya ve kampanyayı yürütme sürecinde örgütlenecek yeni bir siyasal gruplanma yaratmaya karar verdi. Temmuz'da bu yeni örgüt, *Movimiento Quinta Republica* (Beşinci Cumhuriyet Hareketi, MQR) adıyla doğdu. Chávez, Venezüella'nın yeni bir cumhuriyet yaratmaya ihtiyacı olduğunu ve yeni hareketin adının, geçmişle tam bir kopuşu göstermek için düşünüldüğünü belirtti.

Venezüella, İspanya'dan bağımsızlığın ilan edildiği 1811'den bu yana dört cumhuriyete sahip olmuştu. İkisi bağımsızlık savaşları sırasında kuruldu: 1811'deki Venezüella Devletleri Konfederasyonu ve 1813'teki İkinci Cumhuriyet. Üçüncü Cumhuriyet, 1819'da Büyük Kolombiya oluşumu döneminde kuruldu. Bolivar'ın generali Jose Antonio Paez tarafından 1830'da Valencia'da kurulan Dördüncü Cumhuriyet sonuncusu ve en uzunu oldu. Chávez, "bankerler ve

toprak ağaları sınıfı tarafından Bolivar'ın ve Sucre'nin kemikleri üzerinde" kurulan Venezüella'nın Dördüncü Cumhuriyet'ine, hep Bolivar'ın ideallerine karşı tutucuların egemen olduğunu söyledi.

Chávez'in şimdi kurmayı amaçladığı Beşinci Cumhuriyet, 140 yıldan sonra ülke için yeni bir başlangıç olacaktı. Chávez, Hareketinin "halkçı ve milli" karakterde olduğunu belirtti. Hareket, geçmişin ideallerini yeniden canlandırmak istiyordu ve Bolivar'ın düşüncesi temelinde kurulacaktı:

> Hareketin misyonu milletin esenliğini sağlamak, Venezüella halkının bireysel ve ortaklaşa isteklerini karşılamak ve vatanın en üst refah düzeyine ulaşmasını güvence altına almaktır.

Chávez'in, 1958'de Fransa'da Dördüncü Cumhuriyet'in çöküşünden sonra General Charles de Gaulle'ün yaptığı değişikliklerle koşutluk kurmayı düşünmüş olabileceği fikri çekici geliyorsa da, çoğu Venezüellalının kafasında Beşinci Cumhuriyet, Hıristiyanlıkta bulunan Beşinci Monarşi'nin bin yıllık barış ve refah dönemi kavramıyla ilgisiz değildi. Nitekim 20. yüzyılın son yılında Karakas kitapçıları Yeni Çağ malzemesiyle dolup taştı. Bir kitapta, Venezüellalıların tanrının isteklerini yerine getirmek için özel olarak seçilmiş bir millet olduğu bile öne sürülmüştü.

17. yüzyılda İngiltere'de siyasi olarak aktif olan Beşinci Monarşi Adamları, Babil, Pers, eski Yunan ve Roma'nın dört monarşisini Azizlerin rejiminin izleyeceğine inanıyorlardı. Azizlerin ütopik projesi, aşarın kaldırılması, yasalarda reform, zenginlerin alçaltılması ve yoksulların yüceltilmesiyle kendini gösterecekti. Chávez'in geçmişteki kötülüklerin ve yolsuzluğun arkasından milenyumda yeni bir başlangıç yapma vurgusu, Protestan vaizlerin sözlerine ve İsa'nın ikinci gelişinin yakın olduğunu iddia eden Yedinci Gün İnancına aşina olan binlerce seçmenin gönlündeki telleri titretmiş olmalı.

Kutsi duygulara hitap eden hareketler, göreli olarak Üçüncü Dünya'nın ortak özelliğidir. Chávez'in kampanyası, bir yönüyle, bütün Latin Amerika'da olduğu gibi Venezüella'da da son yıllarda görülmemiş bir tutkuyla ve giderek artan sayılarda Protestan evan-

jelik kilisesinin bütün kollarına sarılan alt sınıf yığınlarına yöneldi. Chávez'in portresini taşıyan kimi kampanya posterleri, biçim bakımından, evanjelik tarikatlarca dağıtılan milenyumla ilgili dinsel resimlerden farksızdı. Chávez, evanjelik vaizler gibi konuştuğu, ıstırap, sevgi ve kurtuluştan söz ettiği için, halk nezdinde gözde bir yeri olmasının kutsi özelliği azımsanmamalı.

Yeni Beşinci Cumhuriyet Hareketi başlangıçta oldukça küçüktü. İlk üyelerinin yaklaşık yüzde 60'ı Bolivarcı Devrimci Hareket'teki asker katılımcılar, yüzde 40'ı kesin bir ideolojisi olmayan bağımsız sivil bireylerdi.

Seçim yılı olan 1998'in başlarında kervan yola çıktı. Bazı partiler resmen Chávez'i destekleyeceklerini açıkladılar. İlk açıklama, Mart'ta *La Causa R*'nin kanadı *Patria Para Todos*'dan (PPT) geldi. Onu Mayıs'ta Sosyalist Hareket (MAS) izledi. *La Causa R* de MAS da bu süreçte bölündüler. PPT Guayana'daki lideri Andres Velasquez'i, MAS ise iki "tarihi" liderini Teodoro Petkoff ile Pompeyo Marquez'i yitirdi.

Polo Patriotico adlı yeni *chavista* ittifak, ikisi de 1970'lerin başlarında Komünist Parti'den kopan ve ağır ağır kendi bağımsız güçlerini inşa eden MAS ile *La Causa R*'nin tarihi temelinde çizgisini belirledi. O andan itibaren, iyi tanımlanmamış milliyetçilikten ve kutsi ilgiden öte dişe dokunur bir şey sunmayan Chávez'in MVR'sindeki ideolojik boşluğu dolduracak fikirleri yaşayacak ve güçlenecekti. Ama aynı zamanda bağımsız hareket eden örgütlerinin ölüm fermanı da imzalanmış oluyordu. Chávez eyere kurulmuş, ülkenin yarısından fazlasını, belirsiz olsa da olumlu olacağı açık bir yazgıya doğru yolculukta kendisine eşlik etmeye kışkırtırken, ayrı siyasi örgütlenmeler ihtiyacının açıklaması olamazdı. Özgün ve farklı solcu ideolojileriyle MVR'a yaptıkları aşı, bu örgütlerin yaptığı önemli bir katkıydı. Bunun çoğu, gelişme planında, Chávez'in 1995'te yayımladığı önemli bir metin olan Bolivarcı Alternatif Gündem'de ana hatlarıyla ortaya konmuştu.

Polo Patriotico, 1998 Temmuz'unda siyasi ittifakın çok önemli sorunlarını tartışmaya başladı. İttifakın bileşenleri içindeki kişilerin, Kongre'ye ya da o yılın Kasım'ında yapılması kararlaştırı-

lan valilik ve belediye başkanlığı seçimlerinde seçilmelerini nasıl güvence altına alınacaktı? İttifaka katılanlar, birlik ihtiyacının baskısıyla kendi parti kimliklerini bir yana bırakacakları ve *Polo Patriotico*'nun her eyalette tek bir adayı destekleyeceği konusunda anlaştılar.

Chávez'e destek daha sağlam ve birleşik hale gelirken, eski partilerin halk tarafından sevilmediği daha net görüldü. Gerçekten de *Accion Democratica*'nın ve *Copei*'nin patronları, kendi başlarına başkan adayı çıkarmaktan ürküyorlardı. Sıfırdan başlayan Chávez'in bağımsız bir aday olarak büyük bir avantaja sahip olduğu açıktı. *Copei*, Chávez'i yenme şansı olan, parti dışı tanınmış bir kişi aramaya başladı. Görünürdeki adayları, Karakas'ın zengin semti Chacao'nun başarılı ve yaratıcı belediye başkanı, eski güzellik kraliçesi Irene Saez'di. Seçimlerden altı ay önce, kamuoyu yoklamalarında Irene Saez'e verilen destek yüzde 22 idi. Aday çıkarmayan *Copei*, Irene Saez'i desteklemeye karar verdi.

Bu kadehe zehir koymak demekti. İrene Saez'in desteği birkaç ay sonra yüzde 2'ye düştü. Oysa kendi başına daha sevilen biriydi. Çöküşün nedeni *Copei* ile yaptığı hatalı ittifaktı. Bu kadar sevilmediğini bir türlü anlamayan *Copei*, hemen güzellik kraliçesini terk etti ve seçime haftalar kala, *Proyecto Venezuela* adlı tutucu grubun adayı Henrique Salas Römer'e döndü. O sırada Salas Römer, Chávez'in hemen altında yüzde 40'ı aşan bir desteğe sahipti.

Kampanyanın ortasında aday değiştirmek, seçilen kişinin durumunu güçlendirmek bir yana, Salas Römer'in kazanma şansını düşürdü. *Copei*'nin resmi lütfunu almak, hiçbir duanın kaldıramayacağı bir lanete uğramakla eşdeğerdeydi.

Copei Irene Saez'e karşı rezilce davrandı ama *Accion Democratica*'nın kalleşlikte onu kat kat aştı. Başlangıçta, siyasi yetenekleri yıllar içinde bilenmiş olan partinin kurt siyasetçilerinden Luis Alfaro Ucero'yu kendi adayları olarak belirlediler. Fakat, seçimlerin yapılacağı 1998 Kasım'ında parti patronları endişelenmeye başladılar. Anketlere göre Alfaro'nun desteği yüzde 6 dolaylarına takılıp kalmıştı.

Accion Democratica liderliği gemiyi terk etmeye karar verdi.

Alfaro'yu hayatı boyunca hizmet ettiği partiden attılar ve onlar da zavallı Salas Römer'in sunduğu kurtarma salında *Copei* ile birleştiler. Bu iki baş belasının tekneye binmelerine, ülkenin en gözden düşmüş ve en sevilmeyen iki partisinin desteğine rağmen, Salas Römer 6 Aralık'ta yüzde 39 oy alarak ikinci gelmekle şanslıydı. İrene Saez yüzde 4 oyla üçüncü, Alfaro Ucero kayda değmez bir oyla dördüncü oldu. Hugo Chávez yüzde 56'nın üstünde bir oyla güle oynaya birinci oldu.

Chávez'in kendisine ve örgütü Beşinci Cumhuriyet Hareketi'ne verilen oylar, *Polo Patriotico* ittifakı içindeki öteki partilere verilen oylardan ezici biçimde fazlaydı. Bu partiler Chávez'e yardım etmiş, dahası fikirler vermiş ve siyasi programın ana hatlarını hazırlamış olabilirlerdi, fakat artık gerekli değillerdi. Chávez kendi başına hareket edebilirdi.

Chávez, 6 Aralık seçiminde 3 milyon 673 bin 685 ya da yüzde 56,20 oranında oy aldı. İttifak içindeki partilerin çöküşü, her birinin aldığı oy oranına göre şöyleydi:

Beşinci Cumhuriyet Hareketi:	2.625.839	%40,17
Sosyalizme Doğru Hareket:	588.643	%9,00
Herkesin Atayurdu:	142.859	%2,19
Venezüella Komünist Partisi:	81.979	%1,25
Diğer beş küçük parti:	234.365	%3,59

Chávez şimdi Venezüella'ya hâkim, tek tek siyasetçileri ve siyasi partileri yapan ve bozan kişiydi. Dört yılda cezaevinden başkanlık sarayının kapısına gelmişti. Eski siyasal sistem önünde harabeye dönmüştü ve bütünüyle yeni bir çağ başlamak üzereydi.

BÖLÜM 5

CHÁVEZ İKTİDARDA: İLK YILLAR

20

Kurucu Meclis ve Yeni Anayasa

Hugo Chávez, başarısız askeri "müdahale" girişiminden yaklaşık yedi yıl sonra 2 Şubat 1999'da Karakas'ta yapılan resmi törende, kimi Latin Amerika ülkeleri devlet başkanlarının huzurunda Venezüella devlet başkanlığı kemerini kuşandı. Hükümetinin acil hedefleri ilk günden netleşti. 1961 anayasasını yeniden yazacaktı; silahlı kuvvetleri, "Plan Bolivar 2000" diye isimlendirdiği program yoluyla ülkenin ekonomik ve toplumsal hayatına sokacaktı.

Başkan olarak yaptığı ilk konuşmada, halk oylaması yapılması için hemen bir başkanlık kararı imzalayacağını açıkladı: Yeni bir anayasa hazırlamak üzere bir Kurucu Meclis seçilip seçilmemesine halk karar vermeliydi. Başkan Chávez, eylemleriyle askeri bir diktatör olduğu yolundaki yaygın inançtan kaçınmak için, daha başından her adımını halkın isteği doğrultusunda atmaya özen gösterdi. O yıl benzersiz bir seçimler yılı oldu; Chávez taraftarları hepsinde de başarılıydı.

Kasım 1998'de Kongre seçimleri yapıldı. Aralık 1998'de Chávez'in yüzde 56 oy aldığı başkanlık seçimi yapıldı. Nisan 1999'da, Kurucu Meclis toplanması isteğinin ağır bastığı halk oylaması gerçekleştirildi; "evet"çiler oyların yüzde 88'ini topladı. Temmuz 1999'da bu meclisin seçimi yapıldı; bağımsız olarak katılan Chávez taraftarları oyların yüzde 91'ini alarak 131 sandalyenin 119'unu kazandı. Nihayet Aralık 1999'da Kurucu Meclis'in hazırladığı yeni anayasa halkın onayına sunuldu, yüzde 71 "evet"e karşı

yüzde 28 "hayır" oyu çıktı. Eğer Venezüellalılar şimdiye kadar demokratik pratikten mahrum bırakıldıklarını düşündülerse, şimdi bol bol o pratiğin içindeydiler. Yeni anayasanın hükümleri uyarınca, ülkede seçimle gelen her yetkilinin (başkan dahil) meşruiyetinin yenileneceği seçimlerin 2000 Mayıs'ında yapılması kararlaştırıldı. ABD'den ilk kez getirilecek otomatik oy kullanma sisteminin gecikmesi, bu seçimlerin Haziran'a ertelenmesine yol açtı. Chávez bu seçimde oylarını artırdı, yüzde 59 oy alarak yeniden başkanlığa seçildi. Chávez'in Bolivarcı Devrimci Hareket'i Millet Meclisi'nde çoğunluğu sağladı, 23 valiliğin 15'ini kazandı. (Amerikan medyası sık sık Venezüella Kongresi deyimini kullanıyorsa da, 1999 anayasasının hükümleri çerçevesinde oluşan yeni yasama organına Millet Meclis adı verildi.)

1980'lerden beri Chávez'in düşüncelerinin önemli bir parçası, ülkenin eski anayasasını yenilemek ve bu görevi yapacak bir Kurucu Meclis seçmekti. O ve destekçileri bunun 1998'de seçilmiş Kongre'ye bırakılacak bir iş olmadığını net olarak anladılar. Geçmişle tam anlamıyla bir kopuş önemliydi. Öneri yeni bir fikir olarak görülse de, eski 1961 anayasasının gözden geçirilip düzeltilmesi üzerine uzun zamandan beri düşünülüyordu. Siyasal sistemin bunalımı yıllardır mayalanıyordu ve bunalıma çare bulmak için çabalayan birbirini izleyen hükümetler, anayasal değişiklikler yapma olasılığını da hesaba katıyordu. Aralık 1984 gibi eski bir tarihte, Başkan Jaime Lusinchi'nin *Accion Democratica* hükümeti zamanında, Devlet Reformu için Başkanlık Komisyonu (Copre) kurulmuştu.

Copre hazırladığı raporda halkın *Accion Democratica* ve *Copei*'den hoşnut olmadığını belirtmiş ve bir dizi reform önerisi yapmıştı: Seçimlerde mali kaynak konusunda yeni bir yaklaşım; parti içi demokrasinin geliştirilmesi; seçim sisteminin elden geçirilmesi; siyasal merkeziyetçiliğe son verilmesi projesi. Lusinchi hiçbir şey yapmadı, Başkan Perez ise 1989'dan sonra önerileri tozlanmaya bıraktı. Kimin seçileceği konusunda iki ana partinin sıkı denetimini sağlayan kapalı blok sistemi yerine, seçmenlerin kime oy verdiklerini bilmelerine olanak sağlayan düzenlemeler yapıldı.

Valiler ve belediye başkanları, basit çoğunluk sistemiyle doğrudan ve gizli oyla seçiliyordu.

Bu değişikliklerin sonucu, özellikle yerel düzeyde küçük partilerin zaferler kazanması oldu. 1989'daki valilik seçimlerinde *La Causa R* Bolivar valiliğini, MAS Aragua valiliğini kazandı. Her iki parti Kongre'de de az sayıda sandalye elde etti. *La Causa R*, 1992'de Karakas valiliğini kazandı ve 1993 başkanlık seçimlerinde üçüncü parti olarak büyük bir atak yaptı. Ancak reformlar iyi karşılansa bile, ülkede genel bir hal alan ve oy kullanmama oranlarının yüksek çıkmasıyla kendisini gösteren siyasete inancı yitirme sorununa çare olamadı.

Caracazo'dan sonraki bunalım ortamında, 1989 Haziran'ında anayasayla oynayarak yeni bir devlet reformu girişimi yapıldı. Luis Miquilena'nın kurduğu solcu Yurtsever Cephe ve başka gruplar, 1961 anayasasını yenileyecek ve "yeni bir cumhuriyet" kuracak bir Kurucu Meclis toplanmasını ilk kez talep edenler arasındaydı. Kongre fikri benimsedi ve eski devlet başkanı Caldera'nın başkanlığında, Kongre'nin iki kanadının katılımıyla Anayasayı Yenileme Özel Ortak Komisyonunu kurdu. Öneri soldan gelmiş olsa da, komisyona kaçınılmaz olarak Kongre'de çoğunluğa sahip olan eski partiler *Accion Democratica* ve *Copei*'nin üyeleri hâkimdi.

Komisyonun özgün amacı, mevcut anayasada kimi acil düzeltmeler yapmaktı, fakat toplantıları bitmez tükenmez bir sürece sürüklendi. Chávez'in Şubat 1992 "müdahalesinin" ertesinde siyasal bunalımın derinliği bir kez daha göze batınca, tartışmalar hız kazandı. Yeni anayasa konusu öne çıktı. Çok aşırı talepleri dikkate almayan komisyon, nihayet Mart sonunda reform projesi taslağını yayımladı.

Kongre'de taslak üzerinde görüşmeler aylarca sürdü, fakat tartışmalar öylesine sertti ki Ağustos ayında görüşmeler kesildi. Caldera, iki yıl sonra, 1994 sonundaki başkanlık seçimi kampanyasında konuyu canlandırmaya çalıştı, ama başarılı olamadı. Sonuç olarak, yalnız Chávez yeni anayasa hedefini siyasal projesinin merkezine koymaya hazırdı.

Chávez'in ilk başkanlık yılında olaylar nefes nefese bir hızda ge-

liştı. Birinci halk oylaması Nisan 1999'da gerçekleşti. Kurucu Meclis seçimi Temmuz'da yapıldı. Meclis ilk toplantısını 3 Ağustos'ta Senato'nun yarı küre biçimindeki salonunda yaptı. Miquilena Meclis başkanlığına, Aristobulo Isturiz yardımcılığına seçildi.

5 Ağustos'ta yeni meclisin üyeleri, mümkün olan en kısa sürede yeni bir anayasa hazırlamalarını isteyen Chávez'in çok uzun konuşmasını dinlediler. Chávez, cesaretlendirmek ve işleri kolaylaştırmak için meclise kendi hazırladığı bir taslağı da verdi. Sonra da Bolivar'ın 1819'da Angostura'da toplanan ilk Venezüella kongresinde söylediği sözleri hatırlattı:

> Mevcut yasalarımız, eski olsun çağdaş olsun var olmuş despotik rejimlerden alınmış ölü kalıntılarıdır. Gelin bu koca iğrenç yapıyı yıkıp yerle bir edelim ki onun yıkıntılarından bir adalet tapınağı inşa edebilelim ve onun kutsal esiniyle yeni bir Venezüella hukuk düzeni kabul ettirelim.

Kurucu Meclis'in genel kurul oturumu ertesi sabah başladı. İlk atakların çoğunu muhalefetin usta sözcüleri yaptı: Eski bir Troçkist demagog olan Alberto Franceschi; onlarca yıldır siyasi yelpazede oradan oraya gezip duran zeki ama kafası karışık gazeteci ve editör Jorge Olavarra; bir ara Cambridge'de bulunmuş ve ülkeye pahalı ama güvenilmez oylama makineleri kazıklamakla ünlenmiş Venezüella anayasa hukukçularının duayeni Allan Brewer Carias ve bu dördü içinde en ciddi siyasetçi olan, her yerde *"el Negro"* diye tanınan *Accion Democratica*'nın 1993'teki başkan adayı Claudio Fermin. Görüşme sürerken meclisin çoğunluğu sessiz ve şaşkındı.

Sonunda genel kurul oturumundan vazgeçildi, anayasanın çeşitli maddelerini tanımlamak ve yeniden yazmakla görevli 21 özel komisyon oluşturuldu. Hermann Escarra'nın başkanlığındaki komisyon, dışarıdan gelecek istek ve önerileri ele almakla görevlendirildi.

Karar verilecek bir konu kalmıştı, ama kararı sokaklar verecekti. Temmuz'da seçilen yeni Kurucu Meclis ile senatör ve milletvekili üyeleri önceki Kasım'da seçilen eski Kongre arasında nasıl bir ilişki olacaktı?

Kurucu Meclis, hukukçuların çoğu tarafından, bütün öteki iktidar organlarının altında yer aldığı ülkenin en yüksek otoritesi olarak görülüyordu. Hem Başkan Chávez hem Meclis Başkanı Miquilena, yeni anayasanın halkoyuna sunulmasından önce yeni ve eski yasama organları arasında barışçı bir işbirliği dönemi olmasını umuyorlardı.

Fakat Ağustos'ta yargı erkinin geleceği konusunda bir tartışma çıktı. Chávez, 25 Ağustos'ta yargıyla ilgili olağanüstü bir kararname imzaladı, Yüksek Mahkeme'nin görevlerini yapacak dokuz üyeli bir komisyon atandı. Yüksek Mahkeme'nin 15 üyesinin 8'i olağanüstü kararnameyi destekledi, ama mahkeme başkanı Cecilia Sosa şiddetle karşı çıkarak istifa etti. Sosa, Yüksek Mahkeme'nin artık öldüğünü ve ülkenin demokratik sisteminin tehlikede olduğunu açıkladı.

Kongre'de hâlâ güçlü biçimde temsil edilen eski siyaset ağaları, Kurucu Meclis ile Kongre arasında bir çatışma çıkarma tertibine giriştiler. Kongre'yi Cecilia Sosa'nın istifasını ele almak için 27 Ağustos'ta olağanüstü oturuma çağırdılar. Bu davranışları hem Chávez tarafından hem Kurucu Meclis tarafından kışkırtıcı bulundu. Milli Muhafızlar, Kongre üyelerinin Karakas'ın ortasında bulunan ve Kurucu Meclis tarafından da kullanılan parlamento binasına girmesini önlemeye çalışırken, sokaklarda şiddetli protestolar patlak verdi. İki tarafın yandaşları çatışmaya başladı.

Öfke yatışınca, geçici bir sükûnet yaşandı ve kilise liderlerinin başkanlığında yapılan tartışmalardan sonra, Kurucu Meclis, Kongre'nin 9 Eylül'de toplanmasına izin verdi. Eski Kongre'de çoğunlukta olan Chávez hükümeti karşıtı Kongre üyeleri, Kurucu Meclis'in çalışmalarını engellemek için hiçbir yasayı geçirmeme konusunda anlaştılar.

Anayasal sürecin zamanlamasından yara alan Başkan Chávez, bu sırada siyasi ve ekonomik destek sağlamak için uzun bir dış geziye çıktı. Asya'da Japonya'yı, Malezya'yı ve Çin Halk Cumhuriyeti'ni ziyaret etti, Madrid ve Paris üzerinden ülkesine döndü.

Chávez Karakas'a dönünce, Kurucu Meclis'in, kendisinin benimsemediği ve kendisini siyasi bakımdan ciddi sıkıntıya sokacak

bazı maddeleri onaylamanın eşiğine geldiğini gördü. Özellikle iki madde çok ciddiydi; biri basın özgürlüğüne, öbürü kürtaja yeşil ışık yakar gibi görünen "yaşama hakkı"na ilişkindi. Bu iki madde, nadiren de olsa bir araya gelince çok güçlenen uluslararası medya ve Katolik Kilise ittifakının ortak gazabı karşısında başı eğik kalmasına yol açabilirdi. Kurucu Meclis, kendisinin gözde projesi olan ülkenin isminin "Bolivarcı Venezüella Cumhuriyeti" olarak değiştirilmesini de reddetmişti. İsim değişikliği yüzeysel bakınca pek zararsızdı, ama Latin Amerika'nın geleceğine ilişkin tutkulu planlarını gizliden gizliye içinde taşıyordu.

Gözlemci Celina Romero, Eylül sonundaki yazısında, "geçiş sürecinde önemli rol" oynamak için "uluslararası arayışın" nasıl başladığını kaydediyordu. Romero, "kuşatılmış muhalefetin uluslararası bağlarını ve medyayı, 41 yıllık demokratik sistemi yıkma" suçlaması yapmak için nasıl kullandığını araştırdı. Bunlar, gelmekte olan şeyin habercisiydi.

Chávez şantaja boyun eğmedi ve olup bitenler hakkında şikâyette bulunmak üzere Karakas'a üşüşen çeşitli uluslararası gruplara karşı kararlılıkla durdu. Yeni anayasa taslağındaki kimi ifadelerin belli çıkar gruplarına saldırı yöneltiyor olabileceğini anlayan Chávez, zor durumdaydı. Ama öte yandan "egemen" Kurucu Meclis'in işlerine açıktan karışmak istemiyordu. Bunalım aşıldı, saldırgan ifadeler yumuşatıldı ve Chávez ülkeye "Bolivarcı" cumhuriyet adının verilmesi arzusunu güvence altına aldı.

Anayasa taslağı Ekim ortasında hazırdı. İlk aşamada binden fazla maddeden oluşuyor gibiydi. Fakat maddeler önce 450'ye, son olarak da 396'ya düşürüldü. Kurucu Meclis üyelerine, genel yasama oturumunda anayasanın tartışılması ve üslubunun gözden geçirilmesi için yalnızca bir ay süre tanındı. Haftanın her günü sabah ve öğleden sonra çalışan Meclis, çalışmalarını 12 Kasım'da bitirdi. Taslak, 15 Aralık 1999 Çarşamba günü halkoyuna sunuldu. Oy sayımı yapılırken yağmur başladı.

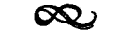
Herkes "evet" oylarının çoğunlukta olacağını biliyordu. Tek soru, kötü havadan etkilenmesi muhtemel oylamaya katılım oranıydı. Chávez'in başkan seçilmesinden bu yana halk birkaç kez oy

vermeye çağrılmıştı. Demokratik pratiklere derinden bağlı olduğu düşünülen ülkelerde bile, sonucu önceden belli bir halk oylaması angarya gibi görülürdü. Ve yağmur yağıyordu.

Ama Chávez saygın bir oylama çağrısı yapmıştı ve halk onun bu isteğini karşılamaktan mutluydu; yüzde 71 "evet", yüzde 28 "hayır" oyu çıktı. Başkan için iyi bir sonuçtu; bir yıllık enerjik bir çabayla damgasını vurmuş, yönetimine ülkeyi yeni bir yöne yöneltecek araçları kazandırmıştı. Sonra ciddi ciddi gökyüzü yarıldı sanki.

21

Göğün Yarıldığı Zaman

Venezüella'nın dağları, hemen Karayib kıyısından dimdik yükselir. Aşağılarında derin yarıklar bulunan kırmızı toprak, yukarılarında canlı ormanlar ve gri bulutların içinde tamamen kaybolmuş doruklar ... Uçağın penceresinden bakarken, 1498'de plajlarına çıkan Kolomb'u ilk defa gören yerli Kızılderililerin durduğu, şimdi olduğu gibi o zaman da yalçın ve barınılması imkânsız, sıcak ve nemli bir yer olarak hayal etmek hoşuma gider. Her ne kadar Kolomb aslında yaklaşık 500 kilometre daha doğuda, Trinidad'ın karşı tarafındaki Paria yarımadasında karaya ayak basmış olsa da....

Uçak, çoğu zaman inmeden önce kıyı çizgisi boyunca uçar, Naiguata'yı, Macuto ve La Guaira'yı, Maiquetia ve Catia La Mar'ı geçer. Catia La Mar, birkaç yüksek binası ve dağlarla pislik içindeki plajlar arasına sıkışmış iki-üç sokağıyla küçük ve hayli kirli bir tatil yeri. Havayolu şirketleri gecelik yolcuları için oradaki otellerde yer ayırtırlar. Çünkü bu oteller hem Karakas'tan daha yakındırlar, hem de yol boyunca sahile çıkma yaparak inşa edilen açık hava restoranlarında mükemmel balık yenilebilir.

Uçak sonunda, dağların aşağısında kazılarak oluşturulmuş, kıyıya paralel küçük bir çıkıntıya doğru gürültüyle inişe geçtiğinde, kimi zaman bir anlığına sarp koyaklar boyunca yükselen gecekondu mahallerini görebilirsiniz. Buraya son gelişimin üzerinden 30 yıl ya da daha fazla geçmiş. O zamanlar tepelerle sahil arasına sıkışıp kalmış az sayıdaki derme çatma kulübenin bugün nasıl da

dağın yamacına sarılarak yukarılara tırmandığı, neredeyse düşey bir kent manzarası oluşturduğu dikkatimi çekti.

Yağışlar genellikle Kasım'ın sonlarında biter. O yüzden Aralık 1999 ortalarında şiddetli ama aralıklı fırtınalar bu kıyı bölgesini vurduğu zaman kimse aldırış etmedi; herkes sona eren yağış mevsiminin son atıştırmaları sandı. Tropik fırtınalar ve değişken hava sistemleri Karayipler'de yaygındır ve sık sık ciddi yerel tahribata neden olur. Ama ülkede olağanüstü durum yaratacak, il çapında felaketler seyrek olur. O 15 Aralık 1999 günü, ülkenin gözleri bir başka yere doğru çevrilmiş, seçim sandıklarına kilitlenmişti.

Yeni fırtınalar, önceki haftalarda birikmiş suların üstüne ağır yağmur getirdi ve nehirlerin kontrol edilemez biçimde yükselmesine neden oldu. 16 Aralık sabahının erken saatlerinde, Karakas'ın kuzeyinde bulunan, havaalanı yanındaki kıyı kesimini tepeden gören Avila dağı tam anlamıyla patladı. Çamur ve su selleri, kuzey yamacında toprağı gelgit dalgasına çevirdi. Su duvarları sarp küçük vadilerini süpürüp aşağıya indi. Macuto'dan Catia La Mar'a, havaalanını geçerek Maiqueta'ya kadar uzanan dar kıyı şeridi boyunca, tepeler önlerine sayısız insanı ve evi katarak denize indi. Sel baskınları Karakas'ta da görülmemiş oranda ölüm ve yıkım getirdi.

Binlerce insan öldü, yüz binlercesi evlerini kaybetti. Havaalanı haftalarca kapandı, La Guaira'daki konteyner limanı tamamen yok oldu, konteynerler mukavva kutular gibi çevreye saçıldı. Kimisi denizde açıklara sürüklendi, bir bölümü çevredeki dükkânlar gibi yağmalandı. Herkesi vuran felaketin orta yerinde bile insanlar olabildiğince durumdan yararlanmaya bakar.

Heyelan, hemen Venezüella'nın yüzyıl içindeki en büyük felaketi olarak tanımlandı. Kantarın topuzunu kaçıran Katolik bir piskopos, felaketin tanrının hükümete verdiği ceza olduğunu ima etti. Hemen, "zalim bir tanrı olacak ki öcünü toplumun en yoksul kesiminden alıyor" diyen o zamanki Dışişleri Bakanı Jose Vincente Rangel tarafından kınandı. Başkaları Simon Bolivar zamanında, İspanya yanlısı olan eski kilisenin, bağımsızlık hareketinin ilk önderlerini suçlamak için 1812 Karakas depreminden yararlandığını hatırlattı.

Chávez taraftarlarının çoğunlukta olduğu ve halk oylaması sonuçlarıyla daha da güçlenen Kurucu Meclis, devlet başkanına olağanüstü durum ilan etme yetkisi verdi. Sekiz yıl önce 1992'deki askeri "müdahalenin" başındayken giydiği kırmızı bereyi ve kamuflaj giysisini giyen Chávez, bizzat kurtarma çalışmalarının başına geçti. Eski bir subayın ülkeyi gayrete getirmeye girişmesi yararlı olur gibi göründü.

Futbol sahaları ve stadyumlar, evsiz kalanlara geçici barınak olarak açıldı; ordu tesisleri çevresindeki boş yerler çadırlarla dolduruldu. Askerler geçici mutfakların başına geçti ve orduya ait topraklarda sığınmacılar için evler inşa etmeye başladı. Venezüella seçkinlerinin kutsal sığınağı Karakas Country Club'ın geniş emlakında evsizler için odalar bulunabilecekken, Chávez, gönül rızasıyla kabul etmesi muhtemel olmayan insanlardan siyasi taleplerde bulunarak, felaket çevresinde oluşan milli birliği tehlikeye atmamaya dikkat etti.

Baştaki zayiat sayıları çok yüksekti, fakat felaketten bir ay sonra ölü sayısı 15-20 bin arasına düştü, 100 bin kadar kişi evsiz kaldı. Üçüncü Dünya ülkelerinin çoğunda olduğu gibi Venezüella'da da nüfus sayımı iyi yapılmadığı ve toprak kayıtları düzgün tutulmadığı için, sayılar kaçınılmaz olarak belirsizdi. Kimse de denize sürüklenen ya da çamur katmanları altına gömülen kurbanları sayamazdı. Hükümet felaket karşısında ciddi beceri gösterdi ve hızlı hareket etti.

ABD Ocak ortalarında asker ve hafriyat makineleriyle dolu iki gemi gönderdiği zaman, Venezüellalılar birkaç buldozere aldırmayacaklarını, ama yüzlerce asker göndermenin işin tadını biraz kaçırdığını söyledi. Çok kişinin düşündüğü şeyi kimse dile getirmedi: Kendince devrimci olan bir hükümet, emperyalist askerlerin başkentten yarım saat uzaklıktaki plajlarda karaya çıkma tatbikatı yapmalarına nasıl izin verebiliyordu?

Chávez'le konuşmaya Aralık felaketinden birkaç hafta sonra gittim. Bana felaketin büyüklüğü dışında yeni hiçbir yanı olmadığını söyledi. "Her yıl yağmurlar geldiğinde yüz kadar kişi ölüyor, şimdi ölü sayısı 15 bin. Yıllardır halkı bu konuda uyarıyoruz." Chávez,

Venezüella'nın aşırı nüfuslu kuzey kesiminin sadece "çok kaygı verici türde bir deprem bölgesi" olmadığını belirtti. Burası aynı zamanda "*rancho*larda (tepelerdeki gecekondu semtleri) devasa miktarda insan ve çocuğun toplandığı"na tanık oluyordu. "Karakas'ta son 20-30 yıl içinde binlerce kurban oldu, yine de hiçbir hükümet ülke için bütünlüklü bir gelişme planı yapmayı düşünmedi."

Doğru dürüst bir gelişme planı yapılması 1990'ların başlarından beri Chávez'in programının parçası olmuştu ve bu konu üzerinde epeyce düşünmüştü. "Cezaevinde tartışıyorduk, hatta daha önce. Temel düşüncemiz ülkedeki merkezileşmenin önüne geçmek; halkı tersine bir göçle dağıtmaktı. Şimdi uygulamaya koymaya çalıştığımız şey bu. Fikir, tersine göç çizgisini, merkezileşmeyi önleme stratejisinin yürümesine ve teşvikine hizmet edecek biçimde güçlendirmektir."

"Tabii bu kolay değil. Bir *barrio*ya varır varmaz, oradaki insanlara kalkın güneye gidiyorsunuz diyemezsiniz; insanları yerlerinden edip sonra nasıl yaşarsanız yaşayın diyemezsiniz. Hayır, hayır, hayır! Aslında halkın merkezlerde toplamasına yol açan göç gibi, 'tersine göç çizgisini' kurmak da öncelikle devletin görevidir."

Fikrini daha iyi anlatmak için bir harita getirilmesini istedi. Kurşun kalemiyle enerjik biçimde haritaya çizgiler attı. "Kısacası, her şeyin tam tersine çevireceğiz: *Şurada* eğitim sağlanacak. *Şurada* sağlık hizmeti sağlanacak. *Şurada* spor sağlanacak. *Şurada* toprak verilecek ve böylece insanlar çalışabilecek."

Chávez, geçmiş hükümetlerin bu yönde çabalar harcadıklarını, ama aldıkları sonuçların acınacak düzeyde olduğunu söyledi: "Başkan Jaime Lusinchi döneminde güneyde yüzbaşıyken, Kolombiya sınırında Arauca nehrinin güneyinde, Pueblo Bolivar adını verdikleri bir yerleşim yeri kuruldu. Başka çoğu kişi gibi ben de hep bunun yürümeyeceğini söyledim. Yazın ortasında Arauca'nın kenarında bir köy yaptılar ve insanları çok başka yerlerden getirdiler. Neredeyse gelmeye zorladılar; biraz para verip gidin orada yaşayın dediler...

"Ama bütünüyle yapay bir yerdi. Hiçbir ekonomik faaliyet yoktu. Bak, burası kasaba ve çevresindeki bütün topraklar da *latifun-*

dio ise, bu insanlar nerede çalışacak? Kışın yollar suyla dolardı; insanların ne toprağı vardı, ne sığırı; kredi de verilmiyordu. ... Okul yapmışlardı, ama öğretmenler hiç gelmedi. İnsanlar, başka bir yerde daha iyi bir hayat sürmek ümidiyle birer ikişer terk etmeye başladı."

Chávez yönetiminin alternatif bir çözümü vardı: "Bütünlüklü gelişme merkezleri" kurmak. "Evler konduracağımız ve *bütünleşik çiftlikler* yaratacağımız topraklar bakıyoruz. Burada çiftlik, burada ev, burada ambar ya da küçük girişim, burada insanların çalışacağı bir yer, burada çocuklar için okul, hastane, doktorlar ve eczane... Bütün bu şeylerin bir arada bulunduğu ve insanların kök salabileceği türden yerler istiyoruz..."

Chávez yönetiminin düşündüğü ilk projelerden biri, kısaca Projecto Pais denilen *Poblaciones Agro-Industriales Sustentables* (PAIS), "sürdürülebilir tarımsal-sınai yerleşim yerleri" kurmayı amaçlıyordu. Chávez, hükümetin birinci yılında, kimisi Karakas'a çok yakın olan çeşitli yerlerde bir dizi deneme örneği üzerinde çalıştığını anlattı. "Aralık felaketi" şimdi kimi şeyleri daha hırsla yapma fırsatı vermiş. "Doğrusu, geçen yıl çok az kişi kentten ayrılmayı istiyordu. Onlara, 'Geçmişte o kadar çok kandırıldınız ki, endişelerinizde haklısınız' dedim."

"Şimdi doğanın güçleri tarafından gitmeye zorlanan en az 100 bin insanımız var. Bu kez lafta kalmayacağını biliyorlar; gerçekten büyük risk altında yaşadıklarını anladılar; en başta ölümü yaşadılar, aile üyelerini gömdüler..."

Hükümet mevcut planlarını hızlandırmaya başlamıştı. Chávez çeşitli projeler yürütüldüğünü söyledi: "Dün Cumana'daydık, insanlara evlerini dağıttık. Oradaki plajlar çok kirlenmiş, çöple dolu. O plajları iyileştirmek için bir plan yapıyoruz. Sahili temizlemek için 10 milyon dolar ayırdık. Burası büyük bir nüfus için Karakas yakınındaki sahilden daha iyi bir yer. Dağlarla deniz arasında daha fazla alan var. Balıkçılık için iyi bir yer, turizm ve tarım için de..."

Orinoco'nun güneyinde, Guri hidroelektrik santralinde büyük bir yer belirlenmiş. Caroni nehri üzerindeki büyük barajı inşa eden işçiler, oradaki evleri boşaltmış.

"Karakas stadyumuna yerleştirilen 10 bin sel felaketzedesiyle konuşmaya gittim. Guri'den söz ettim. Önce nerede olduğunu açıklamak zorundaydım. İkisi, belki de sarhoştular, 'Evet, Guri'ye gideriz' dedi. Sonra, fotoğraflı videolu iki haftalık teşvik kampanyasının arkasından, bir grup görmeye gitti. Gidip bir bakın ve geri dönün dedim. Orada kalmak istemezlerse kalmaya zorlanmayacaklarını söyledim. Ziyaret olumlu sonuç verdi, insanlar gördükleri şeyden hoşlandılar."

"Orada aşağı yukarı 2 bin kişilik bir topluluk kurduk. Oraya çok kişi gitmek istiyordu ama frenlemek zorundaydık. Her biri kendi kişisel felaketini yaşadıktan sonra, şimdi evlerini boyuyorlar, bir zamanlar barajı yapan işçilere ait olan dairelerini döşüyorlar. Orada çalışıyorlar. Hatta oradaki keresteden kendi mobilyalarını yapıyorlar. Venezüella'nın kaynakları bol bir yeri. Çocuklar oradaki ortaokulda okuyor. Bölgedeki bütün okullar gibi bir sürü boş dersliği vardı okulun."

Atölyeler kuruluyordu, hükümet uygun arazi arıyordu:

"Bu evlerin çevresinde 10 bin hektar tarıma ve balıkçılığa elverişli toprak var. Barajın oluşturduğu büyük bir göl var. Spor turizmi mümkün, aslında turizmin bütün türleri mümkün; yakında şelaleler ve Büyük Savan var. Orada çok yer var ve çok sağlıklı."

Bunlar acil önlemlerdi elbette, ama Chávez'in ülke için hazırlıyor olduğu geniş projelerle uyumluydu. Bunun başarılması önemli, çünkü Karakas, işler kötü giderse hâlâ patlamaya hazır bir barut fıçısıydı. Venezüella, hatırlanabileceğinden çok daha uzun zamandan beri bunalım yaşıyordu. Latin Amerika'da belli türde bir demokrasinin 30 yıldan fazladır uygulandığı örneklerden biriydi. Petrol kaynakları sayesinde kıtanın en zengin ülkelerinden biri olmasına rağmen, eşitsiz gelir dağılımı yüzünden kıtanın en patlamaya hazır ülkesi haline gelmişti. 1970'lerde taşradan kentlere doğru yaşanan başıbozuk akın, arkasından gelen 1980'lerin ekonomik durgunluğu ve işsizlik, 1990'lara doğru toplumsal çöküntüye yol açtı. Bu yönelimi tersine döndürmek, kimileri için hayal olabilir. Ama Chávez için zorunlu adım gibi görünüyor.

Sel felaketi hakkındaki haberlerin de açıkça gösterdiği gibi

Venezüella toplumu hâlâ tıka basa çete ve çapulcu dolu olduğu için, Chávez, gecekondu mahallesi hayatına seçenek arayışında çok kararlı. Gecekondu mahallesindeki gençler, azgın davranışlarında büyüklerini ve en fazla da ülke varlıklarını görülmemiş bir biçimde soyup yağmalamaya alışmış toplumun daha üst katmanlarını örnek almaktan başka bir şey yapmıyorlar.

Kendi anlayışlarına göre yaşayan bu ahlak dışı insanları, çölü yeşillendirmeye gidecek, kendi çıkarını düşünmeyen öncülere dönüştürmek, yüksek düzeyde bir hayal gücü ve iman gücü gerektirecek. Chávez'in deney kobayları olan, evlerini selin süpürüp götürdüğü insanlar için kolay bir seçenek değil bu. Karayibler'i yukarıdan gören, her 20 yılda bir denizi boylayan gecekondu mahallesinde mi yaşamayı yeğlersiniz, yoksa çirkin böceklerin ve hastalıkların kaynaştığı, tarihte daha önce hiç büyük nüfusları barındırmamış Orinoco'nun uzak kıyılarına gitmeyi mi? Karakas'ın kenar mahallelerinde arkadaşlarınız ve komşularınızla çevrili, ara sıra sokaklarda ufak tefek şeyler satıyor olmak mı istersiniz, yoksa müşfik hükümetin size bir ev, hatta toprak ve iş verebileceği ülkenin herhangi bir yerine gitmek mi? Bunlar gerçek ve zor seçenekler.

22

"Endojen" Bir Tarımsal Gelecek İçin Planlama

Orinoco'nun kumlu kıyılarında seyahat etmek için bir araba kiraladım. Böyle bir şey yapmaya niyetim yoktu. Araba Karakas otobüs garajının dışında park edilmişti; uyanıklığınızı korumanız ve cüzdanınıza sıkıca yapışmanız gereken, kentin tehlikeli yerlerinden biri olarak biliniyordu ve ben direnemedim.

Gideceğim ilk yer, ülkenin iki büyük nehrinin, Orinoco ve Apure'nin kesiştiği yerde bulunan unutulmuş Cabruta köyüydü. Ama otobüsler yalnız gece yolculuk yapıyordu. Venezüella'nın milyonlarca sığırına ot sağlayan geniş yaylaları olan *llano*lar, gündüzleri dayanılmaz derecede sıcak olur. O yüzden yolu bilen sürücüler, yaylanın daha serin olduğu gece yolculuk yaparlar. Bir otobüste, karanlıkta sekiz saat uyumayı arzu etmedim; büyük yaylayı görmek istedim.

Çok şişman, arkadaş canlısı ve yerlilere özgü uzun kara saçlarıyla sürücü Gabriel'in teklifi cevap gibi göründü. Arabanın gururlu sahibi kaldırım boyunca gerildi, beni 50 dolar karşılığında uzun Orinoco yolculuğuna götüreceğini söyledi. Fakat küçük bir engel vardı. Şimdiye kadar oraya hiç gitmemişti ve yolun yapısı hakkında daha çok şey bilseydi, ikinci kez düşünebilirdi.

Araba, kirli beyazın çeşitli tonlarında, yamru yumru, çizik içinde, ama kesinlikle iş görür eski bir Ford'du. Venezüella taşrasında seyrek görülen bir nesneydi. Yol boyunca küçük polis noktalarındaki askerler bizi durdurup baştan savma kısa bir arama yapacak,

arkasından motor ayarının incelikleri hakkında uzun bir tartışmaya geçilecekti. Gabriel sıkı bir Chávez taraftarıydı. Başkanın erdemlerini öven Ali Primeta ve Cristobal Jimenez gibi halk şarkıcılarının kasetlerini çaldı.

Latin Amerika'da her kara yolu yolculuğu, zaman zaman patlayan lastiği onarmak için istenmeden verilen molaları kapsar. Otobüs, kamyon, minibüs, otomobil fark etmez, bütün sürücüler lastiklerini tamamen kullanılmaz hale gelinceye kadar kullanır. Ancak kağıt gibi inceldikleri ve patladıkları zaman, sahipleri yenilemek gerektiğine karar verir. Patlama, yolun dar ve kalabalık bir bölümünde geldi. Gabriel yaralı aracı dikkatlice sert zemin üzerinde ters yöne döndürdü. Gün ortasıydı, sıcaklık 40 dereceye yakındı ve bir parça gölge dahi yoktu. Ama 20 dakika içinde yeniden yola döndük.

Yol, Venezüella'nın aklıselimden daha çok paraya, büyük petrol gelirlerine ve altyapı yapmaya tutkulu bir hükümete sahip olduğu günlerde yapılmış asfalt karayoluydu. Düz yüzey yıllar önce kaybolmuş, ama onarmak için para bulunamamış. Şimdi yolculuğun maliyeti, araçlarını onarmak için para harcamak zorunda kalan, tümseklerde sarsılan ve serseme dönen sürücülere düşüyordu. Gabriel ve arabası için sorun daha da acıklıydı; çoğunlukla ön tekerlekler derin çukurlara düşmüyor, ama arka tekerlekler düşüyordu. Böyle olunca da bütün şasi yere sürtüyordu.

Yolculuğun başladığı andan beri sekiz saat geçmişken, yakıcı portakal rengi güneşin hızla akan Orinoco'nun hafif dalgalı yüzeyi altında kaybolmasına 10 dakika kala, bakımsız Cabruta'ya görkemli bir giriş yaptık. Burası Cizvit misyonerlerin 18. yüzyıl başlarında Orinoco ve Apure'nin kesişme noktasında kurdukları yarım düzine misyoner istasyonundan biri. Alman bilim adamı ve seyyahı Alexander von Humboldt 1800 yılında burayı keşfetmeye geldiğinde, Cizvit misyonerler gideli uzun zaman olmuştu. Fakat buranın eski sakinlerinin kalıntıları hâlâ görülebiliyordu: Orinoco kıyılarındaki Cabruta, La Encaramada, Urbana, Canichana, San Borja ve El Raudal'da yaşayan bir avuç Kızılderili ailesi.

Cabruta bugün, Başkan Chávez'in Venezüella'nın orta kesimi-

nin güneyini geliştirme ve yerleşime açma projelerinden biri olan "Apure-Orinoco ekseninin" dayanak noktası. Cabruta'nın yukarısında büyük bir kayalık burun var. Oradan Orinoco'nun güneyde Brezilya'ya doğru, doğuda Atlantik'e doğru uzandığını görebilirsiniz. Apure, uzak batıda Kolombiya'dan ve Andlar'dan aşağı doğru akarak gelir. Başkan Chávez, şimdi boş olan bu topraklarda, büyük kentlerin gecekondu semtlerinde yaşayan insanları taşraya gitmeye ikna edecek biçimde, tarımı geliştirmeyi umuyor. Burası sığırların yaşadığı, nüfus yoğunluğunun az olduğu topraklar, fakat ülkenin güçlü rekabet üstünlüğüne sahip olduğu sınai pirinç ve palmiye üretimi için de kullanılabilir.

"Bak, burası Apure-Orinoco ekseni" diye haykırdı Başkan Chávez, La Casona'daki konutunda birlikte haritaya eğilmiş bakarken. Heyecanı bulaşıcıydı. "Toprak neredeyse bütünüyle terk edilmiş. Burada yeni kasabalar inşa etmek zorunda değiliz, sadece mevcut yerleşimleri güçlendireceğiz."

Chávez, ülkenin uzak batısında, Apure-Orinoco ekseninin tam kuzeyinde bir başka alanla da ilgileniyordu. Burada Guasdualito'dan Kolombiya sınırı yakınına, Maracaibo Gölü'ne uzanan kuzey-güney ekseni olacak. Chávez, bana, Aralık sel felaketinde evsiz kalmışların yerleştirilebileceği, terk edilmiş bir çiftlik projesinin bulunduğu La Fria'yı gösterdi haritada. Kolombiya sınırının yakınında, Andlar'ın yamaçları altında uzanan bu yer, Chávez'in kafasındaki uzun vadeli iddialı projelerin pilot uygulamalarından biri olacaktı.

"Tachira eyaletinde, Apure-Orinoco ekseninin ve San Cristobal'ın kuzeyinde bir yer. Burası 10 bin nüfuslu bir köy. Dağların eteğinde, Maracaibo Gölü'nün hemen güneyinde çok zengin bir bölge. Bir zamanlar oradaki bir askeri birlikte görev yaptım, gölde devriyeye çıkardık."

Haritayı yeniden ileri çekti. "Bak, burası Kolombiya sınırı, burası uluslararası havaalanı, burası terk edilmiş sanayi merkezi. Burası toprak, burada bazı evler var. Buraya okul, işyeri ve yol yapacağız."

Bütün bunlar on yıl önce Carlos Andres Perez zamanında yapılmış. "Binlerce binlerce *bolivares* harcadılar ve arkasından Perez'in kendisi vazgeçti. Başkent San Cristobal'a bir karayolu inşa etmeye

başladılar, ama geldi bir yerde durdu, çünkü dağlarda hiç tünel açmadılar. Yol hâlâ duruyor, ama tünelsiz."

Chávez, sonraki hafta La Fria'ya bir gezi planladığını söyledi bana. "Neden bizimle gelmiyorsun?" Böylece birkaç gün sonra, güneş Karakas'ı çevreleyen tepelerin üzerinde henüz yükselmişken, kentin merkezindeki Venezüella hava kuvvetleri üssünde bulunan küçük La Carlota havaalanının subay salonunda, bir gizli servis mensubu sürünerek kanepelerin altında bomba araması yaparken bekliyordum. Kamuflaj üniformasını ve kırmızı beresini giyinmiş Chávez gelince, başkanlık uçağına bindik ve bir saat uzaklıktaki Kolombiya sınırına doğru uçuşa geçtik. Kabinenin yarısı da bizimle birlikteydi.

Issız bir havaalanına indik, beton pistin kareleri arasında otlar bitmişti. Başkanı askeri bando karşıladı. Bilinen askeri formalitelerden sonra, yakında Guarumito'da bulunan askeri çiftliğe gitmek üzere dört büyük helikoptere bindik. Havadan bakıldığında, yerleşim yerleri acınacak biçimde yalıtılmış gibi görünüyordu; birbirine sokulmuş sac çatılar, uçsuz bucaksız uzanan bozkır tarafından kuşatılmıştı. Ayırt edilmez biçimde benzeyen Kolombiya toprakları, üç-beş kilometre ötede uzanıyordu.

Yerde her şey biraz daha cesaret verici göründü. Bir bataklığın yanındaki sert bir piste indik. Oracıktaki küçük bir işçi grubu, havadan görmüş olduğumuz bir düzine kadar sac çatılı barakayı onarmakla meşguldü. Chávez helikopterinden inince çevresini, bir anda beliriveren bir kalabalık sardı. Gezici eğitim atölyesi olarak kullanılmak üzere dönüştürülmüş büyük bir karavana doğru ağır ağır ilerledi. Karavan, asker-sivil işbirliğine dayanan bu projenin sivil parçasıydı ve hükümetin milli eğitim enstitüsü tarafından yönetiliyordu. İçinde halı tezgâhları ve elektrikli testereler vardı. Chávez, heyecanlı sivil eğitim sorumlusunu soru yağmuruna tuttu. "Ne kadar zamandır buradasın? Çalışma ne zaman başlayacak? Öğretmenler ne zaman geliyor?"

"Öğretmenler seçiliyor" dedi eğitim sorumlusu özür dilercesine, "ama henüz hiçbiri gelmedi."

"Evet" dedi Chávez, "o konuda her şeyi biliyorum. İnsanlar önce

dahil oluyorlar, sonra da ayılıyorlar. Bir ay sonra her şey başladığı yere geri dönüyor. Nasıl seçeceğin konusunda gerçekten dikkatli olmak zorundasın."

Zavallı eğitim sorumlusunun başının etini yemeyi sürdürdü. "Daha yaratıcı ol. Neden başka çadırlar kurmuyorsun, başka yapılar yapmıyorsun, yeni insanlar getirmiyorsun?" Sorumlunun her gün kente arabayla gidip gelerek zaman yitirdiğini öğrendi. Helikopterle beş dakikalık yol, arabayla bir saat sürüyor. "Bunu her zaman yapamazsın" dedi Başkan, "yorulur, bitersin. Neden burada bir çadırda kalmaya çalışmıyorsun? Bu işin ne kadar önemli olduğunu unutma. İnsanları eğitmezsek bu yüzden başka yerlere çekip gidebilirler. Burada kalsınlar istiyoruz. Ülkeyi kendi halkımızla yeniden kolonileştiriyoruz. Geçmişte kaç kez başarısız olduk? Bu kez başarısız olamayız." Devlet görevlilerine özgü koyu temiz takım elbise giymiş eğitim sorumlusu onaylarcasına başını salladı, ama sarsılmış görünüyordu.

Bir başka kalabalığa yakalanan Chávez'i beklerken, Gelişme Bakanı Prof. Jorge Giordani ile konuştum. Bir zamanlar Sussex Üniversitesi'nde okumuş. Gri saçlı, gerçek yaşından daha yaşlı görünen Giordani, içerden kaynaklanan ve yerli olan her şeyin ekonomik teşviki demek olan "endojen" gelişme planının arkasındaki adam. Profesör, kırsal alanları yeniden canlandırma programını formüle etmek için öğrencileriyle birlikte çalışmış. Bana düzenli olarak hapishaneye Chávez'i ziyarete gittiğinden bahsetti. İkisi iyi uyuşmuşlar, Chávez'in üniversite tezinin danışmanlığını yapan Giordani onun ekonomi hocası olmuş. Planlama Bakanı olarak üniversiteden, Başkan'ın planlarını ete kemiğe büründürecek, aralarında bankacılık uzmanı Trino Alcides Diaz'ın da bulunduğu köktenci bir ekip getirmiş.

Kışlada, Chávez'in komutan subayı sorguya çekmeye başladığı bir toplantı salonuna gittik. Chávez, kimi toprakların izinsiz yerleşen, ağaçları kesip kerestesini satan birilerince satın alındığını öğrendi.

"Toprakları kimin sattığını derhal öğrenmek istiyorum. Biri ağaçları keserken yakalanırsa hapse girer. Bu kesinlikle yasadışı-

dır. 50 kilometre yarıçaplı alandaki bütün toprakların sahiplerini öğrenmek istiyorum. Aslında Miami'de ya da Londra'da yaşayan pek çok toprak sahibi olduğunu biliyorum. Bu topraklara el koymalıyız. Yeni anayasa bunu yapmamıza izin veriyor, ama tabii parasını ödemeliyiz."

Sonra toprakta ne yetişebileceğine ilişkin sorular sormaya başladı. "Bu bölgede ne yetişirdi? Kızılderililer ne yetiştirirdi? Süt üretimi mi en iyisi, yoksa sebzecilik mi daha iyi?" Salondakiler hep bir ağızdan fikirlerini söylemeye başladı. Sonunda herkes buranın sığır yetiştirmek için iyi bir toprak olduğunda anlaştı. Chávez, sertçe, işlerin nasıl gittiğini görmek için yakında yine geleceğini söyledi; oradakileri önceden haber vermeden gelebileceği yolunda uyardı.

Yenilenip yeni sahiplerine teslim edilmeye hazır hale getirilen bungalovların çevresinde yürüdük. Ortadaki bir meydanın çevresinde daire şeklinde inşa edilmişler. Her birinin arkasında bir parça toprağı var. Kimi geçici tenteler dikilmiş, ama Chávez ortada yakıcı öğle güneşinin altında bir saati aşkın bir süre durdu. Ev verilen 24 ailenin çoğu, Aralık 1999 sel felaketinin yaşandığı yerden gelmişler. Oralı adamlardan biri bana mısır ve yuka tarlasını da selin götürdüğünü söyledi. "Paramız yok, sermayemiz yok, yardıma ihtiyacımız var" dedi. Adını not defterime yazmasını istediğimde, yazı yazmayı bilmediği için özür diledi.

Sonunda aileler geldi, Chávez her biriyle konuştu. Çoğu iki ya da üç küçük çocuklu genç bir kadın ve genç bir erkekten oluşan ailelerdi. Kimisi de cefalı hayatın yıprattığı daha yaşlı çiftlerdi. Ailecek geliyorlardı, Chávez tapu senetlerini verdi. Deneyimlerini, becerilerini sorup onlara uyarıcı, öğüt verici sözler söyledi. Yüzlerinde gülümsemeyle uzaklaşıyorlardı. Evler yerleşimcilere armağan edilmiyordu, içinde bir yıl kira ödemeden yaşayacaklardı. Ondan sonra, resmen kendilerine ait olan kooperatife düzenli olarak aidat ödeyeceklerdi.

Tapu dağıtımı bitince Chávez kısa bir konuşma yaptı. Kurmay başkanının, gezinin planlanan süreyi üç saat aştığı yolunda kendisini uyardığını söyledi. "Dert değil, bu işleri düzgün biçimde yapıyoruz." Yerleşimcilerin yeni evlerini aldığı sırada, biraz cesaret-

lendirmenin, olaya biraz tören havası katmanın önemli olduğunu biliyordu.

"Buraya geldiğiniz ve yeni bir kasaba aradığınız için çok cesursunuz" dedi, "Herhangi biri için deniz kıyısından ülkenin iç kısımlarındaki bozkıra gelmek kolay değil. Ama düşünün, yalnızca iki hafta önce başladık ve birkaç aylık zaman içinde burada bin ev olacak."

Guarumito'nun burada yaşayan yerli halkın adı olduğunu hatırlattı. "Bu bölgeyi biliyorum, burası Venezüella'daki en iyi topraklarından. Birkaç kez sınır devriyesi için burada bulundum." Yerleşimcilere tecrit edilmişlik endişesine kapılmamalarını söyledi. "Apure nehrinden Maracaibo gölüne gidecek, buranın yakınından geçecek bir demiryolu hattı inşa edeceğiz."

Yerleşimcileri uyaran sözlerle bitirdi konuşmasını: "Lütfen ben gittikten sonra yola düşmeye, eski evlerinize gitmeye kalkmayın. Raul Leoni karayolu gibi herhangi bir şeyle anılmak istemiyorum." Son sözlerle önceki başkanın savurganlığını hatırlatmış oldu.

Yürekleri ısıtan anlar... Yerleşimciler gururla duruyor, çocuklar mavi yeşil Venezüella bayrağını sallıyor ve herkes neredeyse ağlayacak... Chávez büyük rahatlık içinde kendine düşeni yaptı: Konuştu, sorular sordu, yanıtlar istedi, iyimserlik ve iyi niyet duygusu yaydı.

Bakanlarla ve onların dalkavuklarından oluşan gürültücü grubumuzla helikopterlere döndük, *ancien regime*'in bir başka başarısız projesini görmek için havalandık. Güney Amerika'nın en büyüğü olduğu söylenen uçsuz bucaksız ve terk edilmiş bir sanayi parkı. Chávez, ne istediklerini keşfetmek için yine bekleyen kalabalığın içine daldı. Yıllardır orada yaşıyorlarmış ve tek istekleri vardı: İş.

Bir otobüse tırmandık ve terk edilmiş sitenin çevresinde yavaşça ilerledik. Görevli kişi, Chávez'in bakanlarıyla ayaküstü yaptığı toplantıda, boş haldeki her hangar ve deponun önceden ne amaçla kullanıldığını anlattı. Ne önlemler alınacağını, etkin bir vergi indirimi yapılarak yatırımcıların buraya gelmelerini nasıl teşvik edeceklerini görüştüler. Devlet eğitim ve sağlık hizmeti sağlayabilirdi, fakat 1970'lerdeki başarısız kamu girişimleri yinelenmeyecekti. Daha önceki dönemlerin başarısız kalan girişimlerin yeniden

canlandırmak için özel sektörün büyük ve küçük projeler yapmaya teşvik edilmesi zorunluydu. Sanayi Bakanı bana, eğer ordu sitenin temizlenmesine yardımcı olabilirse, her biri muhtemelen 20 işçi çalıştıracak 50 küçük girişimin bir yıl içinde kurulmasının mümkün olduğunu söyledi. Chávez, her şeyin daha hızlı yapılmasını istedi.

Öğle yemeği için saatlerce gecikmiş olarak La Fria askeri üssüne döndüğümüz zaman, Chávez, herkesin ne öğrenmiş olduğunu ve bundan sonra hangi adımların atılması gerektiğini görüşmek için bir saatlik bir kabine toplantısı yaptı. Yine Başkanlık jetine bindik, toplantı orada da sürdü. Eve gitmek için La Carlota havaalanı terminalinden ayrıldığım zaman hâlâ sürüyordu. Chávez hiçbir yorgunluk belirtisi göstermeden konuştu durdu ve sonra gece yapılacak başka toplantılar için La Casona'ya döndü. Sivil bakanları tamamen bitkin görünüyorlardı; aynen benim gibi...

Sel felaketzedelerini La Fria'ya yerleştirmek, Latin Amerika yönetimlerinin, kentleri yaşanmaz hale getiren kırsal bölgelerden göçü tersine çevirmek için yıllardan beri yaptıkları denemelerden sadece biridir. Başarısızlıklar başarılardan çok oldu. Peru'nun köktenci askeri hükümeti, 1970'lerin başlarında, Lima'nın çevresinde kurulan "yeni yerleşim alanları"nda (*pueblos jovenes*) gecekondulaşmaya yasal izin verdi. Ama bu strateji yalnızca Andların kırsal bölgelerinden kıyı kentlerine yeni göçlerin yaşanmasını ve gecekondu semtlerinin daha da büyümesini getirdi.

Kent nüfusu fazlasını kentin zevklerinden uzaktaki, yeni yapılan tarım-sanayi alanlarına aktarmayı öngören Chávez'in planı bundan daha özgün. Zorlama yöntemi söz konusu olmadığı için, bu Pol Pot'un Kamboçya'da uyguladığı strateji değil. Ölçek küçük, zaman aralığı uzun. Chávez, en az yirmi yıllık bir süreyi düşündüğünü söyledi bana. Birkaç bin öncüyü zorlukları göze almaya ikna etmesi gayet mümkün, ama göründüğü kadarıyla bu projenin gerçek başarısı, göçü tersine çevirmek yerine kırda'n kente göçü yavaşlatmak olacak. Bu bile harcanan çabaya değecek.

Perez Jimenez'in 1950'lerin başlarındaki döneminden beri hiçbir başkan tarım için pek bir şey yapmadı Venezüella'da. Chávez, ülkeyi kendi kendini besler hale getirmek istiyor. Venezüella gıda

ihtiyacının yarıdan fazlasını (örneğin 1998'de yüzde 64'ünü) ithal ediyor. Önceki hükümetler petrole, sanayiyi geliştirmeye ya da ticarete yoğunlaşmıştı, Chávez hükümeti tarıma özel vurgu yapıyor. Venezüella'nın çok geniş toprakları nadasa bırakılmış ya da kullanılmadan yatıyor. Daha verimli kullanılabilecek hesaplanamayacak kadar büyük bir arazi üzerinde sığırlar dolaşıyor.

50 yıldan fazla zaman önce, insanlar "petrol ekmek" deyimini kullanırdı; petrolden elde edilen gelirle tarımı geliştirmek kastedilirdi bu deyimle. Ama hiç olmadı bu. Şimdi Chávez yapmayı planlıyor. Kırsal alanlarda yeni tarımsal yerleşim yerleri kuracak köylü ailelerine desteği öngören pilot projeye 1999'da 15 milyon dolar ayrıldı. Proje, pirinç, mısır, süt, şeker ve yemeklik yağ gibi ana ürünlerin üretimini artırmayı hedefliyor.

Büyük nehirlerin ve bataklıkların bulunduğu sıcak bir ülke olduğu için, pirincin Venezüella'da başlıca besin kaynağı olduğunu düşünebilirsiniz. Ama Venezüellalılar şu dönemde pirinçten çok buğday yiyorlar. Çünkü desteklenmiş fiyatla ABD'den ithal edilen buğday, içeride yetiştirilen pirinçten daha ucuz. *El Nacional*'ın köşe yazarı Federico Cappellin'e göre, Kolombiya'da bir kişi 30 kilo, Brezilya'da 48 kilo, Ekvador'da 58 kilo, Peru'da 32 kilo pirinç yerken, Venezüellalılar yılda 12 kilo yiyor. Venezüellalılar, pirinç yeme açıklarını, ABD'den ithal edilen yılda kişi başına 65 kilo buğday tüketerek kapatıyorlar.

Pirinç Venezüella'da yetişiyor; aslında halen içeride tüketilenden fazla üretiliyor. Buğday elbette tropikal iklime sahip bir ülke için uygun değil. O yüzden ülkenin önceliklerini değiştirmek için, Chávez milli beslenme düzenini değiştirmek, buğdaya dayalı makarna yerine pirinç ve mısırı desteklemek zorunda kalacak. Cappellin pirincin milli yemek yapılması ve yeni anayasanın pirinci "milli tahıl" olarak ilan etmesi gerektiğini belirtiyor. Böyle yapılırsa, "Venezüellalıların anlayışını değiştiririz, elma yerine mango, hamburger yerine *arepas* (mısır), makarna yerine pirinç yerler" diye yazıyor umutla.

Karakas'ın büyük bir alışveriş merkezinde bulunan, bir şeyler yiyebileceğiniz çeşitli yerlerin listesini yaptım. İlki, kısa bukleli,

iki kurdeleli Kuzey Amerikalı bir kız resmiyle gösterilen "Wendy's Old-Fashioned Hamburgers" idi. Bitişiğinde, logosunda Özgürlük Anıtı bulunan "American Deli" geliyordu. Sonra, Canal Street ve Manhattan'ı çağrıştıran sokak levhalarıyla "Italian Coffee Company". Bunları "Good Time Ice Cream", "Happy Time Ice Cream", "Chip-a-Cookie", "Dunkin' Donuts", "St Möritz Chocolatier" ve tabii "McDonald's" izliyordu. Kuzey Amerikalılaştırılmış hayat tarzlarıyla alışveriş merkezini dolduran şen şakrak gençlerin hamburger yerine *arepas* yemeyi, makarnayı pirinçle değiştirmeyi isteyeceklerini hayal etmek zor. Bu, ülkeyi daha milli çizgilerde yeniden yapılandırmayı isteyen Chávez yönetimi tarafından gerçekleştirilecek ve onları da kapsayan devrimci değişim olur.

23

Yeni Petrol Siyaseti

Güney Amerika haritasını inceleyen birisi Maracaibo Gölü'nün gözyaşını andıran biçimine aşinadır. Andlar'la Karayibler arasında çok büyük miktarda su tutulunca, dünyanın insan tarafından yapılmış harikalardan biri oluştu. Tuhaf bir romantizmi olan göl, doğayı dizginlemenin ve işlemenin basit teknoloji ve becerilerle, işçilerin beden gücüyle yapıldığı kapitalizmin cüretli öncü döneminin mirasıdır. Bugün ise tam anlamıyla ekolojik bir felaket. Yılbaşı ağaçlarına benzeyen petrol kuleleriyle, su yüzeyinden dikilen dört bacaklı metal kulelerden oluşan bir orman. Bu görünüşüyle petrol sanayisinin geçmişine ilişkin ilk filmleri ya da eski ansiklopedilerdeki sepya fotoğrafları çağrıştırıyor.

Gerçek şeyler halkın belleğinden üstündür ve sürprizler de var. Maracaibo Gölü, pedallı turist sandallarının yeri değil. Süslü giysiler içindeki kaptanlar, pirinç ışıltılı motorbotları geniş iç denizin gri suları üzerinde kibir ve beceriyle sürer. Burası, ne yaptığını bilen maharetli adamların, dalgıçların, mühendislerin, donanım inşa uzmanlarının toplandığı ciddi bir çalışma ortamıdır.

Hepsi türlü türlü binlerce petrol tesisi: Borularla çiçek gibi süslenmiş, yalnız merdivenle ulaşılabilen dört bacaklı küçük bir platform; Van Gogh'un Camargue'deki bent kapağı gibi kolları acımasızca aşağı yukarı hareket eden bir yapı; altı dev varili kırbaçlayan metal direklerle kaplı dev bir sal; vana ve tanklarla beton bir yükselti ve bol bol boru. Gölün ortasında pigmeler arasında bir dev duruyor: Kuzey Denizi'nden görmeye alışkın olduğumuz büyük bir

platform. Üç bacaklı platform, petrolü yüzeyin 6 bin metre altından yukarı pompalıyor.

Bir gölün suları altından petrol çıkarma uygulaması aşağı yukarı yüz yıl öncesine gider. Şimdi petrolü denizin dibinden çıkaran muazzam teknolojiyle sıradan bir iş sayılır bu. Maracaibo Gölü'nü özel yapan ise, yüzeyinin, çevresini saran arazinin düzeyinden çok daha yukarıda olması. Maracaibo havzasından 1920'lerden bu yana o kadar çok petrol çekilmiş bulunuyor ki, çevresindeki toprak düzenli olarak geride kalan dev oyuğun içine gömülüyor. Gölü çevreleyen alanların düzeyi her yıl biraz daha düşüyor.

Bu alan başlangıçta Royal Dutch Shell şirketince geliştirilmemiş olsaydı, felaket yaşanmış olabilirdi. Royal Dutch, düşük irtifalı topraklar hakkında bilgi sahibiydi ve bu durumda nasıl bentler yapılacağını biliyordu. Şirketin mühendisleri yıllar önce büyük bir ustalıkla gölün çevresinde bir duvar yaptılar. Böylece toprak tarafındaki evler ve tesisler, bu koruyucu istinat duvarının arkasında yavaş yavaş çöktü. Çevreleyen arazi şimdi deniz seviyesinin 5 metre kadar altındadır ve her yıl 15-20 santimetre çökmeye devam ediyor. Mühendisler petrolün boşaldığı yere su pompalamasalardı, zeminin alçalması daha fazla ve hızlı olabilirdi.

Venezüellalıların milli petrol şirketlerine ateşli tutkunluklarının nedenlerinden biri, bir şeylerin sürekli çıkarıldığı ve fiziki olarak azaldığı düşüncesidir. Ulusal mirasları onlarca yıldır başta Shell, Mobil ve Exxon olmak üzere büyük Amerikan ve Avrupa şirketleri tarafından dışarı akıtılıyor gibi görünüyor. Ulusalcı tarihçi ve siyasetçi kuşakları bunu rezalet olarak algıladılar ve ülkenin soyulmakta olduğu inancı milli bilincin derinliklerinde yer etti.

Biri 1943'te öbürü 1976'da meydana gelen iki olay, ülkenin petrol şirketlerinin karşısına dikildiği büyük tarihi anlar olarak kutlanır. 1943'te General Isaias Medina Angarita yönetimi, savaş dönemi kıtlığından yararlanarak, şirketleri Venezüella vergi yasalarına uymaya ve imtiyazlarını 40 yıllık bir süreyle sınırlamaya zorladı. 1976'da, yalnız 30 yıl geçmişken, Başkan Carlos Andres Perez, önde gelen 14 yabancı şirketin ülkeden çıkmalarını sağlayacak bir anlaşmayı kabul etmesini sağladı. Milli petrol şirketi *Petroleos de*

Venezuela SA (PdVSA), 1 Ocak'ta bu şirketlerin 11 bin petrol kuyusu, 11 petrol rafinerisi, 14 petrol tankerinden oluşan varlıklarını devraldı. Pakette ayrıca boru hatları, yükleme ve boşaltma limanları ile sayısız büro binası da vardı.

Millileştirilmiş şirketlerin en büyük üçü başlangıçta kendi özel konumlarını korumayı sürdürdü: Royal Dutch Shell Maraven adını, Exxon'un Creole Petroleum Company'si Lagoven adını, Mobil Oil ise Llanoven adını aldı. Maraven ile Lagoven kendi kurumsal kimliklerini de korudular; biri tam bir Avrupalı ve gamsız, öbürü tam bir Amerikalı ve otoriter... Daha önemlisi hâlâ birbirlerinin rakibiydiler. Maraven'in göl kıyısındaki Lagunillas kasabasında bulunan eski Dutch binaları kompleksi dokunulmadan kaldı ve palmiye ağaçlarına benzeyen kuyulara karşın, yüksek eğimli çatıları ve ahşap balkonlarıyla eski bir Hollanda köyü görünümünü sürdürdü. 20. yüzyılın son döneminin teknolojisinin hızla yayıldığı merkezde, birilerinin sokağa sabolarla çıkacağını bekleyebilirdiniz.

Venezüella'nın yeni millileştirilmiş şirketleri, dünyanın başka yerlerindeki petrol şirketleri gibi, yeni petrol yatakları aramak için hayli zaman harcadı. Bir ara bütün petrolün kaybolduğu paniği çıktı, ama hemen sonra her yerden fışkırmaya başladı. Maracaibo Gölü'nde, sadece daha derine inmeye başladılar. Petrolü çıkarmak daha zordu belki, ama boldu. Daha güneyde, Barinas'da And dağlarının yamaçlarında büyük rezervler yatmaktaydı.

Milli petrol şirketi, yıllar geçtikçe küreselleşmenin ve özelleştirmenin baskısından bağışık kalamazdı. Özelleştirme faaliyetleri Carlos Andres Perez'in hükümeti zamanında 1989'da başladı ve Başkan Caldera yönetimi döneminde izlenen *Apertuna* (Açılma; tabii ki özel sektöre) denilen programla sürdü. Yabancı şirketlerin milli petrol şirketi ile ortak girişimler oluşturmalarına izin verildi. Shell ve BP, yeniden faaliyete geçtiklerini göstermek için kibirle başkentte benzin istasyonlarını yeniden açtılar. *Petroleos de Venezuela*, 1991'de, özel sektörden 65 milyar dolar sermaye geleceğini öngören bir yatırım planı taslağı hazırladı.

1997'de *Petroleos de Venezuela*'nın bütün yönetimi yeniden yapılandırıldı; içindeki Maraven ve Lagoven gibi eski dönemin kalın-

tıları sonunda ortadan kaldırıldı. Milli petrol şirketi bu kez başka bir biçimde bölündü. Biri arama ve üretimle, öbürü pazarlama ve imalatla, üçüncüsü de hizmetle ilgilenecek üç alt bölüm yaratıldı. Yönetim ve çalışanlar, bu önemli değişikliklere tam da Chávez hükümetinin göreve başladığı 1999'da uygulamaya koymaya başladılar. Yapılan ilk değişikliklerden biri, gaz sanayisiyle ilgili dördüncü bir bölümün kurulması oldu.

Venezüella'nın geleceği şimdi Chávez yönetiminin petrolü çıkarmayı ve satmayı yeniden düzenleme biçimine bağlıydı. Bu konu, Venezüella eskiden beri ABD'nin ithal ettiği petrolün büyük bir bölümünü sağladığı için, milli çıkarlardan öte bir anlam taşıyordu. Enerji ve Madenler Bakanı olarak görevlendirilen Ali Rodriguez Araque, 60'lı yaşlarda eski bir gerilla komutanı ve *La Causa R* ile *Patria Para Todos*'un (PPT) petrol uzmanı. 1937 yılında Merida'da doğan Rodriguez, Karakas Merkez Üniversitesi ile Merida'daki Universidad de los Andes'de hukuk ve ekonomi okudu. 1960'larda Falcon'daki dağlarda Douglas Bravo ile birlikte savaştı, fakat gerilla savaşının sona ermesinden ve *Partido de la Revolucion de Venezuela* döneminden sonra, Bravo ile yollarını ayırdı. Alfredo Maneiro'nun *La Causa R* grubuna katıldı ve Ciudad Guayana'da işçi avukatlığı yaptı.

1983'te *La Causa R*'nin desteğini alarak Bolivar eyaletinden Kongre'ye seçildi. Kasım 1998'de ise *Patria Para Todos*'un adayı olarak girdiği seçimi kazandı ve senatör oldu. Caldera yönetimi sırasında 1994-1997 arasında, Enerji ve Madenler Komitesi Başkanı olarak Kongre'de etkili bir konuma sahipti. Petrol sanayisinin dış pazarlara açılması sürecinde, yapılan anlaşmaların Kongre tarafından denetlenmesi faaliyetlerinin içinde yer aldı. PPT Chávez'in seçim ittifakına katılınca, petrolle ilgili konularda Chávez'in baş danışmanı oldu.

Rodriguez'in bakan olduktan sonraki ilk işi, başında bulunduğu Enerji ve Madenler Bakanlığı'nın milli petrol şirketi *Petroleos de Venezuela* üzerinde tam yetkili olduğunu bildirmek oldu. Şirket, yıllardır korporatist bir kurum olarak yönetiliyordu, devlet içinde devlet haline gelmiş, iltimas geçen, rüşvet dağıtan dev bir grup ol-

muştu. Hızlı personel değişikliğiyle, hatta Chávez'in seçtiği ilk şirket yönetiminin değiştirilmesiyle, Rodriguez'in öncelikli amaçlarına ulaşıldı. Fakat şirket içinde yeni rejime muhalefet güçlü kaldı.

İkinci iş, Venezüella'nın Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'ne (OPEC) ilişkin siyasetini kökten değiştirmekti. *Apertura* siyasetinin izlendiği 1990'lı yıllarda, temel ilkeleri görmezden gelen üye bir ülke olan Venezüella'nın OPEC'de saygınlığı azalmıştı. Birbirini izleyen Venezüella hükümetleri tek başına hareket etmeye çalışıyorlardı. OPEC'den çekilmediler, ama yeni petrol alanları geliştirmek için yabancı şirketleri çağırmak suretiyle üretimi artırdılar, kararlaştırılan kotaları ihlal ettiler.

Chávez yönetimi, en başından itibaren farklı ve iyi belirlenmiş enternasyonalist bir strateji izledi. Rodriguez, *Petroleos de Venezuela*'yı üretimi düşürmeye zorladı. OPEC'le birlikte hareket etmeye ve petrol fiyatına istikrar kazandırmak için uğraşmaya kararlıydı. OPEC ülkelerine geziye çıktı ve petrol üreten Latin Amerika ülkelerinden de işbirliği istedi. OPEC üyesi olmayan ve kârlı ABD pazarında Venezüella ile rekabet eden Meksika, petrol üretimini artırma planını sınırlı tutmaya ikna edildi.

Nihayet 1999 Mart'ında yapılan OPEC toplantısında, Venezüella petrol üretimini yüzde 4 oranında, yani günde 2.72 milyon varile indirdi ve hem üretimde hem aramada başka kısıntılar yapmayı planladığını açıkladı. Mayıs'ta iktidara gelişinin 100. gününü kutlayan Başkan Chávez, olup biteni gururla şöyle açıkladı:

> Petrol fiyatlarındaki yükseliş, savaşın ya da dolunayın sonucu değildir. Hayır! Üzerinde anlaşmaya varılmış bir stratejinin, önceki hükümetlerin ve *Petroleos de Venezuela*'nın izlediği siyasetin 180 derece değiştirilmesinin sonucu. Önce, OPEC ve Meksika ile üzerinde anlaştığımız üretim kısıntılarına uymaya karar verdik. Sonra kısıntıların oranını artırmaya karar verdik. Şimdi dünya biliyor ki Venezüella'da ciddi bir hükümet, PdVSA'da yeni bir yönetim var...

Aynı yılın Eylül ayında *Financial Times* muhabiri Robert Corzine, geçen birkaç ayın, "OPEC'in petrol fiyatını denetim altında tutma girişimleri tarihindeki en başarılı dönemlerden biri" olduğunun görüldüğünü kaydetti. Yalnız üye ülkeler üretim kı-

sıntısına sıkı sıkıya uyup "kota dolandırıcılığı" uygulamasından kaçınmamışlardı, İngiltere ve Norveç gibi üye olmayan ülkeler de kaytaramamışlardı.

Venezüella, yıl sonuna doğru, petrol fiyatının yeterince yüksek olduğu kanaatine vardı. Ali Rodriguez, artık OPEC'in, fiyat istikrarının küçük çaplı üretim artışları ve kısıntılarıyla sağlanacağı geniş bir bant (fiyat aralığı) üzerinde anlaşması gerektiğine inanıyordu. OPEC devlet başkanları toplantısının 2000 yılında Karakas'ta yapılması önerdi, Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, Libya Lideri Muammer Kaddafi ve İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi de toplantıya davet edildi.

Başka bir önemli gelişme, önceki hükümet tarafından kurulan ekonomik istikrar fonunun yeniden düzenlenmesiydi. *Fondo de Estabilizacion Macroeconomica* isimli özel fon, uluslararası petrol fiyatlarında bir çöküş olması durumunda hükümet gelirlerine destek olması için tasarlanmıştı. Düşünce, uluslararası fiyatlardaki oynaklığı eşitlemekti. Eğer petrol fiyatı varil başına 14 doların üstüne çıkarsa, fazla gelir fona aktarılacaktı. Rodriguez, düzeyi varil başına 9 dolara düşürmeye karar verdi. 9 dolar tutucu bir miktardı, ama son yılların düşük petrol fiyatıyla uyumsuz değildi. Venezüella ham petrolü 1997'de varili 16,6 dolardan, 1998'de 10,75 dolardan satılmıştı.

Fiiliyatta, 1999 boyunca petrol fiyatı 9 doların üstünde seyretti ve istikrar fonuna büyük paralar aktı. Mart 1999'da, OPEC toplantısından önceki 11,95 dolar düzeyinden yükselerek, daha sonra yıl içinde 20 doların üstüne çıktı.

Dış dünyada genel olarak olumlu karşılanan OPEC ile kurulan yeni ilişkiler ve petrol fiyatındaki yükseliş, Chávez'in hükümetteki ilk yılının en önemli başarılarından biridir. Ama hükümet, milli petrol şirketinin geleceğine ilişkin tartışmalı sorunları askıda bıraktı.

Hükümetin dışındaki çok sayıda etkili kişi, bireylerin ülkenin petrol zenginliğinden pay almaya hakkı olması gerektiğini güçlü biçimde savundu. Bir zamanlar Maraven'in başkanı olan Alberto Quiros, bir gazete makalesinde, Venezüellalıların kendi milli petrol

şirketlerinden hisse alma hakkına sahip olmaları gerektiğini yazdı. Yeni anayasanın hükümleri, buna izin vermiyor. Devlet, şirketin dizginlerini sıkı biçimde elinde tutmayı sürdürecek.

Quiros, şirketin, hisselerinin yüzde 10'unu satmasına izin verilmesi görüşünü savunuyordu; böylece şirketin gerçek değeri saptanabilecekti. Ayrıca, uygun biçimde dağıtıldığı takdirde, şirketin mali kaynaklarının özel emeklilik fonları için temel olabileceğini düşünüyordu.

Silahlı kuvvetlerdeki ve Chávez hükümetindeki ulusalcılara göre, bunlar tehlikeli önerilerdi. Fakat Rodriguez'in kendisi de devrimci olmayan kimi düşüncelere sahipti. 1998 Mayıs'ında Kongre'de PPT'nin petrol siyaseti sorumlusuyken Maria Cristina İglesias'la yaptığı röportajda, Venezüellalı bireysel yatırımcıların milli petrol şirketinden hisse almalarını kapsayan bir strateji taslağı açıklamıştı:

> Fikir şu; riskler içeren arama aşamasında yatırım yalnızca *Petroleos de Venezuela* ve uluslararası sermayeden gelecektir. Elverişli petrol yatakları bulunduğunda kimi ayarlamalar yapılacak: Yabancı sermayenin en fazla yüzde 49 payı olmasına izin verilecek, *Petroleos de Venezuela*'nın da payı olacak.
>
> Bundan sonra Venezuellalı tasarruf sahiplerine ve yatırımcılara petrol üretmek için kurulacak şirketlerden ve konsorsiyumlardan hisse sermayesi satın almalarının yolu açılacak. Elbette bu hisselerin hiçbiri, arama döneminin risklerini üstlenmiş olan yabancı yatırımcıların hakkettikleri meşru paydan düşülmeyecek. Böyle bir program, hiç kuşkusuz, uluslararası sermayenin sağlam desteğini alacaktır.

Bu, Chávez'in birinci yılında hâlâ tartışılan olasılıklardan birisiydi sadece. Sonraki yıllarda petrol sanayisi siyaseti, ülkenin siyasi sahnesinde ön plana çıktı ve tamamen yeni bir bakış açısı oluşmaya başladı.

24

Ekonomik Program Üzerinde Bölünmeler

Venezüella büyük petrol gelirlerine sahip olabilir, fakat eskiden beri bu gelirler nüfusun çok küçük bir bölümü tarafından silinip süpürülmektedir. Ülkenin büyük çoğunluğu daimi olarak yoksul ve aç. 23 milyon nüfusun yüzde 10'u milli gelirin yarısını alırken, yüzde 40'ı (1995 verilerine göre) "kritik yoksulluk" içinde yaşıyor. Yüzde 80'i (1996 verilerine göre) asgari ücret ya da daha altında kazanıyor. Sanki yeterince kötü değilmiş gibi, durum acıklı biçimde daha da kötüye doğru gidiyor. 1989 ile 1995 arasında gerçek satın alma gücü yüzde 35 oranında düştü.

Chávez ve hükümeti bu istatistikleri iyi biliyordu. Chávez, yabancı konuklarına hep böylesine zengin bir ülkenin nasıl olup da aynı zamanda bu denli çaresizce yoksul olabildiğini açıklamanın ne kadar zor olduğunu söyleyecekti. Sallayabileceği sihirli bir değneği olmadığını da biliyordu. Zamanının çoğu, Hıristiyan vaazı verir gibi, yoksulları sabırlı olmaya, zenginleri de ülkeyi paylaşmaya zorunlu oldukları halkla dayanışma duygusu kazanmaya teşvik etmekle geçiyordu.

İlk yıllarda açığa vurulmamış ve tam olarak formüle edilmemiş olsa da hükümetin ekonomik siyaseti belirsiz değildi. Chávez, neoliberalizm karşıtı sert ifadelerine karşın, daima yabancı yatırımları güvence altına almakla ilgilendi. Zor, hatta neredeyse imkânsız bir durumla başa çıkmak istiyordu: Milli duyguları yüksek halkının duymak istediklerini söylüyor, ama bir yandan da yabancı yatırım-

cıları korkutmayacak rahatlatıcı türde sözler ediyordu. Tabii bu konuda Castro'nun sıcak desteğine sahipti. Güvenilir kaynaklara sahip gazeteci Fausto Maso'ya göre, Castro Chávez'e kafasındaki ilkeyi şöyle açıklamıştı: "Küba için gelecek bir Amerikan dolarını bile güvence altına almak; çünkü bugün gelişme sağlamanın tek devrimci yolu bütün ülkeyi yabancı yatırımcılara açmaktır."

Devrimci Küba için iyi olan Venezüella için de iyi olurdu ve Chávez bu dolaylı öğüdü tutmaya çalıştı. Karakas'taki ABD Büyükelçisi John Maisto, 1999'da zamanının çoğunu, bütün öteki Latin Amerika hükümetlerinin imzalamaya zorlandığı yabancı yatırımları destekleme ve koruma antlaşmasını Chávez hükümetinin imzalamasını sağlamaya harcadı. Maisto, ulusalcı Kurucu Meclis'in maddelerine karşı çıkacağını bildiği için, antlaşmayı Meclis'in ilk toplantısından önce imzalatmaya çalıştı. Aslında zaten açık olan kapıyı çalıyordu. Ekim'de Chávez'in kabinesi sessizce antlaşmayı imzalamayı kabul etti ve Chávez imzanın kendisi ülke dışındayken atılmasını sağladı. Hayal kırıklığına uğramış bir ekonomist bana, "Chávez şimdi orayı burayı ziyaret ederek istikrarı ve yatırımı güvence altına alan konuşmalar yapıyor" dedi.

Ancak, Chávez'in iktidardaki ilk yılında köktenci destekçileri bu stratejiye itirazda bulunmadılar. Çoğu başka bir projeyle ilgileniyordu; Kurucu Meclis'te, hali hazır duruma bakmak yerine geleceğin ekonomi politikasının değişkenlerini tartışıyorlardı. Programlarının güçlü unsuru, yerli yatırımcıların teşvik edilmesiydi. Bu konu, *La Causa R*'nin ve *Patria Para Todos*'un ekonomi politikasının parçası olmuştur her zaman. Konunun özü, büyük devlet baronları ile bunların bankacı ve tüccar dostları karşısında küçük bağımsız işadamlarına ve girişimcilere arka çıkmaktı.

Chávez olgusuna karşı dış dünyanın başlangıçta aldığı tavır bölünmüş bir yapıdaydı. Merrill Lynch'in New York'taki karamsar bir sözcüsü, Aralık 1998 seçiminden iki hafta sonra "Petrol fiyatları iyileşmezse, gelecek yıl çok ama çok kötü bir durgunluk göreceksiniz" dedi. Ve üzüntülü bir sesle Chávez'in "ekonomiyi zor durumdan çekip çıkarmak için Süpermen olması gerektiğini" ekledi. Başka yabancıların da aynı ölçüde morali bozuktu o sırada. "Şu an

riskin çok yüksek olduğunu düşünüyoruz" dedi Deustche Bank'ın New York'daki bir analizcisi.

Karamsarlığın asılsız olduğu ortaya çıktı. Petrol fiyatları toparlandı ve sonraki yıllarda yükselişi hiç durmadı. Aynı zamanda Venezüella içindeki yatırımcılar daima daha az telaşlanmışlardı. Çoğu, Chávez 1998 seçimini kazanmamış olsaydı her şeyin kesinlikle daha kötüye gideceğini biliyordu. Karakas borsası, garip bir sonuç çıkacağı beklentisiyle seçim sırasında borsadan çıkan yerli yatırımcılar yeniden akın edince, seçimden sonra yükseldi. Merrill Lynch sözcüsü neşeyle, "Akını görüyorsanız, yerliler gerçekten paralarını geri getiriyordur" dedi.

Chávez, konuşmalarına karşın iktidardayken pragmatik bir başkan oldu. Esas olarak dürüst insanlarla dürüst yönetim tarzının birliğinin iyi bir yönetim sağlayacağına inandı. Geçmişte yaygın olan yolsuzluğa yürekten düşmandı, ABD tarafından dünyaya dayatılan "vahşi neoliberalizm" felsefesine şiddetle karşıydı. Ama yerine koymayı tasarladığı şeyi tam olarak tanımlanın zorluğunu sıkça görüyordu. Başkan olarak 1999 Şubat'ında yaptığı ilk konuşmada, gelecekte ne olacağına ilişkin birkaç ayrıntı verdi:

> Projemiz ne devletçi ne de neoliberal; ikisinin ortasında, piyasanın görünmeyen eli ile devletin görünen elinin birleştiği bir yer arıyoruz: Gerektiği kadar devlet, mümkün olduğu kadar piyasa...

İfade ediş takdire değer, ama ekonomiden sorumlu bir bakanın izleyeceği yol olarak, yalnızca bir biçimde okunabilir: Mevcut rotayı sürdürmek...

"Chávez başka her yerde çok köktenci, ama ekonomi alanında tutucu" dedi bana akademisyen bir ekonomist. "Dış politikada çok olumlu ve kararlı, ama ekonomi alanında birazcık da olsa benzerlik yok. Saldırılarını yolsuzluk yapmış siyasetçilere yoğunlaştırıyor, ama bankacıları hiç anmıyor. Onlar da o kadar kötü."

Chávez kişisel olarak ekonomik stratejinin ayrıntılarına pek büyük ilgi göstermedi, ama MAS ve *Patria Para Todos*'daki siyasi destekçileri, yıllar içinde, tavır diye tanımlanması daha doğru olabilecek ekonomik programa yaklaşan bir şeyler geliştirdiler. 1999 yılı boyunca hükümetin ekonomik kararları ve faaliyetleri kamuoyu-

na pek yansımadı, fakat Kurucu Meclis'teki ekonomik tartışmalar çok kez manşetlere çıktı. Chávez'in Meclis'teki hem sivil solcu hem emekli asker taraftarları, devletin ekonomideki ağırlıklı rolünün sürmesi gerektiğinde kararlıydılar. Bu, Meclis'te ve elbette bütün ülkede çoğunlukta olan görüştü.

Ama Meclis'te denetim kuran bu grup, birbiriyle hiç bağdaşmayan isteklere sahipti. MAS'ın çoğunluğu hâlâ devletin gelişme konusunda aktif bir rol oynadığı günlerin özlemini duyuyordu. *La Causa R*'nin yeşilci değerlerini yansıtan *Patria Para Todos* mensupları, yolsuzluğa daha az fırsat yaratacak daha küçük bir devlet istiyorlardı. Aynı zamanda küçük girişimciliğin geleceği, kirlilik ve çevre konularındaki endişelerini dile getiriyorlardı.

Kurucu Meclis'teki herkes, bu farklılıklara karşın, neoliberal tutucuları dışarıda bırakma isteğinde birleşiyorlardı. Sonuçta neoliberallerin her derde deva reçeteleri yeni anayasanın yazımına hiçbir şekilde girmedi. Ama gerçek bir zaferden çok görünüşte bir zafer söz konusuydu. Sadece bir avuç etkili kişi *Petroleos de Venezuela*'nın özel çıkarlara satılmasını görmeye hazırken, hemen herkes yabancı petrol şirketleriyle iş yapmanın akılcı olacağında hemfikirdi. Fiiliyatta, ekonomi politikasının 1990'larda geliştirilen, petrol sanayisini yabancıların ortaklığına açan ve özelleştirme sürecini başlatan önemli parçaları, görünüşe göre sürecekti.

Bu süreklilik görüntüsü, Caldera yönetiminden miras kalan Maritza Izaguirre'nin hükümette Ekonomi Bakanı olarak bulunmasıyla pekişiyordu. Maritza Izaguirre, 1999 Haziran'ında istifa etti, yerine yine Caldera yönetiminde bakanlık yapmış yardımcısı Jose Rojas getirildi. "Zavallı Maritza, aslında ne olduğunu anlamadı" denildi bana, "*Quinta Republica* taraftarı olsa da şimdi Jose Rojas'ın başına aynı şey geliyor."

Bakanları gergin yapan değişik, kamu idaresinin üst makamlarına askerlerin getirilmesi oldu. "Askerler her yerde" diye açıkladı bana üst düzeyde bir ekonomi danışmanı. "Kimi zaman tam olarak ne olduğunu bilmediğiniz gizli bir çalışma yapılıyormuş gibi geliyor. Gerçekten askeri bir parti var. Kimi bakanlıklarda ikili iktidar durumu var." Gerçekten de *Petroleos de Venezuela* dahil bütün önde gelen bakanlıklara üst rütbeli subaylar yerleştirilmişti.

"Çoğu alt sınıflardan geliyor" dedi akademisyen ekonomist. Sana 'babam işçiydi' diyeceklerdir. Ama üniversite okumuşlar, fikri donanımları çok iyi. Ben üniversitede hocalık yaparken, yirmi kişilik sınıfta üç subay vardı. Ama zihniyetleri daha farklı ve kesinlikle otokratikti. Kimi solcuydu, ama kimi *Pinochetista* subaylarla da karşılaştım."

Hükümette görevlendirilen subayların çoğu, en üst kademelerin hemen altında çalışanlardı. İzliyorlar, bekliyorlar ve gözlerini açık tutuyorlardı. Fakat örnek bir kişilik kendi gösterisini yaptı ve kesinlikle *Pinochetista* değildi. Albay William Farinas, daha önce sağlık ve toplumsal refahla ilgilenmekte olan bir dizi hükümet kurumunun birleştirilmesiyle oluşturulan güçlü *Fondo Unico Social*'ın (Sosyal Fon, FUS) başkanlığına atandı.

Fondo Unico Social, Banco del Pueblo (Halk Bankası) ile birlikte, nüfusun yoksul çoğunluğunun sağlığını ve refahını yükseltmeyi amaçlayan toplumsal siyasetleri yürütmek için tasarlanan yeni örgütlenmelerin ayaklarından biriydi. Böylesi kurumların siyasi etkisi yıllardan beri yankı buluyordu: Eva Peron 1940'larda Arjantin'de Toplumsal Refah Bakanlığı'nı yürütmüş, yoksulların koşullarını iyileştirmeye çabalarıyla bakanlık halk arasındaki gücünün temeli olmuştu. 1970'lerde Peru'da Velasco yönetimi, ordu tarafından kurulmuş *Sistema Nacional de Apoyo a la Movilizacion Social* (Sinamos, Milli Toplumsal Hareketliliği Destekleme Sistemi) adlı benzer bir kuruluşa sahipti. Sinamos kağıt üzerinde zekice görünüyordu, ama fiiliyatta bir felaket oldu.

Albay Farinas, Chávez hükümetindeki öteki üst rütbeli subaylar gibi üniversite eğitimi almıştı. Karakas Merkez Üniversitesi'nde stratejik planlama ve sosyal politika profesörüydü. Ayrıca örgütlenme eğitimi alanında doktorası vardı. Hava kuvvetlerinden emekli bir albay olarak pek çok kahramanı vardı: Tabii ki Bolivar, ardından İsa, Bakire Meryem, Başmelek Mikail ve Che Guevara.

> Che, dünyanın her yerinde, kendisini bütünüyle halkın davasına adamayı, kendinden önce başkalarını düşünmeyi ve kararlılığı temsil eden tek kişiliktir. Öğrenciyken devrimci inancı benimsemeye başladığımdan beri, daima benim için olduğu gibi her devrim-

> cinin de ikonudur... Orduyu ve bu sürece katılan öteki yurttaşları canlandıran devrimci ruh, Che'nin düşünce ve ideallerinden ve bir zamanlar Fransa'da meydana gelen Mayıs olaylarından besleniyor.

60'lı yaşlarındaki bu devrimci, dev siyasi potansiyeli ve büyük bir bütçesi olan bir örgütün sorumlusuydu. Bütçenin bir bölümü daha önceki kuruluşların bütçelerinden, bir bölümü de petrol paralarını hükümet projelerine aktaran *Fondo de Estabilizacion Macroeconomica*'dan (FEM) geliyordu. Aslında FUS, FEM'in bütçesinin yüzde 40'ını alacak.

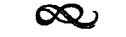
FUS okullara, hastanelere, hatta kiliselere parasal kaynak sağladı. Ama en iddialı projesi, Chávez'in en özgün fikirlerinden biri olan *Plan Bolivar 2000* idi. Planın ayrıntıları, başkanlık yemin töreninin haftası içinde 27 Şubat 1999'da açıklandı. Fikir, silahlı kuvvetlerin atıl kapasitesini harekete geçirmek, yerel toplum gruplarıyla bağlantı kurmak ve Venezüella'nın artan bir biçimde harabeye dönüşen toplumsal altyapısında çarpıcı bir etki yapmaktı. Askerler, kışlalarını, spor alanlarını ve kantinlerini yerel toplulukların kullanımına açacaktı. Askerler topluluğa katılacak, yolların ve okulların yenilenmesine yardım edecekti.

Plan Bolivar, üç aşamada uygulanacak biçimde tasarlandı. *Pro-Pais* denilen birinci aşamada, silahlı kuvvetler toplumsal hizmetlerin sağlanmasına dahil olacaktı. Ordu, ikinci *Pro-Patria* aşamasına, yerel toplulukların kendi sorunlarına yerel çözümler bulmasına yardımcı olarak katılacaktı. *Pro-Nacion* denilen üçüncü aşama ise, ülkeyi ekonomik bakımdan kendi kendine yeterlilik ve sürdürülebilir (endojen) gelişme rotasına sokacaktı.

Pro-Pais aşamasında ülke 25 eylem bölgesine bölündü, 40 bin kadar asker ve gönüllü, yerel yetkililerle birlikte çalışarak yolların, sağlık merkezlerinin ve okulların yeniden inşasına başladı. Başkan Chávez muhabirlere, uzak köylere ve gecekondu semtlerine, "savaş bölgesine gönderilir gibi gezici sahra hastaneleri" gönderileceğini söyledi. Aralık 1999'da sahildeki Vargas eyaletinde meydana gelen korkunç çamur selinden sonra, savaş bölgesi eğretilemesi rahatsız edici bir şekilde yerine oturmuştu.

25

Adli Reform

Eski Venezüella devletinin bunalımının özünde adli yolsuzluklar yatar. Çoğu insan Chávez'in seçilmesinin bu göze batan soruna çare olacağını umdu ve hükümet de reform yapacağı sözünü verdi. Kurucu Meclis'in görevlerden biri de yeni anayasanın yargıyla ilgili maddelerini hazırlamaktı. Meclis, mevcut durumu inceleyecek ve yargıçlarla Yüksek Mahkeme üyelerinin çalışmalarını değerlendirecek bir Olağanüstü Adli Komisyon kurdu.

Komisyona, 1989'daki *Caracazo*'dan sonra kurulan Yurtsever Cephe üyesi, Chávez taraftarı avukat Manuel Quijada başkanlık ediyordu. Uzun zamandan beri asker-sivil ittifakını savunan Quijada, 1962'deki askeri darbe girişimine bulaşmış eski tüfeklerdendi.

Quijada'nın komisyonu Eylül 1999'da, ülkenin 1200 yargıcının en az yarısının yolsuzluk ve görevi kötüye kullanma suçu işlediklerini ortaya çıkardı ve bunların görevden atılmasını önerdi. Adli makamlara yönelik şikâyetleri değerlendiren Milli Yargıçlar Konseyi'nin dosyalarını inceleyen komisyon, son 10 yılda yargıçlar ve savcılar hakkında 4 bin şikâyet yapıldığını saptadı.

Adli sistemdeki yolsuzluklar ve görevi kötüye kullanma vakaları yıllardır biliniyordu. Şikâyetlerin çoğu, yolsuzluk yapan bankacıları ve siyasetçileri adalet önüne çıkaracak davaların açılmamasıyla ilgiliydi. Komisyon üyelerinden Carlos Tablante, "Venezüella'nın yargı gücünü, yasa dışılığın, keyfiliğin ve yolsuzluğun sığınağı" diye kınıyordu. Tablante, özel bir örnek olarak, "mali sistemi iflasın eşiğine getiren" 1994'teki banka batışı rezaletinin sanığı iki düzine-

ye yakın bankacıya karşı açılan ve yolsuzluğa batmış bir grup yargıcın görev aldığı ceza davasını hatırlattı. Halkın öfkesine karşın bankacılara yöneltilen suçlamalar düşürülmüştü.

Şimdi durumu böylesine ciddi yapan ve patlama noktasına getiren şey, hapishanelerde tutulanların çoğunun (23 bin kişi) hiç mahkemeye çıkarılmadığı gerçeğiydi. Venezüella hapishanelerinin, Latin Amerika standartlarıyla değerlendirildiğinde bile berbat olan durumu yıllardan beri bilinmekteydi. Kötü koşullar sıkça büyük çaplı isyanlara yol açmıştı. 1998'de 500'den fazla tutuklu öldürüldü. Chávez işleri daha iyi yapacağına söz verdi. Adli reform, öncelikler listesinin üstlerinde yer alıyordu; şimdi hapishane reformunun çaresine bakmak da gerekiyordu.

Yeni anayasaya son halinin verilmesi beklenirken yetki verilen Chávez, Temmuz'da bir kararnameyle yeni ceza yasasını açıkladı. Adli sistemin modernleştirilmesinin amaçlandığı kararnameyle, sanıklara aksi kanıtlanana kadar masumiyet karinesi tanınıyor ve dava sürecinin hızlandırılacağı teminatı veriliyordu.

Kararnamenin yayınlanması, doğal olarak tutukluları kısa sürede bir şeyler yapılabilir diye düşündürttü ve Eylül'de ülke çapında hapishanelerde isyanlar patlak verdi. Bir düzine tutuklu öldürüldü. Karakas dışındaki bir hapishanede düzeni yeniden sağlamak için tankların eşliğinde Milli Muhafızlar gönderildi.

Kurucu Meclis, Ekimin ilk haftasında, hızlı yönetimin çarpıcı bir örneği olduğu görülen "hapishanelerde acil durum kararı"nı açıkladı. Chávez, 3 Ekim Pazar sabahı radyo programında, yargıç ve savcılardan kurulu ekiplerin insan hakları savunucuları ve papazlarla birlikte, soruşturmaları ve hüküm vermeyi hızlandırmak için ülkenin en tehlikeli dört hapishanesine gideceğini açıkladı. Duruşmalarını bekleyen tutuklar için adaletin tecellisini ve yeni ceza yasasının uygulamaya geçirilmesini hızlandırmak istediğini söyledi. Pek çok kişinin hapishanede kaldıkları sürenin uzunluğu nedeniyle hemen serbest bırakılabileceğini düşünüyordu. Hapishane ekipleri, yıl sonuna kadar duruşmalarını bekleyen 6 bin tutuklunun davalarını bitirmeyi umuyordu. Tutuklu ve hükümlülerin gün boyunca hapishane dışında çalışmalarına olanak tanıyan günlük izin planı geliştirilecekti.

Chávez, hapishane yönetimlerinin, duruşmalarını bekleyen tutukluları kendilerine yöneltilen suçlamalara göre ayırmaya başlayacağını umduğunu söyledi. Çoğu hapishanede yankesicilik yapmakla suçlanan kişiler cinayet sanıklarıyla aynı hücreleri paylaşmaktaydı. Chávez, radyo dinleyicilerine, Milli Muhafızlar'ın hafta sonunu hapishanelerde silah araması yapmakla geçirdiğini söyledi. Gardiyanların önce silahlara el koyup sonra tutuklu ve hükümlülere geri satmasının olağan bir âdet haline geldiğini belirtti.

Hapishaneler bunalımı, dikkatleri yeniden yargı reformu üzerinde yoğunlaştırdı. Venezüella'da yargıçlar Yüksek Mahkeme üyeliğine geleneksel olarak Kongre'de çoğunlukta olan parti tarafından atanıyordu. Mahkeme üyelerinin dörtte biri daimi olarak bu görevde kalırken, gerisi bağımsızlıktan yoksundu ve istenildiği zaman görevden alınabiliyordu. Bu üyeler siyasetçilere, onların ortağı işadamlarına karşı bir şey yapmaya kalkıştıkları ya da güçlü ticari bağlantıları olan başkanlara karşı harekete geçtikleri zaman, kendilerini son derece savunmasız bir durumda buluyorlardı. Başkan Lusinchi'ye yöneltilen yolsuzluk suçlamalarıyla ilgili davaya Yüksek Mahkeme'de yıllarca bakıldı. Bir sorgu yargıcının, Lusinchi'nin mahkeme huzuruna çıkarılması gerektiği tavsiyesi dikkate alınmadı bile. Bir Yüksek Mahkeme yargıcı 1992'de protesto ederek istifa etti. Bir grup aydın öteki mahkeme üyelerini aynı şeyi yapmaya çağırdı, ama hiçbir şey olmadı ve Lusinchi davası unutulup gitti.

Manuel Quijada'nın Olağanüstü Adli Komisyon'u yeni anayasanın yargı erkiyle ilgili kimi maddelerini taslak haline getirdi, yargıçların seçimi ve eğitimi konusunda yeni usuller önerdi. Yargıçların faaliyetlerinin denetlenmesine ilişkin önerilen yeni yollar ABD'dekilere benziyordu. Yüksek Mahkeme adayları için yapılan bir öneri, adayların kamuya açık oturumlarda sorgulanmasıydı. Kimi karşıt görüşte olanlar, bu reformların etkisini göstermesinin yıllar alacağını savunurken, halkın çoğunluğu yapılan ilerlemelerin yararlı olduğunun sonunda görüleceğinde hemfikirdi. Fakat Yüksek Mahkeme'nin genişletilmesiyle hükümetin nihayet gerekli değişikliklere gidebildiği 2004 yılına kadar pek bir şey yapılmadı.

26

"Bolivarcı" Bir Dış Siyaset Geliştirmek

Chávez, dış ilişkiler alanında büyük amaçlarla yola koyuldu. Amacı, "Bolivarcı" Latin Amerika halklarının birliği rüyasından başka bir şey değildi. Geçen yarım yüzyıl içinde, en başta Fidel Castro ve Che Guevara olmak üzere başkaları da bu kavramın savunuculuğunu yaptılar. Castro, Küba'da iktidardaki ilk günlerinde, 1960'ta "Birinci Havana Bildirisi"nde "Bizim Amerika" geleneğini andı. Mükemmel tarih anlayışıyla "Bolivar'ın, Hidalgo'nun, Juarez'in, San Martin'in, O'Higgins'in, Sucre'nin ve Marti'nin özgür görmek istedikleri Amerika"yı övdü.

Che Guevara, Aralık 1966'da Bolivya'da Nancahuazu'daki gerilla kampında, kıtanın devrimci ruhunu andı. Gerilla grubunun yaptığı yeni "*grito de Murillo*" içkisini doldurduğu bardağı şerefe kaldırarak, bir avukatın 1809'da La Paz'da, Latin Amerika'nın kurtuluş kıvılcımı haline gelen haykırışını andı.

Chávez'in Bolivar'ın öyküsünden ve "Bolivarcı" özgürleşme projesinden etkilenmesi, bu köktenci Amerikan liderliği geleneğinin devam ettirir. Ayrıca Venezüellalı olarak, kendi ülkesinin Kurtarıcı ile olan daha özel ilişkisinden faydalanabilir. Chávez, 1995'te Agustino Blanco Munoz ile yaptığı röportajda, "Bolivar'ın, kıtanın birliğini öngören jeopolitik anlayışının, hâlâ olağanüstü çağdaş bir gücü olduğunu" savundu.

> Bağımsızlık döneminde generallerinden hiçbiri, en azından Venezüellalı generallerinden hiçbiri, bu bakış açısına, Latin Amerika'nın

> Balkanlaştırılmış bütün bu topraklarını, kuzeydeki emperyalist güce karşı koymak için birleştirme anlayışına sahip değildi. Şimdi herkes bu amaç için araştırma yapıyor, mücadele ediyor. Yalnız Venezüellalılar değil, bütün Latin Amerika...

Latin Amerika'nın ekonomik bütünleşmesine vurgu yapılması elbette yeni bir şey değil; bu konu onlarca yıldan beridir her hükümet tarafından sürekli dile getirilmiştir. Chávez'in siyasete yaptığı vurgu, tersine yeni ve ilginç. Tutkularından biri Bolivar'ın adımlarını izlemek ve tıpkı Bolivar'ın 1826'da Panama'da yaptığı gibi, Karakas'ta kıtanın bütün Bolivarcı devletlerinin katıldığı bir *congreso anfictionico* toplamak oldu.

> 20. yüzyıl kayıp bir yüzyıldır. Halklarımız önceki yüzyılda bundan daha iyi yaşadı, çok daha iyi... Dolayısıyla bu yalnızca Bolivar'ın öngördüğü birlikle olabilir. Hepimiz için *la patria* (vatan) Amerika'dır ve birlik temeldir. Herkes bu amacı paylaşıyor: Marti, O'Higgins ve Artigas, keza Sandino ve Peron da... Bütün halklarımızın birliği.

Kendi ifadesine göre Chávez'in stratejisi, "bir ittifak, büyük bir Latin Amerika ve Karayibler birliği kurmaya yönelik." İstediği şey "bir milletler ve devletler topluluğu."

Chávez, bunun siyasi olarak yürütülmesi gerektiğine değiniyor, ama ekonomiyi de unutmuyor. "Dış politikamızı belirlerken, Venezüella'yı çevreleyen üç oluşumun bütünleşmesini önceliğimiz olarak tanımladık" diyor. Sözünü ettiği üç oluşum Karayibler (Cuenca del Caribe), Amazon (Mercosur ve Brezilya) ve Andlar (Comunidad Andino).

Chávez, Mayıs 1999'da Arjantinli gazeteci Heinz Dieterich'e, Venezüella'nın kısa sürede And Topluluğu, Mercusor ve Cuenca del Caribe'nin bütünleşmesi için "gaz pedalına basabileceğini" umduğunu belirtti. Cuenca del Caribe'den söz ederken, "elbette Meksika, Küba, Santo Domingo ve bütün Karayib adalarına kadar Orta Amerika da dahil" ifadesini kullandı.

"Neden" diye sordu etkili bir ifadeyle, "bir para birimi açısından düşünmeyelim? Dolarla değil, Latin Amerika para birimiyle, tıpkı Avrupa Birliği'nin avro'su gibi..."

Chávez bütünleşme fikrini askeri alana kadar genişletti. Kasım 1999'da And cumhuriyetleri milli parlamentolarından seçilmiş üyelerin katıldığı bir toplantıda konuşma yaptı. Chávez, bir Latin Amerika NATO'su oluşturma konusunu düşünmeleri gerektiğini belirterek, uyuklayan parlamenterleri uyandırdı. Kıta çapında askeri bir ittifak oluşturulması projesi akıllarından hiç geçemezdi.

Elbette NATO ABD tarafından kurulmuş bir örgüttür ve daha çok onun çıkarlarına göre hareket ediyor. Chávez, el çabukluğuyla daha farklı bir şey, ABD'siz bir Latin Amerika NATO'su öneriyordu. Aslında adı *Junta Interamericana de Defensa* olan bir tür Latin Amerika NATO'su uzun yıllardan beri mevcut. Karargâhı Washington'da ve kimi Amerikalı generaller İspanyolca konuşmaktan hoşlansalar da toplantıları İngilizce yapılıyor. Kimi Latin Amerika orduları, ABD'den, siyasi destek karşılığında büyük miktarda ekonomik yardım alıyor. Bu orduların hemen hepsi, Amerikan ikinci el silah pazarına girme ayrıcalığına da sahip.

Ancak bütün Latin Amerikalı subayların bu anlaşmadan memnun olduğu söylenemez. Çoğu, müttefikleri ABD'nin Arjantin'e karşı İngiltere ile birlikte hareket ettiği 1992'deki Falkland/Malvina Adaları savaşını hatırlıyor. Kimisi ABD'nin 1980'lerden beri Grenada, Panama ve Haiti'ye düzenlediği askeri müdahaleleri hatırlıyor. Herkes Kolombiya'ya askeri müdahale tehdidinin yüksek olduğunu görüyor.

Başka bir askeri kaygı daha var. ABD Panama'yı işgal etti ve arkasından Panama ordusunu lağvetti. Venezüella'da çoğu subay, bunun şimdi ABD'nin kıta çapındaki programı olduğundan endişe ediyor ve Chávez de konuşmalarında bu endişeyi dile getiriyor: Silahlı kuvvetleri lağvetmek!

Chávez hükümetinin birinci yılında dış politika Jose Vicente Rangel'in usta ve yatıştırıcı ellerine bırakıldı. Rangel, Küba devrimine duygusal yakınlığıyla ve ABD'nin Latin Amerika'da izlediği siyasetlere düşmanlığıyla tanınıyordu. Üç kez solun başkan adayı olmuştu. Onlarca yıldan beri Venezüella'nın en açık sözlü gazetecisiydi. Radyo ve televizyonda haftalık bir program yapıyor,

El Universal'da pazar günleri köşe yazısı yayımlanıyordu. Rangel, Chávez'in "Bolivarcı" dış siyasetini uygulamakla görevlendirildi. Daha sonra da Başkan Yardımcısı oldu.

Rangel'in makam odasında, yasa uyarınca asılan Bolivar portresinin yanında tek bir resim asılı: 1960'ların başlarında Dışişleri Bakanı olan Jose Ignacio Arcaya'nın fotoğrafı. Arcaya, ABD'nin, Latin Amerika ülkelerinin Castro Küba'sını boykot etmeleri gerektiği yolundaki talebini desteklemeyi reddeden tek Dışişleri Bakanı idi. "Saygınlık Bakanı" olarak anılır. O kasvetli yıllarda doğru şeyi yapmıştı. Arcaya'nın oğlu Chávez'in ilk İçişleri Bakanı oldu. Rangel'in oğlu da Kurucu Meclis'de Chávez destekçisiydi. Fotoğraf iyi bir seçim.

Geniş omuzlu, beyaz saçlı Rangel, askerlere özgü bıyığıyla, cana yakın Albay Blimp ya da belki sigorta pazarlamacısı imgesini çağrıştırır. Nitekim, 1950'lerde Perez Jimenez diktatörlüğü sırasında İspanya'ya sürgüne gönderildiğinde, kendisine sunulan ilk iş olan sigorta pazarlamacılığını kabul etmişti.

Eski diktatör Juan Vicente Gomez döneminde 1929 yılında doğan Rangel, 1945 sonrası çağın köktenci coşkusunun ürünüdür. Barquisimento'daki tutucu Catholic Liceo La Salle'de gördüğü öğrenimden sonra Merida Üniversitesi'nde hukuk okudu. Arkasından her daim köktenci siyasetlerin yatağı olmuş Karakas Merkez Üniversitesi'ne gitti. İlk olarak Jovito Villalba'nın *Union Republicano Democratico*'suna (URD) katıldı. 1950'den 1963'e kadar yıllarca partinin lider kadrosunun bir üyesiydi.

Siyasi yaşamının çoğu, *Accion Democratica*'ya ve şiddetle ABD yanlısı antikomünist bir politika uygulayan onun ilk lideri Romulo Betancourt'a duyduğu derin güvensizliğin etkisini taşımıştır. *Accion Democratica*'ya karşı olan düşmanca tutumu Chávez tarafından da paylaşılır; Chávez hükümetinin bütün önde gelen şahsiyetlerinin ortak özelliklerinden biridir bu. Rangel, Villalba nefret ettiği partiyle ittifak yapınca, 1964 yılında URD'den ayrıldı. 1970'lerde Komünist Parti'den ayrılan Teodoro Petkoff'un Sosyalizme Doğru Hareket'ine yaklaştı ve birkaç kez bu partinin Başkanlık adayı oldu.

Peki, bir zamanların bu ateşli solcusu Kumandan Chávez'le nasıl bir takım oluşturdu? Bana "rastlantıyla" dedi Rangel. Başarısız Şubat 1992 darbe girişimiyle halkın dikkatini çekmeden önce de Chávez'den haberdarmış. Rangel'in oğlu küçük Jose Vicente, 1980'lerde Karakas askeri akademisinde okumuştu. Küçük Rangel'in komutan subayı (aslında öğretmeni) Hugo Chávez idi. Hafta sonlarında, daha ünlü olan solun eski başkan adayı ile hiç tanınmayan geleceğin darbe lideri buluşurdu. Daha sonra Rangel Chávez'i Yare hapishanesinde ziyaret edecekti.

Küçük Rangel, askeri akademiden ayrılmak zorunda kaldı. Ünlü bir solcunun oğlu olan Rangel'in darbe hazırlamak amacıyla orduya sızmaya çalıştığı düşünüldü. O sırada hiç kimse genç öğrencinin değil, onun komutan subayının darbe hazırlığı yaptığını fark etmedi.

Jose Vicente Rangel'in Dışişleri Bakanı olarak görevlerinden biri, başkanın dışarıdaki görünüşünü iyileştirmeye çalışmaktı. Tutucu muhalefet, 1998'deki seçim kampanyası boyunca çok karanlık bir Chávez resmi çizmişti: En iyi halde Nasır ve Atatürk, en kötü halde Hitler ve Mussolini. ABD Büyükelçisi John Maisto, aday olduğu sırada ABD'yi ziyaret edebilmesi için Chávez'e vize vermeyi reddetti ve seçilmesini ciddi bir tehlike olarak karşıladı. Tarihe Venezüella'yı "kaybeden" kişi olarak geçmek istemeyen ve tutkusuz bir diplomat olan Maisto, Chávez'in tehlikeli ve demokrasi karşıtı bir *golpista* olduğuna inanıyordu. "Venezüella'da Chávez'in demokrat olduğunu düşünün bir kişi tanımıyorum" dediği öne sürülür. İngiltere Büyükelçisi Richard Wilkinson ve öteki Avrupalı büyükelçiler daha ölçülü bir görüşe sahiptiler. Chávez 1998'de İngiltere'ye davet edildi ve buluştuğu herkeste mükemmel izlenim bıraktı.

Chávez başkan seçildikten sonra, Meksika, Brezilya ve Arjantin başta olmak üzere Latin Amerika ülkelerine ziyaret turu düzenledi. Öteki başkanların çoğu, Bolivarcı kıtayı bütünleştirme rüyasının sadece çekici nutuklarda kalmasını umduklarını açığa vursalar da, Chávez her yerde nazik karşılandı. Roma'ya Papa'yı, İspanya'ya kralı görmeye gitti. Kendisi hakkında oluşturulan olumsuz görünümden kurtulması gerekiyordu.

Başkanlıktaki birkaç aydan sonra uygulamayı tekrarladı. Eylül 1999'da New York'ta Birleşmiş Milletler'de konuşma yaptı ve Washington'da popülaritesini artırmak için halkın arasına karıştı. ABD, iktidarının ilk aylarında Chávez'e düşmanca davranmayı sürdürdü. Ağustos 1999'da, eski Kongre ile yeni Kurucu Meclis arasındaki tartışmanın Karakas sokaklarına sıçramasından sonra, Washington kaygılarını açıkça ifade etti.

ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü James Foley, 30 Ağustos'ta Venezüella'daki duruma ilişkin "endişelerinin arttığını" söyledi. Ciddi bir ifadeyle, bütün tarafların "iktidarı nasıl kullanacakları ve Venezüella'nın geçmişe uzanan demokrasiye bağlılığını koruyacak bir anayasanın oluşturulmasını nasıl teminat altına alacakları konusunda anlaşacaklarını" umduğunu belirtti.

Ama Chávez'in Washington'daki tavırlarının sonucunda hava değişmeye başladı. Kahvaltılı bir toplantıda *Washington Post* editörlerinin desteğini kazandı. Nora Boustany, toplantıya ilişkin haberinde şöyle yazıyordu: "Chávez, beş yıl önce 1992'de darbe yapmaya kalkıştığı için aldığı hapis cezasını tamamladıktan sonra, ülkeyi at sırtında ve yayan dolaşırken Venezüella halkının kendisinde yarattığı acıyı renkli ve heyecan verici şekilde anlattı." Boustany, Chávez'in "ülkenin sorunlarının üstesinden gelmek için yaratıcı olacağına söz verdiğini, ama mucizeler ve bir gecede bulunacak çözümler vaat etmediğini" kaydetti.

Chávez, *Washington Post*'a, "Ciddi liderlik gerekiyor, sorumsuz halk dalkavukluğu değil" dedi.

Chávez, yılın geri kalan kısmında Çin, Japonya, Güney Kore, Hong Kong, Malezya, Singapur ve Filipinler'in de içinde bulunduğu dünyanın başka yerlerine gitti. Venezüella, Carlos Andres Perez'in 1970'lerdeki ilk başkanlığından beri Üçüncü Dünya devletleri arasında sayılmaktadır. Başta Perez'in kendisi olmak üzere önceki başkanlar, uzak kıtalara ziyaretler yapmayı alışkanlık edinmişlerdi. Gerçekten de Perez, 1990'lardaki ikinci başkanlığı sırasında uluslararası devlet adamı rolü oynamak için çok zaman harcamakla suçlanmıştı. OPEC kurucu üyesi olması Venezüella'yı zaten dünya gücü yapıyordu. Chávez, içeride kaçınılmaz olarak çok

işi olmasına karşın, mümkün olduğunca fazla dış desteğe gereksinimi olduğunun farkındaydı.

Bu bağlamda, Ekim'de Çin'e yaptığı ziyaret hem siyasi hem ekonomik bakımdan büyük öneme sahipti. Venezüella'nın pirince ve ucuz tüketim mallarına, Çin'in ise petrole olan ihtiyacı iki ülkeyi birbirini tamamlayan ortaklar yapıyordu. Fakat Chávez aynı zamanda Çin'in dünya siyasetindeki konumundan da hoşlanıyordu. İngiltere Başbakanı Tony Blair'in "üçüncü yol" tezine duyduğu yakınlık, Kosova savaşından sonra bitti. İngiltere'nin ABD'yi alçakça desteklemesinin, kendisinin dünya siyasetinin nasıl yürütülmesi gerektiği konusundaki görüşlerine açıkça karşı olduğunu o zaman anladı.

Chávez, Pekin'de Çinli liderlere, halkların egemenlik haklarına saygı gösterilen "açık ve çok kutuplu bir dünya"dan yana olduğunu söyledi. "Biz Venezüella'da, Amerika'nın uzak bir köşesinde, hep halkların egemenliği bayrağını yükseltmekteyiz. Bu bakımdan Çin halkıyla ve Çin'in devrimci yönetimiyle tamamen anlaşıyoruz" dedi.

12 Ekim'de Mao Zedung'un mezarını ziyaretinde, "büyük stratejist, büyük asker, büyük devlet adamı ve büyük devrimci"ye övgüler yazdı. Çinli bakan Zhu Rongji ile buluşmasında ise, Çin'in 50 yıl önce "büyük önderinin öncülüğünde ayağa kalktığı" gibi Venezüella'nın "ayağa kalkmaya" başladığını söyledi.

Chávez, Çinlilere "Üçüncü Dünya için büyük bir felaket olan, Batı'daki dünya güç merkezlerinde üretilen ekonomik modelleri dayatmaya çalışan neoliberalizme" inanmadığını söyledi. Neoliberalizmin "milyonlarca insanın yoksulluk içinde kıvranmasıyla sonuçlandığını, işsizlik, ıstırap ve ölüme yol açtığını" belirtti.

> Sovyet gücü çöktü, ama bu neoliberal kapitalizmin Batı halklarının izlemesi zorunlu bir model olduğu anlamına gelmez. Sırf bu nedenle Çin'i bayrağını dalgalandırmaya çağırırız. Çünkü dünya, her şeyi denetimi altına almak isteyen evrensel bir polis gücüyle yönetilemez.

Chávez, Asya gezisinden sonra Avrupa üzerinden ülkesine döndü. Almanya Başbakanı Gerhard Schröder'e "farklı bir ekono-

mik model yaratmayı" umduğunu ve bunun için danışmanlarının "Alman ve Avrupa modelini çok dikkatle incelemekte olduklarını" söyledi. Venezüella'nın yeni anayasasının "milli ve yabancı yatırımlar için büyük istikrar ve emniyet" sağlayacağını ifade etti.

Ama çok kutupluluğa da vurgu yaptı. Dünya şunu anlamalıydı: "Bir halk, uygun gördüğü düzenlemeleri yapma hakkına sahiptir. Temel bir ilke vardır; halkların kaderini tayin hakkı... Başka bir halkın ne yaptığını gözleyen ve sonra kendi modelini dayatan bir uluslararası siyaset olamaz."

Chávez'in ilgi duyduğu "çok kutuplu" dünya, Soğuk Savaş'tan sonraki yıllarda Avrupa'da sık sık istenilen bir durum olarak ifade edilse de, Latin Amerika'da hâlâ alışılmamış görünüyor. Fransa Dışişleri Bakanı Hubert Vedrine, 3 Kasım 1999'da Paris'te yaptığı bir konuşmada, "Siyasi bakımdan tek kutuplu bir dünyayı da, tek bir hiper-gücün tek taraflılığı da kabul edemeyiz" dedi. Ama 1990'ların Latin Amerika'sında, başta Meksika, Arjantin ve bir ölçüde de Şili olmak üzere, kıtanın önde gelen ülkeleri kendilerini "Batı"nın mensubu, Birinci Dünya'nın potansiyel üyesi olarak görüyordu. Bu ülkelerin görüşüne göre, Latin Amerika, Amerika kutbunun parçasıdır; İngiltere'de Tony Blair'in benimsediğinden pek farkı olmayan bir yaklaşım. Ama Avrupa'daki tartışmalarda bile, bazı insanlar, ABD ve Avrupa'dan başka muhtemel kutuplar olabileceğine işaret etmişlerdir.

Çok kutupluluk yanlısı tutumunda Vedrine ile aynı çizgide olan Hugo Chávez, büsbütün farklı ve yaratıcı bir tavır alarak Latin Amerika kutbu oluşturma konusunda özgün bir öneri yaptı. Bu isteğinde, ABD'nin neoliberal ekonomi modelini memnuniyetle kabul eden ve kıta büyüklüğündeki ülkesinin jeopolitik önemi konusunda birbirini izleyen hükümetlerin geleneksel inancını paylaşan Brezilya Devlet Başkanı Fernando Henrique Cardoso'nun sıcak ama zımni desteğini aldı.

Chávez, milliyetçiliğin küresel rönesansı olarak gördüğü şey konusunda iyimser.

> Milliyetçiliğin yeniden doğmakta olduğu bir dönemden geçtiğimizi düşünüyorum. Bunu Çeçenistan'da Ruslara karşı çatışmada görebi-

lirsiniz. Tarihin geri dönüşü gibi, sanki Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra eski milletlerin geri dönüşü gibi...

Daha önce ikili bir küreselleşme vardı, iki emperyal güç dünyayı mideye indirmek istiyordu. Sonra onlardan biri çöktü, öbürü "Şimdi sıra bende, yeni dünya düzeninin sahibiyim, tek dünya gücüyüm" dedi. Ama bu fikir çöktü, hem de çok hızlı...

Şimdi sahip olduğumuz şey düzensizliktir. Düzen yok, tek bir süper güç yok. Gelecekte çok merkez olacak, ittifakların ve blokların oluşumunu göreceğiz.

Chávez'in sorunu, Latin Amerika ülkelerinde, kıtanın dışındaki dünyayla müzakerelere girebilecek bir blok içinde örgütlenme yönünde henüz hiç işaret olmamasıdır. Chávez'in mesajının algılanması zaman alacak. Çoğu Latin Amerika başkanı bu mesaja kulak vermekte isteksiz. Şimdiye kadar hiçbiri Venezüella'yı kıtanın doğal lideri olarak görmedi.

Chávez, Venezüella'da, yanı başındaki dinleyicilerini çiğneyerek ötedeki çok daha geniş izleyici kitlesine sesleniyor. Aynı yöntem, giderek daha çok izleyici kazandığı Latin Amerika'da da işe yarıyor.

27

Kolombiya: Şiddete Batmış Komşu

Venezüella silahlı kuvvetleri ve dolayısıyla Chávez için, ülkenin dün ve bugün karşı karşıya kaldığı, yarın da karşı karşıya kalacağı en uzayıp giden dış sorun, Kolombiya ile ilişkilerdir. Venezüella'nın Kolombiya ile yüzlerce kilometre uzunluğunda korumasız sınırı var. Kolombiya, 19. yüzyılda Venezüella'nın özelliği olana benzer uzun süreli ve şiddetli bir iç savaşın içinde onlarca yıldır.

Bu savaş sık sık sınırın ötesine taşıyor. Zaman zaman Zulia ve Tachira eyaletlerinde yaşayan Venezüellalı toprak sahipleri kaçırılıyor, Kolombiya'ya mal getirip götüren kamyon sürücüleri saldırıya uğruyor. Savaşan iki taraf, hem solcu "gerillalar" hem sağcı "milisler" bu sınır olaylarına karışıyor.

Ama Venezüella için Kolombiya sorunu, görece daha basit olan sınır olaylarından daha öte önem taşıyan, merkezi bir konu. Kolombiya derin bunalım içinde bir ülke ve Chávez yönetiminin geleceği kaçınılmaz olarak kapı komşusunda olanlardan etkilenecek. Halen geleneksel milli ekonomiden daha büyük olan uyuşturucu ekonomisinin altını oyduğu bugünkü Kolombiya devleti çöküşün eşiğinde; aslında halihazırda ülkenin çoğu yerinde çökmüş durumda.

Daha önemlisi, Kolombiya Devrimci Silahlı Kuvvetleri (FARC) ve Ulusal Kurtuluş Ordusu (ELN) ile birlikte hareket eden ve yeni ortaya çıkan güçler, Hugo Chávez'inkilere benzer Bolivarcı görüşler açıklıyorlar. Venezüella kamuoyunun arzusu, savaşan taraflar

arasında barış görüşmelerine yardımcı olmak. Chávez, kişisel olarak FARC'a yakın. Chávez, barış görüşmeleri başarıyla sonuçlanıp FARC'ın hükümete dahil edilmesinin, Kolombiya'da siyasi gidişatı tamamen değiştireceğini umuyor. Eğer bu olursa, Chávez'in canlandırmak istediği Büyük Kolombiya rüyası, 19. yüzyılda Bolivar'm planladığı Venezüella, Kolombiya ve Ekvador birliği gerçek olacak. Kıtanın geleceğine ilişkin beklentilerinin odağında yatan Bolivarcı proje yoluna girecek.

Kolombiya'daki bunalım öylesine uzun süreli ve öylesine çok farklı aşamalardan geçmiştir ki, bir kişinin ülkeye ve geçmişine ilişkin ayrıntılı bilgisi olmadan, anlamak şöyle dursun olup biteni takip etmesi bile zordur. Kolombiya, tarihinin çoğunluğunda, aşırı yoğunlukta şiddet devreleri yaşadı. Bu şiddetin çoğu köylü savaşlarından ve toprak hakları için yapılan çatışmalarından doğdu. İç savaş ve anarşi ortamı o kadar etkili oluyordu ki, sık sık merkezi devletin çöküşü öngörülüyordu. Bu geniş, kıta büyüklüğündeki ülkenin büyük parçaları hiçbir zaman tamamen merkezi hükümetin denetimi altına girmedi. 1990'larda, kısmen Soğuk Savaş'ın bitmesi nedeniyle, kısmen de uyuşturucu ticaretinin doğasındaki değişiklik nedeniyle durum önemli ölçüde farklılaştı.

FARC lideri Manuel Marulanda, fiilen ülkenin üçte birinin yöneticisi. ELN örgütü FARC kadar büyük değil, ama o da nüfusun önemli bir kesimini harekete geçirme ve yönlendirme yeteneğine sahip. Marulanda, 40 yıla yakındır Kolombiya'nın büyük bir parçasını yönetiyor ve gerilla güçleri, ülkenin hemen her yerinde her an ortaya çıkabiliyorlar. Marulanda, geçen bu zamanın büyük bir kısmında, Kolombiya Komünist Partisi ile ittifak yapan bir köylü lideriydi. Emirleri, Latin Amerika'nın en donanımlı Komünist Parti teorisyeni olan Jacobo Arenas'dan alıyordu. İster iyi olsun ister kötü, köylü hareketi Komünist Parti tarafından yönetildi; günün algılanan siyasi ihtiyacına göre kimi zaman teşvik edildi, kimi zaman şalter indirildi.

Kimi zaman başarılı olundu; örneğin Komünist Parti ile FARC gerillalarının 1964 yılında Marquetalia'daki üslerine Kolombiya ordusunun ABD'nin yardımıyla düzenlediği saldırıdan kurtulma-

ları gibi. Kimi zaman felaketler yaşandı; örneğin 1980'lerin sonlarında, barış teklifini kabul etmeyi ve geleneksel siyasete katılacak sivil bir cephe örgütü (Yurtsever Birlik) kurmayı Parti'nin tavsiye ettiği sırada olanlar gibi. FARC'dan ve öteki gruplardan çok sayıda gerilla lideri, Yurtsever Birlik'in siyasi faaliyetlerine katılmak için dağlardan indi. Liderler ve binlerce taraftarları, sağcı milis gruplarınca anında katledildiler. Bu siyasetin bir hata olduğu apaçık ortadaydı. Bu deneyim Marulanda'da, bugün barış anlaşmasıyla ilgilenmesinin o zamanki facianın yinelenmesine yol açabileceği biçiminde bir etki yaptı.

FARC Kolombiya ordusuyla savaş halindeyse de, daha zorlu karşıtları milis örgütleridir. Bunlar, sık sık zımni destek aldıkları silahlı kuvvetlerden ayrıdır. Uyuşturucu kaçakçıları tarafından kurulan bu milis örgütlenmeler çok zengin ve güçlüdürler, savaşta merhametsizdirler. FARC da mali kaynağını uyuşturucu ekonomisinden, kaçakçılardan ve satıcılardan çok, esas olarak yetiştiricilerden ve üreticilerden sağlıyor. Bu çok ince bir ayrım çizgisi olabilir. Ayrıca, bir FARC liderinin kendi bağımsız faaliyetine bizatihi uyuşturucu ticaretinden kaynak sağladığına ilişkin en az bir belgelenmiş olay var.

Yurtsever Birlik'in yıkılmasından bu yana durum çok değişti. Hükümeti görüşme masasına gelmeye zorunda bırakan FARC daha hâkim konumda. FARC, ilk dönemlerindekine benzer bir siyasi varlık değil. Sovyetler Birliği'nin çökmesinden ve Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra, köylü savaşını yönlendirme gücüne sahip bir Komünist Parti yok. Eski, Sovyet tarzı FARC'nin *eminence grise*si* Jacobo Arenas öldü. Marulanda, kendi başına faaliyet yapan önceki geleneksel köylü lideri kimliğine döndü; köylü kurnazlığıyla ve arkasındaki kırk yılın birikmiş deneyimiyle kendi savaşını yürütüyor.

Aynı zamanda kırın ve kırda çalışmanın doğası da, kısmen savaşın kendisinin bozuculuğu ve yıkıcılığıyla, kısmen de uyuşturucu ticaretindeki değişikliklerin etkisiyle tanınmaz hale geldi. Kolombiya, 20 yıl önce ABD ve Meksika'dan sonra Amerika kı-

* perde gerisindeki lideri. *–red.*

tasındaki üçüncü büyük marihuana üreticisiydi, ama hiç haşhaş yetiştirmiyordu (en çok Meksika ve Guatemala'da yetiştirilirdi) ve çok az koka üretirdi. Yalnızca Bolivya ve Peru'da yetiştirilen kokayı işleyip kokaine dönüştürür ve dışarı satardı. Kokanın işlenmesi çok emek yoğun bir iş değildi.

Bugün tablo hayli farklı. Esrar, koka ve haşhaş yetiştirmeye ayrılan toprak alanı beş kat arttı. Kolombiya şimdi Amerika kıtasındaki ikinci büyük koka üreticisi ve en büyük eroin satıcısıdır. Bu ekonomik faaliyetten sağlanan paraların toplamı aklın almayacağı kadar büyüktür. Yeni yapılan bir hesaplamaya göre, uyuşturucu kaçakçıları 1997 yılında 75 milyar dolar topladılar, ki bu miktar Kolombiya'nın gayrisafi milli hasılasından fazladır. Ama köylü savaşı açısından daha önemli olan şey, kırsal istihdama etkisidir. 20 yıl önce olduğundan çok daha fazla kişi, uyuşturucu üretimiyle bağlantılı yerlerde çalışıyor ve ayrım gözetmeyen uyuşturucuyu yok etme programlarından ciddi biçimde etkileniyor.

Sonuç olarak Marulanda'nın yönettiği silahlı güçler, kendi toprakları için savaşan küçük köylüler değil artık, kendi işleri için savaşan kır işçileridir. Bu kırsal proletaryayı koka ve marihuana plantasyonlarında çalışmaya sevk eden Marulanda, hükümetten, ordudan ya da ABD'den kaynaklanan, geçimlerini yok edecek eylemlere karşı onları büyük başarıyla savunuyor. FARC'ın başarısının nedenlerinden biri, Marulanda'nın da harcayacak parası olmasıdır.

Bunlar yalnızca Kolombiya tarihini merak edenleri ilgilendiren gelişmeler değildi, Venezüella'yı da etkiliyorlardı. Marulanda'nın FARC'ı yeni bir çizgiye sokması, Chávez'in girişimiyle karşılaştırılabilecek bir geçmiş tarihi canlandırma çabasını da kapsadı bir ölçüde. Kolombiya solu, Komünist Parti tarafından benimsetilen Marksizmin Bolivar'dan hoşlanmaması tutumundan uzaklaşarak, Kurtarıcı'nın kişiliğini kahramanlar katındaki yerine koymaya başladı. FARC, kimi gerilla birimlerini "Bolivarcı militanlar" diye tanımladı. (Geçerken belirtmek gerek; Bolivar çağındaki kendi kahramanları Francisco de Paula Santander, Bolivarcı Büyük Kolombiya projesini parçalamaktan sorumlu olduğu için, Kolombiya Bolivar kişiliğiyle geleneksel olarak kimi zorluklar yaşıyordu.)

Kolombiya solundaki tek oyuncu FARC değildir. Arka planda bir yerlerde hareketli olan 1950'lerin diktatörü General Gustavo Rojas Pinilla taraftarları da var. Rojas Pinilla, o dönemin iç savaşı *Violencia*yı sona erdirmiş ve arkasından, Venezüella'daki Medina Angarita'dan farklı olarak düzelen bir ünün keyfini çıkarmaya başlamıştı. 1970'lerde yeniden ülkenin yönetimine gelmeye kalkıştığı zaman, bugün Chávez'e destek verenler türünden sosyalist milliyetçilerden ciddi destek almıştı.

Kolombiya sorununu ele alma konusunda 1990'lardaki selefleri nin izinden gitmek, Chávez hükümetini ilk yıllarda tatmin etti. Hükümet, sınır sorunları hakkında hem Kolombiya hükümetiyle hem gerilla örgütleriyle müzakereler yaptı. Caldera yönetiminin sınırlar bakanı, Petkoff'un örgütü Sosyalizme doğru Hareket'in etkili üyelerinden Pompeyo Marquez idi. Marulanda ile geçmişe uzanan ilişkisi olan eski komünist lider Pompeyo Marquez, bağlantılarını kullanarak FARC'dan Venezüella topraklarında eylem yapmayacağına ilişkin söz aldı. Arias Cardenas da, sınır eyaleti Zulia'nın valisi olduğu 1990'lı yıllarda FARC ile bağlantı kurmuştu. Cardenas, kamuoyuna sağcı milislerin Kolombiya ordusu tarafından yönetildiğine inandığını açıkladı.

Kolombiya hükümeti 1990'ların sonlarında FARC ile barış görüşmelerini başlatmayı düşünmeye başladığı zaman, Kolombiya ve Venezüella, Venezüella'nın görüşmelerde yer alması gerektiği konusunda anlaştı. Caldera, bu anlaşmayı resmileştirmek için, Ağustos 1997'de Kolombiya Devlet Başkanı Ernesto Samper ile sınır kenti Guasdualito'da buluştu. Venezüella, arkasından, Kolombiya'nın Orta Amerika örneğini izleyerek Meksika, Kosta Rika ile İspanya'nın katılacağı "bir barış süreci dostları grubu" oluşturulmasına izin verebileceği tavsiyesinde bulundu.

1999 yılında Andres Pastarana'nın Kolombiya'ya başkan olmasıyla barış süreci yeniden hız kazandı. Pastarana, o yılın Mayıs ayında Marulanda'ya ormanda heyecan verici bir ziyaret yaptı. Ateşkes anlaşması yapıldı ve FARC, fiilen ülkenin büyük ama uzak alanlarının denetimini hemen hemen bıraktı. Barış anlaşması sık sık ihlal edilse de üç yıl sürdü.

Chávez, Caldera tarafından başlatılan barış sürecini destekleme siyasetini sürdürme arzusunu netleştirdi. Hükümetinin kimi üyelerinin gerilla hareketleriyle gayriresmi bağlantıları vardı. Hem Karakas'ta hem Havana'da gerilla temsilcileriyle Venezüella hükümet yetkililerinin katıldığı toplantılar yapıldı. Açıktan Caldera'nın başlattığı siyaseti izlerken, Arias Cardenas ve Rangel gibi Chávez de FARC'ın amaçlarına yakınlığını saklamıyordu.

Kolombiya Başkanı Pastrana, Eylül 1999'da Venezüellalıların niyetlerine ilişkin kaygılarını açıklamaya başladı. *Washington Post*'a şöyle dedi: "Chávez'e kendi bahçesiyle ilgilenmesini, kendi sorunlarımızı kendimizin halledebileceğini söylemek istiyorum. Venezüella'nın iç sorunlarını konuşmak istemiyoruz, çünkü onların Kolombiya'nın içişlerine karışmasını istemiyoruz. Chávez gerillalarla temas kuracaksa, istiyoruz ki önce bize söylesin."

Karakas ile Bogota arasında beliren bu ayrılıktan yararlanan ABD yönetimi oldu. 1999'da ABD yönetimi, uyuşturucu ticaretini önlemeye yardım amacıyla hazırlanan, Plan Kolombiya adlı çok yönlü Amerikan paketinin başlamasından sonra, Kolombiya'daki önemli oyunculardan haline geldi. ABD, maliyeti ne olursa olsun Bogota yönetimini destekleyeceği teminatını verdi, ilk yılda 1.5 milyar dolar vaat etti. Bu miktar 2005'e gelindiğinde 3.9 milyar dolara yükseldi; Kolombiya ABD yardımı alan ülkeler arasında beşinci sırada geliyordu (ve Bogota'daki Amerikan büyükelçiliği, ABD'nin dünyadaki en büyük büyükelçiliği haline geldi).

Sonunda barış süreci 2002 Şubat'ında çöktü. Sağcı Alvaro Uribe Velez'in başkanlık ettiği hükümet, gerillaları askeri yöntemlerle yok etme programıyla Mayıs ayında seçimi kazandı. Daha önce saygın bir müzakere ortağı olarak görülen FARC, Bogota'daki yeni hükümet tarafından "terör örgütü" olarak damgalandı. Yeniden başlayan askeri çarpışmalar sonucunda, gerillaların, sağcı milislerin ve artan sayıda sığınmacının korumasız uzun sınırı istedikleri zaman geçmesi yüzünden, Venezüella sınırında yaşanan sorunlar artmaya başladı.

Chávez, bu yeni durum karşısında, bir yandan Venezüella'nın FARC ile eskiden beri süregelen ilişkilerini sürdürürken, Uribe yö-

netimi ile de dostça ilişkiler kurmaya çalıştı. Hassas bir dengeye dayanan ilişkiler, Kolombiyalıların FARC'ın siyasi liderlerinden Rodrigo Granada'ya Karakas'ı ziyaret ettiği sırada kaçırmalarıyla Aralık 2004'te kopma noktasına geldi. Diplomatik ve ticari ilişkilerin kesilmesi tehlikesi, Fidel Castro'nun hem Karakas hem Bogota nezdinde zamanında yaptığı müdahaleyle önlenebildi.

Venezüella, yalnız Plan Kolombiya kapsamında değil, Panama Kanalı antlaşmasının uygulanmaya konulmasının sonucu olarak yığınak yapan ABD'nin bölgedeki askeri faaliyetlerinden giderek artan biçimde endişe duymaktaydı. Panama Kanalı Bölgesi'ndeki büyük Amerikan askeri üsleri, Aralık 1999'da Panama'ya devredildi ve Amerikan kara, deniz, hava birlikleri başka yerlere kaydırıldı. Kimi ABD sınırları içinde kimi Karayibler'de konuşlandırıldı.

Venezüella açıklarındaki Hollanda Antilleri'nde ABD'nin kullanım hakkına sahip olduğu havaalanları var. ABD, Kolombiya'daki uyuşturucu ticaretine karşı faaliyeti çerçevesinde, önceden izin almadan Venezüella hava sahasından uçuş hakkı vermesi için Chávez yönetimine baskı yapıyor.

Chávez, Amerikalıları sinirlendirmesine karşın onlara bu hakkı vermeyi reddetti. Bu red yanıtı yalnız soldan değil, Venezüella silahlı kuvvetlerinin komuta kademesinden de destek gördüğü için, ABD bunun kolayca kazanabileceği bir tartışma olmadığını anlamak zorunda kaldı. Venezüella'nın askeri tatbikatlarda işbirliği yapmakta isteksiz davranması, Chávez'in ilk yıllarında iki ülke arasındaki sürtüşmenin bir başka nedeni oldu.

28

Yerlilere Yeni Haklar

Venezüella, Miss World ve Miss Universe güzellik yarışmalarını düzenleyen kuruluşların belirlediği güzellik ölçütlerine göre, herhangi bir başka ülkeden daha güzel kadınlar çıkarır. Ama şimdiye kadar kazananların hiçbiri yerli halktan ya da siyah topluluktan değildir.

Bu durumdan sorumlu tek bir kişi varsa, onun Miss Venezuela Organisation'un patronu, eski reklam tasarımcısı Osmel Sousa olması gerekir. Sousa, Karakas'ın merkezinde, hem büro hem yarışmayı kazanmak için çabalayan güzellerin bitirme okulu olarak kullandığı, baştan aşağı pembeyle boyanmış küçük bir villada çalışır. Villanın içi de dışı gibi gül pembesi boyalı ve gösterişli içerisi pekâlâ bir Hollywood genelevi dekoru olabilir. 26 genç kadın, duruş, tarz ve sunumun incelikli noktalarını öğrenmek için her yıl beş aylığına buraya gelir.

Senyör Sousa, küçük bir odada, çok süslü dev bir boy aynasıyla çerçevelenmiş dev bir masanın arkasında oturuyor. Odanın ortasında, muhtemel öğrencilerinin üzerinde cazibelerini gösterebilecekleri pembe halı kaplı, yuvarlak ve küçük bir sahne var.

Sousa, Miss Venezuela Organisation'u işletme hakkını elinde tutuyor ve Venezüella televizyonunda, kendi okulunun yetiştirdiği genç kadınları sunan yıllık yarışmalar düzenliyor. "Bu program, bütün yılın en çok izlenen programıdır" diyor kibirle. "Bu yüzden en pahalısı. Sponsorlar çok para ödemek zorunda. Bu para organizasyonumuzu ve okulumuzu besliyor." Sousa'nın okulu pek çok

kez Miss Universe ve Miss World yarışmalarını kazandı. Bitirme okuluna girecekleri nasıl seçiyor?

"Modellik okullarına ve fiestalara (genç yeteneklerin sergilendiği bir tür kabare) giderim. 40 kıza rol verir, 10'unu seçeriz. 26'sını bulana kadar böyle yaparız. Sonra onlar buraya, okula gelirler ve yarışmaya hazırlanırlar. Beş aylığına gelirler. Onlara kendilerini nasıl hazırlayacaklarını gösteririz, eğer bilmiyorlarsa kimi İngilizce cümleler öğretiriz. Saçlarını ve makyajlarını nasıl profesyoneller gibi yapacaklarını, podyumda nasıl yürüyeceklerini öğretiriz. Ve tabii spor salonuna gidip egzersiz yaparlar ve sonrasında bedenlerine nasıl bakacaklarını öğrenirler."

Okula gelen kızlar fiiliyatta burslu. "Hiçbir şey ödemezler. Tek şartımız, günlerinin tamamını bu işe hasretmeleri. Okula gidemezler, başka bir şey yapamazlar."

Her yıl 50 jüri üyeleri oluyor. "Toplumun bütün katmanlarından gelirler" diye iddia etti Sousa, "her yıl değişirler. Şarkıcılar, aktrisler, siyasetçiler, kuaförler, tasarımcılar, eski güzellik kraliçeleri, diplomatlar... İngiltere Büyükelçisi bile jüri üyemiz olmuştu." Bu, Venezüella güzelliğini tanımlayan bir organizasyon. Peki bunu nasıl yapıyor?

"Burada büyük bir ırklar karışımı olduğu için, Venezüella güzelliği yoktur. Eğer Venezüella yerlisi bir güzel seçseydim, o yuvarlak yüzlü ve daha kısa boylu bir Kızılderili olmalıydı. Dolayısıyla bizim felsefemiz Venezüellalı bir güzel seçmek değil, Venezüella'da doğmuş genç bir kadın seçmek. Babası Macar annesi İspanyol olabilir, ya da her neyse; Venezüella'da doğmuşsa yeter."

Ya siyahlar? Venezüella, bir zamanlar büyük bir siyah köle nüfusuna sahip olmuş bir Karayip ülkesi ve siyahlar hâlâ kıyı bölgelerinde büyük bir azınlık oluşturuyor.

"Evet, siyahlarımız var" diyor Sousa, önceki yılların yüzlerini ve görünüşlerini kapsayan bir reklam broşürünün sayfalarını çeviriyor. "Bak, her daim bir siyahımız oldu. İşte biri." Bir düzine safkan Aryanın içinde melez Miss Delta'nın somurtkan resmine işaret ediyor. "Naomi Campbell gibi görünüyor, değil mi?"

Yine de itiraf etmek zorunda olduğu berbat bir gerçek var-

dı: "Miss Venezuela asla siyah olmamıştır." Neden peki? "Çünkü Venezüella halkı bir siyahın kendilerini iyi temsil edebileceğini düşünmüyor."

Reklam sektörü reklamlarında beyaz kadınlara yer vermeye devam ettiği müddetçe, Miss Venezuela Organisation gibi kuruluşlar Avrupalı beyaz güzel örneklerini çıkarmaya devam ettiği müddetçe, bu saptama kesinlikle doğruluğunu sürdürecektir.

Venezüella'nın eski güzellik kraliçelerine, Irene Saez gibi başkanlık aday adayı olmayan diğerlerine ne oldu? Sousa fotoğrafların yer aldığı kitabına bakıyor. "Bu, bir multimilyonerle evlendi. Bu, zengin bir petrolcüyle evlendi. Bu, bizim üçüncü Miss World güzelimiz, ABD'de aktrist. Bu, ABD'de bir telefon şirketinde çalışıyor ve çok dolar kazanıyor. Bu, İtalya'da model."

Koltuğuna yaslandı ve üstlendiği görevin başarılarını gösterdi. "Hepsi orta sınıfa mensup ve hepsi çok zengin adamlarla evlendi. Hepsi en iyisini yaptı ve biz çok memnunuz. Venezüella'da zengin kızlar güzellik yarışmalarında yarışmaya istek duymuyorlar. Zenginlerin zaten çok parası var."

Öyleyse tam olarak kimlerdir Venezüellalılar? 1945'ten bu yana bir milyon Avrupalı Venezüella'ya yerleşmeye geldi. Onlar mı Venezüellalı?

Ülkenin sınır kesimlerinde 300 bin yerli yaşıyor. Batıda Zulia ve Tachira eyaletleri ile güneyde Amazonas ve Bolivar'ın unutulmuş yerlerinde sayısız kabile ve halk yaşıyor. Onlar mı Venezüellalı?

Bunlar, galiba "Venezüellalıların" kendilerine nadiren sordukları sorular. Onlarca yıl milliyetçi sloganlar seslendirip durdular, Kolomb'un ve Simon Bolivar'ın imgeleri önünde sessizce başlarını eğdiler, ama kendilerine kim olduklarını, nereden geldiklerini sormadılar.

Bu, Chávez hükümetinin karşı karşıya kaldığı bir sorundu ama Chávez bu sorun karşısında sinmedi. "Tarih basit bir kahramanlık öyküsü değildir" demişti Agustin Blanco Munoz'a. "Kültürün tarihidir; ülke nasıl yaratıldı, neden olduğumuz renkteyiz, neden ülkeye Venezüella denildi, şimdi bulunduğumuz yere bizi hangi süreç getirdi..." 1999'da Kurucu Meclis'in toplantıları sırasında, milli

kimliğe ilişkin bu soruların kimilerine yanıt verilmeye başlandı. En ateşli tartışmalar, yeni anayasayla ülkenin yerli halklarına verilecek haklar üzerine oldu.

Venezüella'nın 23 milyonluk nüfusunun 316 bini, yani yüzde 1.4'ü yerli halk olarak tanımlanır, ama aslında sayı kesinlikle daha fazladır. En büyük grup, Guajira diye de bilinen Wayuu, aşağı yukarı 197 bin kişi kadardır ve esas olarak Zulia'da Maracaibo Gölü ile Kolombiya sınırı arasında yaşar.

Doğu ve güneyin yarı boş topraklarında 100 bin kadar yerli yaşar: 44 bini Amazonas'da, 35 bini Bolivar'da, 21 bini Amacuro Deltası'nda... Orinoco'nun kuzeyinde Anzoategui'de 7 bin, Apure'de 6 bin kişi yaşar.

Venezüella'da 26 ayrı etnik grubun yaşadığına inanılır ve kendilerine verdikleri isimlerle anılırlar: Wayuu, Warao, Pemon, Anu, Yanomani, Jivi, Piaroa, Karina, Pume, Yecuana, Yukpa, Enepa, Kurripakao, Bari, Piapoko, Bare, Baniva, Puinave, Yeral, Jodi, Karina, Warekena, Yarabana, Sape, Wanai, Uruak.

Chávez yönetimi, en başından yerli halkın geleceği konusunda yeni bir yönelim getirdi. *Polo Patriotico* taraftarı Zulialı Wayuu lideri Atala Uriana ilk çevre bakanı olarak atandı, ama Kurucu Meclis üyesi olmak için sonra bu görevden istifa etti.

Kurucu Meclis seçimleri yaklaşırken, yerli halkların en az üç temsilcisinin seçilmesini teminat altına alan özel düzenlemeler yapıldı. Milli Yerli Halklar Konseyi (CONIVE), delegelerini seçmek için 1999 Mart'ında bir konferans düzenledi. Wayuu mensubu sosyal hizmet görevlisi ve Dünya Yerli Halklar Konseyi Başkanı Noheli Pocaterra, Pemon mensubu CONIVE'nin önderlerinden ve Bolivar'daki *Asociacion Indigena*'nın kurucusu sosyolog Jose Luis Gonzalez ile Amazonas eyaletindeki *Organizacion Regional de los Pueblos Indigenos* adlı kuruluşun müdürü Jivi mensubu Guillermo Guevara seçildiler. Üçü de yerli halkların haklarını geliştirme konusunda büyük bir deneyime sahipti.

Venezüella'da beyaz yerleşimcilerin ve yerli direnişinin tarihi uzun, karmaşık ve az araştırılmıştır. Ama, 19. yüzyıl başlarındaki bağımsızlığın yerli halklar için işleri daha da kötüleştirdiği çok-

tan beridir biliniyor. İspanyollar iki yüzyıl boyunca Capuchinlere, Cizvitlere ve Fransiskenlere misyonerlik istasyonları kurma izni vermişlerdi ve misyonerlerin etki alanındaki Kızılderililer kimi koruyucu önlemlerden yararlanıyorlardı. Ama Cizvitler 1760'larda çekildi. Capuchinleri yarım yüzyıl sonra daha şiddet dolu bir kader bekliyordu. Ülkeyi İngilizlere ve Hollandalılara karşı korumaya yardım ettikleri için, Caroni nehri boyunca yayılan geniş misyonları, stratejik nedenlerle Orinoco deltası yakınına kurulmuştu. 1817 yılında, zengin Capuchin misyonlarını kim denetlerse savaşı onun kazanacağını anlayan Bolivar'ın güçlerinin gelişinden etkilendiler. Misyonerler, Katolik kiliselerin çoğunluğu gibi İspanyollardan yana saf tuttular. 7 Mayıs 1817'de bu kararlarının ceremesini çektiler. Yaşları 32 ile 70 arasında değişen 20 misyoner katledildi. Kurtarıcı'nın birlikleri misyonları ele geçirdi, tahıllarına ve sığırlarına el koydu, misyonlardaki Kızılderilileri kendi taburlarına asker yazdı.

19. yüzyıl boyunca birbirini izleyen hükümetlerin, eski misyonların yeniden kurulabileceği boş umudu dışında yerli halklara dönük hiçbir politikaları olmadı. Kızılderililer acımasızca merkezden devletin sınırlarına doğru sürüldüler.

İspanyollar 18. yüzyılın ortalarında, daha güneydeki Yukarı Orinoco'nun sularında ilerlemeye başlamışlardı. Yecuana, o zamanki adıyla Makiritare yeni gelenleri hoş karşılamadı ve 1765-1775 yılları arasında ciddi bir direniş örgütlediler. 1775'in sonunda yalnız bir gecede, Angostura'dan (şimdiki adı Ciudad Bolivar) Yukarı Orinoco'daki La Esmeralda'ya kadar yapılan yol boyunca, 19 İspanyol kalesini ve kampını ele geçirip ateşe verdiler.

100 yıldan daha fazla zaman sonra, kauçuk üretiminden kaynaklanan ekonomik canlılık sırasında, Mayıs 1913'te beyazlar misilleme yaptılar. Albay Tomas Funes, kauçuk işçilerinden oluşturulan küçük birliğiyle San Fernando de Atabapo'nun denetimini ele geçirdi; kentin yöneticisi Robert Pulido, karısı, kardeşi ve 130 yerleşimci öldürüldü. Bu, Makiritare Kızılderililerinin katliamının başlangıcı oldu. Albay Funes, kentin denetimini merkezi devlet idaresinden koparark dokuz yıl elinde tuttu ve Kızılderilileri bü-

yük oranda katletti. *Los Hijos de la Luna* adlı kitap, "düzinelerce ve düzinelerce Makiritare köyünün nasıl yıkıldığını ve sakinlerinin öldürüldüğünü, bu acılı yıllar boyunca kaba bir hesaba göre 2 bin Kızılderili'nin öldürüldüğünü" anlatır.

Albay Funes, 1921 yılında, Başkan Chávez'in büyük büyük babası Maisanta'nın müttefiki ünlü Gomez karşıtı gerilla lideri General Emilio Arevalo Cedeno'nun birliklerine teslim oldu. Funes, teslim olursa hayatının bağışlanacağına budalaca inanmıştı, ama kurşuna dizildi. Venezüella'nın yerli halkları, kendilerine uygulanan zulmün öykülerini, beyaz yerleşimcilerin torunlarından çok daha ayrıntılı olarak hatırlamaktadır. Bugün bile yakınmaları ya görmezden gelinmekte ya da reddedilmektedir.

Venezüella'nın güneydoğu köşesinde yaşayan Pemon Kızılderilileri, 1999 Ekim'inde büyük çelik elektrik direklerini yıkarak, kendi mevcudiyetlerine dikkat çektiler. Guri barajından Brezilya'ya yüksek gerilim hattıyla elektrik iletmek için toprakları boyunca direklerin dikilmesine Caldera yönetimi zamanında başlanmıştı. Pemonlar direkleri istemiyordu, ucuz elektriğe kolayca ulaşmanın maden şirketlerinin başka yatırımlarını teşvik edeceğini savunuyorlardı. Bölgedeki altın yatakları, Pemonların haklarına pek az saygılı emekçiler ordusunu cezbediyordu.

Hükümetin resmi tutumu, direklerin çok az çevre tahribatı yapacağı yolundaydı, yeni iş sağlamak için bölgenin gelişmesi gerekiyordu. 110 milyon dolara mal olan elektrik hattı projesi durdurulamazdı, çünkü Brezilya'nın kuzeyindeki kentlerle sözleşmeler yapılmıştı. Tamamlanan hat, Fidel Castro ve Brezilya Devlet Başkanı Fernando Henrique Cardoso'nun katılımıyla Ağustos 2001'de Chávez tarafından törenle hizmete açıldı. Chávez, bakir ormanlara zarar vermemek için ne yapılabilecekse hepsini yaptığını açıkladı.

Latin Amerika'nın büyük yerli liderlerinden Rigoberta Menchu, Aralık 1999'da, yeni anayasaya konulan yerli haklarıyla ilgili değişiklikler nedeniyle şükranlarını sunmak için Karakas'a geldi. Guatemalalı olan Rigoberta Menchu, 1992 yılı Nobel Barış Ödülü'nü almıştı ve kıta çapında yerli halkların haklarını güvence altına alma mücadelesinin yılmaz savaşçısıydı. Şöyle diyordu:

> Pek çok ülkede son 15-20 yıldır bu sorunları tartışıyorlar. Yerli halka haklarının verilmesinin kötü bir şey olabileceği ya da diğer yurttaşları olumsuz etkileyebileceği düşünülüyor. Ama yurtsever olduğumuzu gösterdik; ırkçılığa ve dışlanmaya maruz kalsak da bizim tutumumuz budur... İnsanların bu kuruntulardan kurtulması önemlidir. Çünkü bunlar, farklı grupların barış içinde bir arada yaşamasına köstek oluyor.

Son dönemde, Amerika kıtasının bütün ülkelerinde beyaz yerleşimcilerin yerli halklara karşı tutumu değişiyor. Kimi ülkelerde, nüfusun çoğunluğunu oluşturan yerli halk hakkı olan iktidara göz dikmeye başladı. Başka yerlerde *mestizo*lar yani melezler, siyahlar gibi, yeni ve değişen koşullar altında kendilerini nasıl tanımlayacaklarının merakına düşüyor.

Bu etnik sorunlar, özellikle And ülkelerinde, şimdiden 21. yüzyılın en önemli tartışma ve eylem konuları haline gelmiştir. Beyaz ırkçı muhalefetin sesinin en gür çıktığı (beyaz yerleşimcilerin bulunduğu Amerika ülkelerinde tipiktir) ve hükümetin kararlı biçimde siyahlarla yerlilerden yana tavır aldığı Venezüella, Chávez iktidarı altında bu sorunların açıkça gündeme getirildiği öncü ülkelerden biridir.

29

Muhalefetin Değişen Niteliği

Chávez'in iktidardaki ilk yılında, meraklı ve siyasi bakımdan uyanık vatandaşlar, her öğleden sonra akşam gazetesi *El Mundo*'yu satın almak için özel bir çaba harcayacaktı. Capriles grubu tarafından yayımlanan gazetenin yayın yönetmenliğini büyük zekâ ve beceriyle Teodoro Petkoff yapıyordu. Kıdemli eski solcu Petkoff, şimdi vuruşarak geri çekilme savaşı veriyordu. *El Mundo*, o dönemde Hugo Chávez'e muhalefetin aydın yüzüydü. Doğru, bilgili ve sinir bozucuydu; fikirlerini ciddi bir canlılıkla ifade ediyordu.

Teodoro Petkoff, Venezüella'nın dramına katılan çok sayıdaki benzeri gibi dünün gerilla savaşçısıydı. Maracaibo yakınlarına yerleşen bir Bulgar göçmeninin oğlu olarak 1931 yılında doğdu. Perez Jimenez döneminin başında, 1949 yılında Komünist Parti'nin gençlik hareketine katıldı. Annesi gibi doktor olmak için öğrenim gördüyse de sonradan siyasi militanlık ve gazetecilik yaptı. 1961'de Komünist Partisi Merkez Komitesi'nde, Romulo Betancourt hükümetine karşı silahlı ayaklanmanın keskin savunucusuydu ve 1962'de dağlarda Douglas Bravo'yu izledi. İki kez tutuklandı. 1964'ten 1967'ye kadar üç yıl tutulduğu Karakas'taki San Carlos hapishanesinden, başkalarıyla birlikte şaşırtıcı bir kaçış gerçekleştirdi.

Komünist Parti'nin stratejisinden duyduğu hoşnutsuzluğu giderek artan Petkoff daimi bir muhalif haline geldi. Hem Komünist Parti'nin hem Fidel Castro'nun desteklediği Sovyetler Birliği'nin

1968'deki Çekoslovakya işgaline ilk karşı çıkanlardan biri oldu. 1969'da Başkan Caldera'nın gerillalara yaptığı dağlardan inme ya da sürgünden dönme önerisini kabul etti. 1970'te Komünist Parti'den kopan Americo Martin'in kurduğu Sosyalizme Doğru Hareket partisinin kuruluşuna yardım etti.

Petkoff, sonraki 30 yılda ağız dalaşını seven Venezüella solunun önemli bir kişiliği oldu. Bir *avant la lettre* (öncü) Avrupa komünisti olarak, birkaç kez başkanlık seçimlerinde solu temsil etti. 1990'larda Venezüella toplumunun bunalımının iyice derinleştiği sırada, ismini, itibarını, büyük enerjisini ve zekâsını Başkan Caldera'nın hizmetine sundu; *ancien regime*'in gecikmiş Kerenski'si oldu. Caldera'nın Kalkınma Bakanı olarak can çekişen bu hükümete yaşama gücü verdi. Tipik olarak cesur bir jestti bu.

Sonra, MAS'ın liderleri 1998 ortalarında partiyi Hugo Chávez'in başkanlık kampanyasına sokmaya karar verdikleri zaman, Petkoff, bir zamanlar oluşumuna yardım ettiği siyasi aracı terk etti. MAS'dan istifa edişi, Venezüellalı çoğu eski solcu için dönüm noktası oldu. Kimisi Chávez'in projesinde kaldı, kimisi de Petkoff'un yeni başkana karşı düşmanca siyasi tavrını yaymak için *El Mundo* gazetesine köşe yazarı oldu.

Chávez yönetiminin birinci yılının çoğunda, *El Mundo* ve başta *El Universal* olmak üzere öteki gazetelerin yazarları, yeni siyasete karşı tetikçilik yaptılar. Saflarında çok sayıda gazeteciye yer veren devrimci bir proje olarak Chávez hükümeti, şaşırtıcı biçimde halkla ilişkiler alanında gerçekten kötü bir performans sergiledi; ezici çoğunlukla düşman olan basının saldırılarını çürütmenin zor olduğunu gördü.

Petkoff etrafında toplanan ve onun tarafından yönetilen düşman kalemşorlar sürüsü ürkütücü bir gürültü çıkarıyordu. Ama arkalarında siyasi dayanak olmadan, boşuna sızlanıyorlardı. 1998 sonundaki seçimlerde geleneksel partilerin hezimete uğraması, büyük halk yığınlarının yüreğinde ve kafasında uyandırdıkları sevgi ya da desteğin çok zayıf olması, Chávez'e karşı örgütlü muhalefetin çöküşü demekti. Dünün politikacıları öylesine derin bir itibar kaybına uğramışlardı ki, kimi sessizce sıvışıverdi, kimi anılarını yazmak için evine kapandı.

İlk yılda köşe yazarlarının dışında tek ciddi muhalefet, bir zamanların güçlü ekonomik gruplarının, geleneksel olarak görüşlerini açıklamaya ve dinlenmeye alışmış liderlerinden geldi: Fedecamaras'ın başkanı Vicente Brito, bin kadar yerli ve yabancı işadamını bir araya getiren Venezüella-Amerikan Ticaret Odası Venamcham'ın başkan yardımcısı Antonio Herrera Vaillant ve Camara Petrolera'nın başkanı Luis Eduardo Paul gibi kişiler. Özellikle yeni anayasa tartışmaları sırasında bu kişiler ve sözcülüğünü yaptıkları gruplar öne çıkarak, röportajlar ve basın toplantıları yoluyla, kendi çıkarlarını olumsuz etkileyebilecek ekonomiyle ilgili maddelere muhalefetlerini açıkladılar. Ama onlar da komünistler gibi ciddi siyasi destekten yoksundu.

Ara sıra eski dönemden bir ses duyulabiliyordu. Eski muhafazakârların çoğu, Chávez'in "yeni popülizmi" dedikleri şeyden korkuyorlardı. Bir kez *Copei*'nin başkan aday adayı olan Eduardo Fernandez, "kurtarıcılığı, devlet baba anlayışını, merkeziyetçiliği, ekonomide rantiyeciliği" kınıyordu. Venezüella'nın ve Latin Amerika'nın, eski partilerin ve ideolojilerin üzerinde yükselen "işe yaramaz ve siyasetten uzak yığınların" önüne katılıp süpürüldüğüne inanıyordu.

1999'un sonlarına doğru, yeni anayasanın halk oylamasına sunulması kampanyası sırasında, Latin Amerika sağının geleneksel kılığına bürünen muhalefetin sesi kulak tırmalayıcı hale geldi. Demokrasinin demokratik araçlar kullanılarak yıkılması sürecine girildiğine ilişkin korkular dile getirildi. Chávez'e "uzun vadeli tertipçi" diye saldırıldı; şiddetin, "iç savaşın dilini" konuştuğu eleştirisi yöneltildi. Muhalefet, geleneksel tartışma nezaketinin terk edildiğinden, "ülkenin birbiriyle konuşmayan iki parçaya bölündüğünden" şikâyet etti.

Oluşum halindeki muhalefetin abartılı propagandası, muhtemel karşıtlarını Chávez'e karşı başlatılacak yeni bir siyasi haçlı seferine katmak için tasarlanmıştı. Chávez'in siyasi partilere, iş dünyasına, medyaya karşı olduğu, Katolik Kilisesi'ne düşman olduğu iddia ediliyordu. Eğer toplumun bu kesimleri uyanır da Chávez'in ne menem bir tehlike oluşturduğunu anlarlarsa, o zaman yeni bir

muhalif siyasi hareket örgütlenebilirdi. Hatta kimi eleştirmenler, ordunun kimi kesimlerinin Chávez'in projesinden memnun olmadıklarını ve yeni bir darbeye ilişkin yıkıcı konuşmaları dinlemeye gönüllü olabileceklerini ima etmişti.

Chávez'in eski Bolivarcı Devrimci Hareket'i içinde de eleştirenler, hükümetin işleri yürütme tarzından hoşnut olmayan insanlar olduğu görüldü. Bu kişiler Chávez'in daha az değil, daha çok devrimci olmasını istiyordu. Zengin ve ayrıcalıklı kesimlere karşı harekete geçilmesini, ABD karşısında Venezüella'nın çıkarlarının daha kararlılıkla savunulmasını istiyorlardı. Ancak bu kitaptaki ayrıntıların açıkça gösterdiği gibi, askeri darbe planlamak her canı sıkılan subayın örgütleyeceği basit bir olay değil. Hatta becerikli ve yaratıcı adamlarca planlansa bile, halk desteğiyle kolayca başarısızlığa uğratılabilir.

Eski politikacıların çoğu, itibarını kaybetmiş partilerinin yeniden bir kez daha yükseleceğini umuyordu. Bu, eski partilerin sonunda yeniden sıçrama yapıp harekete geçtiği General Velasco'nun Peru'sunda ve General Peron'un Arjantin'inde olmuş bir şeydi. Ancak Venezüella, siyasi manzarayı hiç görülmemiş biçimde değiştireceğe benzeyen, daha derin ve büyük bir dönüşümden geçiyordu. Eğer sonunda ciddi ve demokratik bir muhalefet çıkmış olsaydı, daha muhtemeldir ki bu eski muhalefetten değil *chavistas* saflardan çıkardı. 1999 sonunda anayasayı destekleyen başarılı halk oylamasından sonra Chávez'in iktidarı daha da sağlamlaştı, muhalefet ise daha uğursuz bir rol üstlendi. Perde arkasında duran, iş dünyasındaki, milli petrol şirketindeki ve ABD Büyükelçiliği'ndeki gerçek güçler öne çıkarken, Petkoff ve benzerlerinin temsil etikleri kağıttan kaplanlar önemsizleşti. Güç gazete yazarlarından gazete sahiplerine geçti.

30

Ekim 2001: Eski Sendikalar Devrime Karşı

Chávez hükümeti ne önemli bir siyasi parti tarafından, ne de ağırlığı olan bir sendika tarafından desteklendi. Gerçekten de 1998'den sonra ülkenin geleneksel partilerinden ve sendikalarından geriye kalan şey, hükümete karşı koymak için işveren örgütleriyle işbirliği yaparak sağ muhalefete verdikleri destekle öne çıkan "sarı" sendikalardı.

Böyle olmasını Chávez yeğlemişti. Uzun süredir ülkeyi kötü yöneten *ancien regime*'i süpürüp atmaya o kadar istekliydi ki, ona güç veren kurumları yeniden kurmayı hiç arzulamadı. Amacı, Latin Amerika'da, Marx ve Castro'dan daha çok şey borçlu olduğu 19. yüzyıldaki felsefi hocası Simon Rodriguez'in emrettiği gibi, gerçek anlamda "özgün" olacak devrimci bir hükümet kurmaktı. Rodriguez'in 1820'lerin yeni bağımsız ülkelerine siyasi öğüdü, kristal kadar berraktı:

> İspanyol Amerikası özgün bir yapıdır. Kurumları ve yönetimi aynı şekilde özgün olmak zorunda; dolayısıyla bu iki şeyi kurarken kullanılan yöntemler de... Ya icat edeceğiz, ya da amaçsızca çabalayıp hatalar yapacağız.

Chávez başından itibaren "icat etmeye" kararlıydı ve bu eski siyasi modellerden vazgeçilmesi demekti. Soldaki biri için siyasi parti ya da sendika türü kurumların böyle göz ardı edilmesi garip ve

alışılmadık bir olguydu. Solcu söylem, yüzyıldan fazla bir süre boyunca "parti inşasına" ve işçi sınıfı kurumlarının oluşturulmasına yoğunlaşmıştı. Örgütlü işçi sınıfının çoğunlukla küçük bir azınlık olduğu Latin Amerika'nın Üçüncü Dünya koşullarında bile, solcular daima partiye ve sendikaya siyasi projelerinin önemli parçası olarak önem vermişlerdir. Castro'nun Küba'sı, Allende'nin Şili'si, Sandinistlerin Nikaragua'sı, hepsi bu kurumları önemli olarak gördü. *Ancien regime*'in bağlarından yeni kurtulmuş halk, bu geleneksel siyasi örgütler yoluyla örgütlenmeyecekse nasıl örgütlenecekti?

Chávez, güçlü emperyalizm karşıtı söylemiyle, nüfusun yoksul kesimlerinin çıkarlarını güvence altına alma yönündeki gerçek arzusuyla, fark edilebilir biçimde Latin Amerika geleneğinde bir solcuydu ve tutkuları 1999 anayasasında ortaya konmuştu. Anayasadaki bir düzine madde, doğrudan emekle ve işçi haklarıyla ilgilidir ve bunlar arasında yer alan 95. ve 96. maddeler sendika kurma ve grev haklarını somut biçimde, teyit ediyorlar.

Yine de Chávez başkalarının yeni bir sendikal hareket oluşturma çalışmalarına omuz vermedi. Venezüella'da önceki hükümetlerin yarım yüzyıllık icraatlarıyla partileri ve sendikaları itibarsızlaştırdığı katı inancından hareket etti. 1998'de başkan seçildiği zaman, daha önce olanlardan tamamen bağlantısız biri olarak sahneye çıktı. Zaferi, fiili olarak içten içe güç kaybederek parçalanan önceki sistemin külleri üzerinde yükseldi. Öyleyse, böylesine üzücü biçimde tükenen bir siyasi yapıyı neden yeniden kurmak istesindi ki?

Chávez'e destek, kesin olarak bugüne kadar örgütsüz olan ve geleneksel siyasetin erişim alanının dışında kalan toplumun geniş (çoğunluk) kesiminden geldi. Chávez, taraftarlarını, onlara "yoksullar", "söz hakkı olmayanlar", "köylüler", "gecekondu sakinleri" diye hitap ederek harekete geçirdi. Onlara kendi koşullarına uygun olarak "işçiler" diye başvurmadı. Önceki dönemin siyasileşmiş sendikalarının ağırlığını oluşturan ayrıcalıklı işçilere ise hiç yönelmedi. Başkanlığının ilk yıllarında işçileri harekete geçirmek istediği zaman, önce örgütsüz kayıtdışı kesime, bugüne kadar resmi sendikacılığın ilgilenmediği, aslında görmezden geldiği ve reddettiği kesime döndü.

Ülke işçi sınıfının onlarca yıldan beri geleneksel örgütü Venezüella İşçi Konfederasyonu (CTV) idi. 1936'da kurulan CTV, siyasi olarak güçlü ve etkili, son yarım yüzyılın bütün ilerici mücadelelerine katılmış bir örgüttü. Buna karşın hiçbir zaman iş gücünün yüzde 12'sinden fazlasını kucaklamamıştı. 1958'den beri ana iktidar partisi olan *Accion Democratica* ile örgütsel bağı bulunan CTV, 1990'larda yeni liberal hükümetler işçilerin çıkarlarını olumsuz etkileyen reformları uygulama koydukları zaman, *Accion Democratica* ile bağlarının acısını çekmeye başladı. CTV, kendisine bağlı kuruluşlarla birlikte yaygın biçimde "patronların sendikası" diye görülür oldu. CTV'nin gerileyişine, başta Ciudad Guayana'nın sanayi kompleksinde olmak üzere, *La Causa R* ile ilişkili birkaç bağımsız sendikanın yükselişi eşlik etti. Bu yeni hareketler, eski siyasi partilerin ve bağlantılı sendikaların bozgununun yolunu açtı, ama kendilerini başarıya götürmedi. Chávez, bağımsız sendikalar tarafından çıkarılan siyasetçilerden farklı olarak bu yeni durumdan yararlandı ve Başkanlık dönemine *tabula rasa* (beyaz sayfa) ile başladı.

Chávez'in zaferinden sonra, CTV itibarsız *ancien regime*'in önemli bir parçası olarak görüldü. Üyelerini kaybeden, siyasal mali kaynaklarından yoksun kalan örgüt, yeniden güç ve itibar kazanma çabasıyla iç reform sürecine girdi. Amerikan AFL-CIO'nun uluslararası kolu olan, başlıca dış müttefiki Amerikan Uluslararası İşçi Dayanışması Merkezi'nin (American Center for International Labor Solidarity, ACILS) mali desteğiyle iç yapısını modernleştirdi, eski tüfeklerin bir bölümünü kovdu ve yeni bir liderlik için seçimler düzenledi. (ACILS'ın mali kaynağı, ABD Kongresi'nin bir organı olan ABD Ulusal Demokrasi Vakfı'ndan geliyor.)

Örgütlü emek içindeki mevcut gücünden yararlanmayı uman CTV ile şimdiye kadar örgütlenmemiş kayıtdışı emek kesimini harekete geçirmekle daha çok ilgilenen Chávez sendikacıları arasındaki çarpışma beraberlikle sonuçlandı. Ülkenin iş gücünün yarısı, kayıtdışı kesimde bulunuyordu. CTV, kayıtdışı kesimi sendika üyeliğinin dışında tutmayı başardı.

Chávez yanlısı sendika örgütlerinin temsil gücü kazanmaya

çalıştığı CTV'nin liderlik seçimleri 2001 Ekim'inde yapıldı. Fakat *Accion Democratica*'nın listesi sağlam biçimde denetim sağladı. Adayları Carlos Ortega oyların yüzde 57'sini aldı. Chávez'in adayı Aristobulo Isturiz (bir zamanlar *La Causa R*'nin önderiydi) yalnızca yüzde 16 oy alabildi. Hükümet hemen seçimlerin hileli olduğunu öne sürdü.

Chávez taraftarları, rakip bir sendika örgütlemeye giriştiler; Ulusal İşçi Sendikası (UNT) ilk kongresini 2003'te yaptı. Fakat Chávez'in kendisinden güçlü destek almayınca, bu örgüt hem kayıtlı hem kayıtdışı işçi kesimlerini örgütleme yeteneğine sahip yeni bir önemli kuruluş olmaktan çok, köktenci laf ebeliği yapılan bir yer oldu. Chávez, eskiden beri örgütsüz olan toplum kesimlerini örgütlemek için *ad hoc* yarı askeri hareketlenmeler olan "Bolivarcı Çevreler"e, seçim "devriyeleri"ne, eğitim "misyonları"na bel bağladı. Chávez bir "icat" ustasıydı, fakat "özgünlük" mücadelesinde örgütlü emeğin rolü hâlâ belirlenmek zorundaydı.

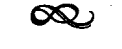
CTV liderliği, on yıllar boyunca kurdukları güçlü konumlarını tehdit eden Chávez'e karşı düşmanca tutumunu sürdürdü. Carlos Ortega, 2001 sonbaharında başkanı devirmek için planlar hazırlamaya başlayanlara katıldı. Ancak, ciddi bir sanayi gücü olsa da, Ortega'nın sendikasının ülke çapında bir desteğe sahip değildi. Ortega, hükümeti devirmeye çalışmak için, başta işverenler örgütü *Fedecameras* olmak üzere toplumun hoşnutsuz öteki unsurları ile birleşmeye mecbur kaldı. CTV, Nisan 2002 askeri darbesinin hazırlıklarına katılacaktı. Petrol sanayisinin kısa süreliğine kapanmasına neden olan Aralık 2002 iş durdurma eylemine yardım etti. Seçilmiş hükümeti devirmek için patronlarla işbirliği yapan eşi benzeri görülmemiş türde bir sendikacılık!

BÖLÜM 6

MUHALEFETİN BOLİVARCI DEVRİMİ DEVİRMEYE YÖNELİK ÜÇ GİRİŞİMİ

31

Kasım 2001 Devrimci Kararnameleri, Luis Miquilena'nın İstifası ve Muhalefette Hareketlenme

Büyük Karakas kenti, sayısız yüksek tepenin üstüne yayılmıştır. Yağmur mevsiminde tepelerin dorukları, aşağıdaki vadilerin üstüne asılı duran bulutları delip geçer. Bu sarp yamaçlarda, kendine özgü *rancho*larda birkaç milyon insan yaşar. *Rancho* genellikle "gecekondu semti" diye çevrilir, ama aslında çok da gerçek durumun tam hakkını veremiyor bu ifade. Bu yerleşimler tamamen oluklu saç ve samanla çamur karışımı bir harç kullanılarak yapılmış değildir çünkü; böyleleri yerler yok değil, ama beton karkas üzerinde ucuz tuğla ve briketle iyi inşa edilmiş evler de var. Ayırıcı özellikleri, alan için savaşırcasına birbirlerine çok yakın olmalarıdır; her küçücük evin hemen üstünde bir diğeri yükselir.

Durmak bilmeyen bir hareketle büyük insan kitleleri gelip geçiyor. Kimisi beyaz, kimisi melez, ama büyük çoğunluğu koyu tenli, siyah ya da yerli kökten. Venezüella coğrafi olarak Brezilya ile Karayip adaları arasında yer alır ve siyahlarla Kızılderililerin çocukları Avrupalı göçmenlerin çocuklarından sayıca çok fazladır. İnsanlar neşeli ve hareketli, ama Latin Amerika'nın en zengin ülkelerinden birinde daimi ve mutlak yoksulluk içinde yaşıyorlar. Eğitim ve sağlık hizmeti yetersiz. İş de yok. Çoğu insan aşağıdaki vadilerde seyyar satıcılık yaparak yaşam savaşı veriyor.

Hava temiz, manzara nefes kesici. Ortaçağ Avrupa'sının tepelik kentlerinin atmosferi, ama imkânlar daha modern. Elektrik ve su sağlanabiliyor. Ama çöp toplama sistemi çok kötü işlediği için, sık sık evlerin dik taş merdivenlerinde ve bu büyük kentsel kümelenmeleri enlemesine kesen daracık sokaklarda çöp yığınları yükselir. Araba ya da otobüs giremeyen tepeler, planlanmaksızın yayalara mahsus alanlar haline gelmişler. Birinci kaygı güvenlik; ev yapımında en önemli ve pahalı unsur demir kafesler ve kilitli kapılar.

Yoksullar, yamaçlardaki kuş yuvalarından, seçkinlerin, işadamlarının, yabancı diplomatların ve gazetecilerin rahat evlerinin bulunduğu, Fetih'ten beri ülkeyi yöneten ve kendinden başkasını düşünmeyen, "öteki" Venezüella'nın zenginlerinin semtlerine bakıyorlar.

Venezüella'nın çoğu beyazlardan oluşan küçük azınlığı, hizmetçili ve yüzme havuzlu geniş mülklerde yaşar, süpermarketlerden alış veriş yapar ve klimalı arabalarla uzayıp giden yollardan işe gelip gider. Güney Afrika imgesini çağrıştırıyor; siyahların yaşadığı Soweto ile beyazların Johannesburg banliyösü arasındaki karşıtlık. Latin Amerika'da hukuki bakımdan ırk ayrımı yok, ama bununla birlikte ayrımcılık ve adaletsizlik olgusu varlığını sürdürüyor. Fetihçilerin çağından beri kıtayı beyaz yerleşimciler yönetti. 19. ve 20. yüzyıllardaki düzenli göçmen akını, Venezüella gibi ülkelerde beyaz seçkinleri daha da güçlendirdi. Beyaz seçkinlerin kökleşmiş ve çoğunlukla fark edilmeyen ırkçılığı ülke siyasetine hâkim olmaya devam ediyor.

Karakas'ın beyaz nüfusunun yıllar boyu daimi korkusu, tepelerde yaşayan koyu tenli yoksullaştırılmış yurttaşların günün birinde kendi mutlu oyun alanlarına inecekleri ve öç alacakları oldu. 1989'daki *Caracazo,* miras alınan toplumsal denetim sistemleri çöktüğü taktirde neler olabileceğine ilişkin acılı bir anı bıraktı geride. Benzer bir şey, ama bu kez şiddet içermeden, 2002 Nisan'ında meydana geldi. Gecekondu semtlerinin sakinleri, sessizce ve kendiliğinden tepelerden aşağı doğru süzüldüler, bir darbe operetiyle kısa süreliğine devrilen başkanlarını yeniden iktidara getirmek için sokakları ve yolları kestiler.

10 yıllık ekonomik ve toplumsal bunalımın ve yolsuzluğa batmış eski siyasi partilerin çöküşünün arkasından, 1999'da Venezüella'da yeni bir çağ başlamıştı. Hugo Chávez, devrimi örgütlemek için gecekondu yoksullarının yardımını istedi. Onlar da Nisan 2002'deki geçici devrilişi sırasında onun bu çağrısına yanıt veriyordu. Chávez, yönetim tarzıyla, iktidardaki ilk yılında çok sayıda düşman edinmiş ve ülkenin beyaz seçkinlerini giderek daha çok kızdırmıştı. Seçkinler, onun toprak reformu önerisinden hoşlanmadılar. Önceki hükümetlerce hazırlanan petrol sanayisini özelleştirme programını durdurma planından nefret ettiler. En çok da yoksulları harekete geçirmesinden korkuyorlardı. Kıdemli generaller, tutucu işadamları, petrol sanayisi yetkilileri, medya kodamanları, iktidardan indirmek isteğiyle ona karşı tertiplere giriştiler. Gelişmeye başlayan bu muhalefet, 2001 sonlarına doğru, Pinochet tarzı bir darbe tezgâhlama planlarını formüle etmişti.

Ülke, yıl boyunca yükselen bunalım duygusunu yaşadı. Karakas'ta muhalefet tarafından artan sayıda büyük protesto yürüyüşleri düzenlendi. Bu eylemler, işveren federasyonu Fedecameras ile *Accion Democratica* bağlantılı sendika hareketi Venezüella İşçi Konfederasyonu (CTV) arasındaki eşi görülmemiş ittifakının desteğiyle yapıldı.

49 adet köktenci yasayı uygulamaya geçiren Kasım 2001 tarihli hükümet kararnamesinin arkasından, yıl sonuna doğru muhalefetin protestoları yeni bir hedefe kavuşmuş oldu. Bu etraflı mevzuat paketi, ülkenin ekonomik altyapısında köklü değişikliklere gitmek ve 1999'da kabul edilen yeni anayasada zaten ana hatlarıyla belirtilen değişiklikleri gerçekleştirmek için tasarlanmıştı. "Bolivarcı" devrim süreci, Chávez'in iktidara gelişinden üç yıl sonra hız kazanmaya başlıyordu.

Hükümetin yeni önlemler almasına izin veren Yetki Yasası (*Ley Habilitante*), neredeyse önceden hiçbir açıklama yapılmadan Kasım ayında çıkarıldı. (Hükümet, 2000 Kasım'ında Millet Meclisi tarafından kabul edilen ilk halinde, yetkinin bir yıllığına verildiği gerçeğini birdenbire fark etmişti.) Chávez, Miraflores sarayından yaptığı televizyon konuşmasında ayrıntıları açıkladı ve Bakanlar Konseyi'nin yanında yer aldığı yeni mevzuatın önemini vurguladı.

Bu 49 yasa, başka pek çok şeyin yanı sıra, toprağı kullanma hakkını, petrol üretimini ve vergilendirmesini, balıkçılık sanayisinin işleyişini düzenlemek için tasarlanmıştı. Yasalardan biri, Caldera hükümetinin başlattığı ülkenin sosyal güvenlik sistemini özelleştirme planını tersine çeviriyordu. Yeni mevzuatın ayrıntıları, daha önce Amerika Ülkeleri Kalkınma Bankası'nda (Inter-American Development Bank) ekonomist olarak görev yapan Başkan Yardımcısı Adina Bastinas'ın başkanlık ettiği bir komite tarafından birkaç ayda hazırlandı.

Latin Amerika'da her zaman çekişme konusu olan toprak reformu yasası, 5 bin hektardan fazla toprak mülkiyetini yasaklıyor, hükümete boş ya da verimsiz topraklara el koyup yeniden dağıtma yetkisi veriyordu. Venezüella'da toprak sahiplerinin sayısı, petrol patlaması yıllarında çoğu sanayiye ya da ticarete geçmiş olduğu için azaldı. Fakat hükümetin *llanos*'daki geniş, çoğunlukla yeterince kullanılmayan ve kazançlı olmayan topraklarını tehdit etmesi, onların *amour propre*'lerine (izzetinefislerine) dokundu. Toprak reformu, Bolivarcı Devrim'in sembolü, ciddi değişiklikler yapma niyetinin göstergesi oldu. Toprak reformu kentsel alanlara kadar da genişletildi. Şubat 2002'de açıklanan bir kararnameyle, yerel komiteler toprakları incelemeye ve uzun süreden beri oturanlara tapu vermeye teşvik edildi.

Daha önemlisi, daha fazla petrol işletme hakkı payı toplanmasını ve milli petrol şirketi *Petroleos de Venezuela*'nın yabancı şirketlerle ortak yapılan bütün yatırımlarda yüzde 51 payı olması gerektiğini öngöre Hidrokarbonlar Yasası idi. Yasanın taslağını, Ali Rodriguez'in OPEC Genel Sekreteri olmasından sonra Enerji ve Madenler Bakanlığı'na atanan Alvaro Silva Calderon hazırladı. Yasa, özel petrol şirketlerinin hükümete en az yüzde 30 oranında işletme hakkı payı vermelerini hükme bağlıyordu. Devrimcilerin nihai amacı, milli petrol şirketini dışarıda daha az yatırım yapmaya ve içerideki toplumsal projelere daha çok para ayırmaya zorlamaktı. Yeni yasa, *Petroleos de Venezuela*'daki aşırı tutucu yöneticilerin şirketi özelleştirip, hem yerli hem yabancı yatırımcılara satabilecekleri yolundaki umutların sona ermesi anlamına geliyordu.

Yeni anayasanın hazırlanmasından sonra Chávez'in gerçekten köktenci bir programı olduğunun ilk açık göstergesi olan devrimci dönüşümdeki bu yeni dönemeç, beyaz seçkinlerle petrol şirketi yöneticilerinin çıkarlarına ciddi bir tehdit oluşturuyordu ve hemen muhalefetin protestolarına, yeni sokak gösterilerinin örgütlenmesine yol açtı. Muhalefet sözcüleri yeni önlemler konusunda kendilerine danışılmadığını belirttiler ve özel mülkiyet karşıtı olarak gördükleri yasalara karşı çıktılar. Chávez, yüzlerce uzmana ve ilgili tüm taraflara danışıldığında ısrar etti, ama "herkesle masaya oturmak için" zaman olmadığını söyledi.

Açıktan açığa protestoda bulunan ilk üst düzeydeki kişi, *Petroleos de Venezuela*'nın patronu General Guaicaipuro Lameda oldu. General Lameda Chávez tarafından atanmıştı, fakat şirketin özelleştirilmesi gerektiğini düşünenlerin saflarına katılmıştı. Yeni Hidrokarbonlar Yasası'na, petrol işletme hakkı paylarını artırdığı için saldırdı. Bunun üzerine Chávez onu görevden alarak yerine üniversiteden eski tarz bir devrimci olan Gaston Parra'yı getirdi. *General Lameda muhalefetin safına* geçti ve başkanı devirmeyi amaçlayan darbe tertibine katıldı.

Büyük gösteriler ve siyasi grevler örgütlemek şimdi muhalefetin alameti farikası olmuştu. Gösteriler, Chávez'in arkasındaki desteğin eridiğini gösteriyor gibi görünen olumsuz kamuoyu yoklamalarıyla birleşince, hükümetin sevilmediği ve tehlikede olduğu yolundaki yaygın kanıyı güçlendirdi.

Hükümet saflarında da ciddi zayıflama yaşanıyordu. General Lameda bizzat Chávez'in atadığı bir kişiydi. Arkasından, Yare hapishanesi günlerinden beri Chávez'in en önemli sivil danışmanı olan Luis Miquilena gemiyi terk etmeye karar verdi. Miquilena, Chávez yönetiminin ilk yıllarında, Millet Meclisi ve Yüksek Mahkeme için seçilen bütün *chavista* adaylarını araştırmaktan sorumluydu. Chávez, hiç bilmediği sivil siyaset sularında yön bulmada Miquilena'ya güvenmiş, 2001 sonbaharında da onu önemli bir makam olan İçişleri Bakanlığına getirmişti. Miquilena, artık devrimci ilerleyişi durdurma zamanının geldiğini hissetti. Aralık başlarında Chávez'den bir toplantı talep etti ve Chávez'e yeni yasa-

lardan vazgeçmek gerektiğini açık açık söyledi. "Yasalar bu protestoların nedeni oldu, onları geri çekmeliyiz" dedi.

Chávez, şimdi yavaşlama zamanı olmadığını, tersine ülkeyi kendi projeleri doğrultusunda değiştirmek için atılım yapma zamanı olduğunu söyledi. Miquilena karşı çıkarak kendi görüşlerini sıraladı. Chávez bu görüşleri reddetti, istifa etmek zorunda kalan Miquilena General Lameda'nın arkasından muhalefet saflarına geçti.

Miquilena'nın ayrılışı Chávez için ağır bir darbe oldu. Yalnız Miquilena önemli bir müttefik olduğu için değil, aynı zamanda hem yargı kurumunda hem Millet Meclisi'nde hatırı sayılır sayıda izleyeni olduğu için. Her iki kurumun Chávez listesinden giren pek çok üyesi Miquilena tarafından seçildiği için, onun desteğinin çekilmesi ciddi olumsuz bir etki yarattı. 2001 sonunda hükümet Meclis'te çoğunluğu kaybetmenin eşiğine geldi, yargıdaki konumu zayıfladı.

Miquilena, *ancien regime*'e inançları kalmamış ve kendi ılımlı reform programlarını uygulamada Chávez'den yararlanabileceklerini uman, Chávez'in ilk eldeki çok önemli destekçiler grubunu temsil ediyordu. Bu insanlar, 2001 sonuna doğru, Chávez'in kendi bildiği gibi davranan birisi olduğunu ve başkaları tarafından kullanılamayacağını anlamaya başladı. Chávez saflarında yaşanan bu önemli kopuşlardan cesaret alan muhalif gruplar, çoğunlukta olduklarına ve başkanı istifaya zorlayabileceklerine inandılar. Bu inancın yanlış olduğu görülecekti. Taraftarlarını harekete geçirmek için, hükümet karşıtı eylemlerine haklılık ve inandırıcılık kazandırmak için sokak gösterilerini etkili biçimde kullanarak saldırıya geçtiler. Aralık'ta genel grev düzenlediler. Bu, pek çok genel grevin ilkiydi.

Bu koşullarda halkın taze enerjisiyle kendi saflarını güçlendirmek isteyen Chávez, yeni bir girişim başlattı: Bolivarcı Çevreler. Taraftarlarına 10-15 kişilik küçük gruplarda örgütlenmeleri bildirildi. Bu gruplar bulundukları yerlerde ve mahallelerinde kampanya yürütecek, hükümet programlarından nasıl faydalanabileceklerini halkın anlamasına yardımcı olacaklardı. Halk bulunduğu yerde ör-

gütlenmeye teşvik edilecek, devlet bankasından küçük krediler almaları ve kooperatifler içinde kendi küçük işlerini kurmaları temin edilecekti. Bolivarcı Çevreler'in ana amacı, uzun zamandır mevcut siyasi partilerin resmi yapısının toplumun dışında tutulmuş halk kesiminin siyasi örgütünü yaratmaktı.

Hükümetle muhalefet arasındaki çekişme tırmandı ve karşıt sokak gösterileri biçimini aldı. İki taraf da kendilerinin çoğunlukta olduğunu kanıtlamak istiyordu. Hükümet kendi siyasi konumunu pekiştirmek isterken, silahlı kuvvetlerin ve Washington'un desteğini almaya çalışan muhalefet ise darbe planlarının provasını yapıyordu. 2002'nin başlamasıyla birlikte, kozların paylaşılacağı sahne hazırdı.

32

Muhalefetin İlk Gözdağı: Nisan 2002 Darbesi ve Karşı Darbe

Karakas'taki hava 2002'nin ilk aylarında patlamanın ve çatışmanın eşiğine geldi. Felaketin yaklaşmakta olduğu hissi bütün kenti sarmıştı. Ülke rakip pankartların arkasında harekete geçmiş, her hafta gösteriler ve karşı gösteriler düzenleniyordu. Emekli subaylardan oluşan gruplar, eski siyasi partilere mensup siyasetçiler, sendika liderleri ile Katolik Kilise sözcüleri, hükümete saldırmak ve olası bir darbe için silahlı kuvvetlerce desteklendiklerini iddia etmek için birleştiler. Gazeteler ve özel televizyon kanalları, hep bir ağızdan bitip tükenmez Chávez aleyhtarı hikâyeler yayınlıyorlardı. Washington'daki yetkililer, geniş kitlelerce "kötüleşen durum" olarak değerlendirilen olaylar hakkında eleştirel açıklamalar yapmaya başladılar.

Deneyimli Latin Amerika gözlemcilerine göre, Nisan 2002'nin Karakas'ı giderek daha çok Eylül 1973'teki Şili'nin Santiago'suna benziyordu. Bir darbenin hazırlanmakta olduğundan kimsenin kuşkusu yoktu. Çoğu kimsenin bildiğinden daha fazlasını bilenler arasında ABD'nin Merkezi Haberalma Örgütü CIA de vardı. "Darbe Girişimi için Koşullar Olgunlaşıyor" başlıklı 6 Nisan tarihli bir ABD istihbarat raporu, Karakas'ta neler olduğunu şöyle anlatıyordu:

> Kimi düş kırıklığına uğramış üst rütbeli subayların ve bir grup küçük rütbeli köktenci subayın dahil olduğu muhalif askeri hizipler, muhtemelen bu ay ... (silindi) Başkan Chávez'e karşı darbe hazırlama çabalarını hızlandırıyor. Bildirilen planların ayrıntı düzeyi ... (silindi) Chávez'in ve öteki 10 üst düzey yetkilinin tutuklanmasını hedefliyor.

Nisan raporu, planlanmış darbenin nasıl yapılacağını bile açıklıyordu: "Darbeciler, bu ay içinde belirlenmiş bir tarihte askeri harekete geçmeye kışkırtmak için muhalefetin gösterilerinden kaynaklanan kargaşayı istismar etmeye çalışabilir." Bütün kanıtlar, Karakas'ta darbe tezgâhlandığının ABD yönetimi tarafından bilindiğini gösteriyor, fakat ne olup bittiği konusunda Venezüella hükümetini bilgilendirmeye yönelik hiçbir çaba gösterilmedi. Tam tersine... Amerikalıların darbecilerin planlarını açıklamaya istekleri yoktu, çünkü muhalefet liderleri 2002'nin ilk aylarında Washington'a birkaç kez giderek planlarının yürümesini teminat altına almışlardı.

Washington, Bolivarcı Devrim ile benimsenen köktenci yönelimden hoşlanmadığını hiç gizlemedi. Chávez karşıtı tertip, ülkenin büyük sanayicileri ve işadamları, önde gelen sendikal hareket liderleri, başlıca gazete ve televizyon kanallarının sahipleri, Katolik Kilise piskoposları ve ordu içindeki tutucu subaylar tarafından dikkatle planlanmıştı. Washington planlarına yeşil ışık yakmıştı.

Tertipçiler, 2002'nin ilk aylarında saldırılarını, hükümet tarafından Kasım 2001 yasalarıyla önerilen ve General Lameda'nın öfkeyle karşı çıktığı *Petroleos de Venezuela*'nın yapısal reformuna yoğunlaştırdı. 2002 Nisan'ında, planlanan reformları protesto etmek için iki günlük grev çağrısı yapıldı, ama grevin gerçek amacı Chávez'in devrilmesini sağlamaktı. İşadamları federasyonu *Fedecameras*'ın başkanı Pedro Carmona Estanga ile Venezüella İşçi Konfederasyonu (CTV) lideri Carlos Ortega, işbirliği yapmak üzere anlaştılar. İkisi ortaklaşa 11-12 Nisan tarihlerinde grev çağrısı yaptılar; grev kararının yalnız başkanın istifa etmesiyle kaldırılacağını ilan ettiler. Grev hızla isyana dönüştü.

11 Nisan 2002, Perşembe

Perşembe sabahı erkenden, büyük bir kalabalık Karakas'ın doğusundaki Parque del Este'den milli petrol şirketinin kent merkezindeki ana binasına doğru yürüyüşe geçti. Orada bir konuşma yapan Ortega, kalabalığı yürüyüşü Miraflores sarayına kadar sürdürmeye ve "Venezüella halkına ihanet eden adamı kovmaya" çağırdı. 150 bin dolayındaki gösterici topluluğu, seve seve Miraflores'e doğru yürüyüşe geçti. Yolda, o sabah gecekondu semtlerinde alelacele toplanmış, sayıca az olsa da denk güçteki Chávez taraftarlarıyla karşılaştılar. Asayiş güçleri iki grubun arasında mevzilendiler: Chávez'e bağlı Milli Muhafızlar ve kent polisi... Polis, eskiden Chávez yanlısı olan ve sonra muhalefete katılan Karakas Belediye Başkanı Alfredo Pena'dan emir alıyordu.

Yürüyüş, Miraflores sarayının önlerinde şiddetli bir çatışmayla sonuçlandı, birkaç kişi öldü. Anlaşıldığı kadarıyla iki taraftan da ateş açılmıştı. Bu ölümlerin sorumluluğunun kime ait olduğu, hemen gündeme taşınan ve bitmek bilmeyen bir tartışmanın konusu oldu. Fakat ölenlerin çoğunluğu Chávez taraftarıydı.

Arkasından, aralarında eski harp okulları komutanı General Nestor Gonzalez Gonzalez'in de bulunduğu birkaç subay televizyona çıkarak başkanın istifasını istedi. Kendiliğinden çıkan bunalımı iyice tırmandırmak için tasarlanmış görünen bu talep, o anın sıcaklığı içinde, hükümetin sokağın denetimini kaybedeceği halk patlamasına neden olacaktı. Fiiliyatta, yürüyüş ve ateş açılması dikkatli biçimde planlanmıştı.

Miraflores'de durumun vahametini farkına varan Chávez, öğleyin Plan Avila denilen askeri harekâtı başlatmaya karar verdi. Bu plan, sarayı korumak ve yaklaşan bir darbeye karşı direnmek amacıyla olağanüstü durum kuvvetlerini harekete geçirmek için tasarlanmıştı. Sarayda Chávez'e en fazla bağlı üst rütbeli subaylardan biri olan General Jorge Garcia Carneiro'ya planı uygulamaya koyması emri verildi. Fakat gerekli emirleri vermek için temas kurduğu büyük Fuerte Tiuna askeri üssü karargâhından General Garcia Carneiro'ya, üsteki bir grup generalin başkanı tutuklama planı yaptıkları söylendi. Ayrıca üsten çıkışların tamamen engellendiği

de bildirildi. Miraflores'in dışında bulunan Milli Muhafızlar'a yardıma gelmek için üsten ayrılmayı düşünen askeri birlikler gelemeyecekti.

Daha da kötüsü, Milli Muhafız subaylarından bazılarının darbecilere katıldığı fark edildi. Kent merkezindeki Francisco de Miranda hava üssünde toplanan bir grup havacı general de aynı biçimde darbecilere katıldı.

Chávez, televizyondan ulusa sesleniş konuşması yaparak inisiyatifi yeniden ele geçirmek istedi. Bütün özel kanallar konuşmayı yayınlamak zorundaydılar. Dört büyük özel kanal, başkan konuşmak üzere göründüğü zaman, ekranın yarasında Miraflores sarayının dışında yaşanan çatışma görüntülerini yayınlayarak konuşmanın etkisini zayıflattı. Chávez özel kanalların yayınının kesilmesini emretti, ama emre uyulmadı. Hükümet denetimindeki tek televizyon olan Canal Ocho'nun yayını, anlaşıldığı kadarıyla elektronik araçlarla sabote edildi ve kanal konuşmayı yayınlayamadı.

Chávez, ordunun yüksek komutanlarını konuşmak için Fuerte Tiuna'dan Miraflores'e çağırdı, ama çağrısı reddedildi. En üst rütbeli subaylardan ikisi Kara Kuvvetleri Komutanı General Efrain Vazquez Velasco ve Müşterek Kurmay Başkanları Heyeti Başkanı (Comando Unificido de la Feurza Armada Nacional, CUFAN) General Manuel Rosendo, başkanı devirme planlarıyla meşguldü.

Dönemin Savunma Bakanı Jose Vicente Rangel, olaylardan sonra, birçoğu Chávez yanlısı olan birlik komutanlarının çoğunluğunun Fuerte Tiuna'daki Savunma Bakanlığı binasında toplandıklarını açıkladı. Bu büyük bir hataydı. "Birliklerinin başında olacaklarına, hepsi bir büroya tıkılmıştı."

Daha sonra gazeteci Eleazar Diaz Rangel ile yaptığı bir röportajda Chávez'in anlatımına göre, Fuerte Tiuna'daki subayların çoğunun, hemen ulaştıkları ana bilgi kaynağı olan televizyonda gördükleri görüntülerden kafası karışmıştı. Televizyon kanalları, Chávez taraftarlarını muhalif gösterici topluluğuna ateş açıyormuş gibi gösteren görüntüleri ve hemen arkasından da emekli subayların ekranlarda görünerek başkanı istifaya çağırmalarını tekrar tekrar yayınladı. Chávez'in devrileceğine yönelik bahisler açılmış gibi gözüküyordu.

Bir kanal Perşembe akşamı boyunca acıklı bir bandı tekrarladı durdu. Bantta, donanma subayı Koramiral Hector Ramirez Perez hükümeti suçluyordu: "Cumhuriyetin Başkanı halkın güvenine ihanet etti, masum insanları keskin nişancılara katlettiriyor. Daha şimdiden Karakas'ta 6 kişi öldürüldü, düzinelercesi yaralandı." Daha sonra bandın günün erken saatlerinde, birkaç gazetecinin huzurunda kaydedildiği ortaya çıktı.

Chávez, Fuerte Tiuna üssündeki kimi subayların kafasının karıştığına ve yanlış bilgilendirildiğine inanıyordu, ama onlarla temas kuramıyordu. Miraflores'deyken, darbecilere karşı silahlı direnişe hazırlanmak dışında pek fazla seçeneği yoktu. Sarayı savunmak için elinde sadece Şeref Kılıcı, birkaç tank ve bir avuç Milli Muhafız vardı. Savaş üniformasını ve sembolü haline gelen kırmızı beresini giydi, bir tabanca ve bir tüfek aldı. Ayrıca birkaç telefon görüşmesi de yaptı.

Görüşmenin biri, en önemli komşusu Brezilya Devlet Başkanı Fernando Henrique Cardoso ile idi; Chávez ona gelişmeleri anlattı. Ötekiler, çeşitli bölgelerin askeri komutanlarıyla, kendisine bağlı olup olmadıklarını öğrenmek için yapıldı. Marcay'ın komutanı General Raul Baduel ile Maracaibo'daki tank komutanından cesaret verici haberler aldı. Henüz her şey yitirilmemişti.

Sarayda toplanan bakanlar ve başkana bağlı subaylar, seçeneklerini tartışmaya başladılar. Savaşmak mümkün müydü? Maracay'a gidip orada bir yönetim kurmak mümkün müydü? Kimi direnmekte ısrarlıydı, kimi daha temkinliydi. Sonunda tartışma, müzakereyle anlaşmaya varma olasılığına geldi. Gece yarısı civarında Fidel Castro Havana'dan aradı, neler olduğunu sordu. Chávez'e 1973'te Salvador Allende'nin başına gelenleri hatırlatarak, hiçbir şekilde kendisini anlamsız bir direniş savaşında feda etme hesabı yapmamasını söyledi: "*No te vayas a inmolar.*"

"İnsanlarını ve kendini koru. Ne yapman gerekiyorsa yap. Ağırbaşlılıkla müzakere et. Kendini feda etme Chávez, çünkü bu iş burada bitmeyecek. Kendini feda etmemelisin."

Castro, Chávez'in Latin Amerika'nın geleceği için çok önemli bir kişi olduğunu söyledi. Kendisinin bir darbede öldürülmesine izin veremezdi. Öğüt mantıklıydı ve zamanında yapılmıştı.

Chávez, en yakın danışmanlarına müzakereyle varılacak olası bir anlaşma senaryosunun ana hatlarını açıkladı. İstifaya hazır olacaktı, ama yalnız dört koşulla: İstifası Millet Meclisi'ne sunulacaktı; anayasaya saygı gösterilecekti; Miraflores sarayında bulunanların can güvenliği teminatı verilecekti; herkesin ülkeden ayrılabilmesi garanti edilecekti.

Chávez, General Rosendo ve General Hurtado'ya bu şartları Fuerte Tiuna'da darbeyi tezgâhlayanlara bildirmelerini söyledi. Kardinal Baltazar Porras'ı telefonla arayarak Fuerte Tiuna'ya gitmesini istedi. Gelişmeleri yakından izlemeleri için Fransa, Çin, Meksika ve Küba büyükelçilerine de telefon etti.

Bu esnada, darbe liderleri, gece yarısı civarında Fuerte Tiuna'daki Savunma Bakanlığı ana binasının beşinci katında toplandı. Pedro Carmona vardı; ayrıca Karakas'taki ABD askeri misyonundan da iki subay bulunuyordu: Albay James Rodgers ve Albay Ronald McCammon. Bu ikisine binada bir büro katı ayrılmıştı. Aylar önce ABD Büyükelçisi'nden bu büroları kapatması istenmişti, ama bu gerçekleşmemişti. O gün erkenden uçakla Karakas'a gelen Washington'daki Venezüella Büyükelçiliği askeri ataşesi General Enrique Medina Gomez de oradaydı.

General Rosendo Fuerte Tiuna'dan Miraflores sarayını aradı, darbecilerin Chávez'in önerdiği şartları kabul ettiğini bildirdi. Ama hemen arkasından yeniden telefon ederek, şartların reddedildiğini söyledi. Chávez kayıtsız şartsız istifa etmek zorundaydı. Böyle bir ültimatomun başkan için kabul edilemez olduğu açıktı.

12 Nisan 2002, Cuma

Bu aşamada ve bu koşullarda, Cuma sabahının erken saatlerinde, Chávez koşullu istifa önerisini geri çekti. Hiçbir belge imzalamayacak, Miraflores sarayında hiçbir direniş göstermeyecekti. Geceleyin çalışsa bile, sabah çatışma ve can kaybı olacağından korktu. Kaçınılmaz olarak daha çok insan ölecekti. Bu nedenle, darbe liderlerinin kendisini tutuklamak zorunda olduklarını bildirdi; General Rosendo ve General Hurtado'ya Fuerte Tiuna'ya dönerek darbe liderlerine Chávez'in kararını açıklamaları emri ve-

rildi. Bütün anlatımlara göre, askeri üste toplanmış olan subaylar, işlerin nasıl yürütüleceği konusunda hâlâ bocalama ve kararsızlık içindeydi. Darbe planlandığı gibi gelişmiyordu.

Chávez, tankların ve uçakların şafakta Miraflores sarayına saldıracağı tehdidi altında, Fuerte Tiuna'ya gitmeyi kabul etti. Varır varmaz tutuklanacağını biliyordu. Cuma sabahı saat 04:00'te oraya götürüldü. Kara kuvvetlerinden ve Milli Muhafız'lardan bir dizi generali kendisini bekler buldu. Kendi anlatımına göre, çoğunluk saygılı davrandı. Kardinal de gelmişti. "Orada iki de *monsenores* gürdüm; Porras ve Azuaje. Gidip yanlarına oturdum, onları selamladım ve bir süre sessizce oturduk."

Chávez'in, Fuerte Tiuna'nm askeri ortamına geri döndüğü takdirde, içinde bulunduğu zor durumu tersine çevirebileceğine ya da en azından iyileştirebileceğine ilişkin altıncı hissi vardı. Oradaki subayların ve generallerin çoğu arasında görüş ayrılıkları olduğu dikkatini çekti. Başkanlığı almak üzere seçilen sivil Pedro Carmona'nın binada bir yerlerde olduğunu anladı, ama onu görmedi.

"İlk konuşan kişi General Fuenmayor Leon idi; bir durum değerlendirmesi yaptı ve kendi değerlendirmelerine göre ortaya çıkmış olan yönetilemezlik durumundan dolayı orada hazır olanlar adına istifa etmemi istediğini söyledi..

"Hepsinin duyabilmesi için her zamankinden biraz yüksek ama sakin bir ses tonuyla, yapmakta oldukları şey konusunda, yapmayı planladıkları şey konusunda uzun uzadıya ve iyice düşünmeleri gerektiğini söyledim. Venezüella ve dış dünya karşısında altına girdikleri sorumluluğu düşünmeleri gerektiğini söyledim. Onlara istifa etmeyeceğimi bildirdim. İmzalamam için çoktan bir kağıt parçası hazırlamışlardı, ama görüldüğü gibi benim böyle bir şey yapmayacağımı söyledim."

Chávez, daha önce ileri sürdüğü dört koşulu kabul etmeleri halinde, yalnızca bu durumda istifa mektubu imzalayacağını bir kez daha tekrarladı. Generaller yanıt vermedi.

"Onlara orduyu denetim altında tutabileceklerinden emin olmadığımı, çeşitli komutanlarla konuştuğumu, onların bir darbeyi

kabul etmeyeceklerine ilişkin bana teminat verdiklerini söyledim. Dikkatlerini çektiğimi görebiliyordum, çünkü bir bölümü açıkça yönlendirilmişti. Ötekiler dikkate almaya başladılar."

Chávez'in sözü, tartışmanın bu minvalde gitmesinin tehlikesini sezen General Nestor Gonzalez Gonzalez tarafından kesildi. "Buraya bir şey tartışmaya gelmedik" dedi toplanmış olan subaylara. "Ne yapmak zorunda olduğumuzu biliyoruz ve sizden yandaki odaya gitmenizi istiyorum." Subaylar çıkmak için ayağa kalktılar ve Chávez piskoposlarla salonda beklerken, yandaki odada bir saat kadar kaldılar.

Subaylar geri döndüğünde bu kez Koramiral Ramirez Perez konuştu. Darbenin önde gelen liderlerinden biri olan Koramiral, subayların Chávez'in dört koşulunu kabul etmeye hazır olmadığını ve elbette ülke dışına çıkmasına izin vermeyeceklerini söyledi. Chávez, "işlediği suçlar yüzünden halka hesap vermek zorundaydı."

Chávez, hiçbir istifa açıklaması imzalamayacağı ve kendisini tutuklamak zorunda oldukları cevabını verdi. "Cumhuriyetin başkanını hapse attıklarını unutmamalı ve ne gerektiğini düşünüyorlarsa yapmalıydılar."

Bu aşamada, mevcut en kıdemli subay olan silahlı kuvvetler komutanı General Lucas Rincon Romero, yanında kuvvet komutanlarıyla televizyona çıkarak, Chávez'in istifasını istediklerini ve onun da istifa etmeyi kabul ettiğini ve kendilerinin de şimdi istifa ettiklerini açıkladı.

Chávez küçük bir odaya konuldu, gömlek ve kot pantolon giymesine izin verildi ve kahvaltı getirildi. O sırada saat 08:00'di ve iki gecedir hiç uyumamıştı. Neyse ki dostça davranan muhafız askerlerden iki istekte bulunabildi; bir televizyon ve bir telefon. İstekleri kabul edildi. Televizyonda haber programlarını izler izlemez, darbe haberlerinin çarpıtılarak verildiğini gördü. Haber spikerleri sürekli Chávez'in istifa ettiğini ve darbenin bütün ordu tarafından desteklendiğini tekrarlıyorlardı. Ekranın altında sürekli aynı yazı görünüyordu: "Chávez istifa etti, demokrasi kurtuldu."

Chávez, zorlukla da olsa eşi Marisabel'e ve büyük kızı Maria Gabriela'ya telefonla ulaştı. Başkan olarak kendi telefonlarını etme

alışkanlığı yoktu, eşi ile kızının numaralarını almak için önce Miraflores sarayını aramak zorunda kaldı. Eşine ve kızına, dış dünyaya doğru haberleri ulaştırmaya çalışmalarını söyledi: İstifa etmemişti; ordu tarafından tutuklanmış ve hapsedilmişti; ciddi öldürülme tehlikesiyle karşı karşıyaydı.

Marisabel Amerikan televizyon kanalı CNN'e ulaştı, aynı anda Maria Gabriela da Havana'daki Castro ile konuştu. CNN ve Havana Radyosun hemen Cuma sabahı yayınlarında Chávez'in istifa etmediğini duyurdular. Fakat haberin Karakas'ta da yayınlanması için bir gün daha geçmesi gerekti.

Chávez, bu hayati önemdeki telefonları ettikten sonra hiç değilse bir-iki saat uyuyabildi. Uyandığı zaman silahlı kuvvetlerin hukuk müşavirliği dairesinden iki kadınla görüştü. Onlara yeniden istifa etmediğini ve bu nedenle hâlâ cumhuriyetin başkanı olduğunu söyledi. Chávez'in yine şansı yaver gitti. İki hukukçu subay sağlığı hakkında bir basın açıklaması hazırladı ve arkasından muhafızlar odadan çıkınca, kadınlardan biri en sonuna birkaç sözcük ekledi: "Chávez istifa etmediğini söyledi."

Hemen belgenin fotokopisi çekildi ve mesaj faksla hükümetin baş hukuk müşaviri Isaias Rodriguez'e iletildi. Böylece Rodriguez televizyonda başkanın istifa etmediği açıklamasını yapabildi. Açıklama yayılmaya başlıyordu.

Chávez, Cuma günü öğle saatlerinde, muhafızların beklediği odasında, televizyondan Miraflores sarayında Pedro Carmona'nın başkanlığa getirilme törenini izleyebiliyordu. Bu olağandışı bir manzaraydı; yeni yönetim hem demokrasiye bağlı olduğunu ilan ediyor, hem de Millet Meclisi'nin ve Yüksek Mahkeme'nin kapatıldığı, seçilmiş belediye başkanlarının ve valilerin görevlerine son verildiği ve anayasanın yürürlükten kaldırıldığı emrini veriyordu. Venezüella Cumhuriyeti'nin ismindeki "Bolivarcı" sözcüğü atılıyordu. Tören, Carlos Andres Perez'in eski siyasi sekreteri Daniel Romero tarafından denetleniyor ve yönetiliyordu. Chávez'in önde gelen taraftarlarının ailelerine baskı yapmak ve Küba Büyükelçiliği'ni kuşatmak için silahlı mangalar gönderilmişti.

Carmona, yeni hükümetin kurulduğunu açıkladı. General

Lameda, yeni yönetimde *Petroleos de Venezuela*'nın başkanı olarak yer alıyordu. Bir basın toplantısı yapan Luis Miquilena, yeni hükümeti desteklediğini açıkladı. Darbenin önderlerinden sendika lideri Carlos Ortega, bakanlar kurulu listesinin dışında bırakılmıştı; ciddi siyasi bir hataydı bu. Bir başka ciddi hata, ordu komuta kademesini tamamen yeniden yapılandırma emriydi. Fiilen bu, mevcut silahlı kuvvetler komutanı ve Chávez'i deviren darbecilerin ordu içindeki baş destekçisi General Vazquez Velasco'nun da aralarında bulunduğu pek çok kıdemli generalin işine son vermek demekti. Örgütlü işçilerin temsilcileri ve kimi kıdemli generaller aptal düzeyine düşürülmüştü.

Yeni rejimin kökten sağcı programı, darbeye desteklerini açıklamaya hazırlanan pek çok subayın hoşuna gitmedi. Subaylar General Vazquez Velasco'yu arayarak, olayları tartışacakları bir toplantıya başkanlık etmesini istediler. Toplantının ertesi gün Cumartesi günü saat 13:00'te yapılması kararlaştırıldı. Cuma öğleden sonra, gidişat darbecilere karşı bir seyir izlemeye başladı.

Chávez, daha sonra, Fuerte Tiuna'nın dışında kendisini destekleyen insanların eylem yaptıklarına ilişkin gürültüler duyduğunu, ama bunu kimseye doğrulatamadığını belirtecekti. Gerçekten de halk çoktandır askeri üssün dışında toplanmaya başlamış, "Yo quiero ver a Chávez" ("Chávez'i görmek istiyoruz") diye bağırıyordu. Ama Chávez orada çok kalmayacaktı.

Karanlık bastıktan sonra Chávez'e Karakas'tan götürüleceği söylendi. Chávez bir helikoptere bindirildi. Kıyı boyunca batıya doğru uçan helikopter, onu Puerto Cabello dışındaki Turiamo deniz üssüne götürdü. Öldürülmeye mi götürülüyordu, yoksa nakil mi ediliyordu bilmiyordu. Bir yıl sonra Brezilya'da Porto Alegre'de izleyicilere konuşurken söylediğine göre, o sırada zamanının geldiğini düşünmüş:

> Biliyor musunuz o an kimi hatırladım? Che'yi hatırladım. Onu hatırladım, çünkü birkaç yıl önce bir yerlerde öldürülüşüne tanık olanlardan birinin yazdıklarını okumuştum. Katili elinde tabancayla içeri girdiğinde, Ernesto Guevara acı içinde oturuyor, bacaklarından yaralı. "Bir saniye dur, şimdi ateş etme" diyor Che. Güç

bela ayağa kalkıyor, duvara yaslanırken sesleniyor: "Şimdi ateş edebilirsin. Adam nasıl ölürmüş göreceksin."

Bu sırada darbeciler başta ABD ve İspanya olmak üzere yabancı ülkelerin hükümetleriyle yakın ilişki içindeydi. İspanya'nın sağcı Jose Maria Aznar hükümeti, uzun zamandan beri Avrupa'da Küba'daki Castro yönetimine karşı faaliyetlerin ön safında yer almaktaydı ve şimdi çabalarını Chávez muhaliflerini desteklemeye kadar genişletmişti. Cuma sabahı, Karakas'taki darbenin ilk haberleri dış dünyada yayılmaya başladığı zaman, İspanya ve ABD ortak bir açıklama yapmak için hazırdı. İki hükümet, Venezüella'daki "olağanüstü durumun" en kısa sürede "milli birlik ve temel özgürlüklerin korunması temelinde olağan demokratik duruma" dönmesini istedi. İspanya'nın İberya-Amerika işbirliğinden sorumlu bakanı Miguel Angel Cortez, daha sonra, ortak açıklama metninin, ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan Otto Reich ile "beş ya da altı telefon konuşması" yapıldıktan sonra hazırlandığını belirtecekti. ABD'nin eski Karakas büyükelçisi olan Reich, darbecilerle yakın ilişki içindeydi. O sabah Latin Amerika büyükelçilerini bakanlıktaki bürosuna çağırdı ve İspanya-ABD ortak açıklamasına destek vermelerini istedi. Fakat, Amerika Devletleri Örgütü üyesi hükümetlerin ezici çoğunluğu, Washington'u şaşırtarak ve kızdırarak Chávez'e destek verdiler.

İngiltere hükümeti doğrudan darbe tezgâhının içinde değildi. Ama önemsiz bakanlardan Denis McShane, 13 Nisan Cumartesi günü *Times*'da yayımlanan makalesinde, arkasından gözyaşı dökmediği Chávez'i "laf ebesi halk avcısı" diye tanımladı. Birkaç gün önceki karşılaşmalarını anlatan McShane, Chávez'in "kırmızı paraşütçü beresi ve rugby gömleğiyle kollarını Mussolini gibi aşağı yukarı salladığını ve bunun tuhaf, rahatsız edici bir görünüm olduğunu" yazdı. McShane'nin hakaret dolu yazısı basıldığı sıralarda, Chávez çoktan yeniden iktidara geçme yolundaydı.

13 Nisan 2002, Cumartesi

Chávez 13 Nisan Cumartesi sabahı Turiamo üssünde uyandığında, kahvaltısını getiren genç bir asker neden istifa ettiğini sordu.

"Hayır, istifa etmedim" dedi Chávez. Genç bir teğmen girdi odaya, aynı soruyu sordu ve aynı yanıtı aldı. "Öyleyse" dedi genç subay, "siz hâlâ başkansınız ve bu insanlar anayasayı çiğniyorlar. Bizi kandırdılar."

Teğmen, Puerto Cabello'nun içerilerindeki Maracay'da konuşlu paraşüt alayı komutanı Baduel'in yeni Pedro Carmona hükümetinden emir almayı reddettiği haberini getirdi. "General Baduel sizinkinden başka bir hükümet tanımadığını söyledi. Maracay'ı ele geçirdi."

Chávez teğmene bu gelişmeleri nasıl öğrendiğini sordu. "Eşim Maracay'da, az önce telefonla konuştuk. Maracay halkı sokaklara dökülmüş."

Chávez, öteki askeri birliklerin durumunu sordu. "Bilmiyorum" diye yanıtladı teğmen. "Ama biz buradakiler sizinleyiz." Teğmen, kendisini karayoluyla iki saat uzaktaki Maracay'a götürme planı yapıldığını Chávez'in öğrenmesini sağladı.

Darbeciler, böyle bir olasılıktan kaçınma kaygısıyla Chávez'i Turiamo'dan uzaklaştırmaya karar verdi. Chávez o gün helikopterle küçük La Orchila adasına götürüldü.

O sırada Karakas'ta Miraflores sarayında tecrit edilen Carmona, öğle saatlerinde medya patronlarını ve editörleri toplantıya çağırdı. Desteğini pekiştirmeye ihtiyacı vardı. Makama önce Venevision'dan Gustavo Cisneros geldi; onu Globovision'dan Alberto Ravell, Radio Karakas TV'den Marcel Granier ve Televen'den Omar Camero izledi. *El Universal* gazetesinden Miguel Henrique Otero ve *El Nacional* gazetesinden Andres Mata da hazır bulundular. Cisneros, rahat bir ifadeyle yeni hükümetin iletişim stratejisinin kendilerinin ellerine teslim edilmesi gerektiğini söyledi, Carmona öneriyi kabul etti.

Bu medya kodamanları için zafer anı olmalıydı, o kadar zahmete çünkü bu sonuç için katlanmışlardı. Ama onlar toplantı için Miraflores'e vardığında, Chávez taraftarları sarayı çoktan kuşatmışlardı. Çok geçmeden General Baduel'in Maracay'da ayaklandığı haberleri duyuldu. Kodamanların emniyeti ve yeni yönetimin sürüp sürmeyeceği hiçbir biçimde belli değildi.

Bu sırada, sarayın önünden geçen yolun karşı tarafındaki büyük bir binada konuşlu Başkanlık Şeref Kıtası komutanı Albay Jesus Morao Cardona, hareket geçme zamanının geldiğine karar verdi. Son 24 saatte olayları sessizce izlemişti. Ama şimdi saray, çevresindeki sokaklar, hatta La Guaria'daki limana inen karayolu, tepelerdeki gecekondu semtlerinin sakinleri tarafından işgal edilmişti. Kalabalık büyük bir insan denizi gibi dalgalanıyor, başkanlarının geri dönmesini istiyordu. Albay Morao adamlarına sarayı ele geçirme emrini verdi.

Carmona ve danışmanları, yaptıkları darbenin, saraydaki görevlilerin ve sarayı koruyan askerlerin kendilerine bağlı olmalarını sağladığını hayal ediyorlardı. Öyle değildi oysa. Görevliler işlerini yapıyor, istendiği zaman kahve götürüyordu, ama yürekleri Chávez'le idi. Albay Morao'nun birlikleri sarayla kendi karargâhlarını birleştiren bodrum tünelinden çıkınca, tutuklayabildikleri kadar çok Carmona taraftarını tutukladılar. Ötekiler arabalarına atladıkları gibi kalabalığın içinde kayboldular. Yüz kızartıcı sahneler kamerayla çekildi. Carmona, Fuerte Tiuna'daki asker darbecilere katılmak için kaçtı.

Fuerte Tiuna'da, Cumartesi günü saat 13:00 için kararlaştırılan yüksek rütbeli subayların General Vazquez Velasco ile toplantısı sürüyordu. Burada da Chávez'i destekleyen binlerce kişi binayı kuşatmış, onun dönmesini istiyordu. Toplantı hareketliydi ve her kafadan bir ses çıkıyordu. Fakat Chávez'e bağlı kimi subaylar, darbecilerin kendilerine yalan söylediğini belirtti. Chávez'in istifa ettiğinin kanıtları neredeydi? "Ben hiç istifa açıklaması görmedim" dedi bir komutan. "Aldatıldım. Hiç kimse var olan düzeni değiştireceklerini bana söylemedi."

Başlangıçta darbeyi destekleyen generaller, ikinci bir bildiri taslağı hazırlamaya başladılar. Carmona'yı devlet başkanı olarak tanıyacaklardı, fakat halka Chávez yönetiminin getirdiği toplumsal kazanımların süreceği teminatı verilecekti. Chávez'e bağlı subaylardan General Garcia Carneiro, Carmona'nın adını çizdikten sonra bildiri taslağını televizyonda okuması için General Vazquez Velasco'ya uzattı. O gün özel televizyon kanalları, sahiplerinden

gelen talimatlar uyarınca, gecekondu semtleri halkının kenti ele geçirme haberlerini göstermeyi reddettiler. Sabahki haberlerinden de bütünüyle vazgeçtiler. Yalnız çizgi film ve film gösterdiler. General Vazquez Velasco, bildiriyi telefonla CNN kanalına okumaya zorlandı.

General Garcia Carneiro, daha sonra üssün dışında toplanmış olan kalabalığa hitaben konuşma yapmaya gitti. Bir tankın üstüne tırmandı ve bir mikrofon kaptı, silahlı kuvvetlerin darbecilerin hükümetini tanımayı reddettiğini, Carmona'yı başkomutan olarak kabul etmeyeceklerini ve Chávez'in yeniden iktidara gelmesini sağlamak için mümkün olan her şeyi yapacaklarını duyurdu.

Bu sırada Carmona Fuerte Tiuna'ya varmış darbecilerle görüşüyordu. Saat 19:00 dolaylarında kendisini destekleyen subaylarla birlikte tutuklandı. Suçunun ne olduğunu sorduğunda, "Cumhuriyetin anayasasını ihlal etmek" denildi.

Dışarıda Chávez'e bağlı subaylar, görülmemiş büyüklükte bir kalabalığın önünde disk jokeyler gibi *llanos*lu halk şarkıcısı Ali Primera'nın protest şarkılarının kayıtlarını çalıyor, kısa açıklamalarla bir başka garnizonun daha meşru hükümeti desteklemeye karar verdiğini duyuruyorlardı.

14 Nisan 2002, Pazar

Nihayet Pazar sabahı saat 02:00'de, Chávez'in helikopterle La Orchila'dan ayrıldığı ve Miraflores sarayına getirileceği haberi geldi. Chávez'i getirmek için Maracay'dan üç helikopter gönderilmişti. Chávez o sabah saat 03:45'te Miraflores'e ulaştı. Tam 48 saat önce sarayı boşaltan bakanları ve kendisine bağlı subaylar tarafından karşılandı. Dönüşünü kutlamak için duygu dolu bir konuşma yaptı.

Miraflores sarayının dışında, kalabalık, spor sahalarından ödünç aldığı ve Bolivarcı Devrimin kutsal imzası haline gelecek yeni sloganlarını haykırıyordu: *"Ou, ah, Chávez no se va!"* Tam çevirisi mümkün olmayan slogan, "Ne olur gitme Chávez!" anlamına geliyor.

Darbe iki günden daha kısa sürede çökmüş, Chávez'in önceki

üç yıl boyunca özenle kurduğu asker-halk ittifakı tarafından yıkılmıştı. Kara yazgılı Carmona, *Pedro El Breve* diye ünlendi.

Chávez, o sabah daha sonra Baduel'in paraşütçü alayına konuşma yapmak için Maracay'a gitti. Birliklerle, devrimci hükümetini devirmeye kalkışan "oligarklara" sert mesajlar veren bir miting yaptı.

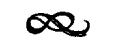
15 Nisan 2002, Pazartesi

Chávez, Pazartesi günü oligarşiyi eleştirme konusunda ikinci kez düşündü. Ülkeye barışın gelmesi için, kendi gücünden ve köktenci çizgide ileriye atılım yapma olanağından emin olmadığı için, muhalefete "milli diyalog" çağrısı yaptı. Kendisine "Venezüella halkının önemli bir bölümünün hükümetle anlaşmazlık içinde olduğu" bilgisi verilmişti. Kendisi de mevcut kutuplaşmanın ülke için "olumlu" olmayacağı görüşündeydi. Toplumun farklı kesimleri arasında iletişime ihtiyaç vardı.

Ekonomi kurmaylarını bir grup daha az köktenci bakanla değiştirdi. Gaston Para'ya ve *Petroleos de Venezuela*'nın milliyetçi (ya da "yurtsever") öteki yöneticilerine daha ılımlı seçenekler buldu. Muhalefet, bu gönül alıcı adımları olumlu karşılayacağına zayıflık işareti olarak algıladı ve çok geçmeden yeniden saldırıya geçti. Muhalefetin çoğunlukta olduğu Yüksek Mahkeme, Nisan darbesinin askeri bir darbe olmadığı, bir "iktidar boşluğu" olduğu, darbeyi düzenleyen asker ve sivil tutukluların serbest bırakılacağı yönünde bir karar aldı. Darbeciler, hiçbir şey olmamış gibi Chávez'i devirme planları yapmayı sürdürdü.

33

Nisan Darbesinden Sonraki Hava

Nisan darbesinden sonra Venezüella toplumunun nabzını tutmak için, Karakas'ın tepelerinde birkaç gün geçirdim. İlk olarak kentin güneyindeki daha düzenli *rancho*lardan birini ziyaret ettim. Kulübelerin ve yakılmış arabaların tatsız manzarası içinden dik yamacı dolana dolana yukarı doğru çıkan tek yol, sonunda aşağıdaki vadilerin yukarıdan kuşbakışı görüldüğü yüksek düzlüğe varıyor. Bu civarda yarım milyon insan yaşıyor; kimi briketten yapılmış kulübelerde, kimi daha düzgün apartmanlarda, kimi teneke gecekondularda. 15 öğretmenin 1500 öğrenciyi okuttuğu bir okulda durunca, oranın örgütçülerinden birine Nisan darbesi günlerinde neler olduğunu sordum.

"Burada ortak bir radyomuz var" dedi. "İlk gün (Perşembe) halka Miraflores sarayına gitmeleri çağrısı yaptık. Kimi otobüsler ve kamyonlarla, kimi yaya gitti." İkinci gün "devletin baskı gücü olan faşist polis (Chávez karşıtı Karakas Anakent Belediye Başkanı Alfredo Pena'ya bağlı kent polisi) gözümüzü korkutmaya buraya geldi. Ama sonra gittiler." Akşam semt halkı yeniden kente inmeye, Fuerte Tiuna askeri üssüne gitmeye çağrıldı. "Faşist polis hâlâ civardaydı, ama pek çok insan gitti. Arkada kalan analar gidenlerin çocuklarına baktı. Başkaları da yiyecek konusunu örgütledi."

Kaynağım konuşmaya çok hevesliydi. "Biz buradakiler *chavistas* değiliz. Bizler devrimciyiz.

"Bu hükümeti savunmak zorundayız, ama biz onlardan daha özgürlükçüyüz. Chávez'i savunuyoruz, çünkü şimdiye kadarki bütün başkanlardan daha iyi. Chávez'in bizim mücadelemizin ürünü olduğunu düşünüyoruz. Halk onu kendisinden görüyor. Kızılderili ve siyah olduğu açık; belki biraz da beyaz!

"Halk, daha önce yapılanlara hiç benzemeyen şeyler yapan başkanı kurtarmaya gitti. Şimdi daha siyasileşti insanlar; daha önce hiç olmadıkları kadar örgütlenmeye çalışıyorlar."

Bu tepelerdeki herkes Bolivarcı Devrimi desteklemiyor. Kentin öteki yanında Catia'da bir kulübede, hükümetten hoşnutsuzluğunu anlatan bir tesisatçıyla karşılaştım. "Chávez'e oy verdim" dedi, "ama şimdi pişmanım oy verdiğime. Tamamen kandırıldım. Hiçbir iyileşme görmüyorum. Zenginlerle yoksullar arasında çatışma çıksın istemiyorum, çünkü öyle olursa nereye gidip çalışırım?" Tesisatçı, geçimini sağlamak için kentin üst sınıfının yaşadığı kesimdeki müşterilerine bağımlıydı.

Muhalefetin görüşlerini tekrarlayarak, Nisan'da darbe yapılmadığını savundu. "Bir iktidar boşluğu vardı, hükümet tarafından sivil topluma darbe yapılmıştı. Ordu sivilleri koruyordu. Hatalı olabilirim, ama Chávez istifa etmeli. Bu hükümet beklenen sonuçları vermedi."

Karakas'ın gecekondu semtleri başkanı savunmak için harekete geçmişlerdi, ama nüfusun çoğunluğunun hâlâ kafası karışıktı ve toplum hâlâ bölünmüş haldeydi. Nisan darbesi devrim için belirleyici bir andı, ama yapılması gereken pek çok şey olduğu da açıktı.

Tepelerden inince *Comandante*'yi (Chávez'e çoğunlukla böyle diyorlar) Miraflores sarayının ikinci katındaki özel dairesinde görmeye gittim. Chávez, terasa bakan, çok az eşyanın bulunduğu yemek odasında yalnız oturuyordu; masada kağıtlar vardı. Bol ve rahat bir pantolon, açık yakalı kahverengi bir gömlek giymişti. Altı ay önce Paris'te gördüğümden daha dinlenmiş ve çok daha zinde görünüyordu. Ayrıcalıklı bir ziyaretçiydim. Birkaç kez buluştuk. Beni eski bir tanıdık gibi karşılar ve arkadaşça kucaklar.

Chávez, seslerini kendisine duyurmak için izdiham yapan kalabalıkların içinden el sıkışıp sohbet ederek geçmekten hem hoşlanır,

hem de bunun siyasi bakımdan yararlı olduğunu düşünür. Nisan darbesinden sonra saraya kapatılmıştı. Korumaları (siyah takım elbiseler içinde, kurşun geçirmez kalkanlara dönüşen tehditkâr çantalar taşıyan vahşi görünüşlü kimseler) yeni alıştırmalar deniyordu. Chávez'in ciddi *magnicidio* tehdidiyle karşı karşıya olduğu düşünülüyordu. "Suikast" diye çevrilebilecek bu İspanyolca sözcük, önemli kişilerin öldürülmesini tanımlamak için kullanılır. (Daha bilinen bir sözcük olan *"asesinato"*, Latin Amerika'daki *ranchos*larda ve *barrio*larda çok yaygındır. Karakas ve Sao Paulo gibi kentlerde hafta sonlarında en az iki düzine işlenen sıradan cinayetler böyle adlandırılır.)

Chávez'in kendisi de haklı olarak neşeliydi. Muhalefetin hâlâ yedekte tuttuğu değişik stratejilerle savaşmak için şimdi ne yaptığını özetlemesini istediğim zaman, "Hemen her şey mümkün burada Richard" dedi. "Hâlâ bir *magnicidio* düşündüklerine eminim. En gözü kara olanlara göre, bu tek yol gibi görünüyor olmalı." Chávez birkaç yıl önce ciddi tehditler konusunda Castro tarafından uyarılmıştı. Ama yalnız son zamanlarda uygun koruma önlemleri almaya başladı.

Ordu içinde anayasadan yana kararlı tavır alan unsurlara halkın verdiği somut desteği heyecanla vurguladı:

"Darbecilere hem sivillerden hem ordudan anında karşılık verildi. Bütün ülkede yüzbinlerce insan darbeye karşı durdu. Bunu yapmak için nereye gittiler? Askeri kışlalarda toplandılar. *Plan Bolivar* yoluyla sivillerle subaylar arasında kurulan mevcut anlayış nedeniyle bunu yaptılar. Ordu ile toplumun en yoksul kesimleri arasında bağlar kurulduğu içindir ki halk orduyu destekledi."

Chávez'in rotasını çizmiş olduğu devrimci proje, en başından sivil halkla silahlı kuvvetlerin sıkı ittifakını kapsıyordu. Bu temel stratejinin darbeyle etkilenip etkilenmediğini sordum, çünkü silahlı kuvvetlerin üst düzeydeki mensuplarının kayıplar verdiği görülmüştü.

"Yeni bir darbe olasılığını göz ardı edemeyiz" dedi. Ama her şey kaybedilmemişti. Yüksek Mahkeme darbeyi düzenleyenleri ceza-

landırmayı reddetse de Chávez kendi çok özel sorumluluk alanı içinde hızlı hareket edebilmişti. Sivil adalet sağlanamamıştı, ama Chávez kendi askeri adalet biçimini geliştirebilmişti. 60'a yakın amiral ve general emekli olmaya zorlanmıştı.

Stratejinin genelinde hiçbir değişiklik yapılmayacağını söyledi. Ama ülkeyi geliştirme programına ordunun katılmasının ritmi ve hızı konusunda bir düzeltme gerekeceğini de itiraf etti. Strateji, Simon Bolivar'ın ordu-halk ittifakını yaratarak bağımsızlığı mümkün hale getirdiği 19. yüzyıl başlarının deneyimlerinden çıkarılmıştı. Subaylar içinde bir avuç karşı devrimci kalmış olsa bile, bugün de hâlâ bu strateji uygulanabilirdi.

Chávez'e televizyon kanallarının, darbeden haftalar sonra Millet Meclisi'ndeki yargılamalara yayınlarını ayırmaları olayı karşısında çarpıldığımı söyledim. Yayınlarda, darbeye adı karışan generaller ve amiraller Meclis'in bir alt komisyonu tarafından yargılanırken görünüyordu. Latin Amerika'da üst düzey subayların böyle küçük düşürücü bir işleme zorlandığı bir başka örnek hatırlamak zordur. Yine de sorgulamalar sırasında herkes büyük nezaket gösterdi. Kibirli generaller kendi kanaatlerine göre eylemlerini haklı buluyorlardı, çünkü emekliler listesinde yer almalarına karşın, orduya geri dönebileceklerini hayal ediyorlardı.

Madalyalarla kaplı gri bir üniforma giymiş olan kısa kesilmiş saçlı, saygın görünümlü 50'lerinde bir subay, darbe sırasında millet ve ordu için görevini yaptığını söyledi. Muhalefetin bilinen tezlerini tekrarladı. Ordunun siyasetin içine çekildiğinden şikâyet etti. Bu subaylar ve aileleri için küçük düşürücüydü. Bir subay bir restorana girdiği zaman, insanların selamlama amacıyla değil de saygısızlık işareti olarak bardaklarını nasıl tokuşturduklarını hatırlattı. Dediğine göre, üst rütbeli subaylara yönelik böyle saldırgan bir davranış olmuştu; kendisine ve eşine karşı...

Chávez'le konuşurken, Ağustos 1973'te Şili'de Allende'nin genelkurmay başkanı olan General Prats'ı hatırladım. Santiago'nun banliyösündeki rahat evinde, ellerindeki tencereleri çalarak istifa etmesini isteyen orta sınıf kadınlar tarafından kuşatılmıştı. Gitmek zorunda olduğunu düşünmüş, General Pinochet'in yükselmesine

yolu açmıştı. General Prats ve eşi ertesi yıl Buenos **Aires'de sür**gündeyken bombayla havaya uçurulan bir arabada **öldürüldüler.** Venezüella'da bu örneğin tekrarlanması tehlikesi yok muydu?

Chávez bu sorunun çok iyi farkındaydı: "Üst rütbeli subayların önemli bir bölümü, orta sınıfın üst kesimiyle karşılaştırılabilir bir hayat standardı edinir. Gittikleri yerlerde ve aile çevreleri içinde bu baskıların ve saldırıların hedefi olurlar. Bu kesinlikle askeri liderliğin bu kesiminin gücünü ve birliğini yıkmaya yardımcı oluyor."

Chávez'in belirttiğine göre, ordu üstündeki baskı büyüktü, ama çoğu subay direnecek kadar güçteydi. "Üst rütbeli subayların önemli bir bölümü bu tür baskılara teslim olmadı. Tarafsızlaştırılmalarına izin vermeyi reddettiler. Yaşamları ve askeri kariyerleri için bazı kişisel riskler olsa da, en kritik anda ayağa kalktılar ve anayasayı destekleyen görüşlerini açıkladılar."

Chávez, bir başka darbe olasılığının hâlâ bulunduğunu teslim etti. Nisan darbesinin başarısızlığı, ülkenin geleneksel siyasetçi sınıfı için ciddi bir yenilgi oldu. Bu kesim hâlâ halkın vekaletine sahip değildi, ama bir yolunu bulup Chávez'i devirme çalışacakları açıktı. Bir olasılık "yasal darbe" idi; teorik olarak Millet Meclisi tarafından yapılabilecek istifasını sağlama talebi... Böylesi bir araç basında çokça ele alınmıştı. Bu araç 1990'larda Ekvador'da, 1993'te Venezüella'da Carlos Anres Perez yolsuzluk suçlamalarıyla Meclis tarafından iktidardan uzaklaştırıldığı sırada kullanılmıştı.

"Gazetelerin yaptığı ve Millet Meclisi'nin içindeki baskıyı görüyorsun" dedi Chávez. "Ama kanımca muhalefetin işi zorlaşacak. Geçen gün bizim devrimci parlamenterler grubuyla konuştum. Darbe sırasında çoğu izlendi ve evlerinde tehdit edildi. Bu olanlardan sonra daha sıkı kenetlendiler. 86 kişiydiler, şimdi 90 oldular." Nisan darbesi bocalayan milletvekillerinin akıllarını toplamalarına yol açtı. Chávez şimdi Millet Meclisi'nde net bir çoğunluğa sahipti.

"Muhalefet şimdi Chávez Lite'den söz ediyor" dedi gülerek, "ya da Chávez'siz *Chavismo*; her ne kadar bunun masal olduğunu düşünsem de... Ama istifa etmemde ısrar etmeyi sürdürecekler."

Henry Kissinger'ın 1970'lerde Allende'yi devirme planları yaparken "ekonomiyi feryat ettirme" tehdidini hatırlatarak, ekonomik darbe olasılığı hakkında ne düşündüğünü sordum.

"Ekonomik zorluklar doğurmaya çalışacakları çok olası" dedi Chávez. "Kendi tanımlamalarına göre ülkeyi yönetilemez duruma getirmeye çalışabilirler Şili'de yapıldığı gibi. Eminim baktıkları çıkış yollarından biri de budur."

Chávez, bu olasılığa karşı hazırlanmakta olduğunu açıkça belirtti. Kendi cephesinde, iktidardaki ilk yıllarında olduğu gibi, sınıfa ve ırka dayalı, kaya gibi sağlam bir çoğunluğa sahip olduğu gerçeği vardı. Venezüella tarihinde ilk kez, ülkenin gizli siyah, yerli ve melez çoğunluğu, kendileriyle özdeş görebildikleri bir başkana sahip olmuştu. İlk yıllarda işler onlar açısından pek iyi gitmemiş olabilirdi. Hatta bazı yoksul kesim daha da yoksullaşmış olabilirdi. Fakat ülkenin geleneksel seçkinlerinin açık ırkçılığı karşısında, Chávez onların hâlâ güvendikleri ve savunmaya hazır oldukları bir başkandı.

Muhalefet liderleri, üst ve orta sınıfların geniş kesimlerini Karakas sokaklarında hükümet karşıtı gösteriler düzenlemek için harekete geçirme becerilerine işaret edebilirlerdi. Fakat hiç kimse bu kesimlerin gerçek oy güçlerinin ne olabileceğini bilmiyordu. Bir düzine partiye bölünmüşlerdi ve kesinlikle sağlam bir seçim gücü olarak görülemezlerdi. Belirgin bir muhalefet lideri çıkmıyordu, üzerinde anlaşmaya varılmış bir program geliştirilmiyordu.

Nisan darbesi, siyasi tecrübesi olmayan, özellikle ümitsiz bir işadamının, Pedro Carmona'yı ön plana çıkarttı. Programı yalnızca Millet Meclisi'ni lağvetmek ve halkın seçtiği bir meclis tarafından hazırlanan, halk oylamasıyla da onaylanan yeni anayasayı yürürlükten kaldırmaktı. Muhalefet hükümetinin yapabileceği şeyler genel hatlarıyla biliniyordu. Hemen hemen bütün Latin Amerika'da uygulandığı şekliyle kamu girişimlerinin özelleştirilmesinin eşliğinde, neoliberal programı yeniden başlatacaklardı. Petrol sanayisini özelleştirecek, OPEC'den çekilecek, Küba'ya ucuz petrol satışını durduracak ve petrol üretimini artıracaklardı.

Muhalefetin hatası kendi propagandasına inanmak oldu. Bu

inanç, köşe yazarları kıtası tarafından güçlendirildi. Hükümet karşıtı yürüyüşlerin görülmemiş ölçüde büyük olduğu ve yıl başında yapılan kamuoyu yoklamaları Chávez'in desteğinde düşüşe işaret ettiği için, üst orta sınıfta, bu kesimin sözcülerinde ve köşe yazarlarında, yeni bir zorlamayla başkanın devrilebileceği yolunda coşkulu bir kanı yükseldi.

Ama gerçekte Üçüncü Dünya'da kamuoyu yoklamaları doğruluk garantisi vermez. Çünkü anketçiler halkın büyük çoğunluğunun yaşadığı yerlere nadiren ulaşır. Protesto yürüyüşleri de güvenilmez bir rehberdir. Çok büyük olabilirler, ama bu hoşnutsuzluk belirtisinin mutlaka oya dönüştürülebileceği anlamına gelmez. Karakas'taki eski kafalı gazeteciler ve yorumcular, kamuoyunun durumu konusunda bilgiye dayalı kendi tahminlerini yapmak için dışarı çıkma alışkanlığı edinmemişlerdi. Onların hatası ve genel olarak medyanın hatası, sonraki aylarda milli gündemin önemli bir konusu oldu.

34

"Mahşerin Dört Atlısı": Medya Savaşı

Venezüella'da Nisan darbesi bozgunundan sonra çok az kurum medya kadar dikkatle incelenmiştir. Gazetelerin ve özel televizyon kanallarının sahipleri ve editörleri, varlıklarıyla olduğu kadar yokluklarıyla da, hem darbeyi tahrik etmek hem de süren olayları etkilemek konusunda açıkça önemli rol oynadılar. "Medyatik" darbe hükümet tarafından kınandı; arkasından medyanın nasıl davranmaması gerektiğinin örneği oldu, uluslararası ün kazandı ve tartışıldı.

Karakas'ın kurumlaşmış günlük gazeteleri, özellikle *El Univarsal* ve *El Nacional*, Latin Amerika ülkelerinin çoğunda benzerleri bulunan geleneksel ve tutucu gazetelerdir. Genel olarak büyük tüccarların ve para babalarının gerici fikirlerini yansıtırlar; Yakın bir sempati besledikleri ABD'nin siyaset ve kültür dünyasını desteklerini sunarlar. Gerçi sahipleri 1990'larda *ancien regime*'in sonunun geldiğini gördüler ve Albay Chávez'in eskisinden çok da farklı olmayan yeni bir çağa girişi sağlayacak elverişli bir araç olabileceğini düşündüler, ama iktidarının ilk aylarında anayasa tartışmalarının yeni ve daha köktenci bir Venezüella'nın ortaya çıkışını gözler önüne sermesi üzerine, hızla Chávez yönetiminden uzaklaştılar. Chávez'in yerleşik kalıpları kırmaya niyetli olduğu doğru bir biçimde fark ettiler.

Chávez'e karşı çıkacak hiçbir güçlü siyasi partinin olmaması nedeniyle, Karakas gazeteleri kendi başlarına siyasi roller üstlenerek

darbeye giden yılda etkin biçimde boşluğu doldurdular. İlk yıllarda, sahipleri ve editörleri, ailevi ve mali bağları üzerinden *Accion Democratica* ile içli dışlıydı. Destekledikleri siyasi aracın çöküşüyle, uluslararası düzlemde kabul edilen doğruluk ve nesnellik kurallarını çiğneyerek, seçilmiş başkana karşı amansız bir kampanya yürüttüler.

Haber yazma tekniğini bilmeyen bu gazeteler, gerçekte ne olup bittiğini haber yapmak için gecekondu semtlerine ve taşraya hiç denecek kadar az muhabir gönderdiler. Yayın çizgileri, 19. yüzyıldan kalma toplumsal ve siyasi tutumları kütüphane kokan düzenli köşe yazarları tarafından oluşturuluyordu. Kuşkusuz bu yazarların yazıları, ülkenin orta ve üst sınıflarının çoğunluğunun bilgi yoksunu görüşlerini yansıtıyordu. Ama bunlar aynı zamanda, seçkin kamuoyunun, Pinochet tarzı bir darbenin tavsiye edildiği ve hoş karşılanacağı bir ortamı yaratmaya hizmet eden liderleriydi.

Yerli basının kaleminden sürekli nefret damlamasının en zararlı sonuçlarından biri, uluslararası basına etkisi oldu. Karakas'taki yabancı muhabirler hep kentin burjuva semtlerinde yaşadıkları, komşuları ile onların okudukları gazetelerin görüşlerini ve tavırlarını özümsedikleri için, beyaz seçkinlerin gerici gündemi Venezüella ve özellikle de Chávez hakkındaki yabancı haberlere nüfuz etti. Ajans haberlerinde Chávez için "tahrikçi albay" denildi. Böylece Bolivarcı Devrim'in dış dünyaya ulaşan görüntüsü, başta Fransız *Le Monde* ve *Liberation*, İngiliz *Economist* ve *Financial Times*, İspanyol *El Pais* ve *El Mundo* gazete ve dergilerine, elbette aynı şekilde *Washington Post* ve *New York Times*'a yazan bir avuç yabancı muhabir tarafından ciddi biçimde çarpıtıldı. Batı dünyasının büyük petrol üreticilerinden biri olan önemli bir ülkedeki siyasi gelişmelerin yabancı medyada böylesine yetersiz biçimde haberleştirilmesine ve çözümlenmesine az rastlanır.

Gerçeğin çarpıtılmasında, yerli ve yabancı basının güvenilmez kamuoyu yoklamalarını kullanılmasının özel bir önemi vardı. Bu yolla, Chávez'in desteğinin yüzde 40'ın altına kadar gerilediği ve dolayısıyla muhalefetin büyük sokak gösterilerinin göz ardı edile-

meyecek karşıt bir çoğunluğu temsil ettiği varsayımının yapıldığı bir hava yaratıldı. Kamuoyu yoklamalarının gecekondu semtlerindeki ya da kırsal kesimdeki nüfusun görüşlerini yansıtmadığı ve yansıtamayacağı gerçeği asla okurlara söylenmedi. Chávez'e karşı olduğu iddia edilen yüzde 60'ın gerçekten muhalefeti destekleyip desteklemediği de...

Gazeteler düşmanca davranırken, özel televizyon kanalları ise açıkça yıkıcı bir tutum sergiliyorlardı. Sahipleri Nisan darbesi tertipçilerine katılmıştı ve darbe sırasında iki gün boyunca meydana gelen olayların çoğu televizyon vericilerinin çarpıtıcı aynasından yansıtıldı ya da hiç yansıtılmadı. Kanallar, birinci gün, Chávez taraftarlarınca ateş açıldığı öne sürülen muhalefetin yürüyüşüne ve Chávez'in istifa ettiği yalan haberinin sürekli yayınına öncelik verdi. İkinci gün medya sahipleri Miraflores sarayını ziyaret ederek Carmona ile dayanışma içinde olduklarını belittiler ve sonra darbe çökünce, televizyon kanalları nesnelliği büsbütün elden bıraktı. Tepelerden aşağı inerek başkanlarının geri dönmesi çağrısını yapan kalabalıkları göstermeyi reddettiler, çizgi film ve film göstererek kendi kendilerini tatmin ettiler.

Chávez yeniden iktidara geçince, dört özel televizyon kanalını haklı olarak "mahşerin dört atlısı" diye tanımladı. Sahipleri ülkenin en zengin kişileri arasındaydı. Güçlerini, insanı dehşete düşüren bir toplumsal sorumsuzlukla kullanıyorlardı. En çok izlenen Venevision'un sahibi Gustavo Cisneros, kimi zaman "ortak girişimler kralı" olarak anılır. Çok zengin ve ABD'deki siyasi ve ticari gruplarla yakın ilişkileri olan Cisneros, imparatorluğunu Amerikan çok uluslu şirketleriyle işbirliği yaparak kurmuştu. Coca Cola ve Pizza Hut ile başladığı yükselişini AOL Warner ile noktaladı.

Pembe dizileriyle ünlü Radio Karakas Television (RCTV) kanalı, Ferrari arabaları toplamaya meraklı dolar milyoneri Marcel Granier'e aitti. Üçüncü kanal Globovision'un sahipleri Alberto Federico Ravell ve Ricardo Zuluaga, bir zamanlar *Accion Democratica*'nın önde gelen destekçileriydi. Globovision'un 24 saat haber yapan kanalı, Chávez yönetimine dozu düşmeyen bir düşmanlık içindeydi. Globovision'un normal kanalı ise, gazetelerdeki

propaganda yorumlarına benzer bir dizi tartışma programı yayınlıyordu. Dördüncü kanal Televen ise Omar Camero'ya aitti.

Karakas'm iki büyük gazetesi de eskiden *Accion Democratica* ile bağlantılı olan kişilerce çıkarılıyordu. Andres Mata *El Universal*'ın editörüydü, Miguel Henrique Otero *El Nacional*'ın... Karakas günlük gazeteleri kendilerine özgüdür. Ülkenin başka yerlerindeki gazeteler çoğunlukla daha tarafsız bir yayın çizgisi izlerler. Yabancı gözlemcilerin çoğu tarafından bilinmeyen, ülkenin batısındaki petrol kenti Maracaibo'da yayımlanan *Panorama* gazetesi, dikkate değer ölçüde bağımsız bir çizgi izliyor. Ülkenin tirajı en yüksek ikinci gazetesi olan *Panorama*, bir aileye ait, zengin ve altyapısı sağlam bir gazete. Darbeden sonraki hafta, gazetenin sahibi Esteban Pineda Belloso ile konuşmak için Maracaibo'ya uçtum. Pineda Belloso, Venezüella'da medyanın "Chávez istifa etsin" talebini reddeden tek gazete sahibiydi.

Panorama'nın neden böylesine başarılı bir gazete olduğunu anlamak kolay. Karakas gazeteleri, gelişmesine yardım ettikleri darbenin yenilgisinin şokuyla karşı darbe gününde bir gün kapanırken *Panorama* yayınını sürdürdü, Chávez'in iktidara dönüşünün birbirini izleyen her aşaması için en az dört baskı yaptı.

Pineda Belloso, Maracaibo'nun en tanınmış, en başarılı girişimcilerinden biri. Bana öteki gazete patronlarının kendisini başkanı devirme tertibinin içine nasıl çekmeye çalıştıklarını anlattı. Onlara katılmayı reddetmiş ve Nisan darbesinden sonra, darbe yanlısı açık tavrını protesto etmek için ulusal gazete yayıncıları birliği *Bloque de Pensa*'dan çekilmiş.

Silahlı kuvvetlerde çok yaygın olarak okunan gazetesi Chávez yanlısı yayın yapmasa da, Pineda Belloso, başkanın nüfusun yoksul yüzde 80'i için bir şeyler yapma kaygısı taşıdığına ilişkin sağlam bir görüşe sahipti. O yıl karşılaştığım gelecek konusunda iyimser olan çok az kişiden biriydi. "Ekonomik bir darbe"nin Chávez'den çok bu işe karışacak işadamlarını vuracağını düşünüyordu. Muhalefetin anayasal araçlarla başkandan kurtulma çabalarının başarısızlığa mahkûm olduğu kanısındaydı. Haklıydı.

35

Muhalefetin İkinci Tehdidi: Aralık 2002 "Ekonomik Darbe"si

2002 Nisan'ındaki darbe girişiminden sonraki aylarda, üst ve orta sınıfların geniş kesimleri, zengin mahallelerinde hükümet karşıtı gürültülü protestolarını sürdürüyorlardı. Buna karşılık yoksullar da düzenli aralıklarla gecekondularından inip "kendi başkanlarına" bağlılıklarını gösteriyorlardı. Ülkede 2001 yılı boyunca görülen belirsizlik havası 2002'de de sürdü. Nisan başarısızlığından aklı başına gelmeyen muhalefet, bir kez daha genel grev stratejisini uygulamaya koydu ve 2 Aralık için çağrı yaptı.

Toplumun çoğu serbest meslek sahibi, örgütsüz, geniş kesimlerinin desteğini alamayacağını anlayan muhalefet, çabalarını stratejik petrol sanayisinde karışıklık yaratmaya yoğunlaştırdı. *Petroleos de Venezuela*'yı tamamen durma noktasına getirmeyi planladılar. Grevin, Fedecameras'ın girişimiyle başladığı ve işçilerden çok yöneticileri etkilediği için daha doğru bir ifadeyle "lokavtın", ekonominin çöküşüne ve Chávez'in istifasına neden olacağı düşünülüyordu. Muhalefetin sloganı "Chávez'siz Noel" idi. Bu Nisan'dan beri gebe olunan "ekonomik darbe" idi.

Fakat muhalefet kısa sürede koşulların kendi amaçları açısından uygun olmadığını keşfetti. Darbeye karışan tutucu generaller emekli edildiği için, silahlı kuvvetler şimdi öncesinden daha sağlam biçimde başkanın arkasındaydı. Chávez karşıtları, şimdi yalnızca kenardan kenardan sızlanabilirlerdi.

Uluslararası durum da farklıydı. ABD Nisan darbesini iyi karşılamıştı, ama Aralık'ta daha önemli başka sorunlarla karşı kar-

şıyaydı; planlanmış Irak işgaline birkaç ay kalmıştı. Washington daha dikkatli olmak zorundaydı ve ağırlığını Amerika Devletleri Örgütü (OAS) gözetiminde hükümetle muhalefet arasında yürütülen resmi görüşmelerden yana koydu. 2002 Kasım'ında başlayan bu görüşmeler, ABD'nin eski başkanlarından Jimmy Carter'ın himayesinde, OAS lideri Kolombiya eski Devlet Başkanı Cesar Gaviria tarafından yürütülüyordu. İçeride hoş karşılanmasa da, dış dünya tarafından Venezüella'daki toplumsal ve siyasi bunalıma görüşmeler yoluyla çözüm bulunması isteniyordu.

Ordunun ve ABD'nin tavrındaki değişiklikten daha önemlisi, yoksulların hareketliliğindeki yükselişti. Yoksullar 1998'den beri defalarca Chávez'e oy vermişlerdi, ama devrimci programı büyük ölçüde halkın pek katılımı olmadan tepeden yürütülüyordu. Ayrıcalıklardan yoksun insanların çoğu, Nisan darbesinden sonra, savunmak zorunda oldukları bir hükümetleri bulunduğunu kavradılar. Muhalefetin birbirini izleyen protesto yürüyüşlerinin beklenmedik bir etkisi oldu. Bu eylemler, orta ve üst sınıfın çoğunluğunun uyumaya devam etmesini tercih edeceği bir olguyu canlandırdı: Yoksulların siyasi bilincinin, sınıf ve ırk savaşımları cininin uyanışını.

Muhalefet sözcüleri, Chávez'in ülkeyi ekonomik kaosa götüren beceriksiz bir solcu olduğundan dem vuruyorlardı. Ancak bu geleneksel hâkim sınıfta yükselen şiddetli kinin temelinde, Venezüella'nın nüfusunun çoğunluğunu oluşturan siyah, Kızılderili ve melez yığınların hareketlenmesi karşısında bu beyaz seçkinlerin duyduğu korku yatıyordu. Sınıf etmeninin de rolü olsa da, 2002'de Bolivarcı Devrime yönelik kinin derecesini ırkçılık açıklıyordu. Venezüella'nın ırkçılığı hem eski hem yeni. Geçmişi Avrupalı yerleşimcinin Afrikalı kölesine ve ülkenin yerlisine yönelttiği nefrete, beş yüzyıl öncesine kadar uzanır bir bakıma. Öte yandan, bu nefret, petrol sanayisinin sunduğu ekonomik nimetlerin cazibesiyle ülkeye 20. yüzyılda gelen yeni kuşak Avrupalı beyaz yerleşimcilerden de kaynaklanır. Böyle kişilerin seçtikleri ülkeye bağlılıkları zayıftı ve çoğunlukla ülkenin insani gerçeğini göz ardı ediyorlardı. Yoksulların başkanı olma amacını hiç gizlemeyen Chávez, ırkçı öfkelerinin odağı oldu. Ama zenginler azınlıktaydı, yoksullar çoğun-

lukta. Yoksullar bütünüyle harekete geçirilirse zenginlerden sayıca üstün olurlardı.

Sayıca az olan muhalefet, *Petroleos de Venezuela*'da bir kozu olduğuna inanıyordu. 25 yıldan fazla zaman önce millileştirilen devlet şirketi, yıllar boyunca çalışanlarının ve yöneticilerinin özel çıkarları doğrultusunda yönetilmişti. Kârları Venezüella dışında her yere yatırıldı. Şirket, Chávez'in gelişi öncesinde, böyle bir gelişmeden yararlanacakları muhtemel olan mühendislerle müdürleri tatmin edecek şekilde özelleştirilmeye hazır hale getirilmişti. 1999'da kabul edilen yeni anayasayla özelleştirmeyi kalıcı olarak durduran Chávez, bu olasılığın önünü kesti. Şirketin çaresizlik içindeki seçkinleri, muhalefetin hücum kıtasına asker yazılmaktan mutluydu. Aralık'ta genel grev çağrısı yapılınca, petrol şirketinin müdürleri, bütün petrol sanayisini durma noktasına getirmek için ellerinden geleni yaptılar. Onlar da muhalefetin geri kalanı gibi bir rejim değişikliğine yol açmak istiyorlardı.

Şok yaşadılar. Chávez zemini sağlam hazırlamıştı. 6 Aralık'ta, grevin birinci haftasının sonunda, Aralık 1998'deki seçim zaferinin dördüncü yılını kutladı. Nisan'da Houdini benzeri bir sihirbazlık göstererek zor durumdan kurtulmuştu. Dinleyicilerine, bu kez şaşırtılmasına izin vermeyeceğini söyledi. Hükümet neler olacağını biliyordu ve planlarını yapmıştı.

Planlar iyi işledi. Aralık ayı sona ererken, grev eyleminin siyasi bir etki yapmamış olması muhalefette hüsrana yol açmıştı. Halk yığınları soğukkanlılıkla yiyecek maddeleri kıtlığına tahammül etti. Elektrik kesintilerine, petrol darlığına ve ulaşımdaki aksaklıklara hoşgörüyle katlandılar. Aralık'ın sonuna gelindiğinde Chávez'in dinç bir şekilde savaşmaya devam etmesi, grevinin Noel'e kadar süreceğini beklemeyen muhalefeti, bölünmüş ve lidersiz bir halde belirsiz bir gelecekle baş başa bırakmıştı.

Hükümet, grev eylemlerine bir bütün olarak bakıldığında, petrol şirketinin iki faaliyet alanında öngörme ve önlem alma başarısızlığı gösterdi: Grev şirketin tanker filosunu ve bilgisayar teknolojisini etkiledi. Çok sayıda tanker kaptanı greve katıldı. Gemileri ele geçirmek, çekirdek kadroyu bir araya getirmek zaman aldı. Bilgisayarları emniyet altına almak, sabotajdan korumak daha bü-

yük bir sorundu. Chávez, Ocak 2003 başlarında yaptığı bir konuşmada, sabotajların çapını şöyle açıkladı:

> Biliyorsunuz, bütün bu sistemler, bütün sanayi bilgisayarlaştırıldı, sistematize edildi... Sabotaj, kontrol sistemlerindeki ayar noktalarının değiştirilmesiyle bağlantılıydı. Kontrol sistemlerinin bilgisayarlarına bir değişken giriliyor, böylece kazanlardaki ısı 600 derece tavan değerinin üstüne çıkmıyor. 600 derecenin üstünde fabrika tehlikeye girer.
> *Bu beyler yerlerini* terk etmekle kalmadılar, gitmeden önce ayar noktalarını da değiştirdiler. Yani tavanı 600 dereceden 800 santigrat dereceye çıkardılar. Bizim yurtsever ve iyi yetişmiş teknisyenlerimiz bu kontrol sistemlerini ve ayar noktalarını gözden geçirmeselerdi ne olacaktı? Sistemleri, vanaları, bütün işletim sistemini çalıştırsalardı ne olacaktı? Isı 600 derecenin üstüne çıktığı ve 800 dereceye ulaştığı zaman felaket olacaktı; patlayacaktı.

Sabotaj, aynen grev gibi beklenenin tersi bir etki yaptı. Chávez, muhalefetin, milliyetçilerin kutsal simgesi olan petrol endüstrisini baltalama girişiminin ordunun hoşuna gitmediğinin farkındaydı. 2003 Ocak'ının başında grevi kırmaları için üst düzey subaylara *carte blanche* (açık çek) verdi. Tesislerin, limanların ve boru hatlarının korunması orduya verildi.

Grev başarısızlığa uğratıldıktan sonraki en önemli iş, petrol şirketinin yeniden hükümetin denetimi altına sokulmasıydı. Şirketin mevcut müdürleri işten atıldı ve bütün yapısı yeniden örgütlendi. İki bölgesel birime bölündü ve Karakas'taki merkezi işletmeleri tamamen kapatıldı. İyimser petrol bakanı, petrol üretiminin bir ay içinde normal düzeyine yaklaşacağını söyledi. Chávez 5 Ocak 2003'te Karakas'ta yaptığı bir konuşmada, petrol şirketinde ve yönetiminde yapılacak değişiklikleri şöyle özetliyordu:

> Şirketimiz *Petroleos de Venezuela*'yı yeniden yapılandırarak daha güçlü, daha etkili ve milletin çıkarlarına daha iyi cevap verir hale getirecek kapsamlı kararlar aldık. Arpalıklarını ilelebet muhafaza etmek isteyen, o ayrıcalıklı küçük grup artık bunu yapamayacak.

Chávez, bu yöneticilerin işten atıldığını söyledi. Onlar şimdi "usulsüzlükleri ve ölçüsüzlükleri" yüzünden adalete hesap vereceklerdi. Tutucu yönetimin yerine, önceki iç mücadelelerde safdı-

şı edilmiş olan köktenci bir yönetim getirildi. İşlerini kaybedenler yalnız üst düzey yöneticiler değildi. İlk başta petrol endüstrisindeki grevcilerden 1000'i işten atıldı; sonra 2 bin grevci daha işten atıldı. En sonunda işini kaybedenlerin sayısı 18 bine, yani 40 bin olan toplam çalışanların neredeyse yarısına ulaştı.

Ali Rodriguez, 2004 Temmuz'unda Amerikalı yazar Greg Wilpert ile görüşmesinde, sorunun çapını şöyle özetledi:

> *Petroleos de Venezuela*'dan neredeyse 19 bin kişi ayrıldı. Bunlar arasında şirketin bütün çalışma alanlarını, aramayı, üretimi, taşımayı, arıtmayı, ticareti, tedariki ve maliyeyi yönetenler çoğunluktaydı. Bu, açıkça bütün sistemin yeniden yapılandırılması sorunu var demektir.

Petroleos de Venezuela'da ciddi biçimde aşırı istihdam yapılmıştı. Ama yöneticiler greve gitmemiş olsalardı, aşırı istihdamı azaltmak siyasi bakımdan olanaksız olacaktı. "Çalışma yükümlülüklerini arka arkaya 62 gün terk ettikleri için", organik iş yasasının 102. maddesine göre yasal olarak işten atıldılar. Ali Rodriguez, yerlerinin nasıl doldurulduğunu açıkladı:

> İçlerinde şirketteki uzun deneyimleriyle çok ustalaşmış olanlar da vardı. Bütün bu çalışanların kaybedilmesine karşın, şirketin işçileri onların yerlerini doldurabildi... Emekli olmuş çalışanları yeniden işe almayı da hesaba kattık. Petrol sanayisinin bir özelliği var; çoğu durumda çalışanlar şirketten emekli oluyor, sonra gidip ülke içinde ya da dışında bir şirkette genellikle danışman olarak çalışıyor...

Kendine güveni gelen Chávez, 2003 Ocak'ında yaptığı başka konuşmalarda, grevcilere yönelik saldırılarını sürdürdü. Gıda maddeleri istifçiliğini durdurmak, okulları ve bankaları açık tutmak için askeri birlikleri seferber edeceğini açıkladı. Kendisinin devrilmesi için aktif kampanya yürüten dört özel televizyon kanalının lisanslarını iptal edeceği tehdidinde de bulundu. Nisan ayındaki başarısız darbe girişiminden sonra başlayan diyalog ve barış dönemi sona ermişti. Ekonomideki hasar yıkıcı bir boyuta yükseliyordu ve hükümet, sermaye kaçışını durdurmak için sermaye ve fiyat kontrolleri koymak zorundaydı.

Venezüella'daki bu haletiruhiye değişikliği, Latin Amerika'nın

öteki ülkelerinde de hızla yayılan kökten değişimin yansımasıydı; buna Washington'daki belirsizlik ortamı eşlik ediyordu. Brezilya ve Ekvador'da solcu başkanların seçimi kazanması, Chávez'e can kurtaran halatı değilse de umut ışığı sağladı. Luis Inacio Lula da Silva'nın başkanlığa geçiş töreni, 2003'ün yılbaşı günü Brasilia'da yapıldı. Birkaç gün sonra da Lucio Gutierrez (bir başka ilerici albay) Quito'da iktidar makamına oturdu. Aslında tören için Ekvador'da buluşan Latin Amerika başkanları, Amerika Devletleri Örgütü'nün arabuluculuğuyla Venezüella'daki bunalıma çözüm bulmak için "Venezüella dostları" grubu oluşturma planını açığa vurdular.

Bu sırada Washington'dan belirsizlik sesleri gelmeye devam ediyordu. Otto Reich, hükümetin baş Latin Amerika sorumlusu olarak atanmasına Kongre'de destek bulamadı ve gidişi, ABD hükümetindeki yeni muhafazakârlarda fırtına etkisi yaptı. Meksika'nın ABD işbirlikçisi Dışişleri Bakanı Jorge Castaneda'nın istifası da aynı etkiyi yarattı. Amerikan Kongresi'ndeki Demokratlar artık seslerini duyurmaya başlamıştı ve bunların bir grubu Chávez'e destek mesajı veriyordu.

Chávez, muhalefeti yıldırmak için, kendisinin hep "devrim" olarak görmüş olduğu köktencilik rotasına girdi. Ülkenin yoksulları bir yıl önce hayal bile edilemeyecek bir biçimde arkasında harekete geçti. Birkaç okul greve katılınca, yoksul gecekondu semtlerindeki veliler ve öğrenciler okulları açık tutmak için kendi içlerinde örgütlendiler. Bankalar, gazeteler ve televizyon kanalları, algıladıkları el koyma tehdidini ilk kez ciddi biçimde düşünmeye başladılar.

Muhalefet, arka bacağından yakalanmış olsa da hâlâ zorlu bir güçtü. *Ancien regime*'in itibarsız siyasetçilerinden ve sendikacılarından, milli petrol şirketinin yöneticilerinden, önemli işadamlarından, medya kodamanlarından ve ayakları Venezüella'da yürekleri ABD'nin banliyö kültüründe olan orta sınıfın geniş çevrelerinin tuhaf karışımından oluşuyordu. Ama Aralık'taki iş bırakma eyleminin başarısız olması cesaretlerini kırmıştı. Chávez, ülkenin unutulmuş alt sınıflarını ayağa kaldırarak onları bir kez daha yenebilmişti. Serbest kalan cini Chávez'in de bir başka yönetimin de yeniden şişeye sokması zordu. Venezüella gözle görülebilir biçimde değişiyordu.

36

Halka Yiyecek ve Eğitim Sağlama: "Misyonların" Gelişimi, 2003-2004

Petrol grevinin yenilgiye uğratılması ve hükümetin *Petroleos de Venezuela* üzerinde denetim kurması, Bolivarcı Devrim sürecinde bütünüyle yeni ve daha köktenci bir aşama başlattı. İlk kez hükümet gerçek anlamda ülkenin petrol boru hatlarını eline geçirebildi ve onları doğrudan gecekondu semtlerine, kırsal bölgelere yöneltebildi. 2003 yılı içinde büyük miktarda petrol parası, "misyon" diye adlandırılan ve zaman içinde ülke çapında kurulan yeni toplumsal programlara yöneltildi.

Misyonlar okur-yazar olmayanlara okuma yazma öğretti, okulu terk etmişlere eğitim sağladı, istihdamı artırdı, ucuz yiyecek sağladı, binlerce Kübalı doktorun yardımıyla kentlerin yoksul kesimlerine ve taşraya parasız sağlık hizmeti götürdü. Bürokratları boşaltılan Karakas'taki petrol şirketi binalarına el konuldu ve yoksullar için kurulan "Bolivarcı" üniversitelerin merkezleri yapıldı. Petrol parası, ABD kalıbından çıkma Latin Amerika medyası geleneğini kırmaya başlayacak Vive adlı yeni bir televizyon kanalı kurmak için aktarıldı.

Misyonlar, hâlâ büyük ölçüde muhalefetin elinde bulunan atalet içindeki devlet bürokrasisi atlanarak kuruldu. Bu bakımdan, çeşitli eğitim misyonları başta Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülme-

di, sağlık misyonu da Sağlık Bakanlığı'nın elinde değildi. Bunlar Bolivarcı Devrimin benzersiz ürünleriydi ve *ancien regime*'in dışında geliştirildiler. Yarattıkları bir amaca sahip olma duygusu ve coşku, 1960'lardaki Küba devriminin ilk yıllarını çağrıştırıyordu.

En acil öneme sahip misyon, Karakas ile öteki kentlerin yoksul mahallelerinde başlayan ve taşranın unutulmuş bölgelerine kadar genişletilen, Kübalı doktorların görev yaptığı olağanüstü bir sağlık programı olan *Mision Barrio Adentro* idi. Küba, yıllardan beri Üçüncü Dünya ülkelerine doktorlar göndermekteydi. 1990'larda Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde 40 binden fazla Kübalı doktor çalışıyordu. Venezüella, birkaç yüz Kübalı doktorun sağlık merkezleri kurmak için geldikleri 1999'dan beri bu programdan yararlanmaktaydı.

Yeni ve daha büyük bir program, 2003 başlarında, Karakas Anakent'inin en büyük belediyesi olan Libertador'un enerjik başkanı Freddy Bernal'ın himayesinde başlatıldı. Küba'dan 8 bin doktor geldi, gecekondu semtlerinde kurdukları dükkânlarda çiftler halinde çalıştılar, ev ev dolaştılar, halk merkezlerinde görev yaptılar. Bir yıl sonra, çoğu yeni yapılan daha rahat yerlerde çalışıyordu. Bu ikinci yılda Kübalı doktor sayısı 13 binin üstüne çıktı; ayrıca Venezüellalı 5 bin yardımcı sağlık personeli onlara katıldı. Aynı zamanda daha ileri tedaviye gereksinimi olan Venezüellalı hastalar uçaklara bindirilerek Küba'ya gönderildi. Yüzlerce genç Venezüellalı da eğitim için Küba'ya yollandı.

Bu programların siyasi etkisi hemen görüldü; tabii bütünüyle Chávez yönetimi yararına. Önceki hükümetler, özellikle 1970'lerde benzer bir şey yapmaya çalışmıştı, ama o dönemin *ambulatorio*ları yüzyılın sonunda sadece anı olmuştu. *Barrio Adentro*'nun (Gecekondu Semtinin Kalbine) ölçeği bütünüyle yeni. 2003 ve 2004'te, Kübalıların yönettiği bu sağlık merkezlerini hem kentte hem taşrada birkaç kez ziyaret ettim. Kübalıların istekliliği ve işlerine bağlılığı, yerel halkın Kübalılara gösterdiği sıcak ilgi, devrimin ileri atılımının somut göstergeleriydi. Kübalıların çoğu Haiti, Honduras, Gambiya ve Angola gibi Üçüncü Dünya ülkelerinde çalışma deneyimine sahip olmuşlardı. Ama ilk kez bir Latin

Amerika toplumunun böylesine acıklı bir şekilde zengin ve yoksul diye bölündüğünü görüyorlardı. Haftanın yedi günü, günde 24 saat sağlık hizmeti veriyorlardı. Kısa sürede en bilinen yerel kurumlar olmuşlardı.

İlk yılki geçici ikametgâhları, 2004'te düzgün yapılmış iki katlı, zemin katında bir kliniğin üst katta ise yaşama mekânlarının bulunduğu altıgen tuğla yapılarla değiştirildi. Harcamalarını karşılamak için doktorlara ayda 250 dolar ödeniyordu. İlaçlar ise Küba tarafından parasız sağlanıyordu. Doktorlar koruyucu hekimliğe özel önem veriyorlardı. İkinci yıl diş tedavisi ve göz muayenesi hizmetleri sunabiliyorlardı.

Mision Robinson adı verilen ikinci bir program, okuma yazma kampanyasıydı. Venezüellalılarca yürütülmesine karşın, Küba Devrimi'nin 1961'deki ilk başarılarından birinden ilham alıyordu. İlk elde 1 milyon kişiyi okur-yazar yapmak ve temel aritmetiği kullanır hale getirmek için tasarlanmıştı. *Mision Robinson*, bu alanda Küba'nın öbür Üçüncü Dünya ülkelerindeki son deneyimlerinden yararlandı. Bir zamanlar Kübalı öğrenciler defter ve kurşun kalemle bu kurslara gitmişti. Venezüellalılara (Küba tarafından) televizyon alıcıları, video kayıt aletleri, okuma gözlükleri ve 21. yüzyılda okuma-yazma kampanyası için gerekli olan el kitapları (kimisi yerli dillere çevrilmiş) sağlandı. Projeye, Samuel Robinson'un anısına *Mision Robinson* adı verildi. Samuel Robinson, Simon Rodriguez'in Robinson Crusoe'un onuruna kullandığı takma isimdi.

Okulu terk etmiş olan ve orta öğrenimlerini tamamlamak isteyen gençlere hizmet vermek için *Mision Ribas* adlı ek bir eğitim programı tasarlandı. Bu, Üçüncü Dünya ülkelerinin çoğunda ciddi bir sorundur. 2004'te 600 bin kadar öğrenci, sembolik bir ücret ödeyerek bu gece okulu programına yazıldı. Dilbilgisi, matematik, coğrafya ve ikinci dil eğitimi alıyorlardı. Eğitimin iki yıl sürmesi kararlaştırılmıştı.

Mision Ribas adını 19. yüzyıl başlarının bir başka seçkin kişisinden aldı. Bağımsızlık savaşlarında çarpışan Jose Felix Ribas, 1775'te doğmuştu ve Bolivar'ın teyzesi Josefa Palacios ile evlenmişti. 1814'te La Victoria çarpışmasında savaşırken söylediği "Zaferle ölüm arasında seçim yapamayız, zafer kazanmak zorundayız" sözü ünlüdür.

Ertesi yıl bir kölenin ihanetine uğradı ve İspanyol güçlerince yakalandı. Kesilmiş başı yağda kızartıldı ve Karakas'ta bir kafeste teşhir edildi.

Bolivya'nın fatihinin adını taşıyan *Mision Sucre*, orta öğrenim diploması (ya da *Mision Ribas* diploması) olanların üniversiteye girmeden önce hazırlanmasına yönelikti. Bu programa, başladığı ilk yıl 70 bin kadar öğrenci kayıt yaptırdı.

Yine *Mision Vuelvan Caras*, işsizlere yardım amacıyla tasarlandı. *Mision Ribas* ve *Mision Sucre* programlarını geçen öğrencilere iş bulmalarında yardım sağlanıyordu. Programın amacı, ilk yılda işsizliği yüzde 5 oranında azaltmaktı.

2004'te özel konulara ilişkin bir dizi başka misyon geliştirildi. *Mision Identidad*, bütün nüfusun seçmen kütüklerine kaydedilmesini sağlamak için tasarlanan bir seçmen kayıt işlemiydi. Kimlikleri olmayanları kaydetmenin yanı sıra, uzun yıllardan beri Venezüella'da yaşayan yüzbinlerce yabancıyı resmen yurttaşlığa geçirmek ve oy hakkı vermek için düzenlendi. Kimliksizlerin çoğunluğu Kolombiyalı ve Ekvadorluydu. Fakat daha önce hiç kayıt zahmetine girmemiş olan çok sayıda Avrupalı da vardı.

Kırsal alanlardaki gruplarla ilgili üç misyon bulunuyordu: *Mision Zamora* köylülerle ilgili bir programdı; *Mision Piar* madencilerin sorunlarına bakıyordu ve *Mision Guaicaipuro* yerli grupların sorunlarını ele alıyordu. Son olarak, kentlerde halka ucuz yiyecek sağlayacak süpermarketler kurmak ve işletmek amacıyla *Mision Mercal* oluşturuldu.

Muhalefet birinci yılda bu yeni projelere şiddetle karşı çıktı ve "popülist" diye niteledi. Bu deyim, eskiden beri Latin Amerika'da toplum bilimciler tarafından küçümseme niyetiyle kullanılıyor. Ama petrol gelirleri Suudi Arabistan'ınkilere rakip olacak bir ülkede, demokratik yollarla seçilmiş bir hükümetin, aşırı yoksulluk ve ihmal trajedisiyle karşı karşıya kalan en zor durumdakilere yönelik acil yardım programları yürütmesine neden izin verilmemesi gerektiğini anlamak zordu. Programlar öylesine başarılı oldular ki, 2004 seçim kampanyasında, muhalefet temsilcileri bile seçildikleri takdirde projelerin çoğunluğuna kaynak ayırmayı sürdüreceklerini itiraf etmek zorunda kaldılar.

37

Muhalefetin Üçüncü Tehdidi: Ağustos 2004 Halk Oylaması Çağrısı

Muhalefet, Bolivarcı Devrim'in köktenci programının çıkarılan "49 yasa"yla maddeleştirildiği 2002 Kasım'ından beridir Chávez'in devrilmesini istiyordu. Nisan 2002'de bir askeri darbe, Aralık'ta ise petrol şirketinde grev örgütlemişlerdi. İkisi de başarısız olmuştu ve muhalefet şimdi stratejisiz kalmıştı. Başka ne yapabilirlerdi?

2003'te, anayasanın verdiği izinle, başkanın göreve devam etmesinin oylanacağı yeni bir halk oylaması yapılması olasılığı ortaya çıktı. Eğer muhalefet kayıtlı seçmenlerin yüzde 20'sinin imzasını toplayabilirse, bu Chávez'in başkanlığı sürmeli mi yoksa bitmeli mi sorusunun sorulacağı bir halk oylamasının yolunu açabilecekti. Artık *Coordinadora Democratica* adlı bir çatı örgüt altında birleşen muhalefet, böyle bir seçimi kazanacağından emindi.

Yardım etmesi için ABD'nin eski başkanlarından Jimmy Carter'a başvurdular. Carter'ın Atlanta'daki Carter Merkezi, uzak ülkelerde seçim kampanyalarını denetleme ve sonuçlarını doğrulama konusunda uzmanlaşmıştı. Petrol grevi sırasında Venezüella'da süregiden siyasi bunalıma aktif ilgi gösteren Carter, Amerika Devletleri Örgütü ile birlikte bir dizi girişimde bulunmuştu. Carter 2003 Ocak'ında ve arkasından Mayıs'ta Karakas'ı ziyaret etti, sonunda "geri çağırma halk oylaması" denilecek talep doğrultusunda muhalefetin imza toplaması gerektiği fikrini destekledi.

Birkaç aylık kampanyadan sonra, Aralık 2003'te dört gün süreyle ülkenin dört bir köşesinde imzalar toplandı. Sokaklara ve pazarlara tezgâhlar, masalar kuruldu; yurttaşlık görevi yapma ağırbaşlı havası içinde imzalar toplandı. Sonuçta muhalefet 3 milyon 477 bin imza topladığını ileri sürdü. Bu sayı halk oylaması çağrısı yapmak için yeterliydi.

Hükümet, kendi cephesinden, geniş ölçüde hile yapıldığında ısrar etti. Milli Seçim Konseyi (CNE) iddiaları dikkate aldı ve imza listelerinde ayrıntılı inceleme yaptı. CNE, hayli tartışmadan sonra sadece 1 milyon 911 bin imzanın geçerli olduğunu ilan etti. Geriye kalan 375 bin imza geçersiz, 1 milyon 200 bini de kuşkulu sayıldı. Halk oylaması çağrısının gerektirdiği yüzde 20'ye ulaşmak için, "kuşkulu" oyların 525 bininin yeniden bir sayımla geçerli hale getirilmesine ihtiyaç vardı.

Hükümetle muhalefet arasında 2004'ün ilk yarısında birkaç ay süren ağız dalaşından sonra, iki taraf, CNE'nin imzacıların imzalarını doğrulamasına izin verebileceğinde anlaştı. Bu resmi işlem 2004 Mayıs'ının sonunda üç gün içinde yapıldı. CNE 3 Haziran'da sonucu açıkladı: "Geri çağırma halk oylaması" yapmaya olanak tanıyan yeterli sayıda imza vardı.

Herkesi şaşırtan bir şekilde Chávez çağrıyı keyifle kabul etti. Anayasaya halk oylaması maddesinin konulmasına kendisinin aracılık ettiğini belirterek, sonuçtan memnun olduğunu söyledi. Güçlü konumda olduğunu ve kampanyasının ülkede kasırga gibi eseceğini biliyordu. Askeri bir stratejist ve siyasi bir örgütçü olarak tüm gücünü ortaya koydu. Hemen ABD'de 1960'larda siyahların seçmen kütüklerine kaydedilmesi girişimine benzer bir seçmen kayıt çalışması düzenledi. Bu çalışma yüzbinlerce yeni seçmen çıkaracaktı. Daha önce belirtildiği gibi, ülkede uzun süredir yaşayan göçmenlere yurttaşlık hakkı verme kampanyası yürüttü. Bu göçmenlerin binlercesi hiçbir zaman yurttaş kabul edilmemişlerdi. Şimdi yalnız izin verilmiyor, aynı zamanda yurttaşlık haklarını almaya teşvik ediliyorlardı. Çoğunluğu elbette Chávez'den yana olacaktı. CNE, halk oylamasından önceki aylarda 2-3 milyon arası yeni seçmen kaydedildiğini hesapladı. Chávez yanlıları, yüksek katılım ve daha

çok oy sağlamak için, seçim kampanyası sırasında gecekondu semtlerine ve ülkenin en uzak köşelerine giden ekipler oluşturdular.

O yıl içinde Chávez'e beklenmedik bir piyango çıktı: Dünya petrol fiyatının çarpıcı ve muhtemelen yarı kalıcı biçimde varil başına 50 dolara yakın bir seviyeye yükselmesi. Bu beş kat yükseliş, ABD'nin Irak işgalinin, dünya petrol arzındaki genel düşüşün, Çin ve Hindistan'ın talebinin artmasının sonucuydu ve yıllarca sürecekti. Venezüella tarafından yönlendirilen OPEC'in kararlı duruşu da etki etmişti. Bu fazladan petrol gelirleri gecekondulardaki çeşitli eğitim ve sağlık misyonlarına aktı ve kuşkusuz halkın Chávez'e oy vermesi için güçlü bir teşvik oldu.

Chávez'in içerideki görünümünün iyileşmesine, başta Latin Amerika olmak üzere dışarıda ona karşı alınan siyasi tavırdaki değişiklik de yardımcı oldu. Devrimci söylemden, hepsinden öte ılımlı sosyal demokrat bir programdan başka silahı olmadan iktidarda geçirilen altı yıldan sonra Chávez, Latin Amerika'da ABD'nin neoliberal hâkimiyetine karşı yükselen muhalefetin lideri olmuştu. Öteki liderler onunla aynı resim karesine girmek, onun parlak ününü paylaşmak için birbirleriyle yarışıyorlardı. Eskiden beri soğuk olan Kolombiya ve Şili ile ilişkileri düzeltti. 2004 Temmuz'unda MERCOSUR ticaret birliği anlaşması imzalayarak, Brezilya ve Arjantin'le dostluğunu pekiştirdi.

Bir zamanlar komşuları tarafından yaramaz çocuk olarak değerlendirilen Chávez, artık Latin Amerika devlet adamı olarak görülüyordu. Baştan başa bütün kıtada izlenen bir adamdı. ABD Başkanı George W. Bush'a yönelik sert suçlamalarıyla yakın müttefiki Castro'nun rakibi olmaya başladı, seslendirdiği antiemperyalist strateji Latin Amerika'nın çoğunda iyi karşılanıyordu. Mesajı yalnız Venezüella'da değil, Washington'da kararlaştırılmış ekonomik ve siyasi reçetelere bağlı kalan seçkinlerin yalnızlaştığı kıtanın tamamında dinleniyordu. Sonuç olarak, Meksika Devlet Başkanı Vicente Fox ve Peru Devlet Başkanı Alejandro Toledo gibi ABD işbirlikçisi liderlerin arkasında destek sıfıra doğru düşerken, Chávez halkların sevgisini kazandı. Siyasi bakımdan aşırı ihtiyatlı davranan Brezilya Devlet Başkanı Lula bile seçimlerde zorlanıyor, 2004

sonunda yapılan eyalet seçimlerinde Sao Paulo ve Porto Alegre'de denetimi kaybediyordu.

Coordinadora Democratica çatısı altında birleşen, ancak siyasi bakımdan parçalı, ön safta Chávez'e rakip olacak sevilen bir liderden yoksun Venezüella muhalefeti, halk oylamasından zaferle çıkacakları kesinmiş gibi davranmayı sürdürüyordu. 1990'da Nikaragua'da muhalefetin Sandinistlere karşı kazandığına eş değerde bir zafer kazanacaklarını safça hayal ediyorlardı. Chávez sonrası planları tartışıyor, her daim güvenilmez ve çelişik kamuoyu yoklamalarını yakından izliyor, buharlaşan umutlarını kararsızlara bağlıyordu. Ama kampanyaları sönük ve heyecandan yoksundu. Chávez cephesindekilerin coşkusuna ve gösterişine denk düşecek, göz önünde görünen yeterli taraftarı yoktu. Üçüncü hükümeti düşürme girişimi, sandıklar açılmadan çok önce açıkça kötü kadere mahkûm olmuştu.

Chávez, 15 Ağustos 2004'te, Karakas'ta toplanan uluslararası gözlemcileri şaşırtan, muhalefeti umutsuzluğa düşüren müthiş bir zafer kazandı. Chávez'i iktidardan devirmek için tasarlanan halk oylamasından ezici bir çoğunlukla galip ayrıldı. 5 milyon 800 bin 600 seçmen (yüzde 59,25) Chávez'in başkanlıkta kalması, 3 milyon 989 bini (yüzde 40,74) gitmesi yönünde oy kullanmıştı. Chávez'in zaferi, muhalefetin bu birkaç yıl içindeki üçüncü bozgunuydu. Hemen "hile" diye feryat etmeye başladılar, ama kimse onları dikkate almadı, özellikle sonuçlar Jimmy Carter ve OAS gözlemcileri tarafından onaylandıktan sonra.

Chávez'in artık tartışılmaz başkan olarak kabul edilmesi gerekiyordu. İki ay sonra yapılan valilik ve belediye başkanlığı seçimlerinde kazanılan zaferlerin gösterdiği gibi, halk oylamasının sonucu şans eseri değildi. 31 Ekim'de sonuçlar açıklanınca, 22 ilin 20'sinde Chávez'in adaylarının kazandığı görüldü. Hükümetin adayı Juan Barreto, daha önce Alfredo Pena'nın elinde bulunan Karakas Anakent Belediye başkanlığını aldı. Yine Diosdado Cabello, yakındaki Miranda eyaletinde Eugenio Mendoza'dan valiliği aldı. Önemli eyaletlerden yalnız Zulia muhalefetin elinde kaldı.

Chávez, iktidardaki altı yılın ardından artık eşi görülmemiş ve

diş geçirilemez bir konumdaydı. Arkasında halk oyu desteği olan bir başkandı, Millet Meclisi'nde çoğunluktaydı, neredeyse bütün yerel yönetimlerin desteğine sahipti. Muhalefetin darbe girişimlerini püskürtmekle geçen uzun yılların ardından beklediği an gelmişti. Nihayet programını uygulamaya koyma, daha düzenli, daha az telaşlı ve daha az oldubitti tarzı bir yönetim planlama fırsatına sahipti. Hızla otoritesini ve güvenilir devrimci dayanaklarını yenilemeye koyuldu.

İlk olarak hükümetin *Petroleos de Venezuela* üzerindeki denetimine son dokunuşlarını yaptı. Bu süreç, bir önceki yıl yapılan petrol grevinin başarısız olmasından sonra başlamıştı. Enerji ve Madencilik Bakanı Rafael Ramirez'i Ali Rodriguez'in yerine şirketin başına atadı. Bu atamanın önemi, Ramirez'in aynı zamanda Enerji Bakanı konumunu koruması gerçeğinde yatar. İlk kez seçilmiş hükümetin temsilcisi hem *Petroleos de Venezuela*'yı hem de bakanlığı doğrudan denetim altına almıştı. Bu arada petrol şirketindeki pek çok reformun mimarı ve verilen mücadelenin başkahramanı Ali Rodriguez ise Dışişleri Bakanlığı'na atandı. Dünyanın pek çok yerinde yeni girişimler başlatan petrol temelli yeni dış politikanın öncüsü olmakla görevlendirildi. Bir başka görevi ise, hâlâ önceki dönemlerde görevlendirilmiş sayısız insanı barındıran bakanlık bürokrasisini reformdan geçirmeye başlamaktı.

Chávez, arkasından dikkatini yeni seçilmiş yerel valilere çevirdi. Onlardan kendi eyaletleri için kalkınma planları hazırlamaları bekleniyordu. Bu planlar, Bolivarcı Devrim'in ikinci aşaması için program üretmek üzere yeni kurulan *Ente Coordinador de la Presidencia* adlı politika üretme organı tarafından değerlendirilecekti. Aynı zamanda yerel valiler, 2002'den beri uykuda yatan toprak reformu çalışmalarını ilerletme yönünde uyarıldılar.

Üçüncü önemli değişiklik yargıda yapılacak yeni reformdu. Yüksek Mahkeme ve bileşimi, mahkemenin Nisan 2002 darbesi girişimcilerini yargı önüne çıkarmama kararından beri hükümetle muhalefet arasındaki çatışmanın bel kemiğiydi. Millet Meclisi Yüksek Mahkeme'yi genişletmeye, 17 yeni yargıç atamaya ve toplam yargıç sayısını 20'den 32'ye çıkarmaya karar verdi. Hükümet,

yargıç sayısının artışıyla etkisiz ve yolsuzluğa batmış yargı sisteminin hızlanacağını ve temizleneceğini umuyordu. Muhalefet sözcüleri, bunun kaçınılmaz olarak Yüksek Mahkeme'yi hükümetin denetimi altına sokacağını ileri sürdüler. Nisan darbesine karışanlar da avukatlarına danışmaya başladı.

İç cephede dördüncü değişiklik, hükümetin, kurallara uymayan özel sektör medya kuruluşlarına yönelik güçlü tavrıydı. Millet Meclisi radyo, televizyon ve gazetelerin hareket tarzlarını düzenleyen yeni bir medya yasası çıkardı. Her ne kadar yeni yasalar Venezüella'yı benzeri hukuki düzenlemeler bakımdan Batı Avrupa ülkeleri ile aynı çizgiye getirse de, muhalefet ve uluslararası müttefikleri basın özgürlüğü konusunda endişelerini dile getirdiler. Oxford mezunu Yüksek Öğretim Bakanı Samuel Moncada, yeni yasaların "medya üzerinde demokratik denetim" sağlamak amacıyla tasarlandığını kaydetti.

Muhalefet ve medya bu değişiklikleri tartışa dursun, Chávez, akıllıca bir hareketle 2004'ün Kasım ve Aralık aylarında iç siyaset sahnesinden çekildi, uzaktaki ortaklarıyla petrol ticareti konusundaki ittifaklarını onarmaya girişti. Önce Libya ile İran'a, arkasından da Rusya, İspanya ve Katar'a gitti. OPEC'in istikrarlı petrol fiyatı taahhüdünü pekiştirmeye ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in, eskiden Sovyet devletine ait olan, Yeltsin döneminde özelleştirilerek mafyanın eline teslim edilen petrol sanayisini geri almasını sağlamaya ihtiyacı vardı. Bu, OPEC'in amaçları açısından önemli bir destek demekti. Chávez hayal kırıklığına uğramadı. Rusya, Venezüella petrol sanayisinin modernleştirilmesi için para koyacaktı, ayrıca silahlı kuvvetler için helikopter ve saldırı tüfekleri de satacaktı. İran işbirliği sözü verdi. Yeni sosyalist hükümetiyle İspanya da işbirliğine hevesliydi. İspanyollar, Aznar hükümetinin Nisan darbesini desteklemesinin anılarını silmeyi arzu ediyordu. Chávez, hizmete sokmayı düşündüğü Latin Amerika kanalı için bilgi almak amacıyla, Katar'daki Arap televizyon kanalı El Cezire'nin stüdyolarını ziyaret etti.

Chávez, açıkça belirttiği çok kutuplu dünya merakıyla, ebediyen ABD'ye bağımlı olma durumundan kurtulabilmesi için,

Venezüella'nın diplomatik ve ticari ilişkilerini çeşitlendirmek istiyordu. Çin, potansiyel dostlar listesinin tepesindeydi. Chávez, Aralık'ta Pekin'de sıcak karşılandı. Ekim 1999'da yaptığı önceki ziyaretinde dile getirdiği Mao Zedung'a hayranlığını tekrarladı. Çinli ev sahiplerine, "Kanımca Mao Zedung ve Bolivar birbirlerini tanısalardı iyi arkadaş olurlardı, çünkü düşünceleri benzer" dedi. "Aynı kaynaktan, insancıllıktan ilham almışlar ... Kanımca Bolivar Çin'e gelseydi sosyalist olurdu."

Çinliler kibarca dinlediler, Venezüella'dan petrol almayı ve bir uydu satmayı içeren bir dizi ekonomik anlaşma imzaladılar. Chávez, uyduyu kurmak istediği Latin Amerika istasyonunda kullanmayı düşünüyordu.

Chávez'e, 2004'ün sonunda bir başka önemli çağrı da Havana'dan geldi. Fidel Castro, Venezüellalı tanınmamış albayı 10 yıl önce Aralık 1994'te Havana Üniversitesi'nde Simon Bolivar konusunda bir ders vermesi için çağırmıştı. Chávez'e oynamanın Castro'nun dış politikadaki en iyi yatırımlarından biri olduğu kanıtlanmıştı. Chávez ilk ziyareti sırasında hapisten yeni çıkmıştı ve geleceği belirsizdi, ama Castro iyi istihbarat çalışması yapmıştı. Chávez'in solcu bir subay olduğunu, Venezüella'daki Küba yanlısı solcu gruplarla ilişkide olduğunu ve halk tarafından ciddi ölçüde sevildiğini çok iyi biliyordu. Kübalıların Latin Amerika ana karasında uzun süreli müttefik arayışında, Chávez açıkçası değerli bir bahisti.

Yine de iyi bilgilendirilen ve uzak görüşlü Castro, yatırımının getirisinden şaşırmış olmalı. İki lider, ilk buluşmalarının onuncu yılını kutlamak için Aralık 2004'te Havana'da yine bir araya geldi. Karl Marx Tiyatrosu'ndaki bir toplantıda konuştular. Castro, dinleyicilere Chávez'in 10 yıl önce Havana Üniversitesi'nde yaptığı iyimser ve açık sözlü konuşmasını hatırlattı, "büyük devrimci olarak sahip olduğu nitelikleri" nedeniyle Chávez'i övdü:

> Bir gün umutların ve rüyaların gerçekleşmiş olarak geri geleceğine söz verdin. Geldin, bir dev olarak geldin. Şimdi yalnız halkının muzaffer devrimci sürecinin lideri değilsin, bütün dünyada milyonlarca insanın, özellikle de bizim halkımızın sevdiği, hayran olduğu ve saygı duyduğu önemli uluslararası bir kişiliksin de.

Chávez ve Castro, ABD'nin Amerika Kıtası Serbest Ticaret Bölgesi planını eleştirdiler ve yerine kendi planlarını önerdiler: Amerika Kıtası için Bolivarcı Seçenek. Bu seçenek ticaretin önündeki sınırlamaları ve vergi engellerini ortadan kaldırdığı gibi, yatırımlar için dürtü sağlıyor, bankalar arasında işbirliğini artırıyor.

İki lider, aralarındaki yakın ilişkiyi düzenleyen bir anlaşma da imzaladı. Venezüella asla Küba Devrimi'nin sağmal ineği olan eski Sovyetler Birliği'nin yerini alamazdı, ama Chávez'in Küba'daki bir dizi sınai ve altyapı projesine kaynak sağlama sözü vermesi, ilk konulduğu Kasım 1960'tan bu yana daha da ağırlaşan ABD ambargosu yüzünden ekonomisi ciddi biçimde bozulmuş ülkede büyük memnuniyetle karşılandı. Ama daha önemlisi, Küba'ya Venezüella petrolünün varil başına 27 dolar gibi düşük bir fiyatla (o zamanki dünya fiyatının neredeyse yarısı) satılmasıydı. Günde 53 bin varil petrol Karayib denizi üzerinden Küba'ya akacaktı.

Chávez'in işaret ettiğine göre, Küba karşılık olarak Venezüella'ya ülkenin dört bir köşesinde inşa edilmiş yeni sağlık merkezlerine dağılmış binlerce doktor sağlamıştı. Küba'nın bu olağanüstü girişimi, Chávez'in halk oylamasında zafer kazanmasında büyük rol oynamıştı.

Bu kitabın başında anlatılan Chávez ile Castro'nun bir araya geldiği beyzbol dostluk maçının üzerinden yalnızca beş yıl geçmişti. Sonraki yıllarda iki ülkede de birçok heyecanlı olay yaşanmıştı. Biri geniş bilgi ve deneyim sahibi bir otokrat, öbürü barışçı görünüşlü, derin demokratik duygulara sahip çabuk öğrenen bir asker olan iki lider arasındaki yakın kişisel dostluk, bu olayların gelişiminde önemli rol oynadı.

Karakas'taki muhalefet liderleri, sık sık Chávez'i Venezüella'yı "Kübalılaştırmak" istemekle suçladı. Chávez'in Küba Devrimi örneğinden epeyce yararlanıp ilham aldığı kesinlikle doğru. Ama Bolivarcı Devrim'in yörüngesinin Küba deneyiminden çok farklı olduğu ortaya çıktı. Venezüella, Küba'dan farklı olarak, Chávez'in destekleyip saygı duyduğu, 20. yüzyılda oluşmuş güçlü demokratik geleneğe sahip. Yine Küba'dan farklı olarak, Venezüella, ABD ile neredeyse iki yüzyıl öncesine giden ve sürmekte olan bir çatışma içinde değil.

Fakat İspanya'nın eski Latin Amerika sömürgelerinde yaşanan devrimler, ister istemez belli bazı benzer ve tamamlayıcı unsurlara sahipler. Tarihsel olarak paylaşılan fetih ve yerleşim deneyimi, kölelik ve kırım deneyimi, ırkçılık ve sömürgecilikle mücadele deneyimi var. Simon Bolivar'ın ve Jose Marti'nin ikiz mirası iki ülkede de bilinir ve kabul edilir. Küba, akıllıca davranılırsa ve şansı da yaver giderse bir gün "Venezüellalılaşabilir", Venezüella'da çok başarılı olduğu kanıtlanan demokratik pratiğe doğru yol alabilir. Eğer Venezüella'nın "Kübalılaşması", Küba'yı dünya çapında efsanevi bir örnek haline getiren toplumsal programların kalıcı biçimde kurumlaşmasına yol açmış olsaydı, o zaman yalnız büyük yoksul çoğunluk değil, bütün Venezüellalılar bunun yararlarını takdir etmiş olurlardı.

Son Söz:
Ordu ve Sivil Toplum

Başkan Chávez eğitimle ve ekonomik gelişmeyle ilgilidir, ama her şeyden önce bir askerdir. Anıtlaştırdığı iki tarihi kişilik, Bolivar ve Ezequiel Zamora, kuşkusuz askerdiler. "Ordunun ruhunu biliyorum" dedi Chávez bir keresinde bana, "ve ben o ruhun bir parçasıyım." Tutkularından biri silahlı kuvvetleri sivil toplum hayatıyla bütünleştirmektir.

Latin Amerika dışında yaşayan çoğu insanın, özellikle General Pinochet'nin Salvador Allende'yi devirdiği Eylül 1973'ten bu yana geçen çeyrek yüzyılda, acayip *gorila* (gorilla) görünümlü, otoriter ve zalim rejimlere başkanlık eden siyah gözlüklü bir general ve askeri cuntasını aklında canlandırmaksızın bir askeri lideri düşünmesi neredeyse olanaksızdır. Yoksulların ve köylülerin yanında yer alan, yerli oligarkların ve ABD'nin şiddetli muhalefetine karşın köktenci reformlar için bastıran bir avuç solcu asker kökenli yöneticiyi pek az kişi hatırlar. Allende'nin ilerici subayları hükümetinde çalıştırdığını az kişi anımsar.

Chávez, Latin Amerika'da ve başka yerlerde, pek çok insanın, demokratik yollarla seçilse bile askerin etkin katılımının olduğu bir hükümeti destekleme konusunda ketum davranacağını iyi bilir. Kendi kuşağından Venezüellalı askerlerin Şili'deki darbeden gerçekten şok olduklarını, ama Peru ve Panama'daki ilerici askeri hükümetlere de hayranlık duyduklarını hatırlar. Chávez asker atalarıyla gurur duyar ve askerlerin toplumun içine girme hakkına sahip olduğuna, daimi olarak kışlalarına sürülmemeleri gerektiğine kuvvetle inanır. Toplumun sivil kesimi ile ordu arasındaki ilişkide

bir devrim yaşanmasını ister. Askerlerin artık oy kullanma hakkına sahip olmasından memnundur. Onların toplumsal çalışmalarla uğraşmalarını ve yönetime katılmalarını ister.

"Chávez tipik olmayan bir subaylar kuşağına mensuptur" diye açıkladı bana bir keresinden Jose Vicente Rangel. "Bu kuşak, Venezüella ordusunun 1960'ların gerilla mücadelesinden çıktığı dönemde ortaya çıktı. O sırada ordu, aslında bölgedeki bütün ordular Pentagonlaştırılmıştı. ABD'nin Panama'daki Amerika Kıtası Okulu, ABD askeri 'danışmanları' ve 'milli güvenlik doktrini', hepsi önemli rol oynadı."

1970'lerde gerilla olayı bir kez ortadan kalkınca, bu subaylar "yeni güdüler aramaya başladı. Üniversitelerde okumaya yöneldiler, sivil toplumla bağlar kurdular." Ülkedeki toplumsal ve ekonomik durum kötüleştikçe, "toplumsal bunalımı ilk elden yaşamaya başladılar." Daha üst rütbeli subaylar artık "kışla gettolarına tıkılmadıkları için" hükümetin yolsuzluklarının yaygınlaşmasından etkilendiler ve bu da belirleyici ek bir etken oldu. Rangel'e göre:

> Yolsuzlukların silahlı kuvvetler üzerinde daha özel bir etkisi oldu. Subayların büyük bir kesimi yolsuzluklara bulaştı. Kanımca bu konuda sivil siyasi liderlik tarafından teşvik edildiler. Sivillerin yolsuzluğa bulaşmaları, üst rütbeli subayların desteğini sağlar ve hoşnutsuzluklarını etkisizleştirir diye düşünmüş olabilir. Bu üst kademeleri tarafsızlaştırmış olabilir, ama aşağılarda, okuyan ve öğrencilerle bağlar kuran subaylar arasında daha büyük bir hoşnutsuzluk yarattı. Üst rütbeli subayların kârlı işler yaptıklarına ve bazılarının kısa sürede zenginleştiklerine dikkat etmeye başladılar.

Chávez, bu konuları kendisiyle konuştuğumda, kendi kuşağındaki alt rütbeli subayların duyduğu utancı vurguladı: "Ülkedeki dengesizlik orduyu etkiledi. Sarkacın bir ucunda *gorila*lar, öteki ucunda harem ağaları vardı. Venezüella ordusunda uzun yıllar boyunca harem ağalığı hâkimdi: Konuşmamıza izin verilmiyordu; beceriksiz ve yolsuzluğa batmış hükümetlerin neden olduğu felaketi izlerken susmak zorundaydık. Üst rütbeli subaylarımız çalıyordu, birliklerimiz neredeyse açtı ve biz sıkı disiplin altında kalmak zorundaydık. Felakete suç ortaklığı yapıyorduk."

Chávez ordunun sivil toplumla kaynaşmasını istedi, "ama *gorilalar* olarak değil, Hitler ya da Mussolini olarak değil; hayır, onların hiçbiri değil! Fikir orduyu kendi temel toplumsal işlevine geri döndürmektir. Dolayısıyla hem bireyler olarak hem de bir kurum olarak ülkenin demokratik kalkınma projelerine katılabilirler."

Chávez yönetiminin ilk yıllarında, ordu kendi özgün toplumsal projesi, yani Chávez'in başkanlığının ilk ayında başlayan Plan Bolivar 2000 üzerinde çalıştı. Silahlı kuvvetlerin atıl kapasitesini hareket geçirmek, yerel topluluklarla bağlantı kurmak suretiyle birlikte ülkenin giderek harabeye dönen toplumsal altyapısını onarmak düşünülmüştü. Askerler olanaklarını, kışlalarını, spor alanlarını, kantinlerini yerel toplulukların kullanımına açmaya teşvik edildi. Fazla insan güçlerini okulların ve yolların onarımına yardım etmekte kullanacaklardı. Gezici sahra hastaneleri, "savaş bölgesine gönderilir gibi" uzak köylere ve gecekondu semtlerine gönderildi.

"Savaş bölgesine gönderilir gibi" eğretilemesinin yerinde olduğu, Aralık 1999'da Vargas eyaletinde meydana gelen çamur selinden sonra anlaşıldı. Chávez, "Tanrıya şükür Plan Bolivar deneyimimiz vardı" dedi bana.

"Kıyı bölgesinde 10 aydır Plan Bolivar üzerinde çalışıyorduk ve iyi ki ordu bu sorunlara duyarlı hale getirilmişti. Daha önceden de felaket bölgesinde insani yardım görevlerinde çalışıyorlardı. Bu büyük insan gücünü, halkı koruma ve hayat kurtarma görevine yardımda kullanmanın bize herhangi bir maliyeti olmadı."

Chávez, ordunun toplumsal işlerin ötesinde de harekete geçirilmesinden yana. Askerler, "azar azar ülkenin siyasi liderliğine de katılıyor; ama *parti* siyasetine değil."

Chávez, ülkeye uzun yıllar boyunca egemen olmuş iki siyasi partiye hâlâ şiddetli düşmanlık duyuyor ve aslında bütün olarak siyasi partilerden hoşlanmıyor. Düşmanlığı bir yanıyla bir zamanlar *La Causa R*'de bulunan siyasi teorisyenlerden kaynaklanıyor. Alman Yeşiller'ine benzer bir ideoloji geliştirmiş olan ve Dördüncü Cumhuriyet'in kurulu partilerinin ilk eleştirisini yapan, 1970'lerden kalma bu solcu grubun büyük bir bölümü, *Patria Para Todos*'u (PPT) kurdu. PPT, 1990'larda Chávez'i destekleyen it-

tifakın içinde yer aldı. Başkanın kendi partisi Beşinci Cumhuriyet Hareketi, işin gerçeği ölü bir proje olarak kaldı. Onu destekleyen iki ana parti olan Sosyalizm Hareketi ile PPT, kendi aralarında sürekli çekişip duruyorlar. Yönetimde yer alan Komünist Parti bile eski halinin gölgesi gibi. Aslında Bolivarcı Devrim, disiplinli militanları ve ortak bir ideolojisi olan örgütlü siyasi bir partiler yerine, taban örgütlerinin meydana getirdiği geniş bir ittifak tarafından destekleniyor.

Chávez, ılımlı bir enternasyonalizm yürütmek için de orduyu kullanıyor. Subaylara, "ABD'ye gitmeyi sürdürmelerini, ama aynı zamanda Küba'ya, Bolivya'ya, Brezilya'ya da gitmelerini ve oralarda Plan Bolivar'ı anlatmalarını, insanlara Venezüella silahlı kuvvetlerinin toplumsal bir işlevi olduğunu açıklamalarını" söylüyor.

Muhabirler Latin Amerika'nın güçlü köktenci şahsiyetlerinin çekiciliğinden her zaman kolay etkilenirler. Buna ben de dahilim. Graham Greene, Jimmy Carter'ı Panama Kanalı'nı vermeye ikna eden ve Chávez'in örnek aldığı kişilerden biri olan Panama'nın solcu lideri General Omar Torrijos'a vurulmuştu. Gabriel Garcia Marquez, Chávez'in bir başka kahramanı Fidel Castro'ya sevgisini hiçbir zaman gizlemedi. Pek çok Perulu aydın, yine Chávez'in sevdiği bir başka örnek olan 1960'lardaki "askeri yoldan sosyalizm"in öncüsü General Juan Velasco'dan fazlasıyla etkilenmişti. Chávez, seleflerindeki gibi bir çekim gücüne sahip, ama farklı biçimde çekici ve yürekli bir albay: 1992'de iktidarı zor yoluyla ele geçirme girişimi, daha sonra oy veren müteşekkir halk tarafından tekrar tekrar onaylandı. 2004'ün sonuna gelindiğinde, Chávez altı yılda sekiz kez seçim sınavından geçmişti, ki bu Latin Amerika'da bir benzeri daha olmayan bir rekordur. 2006 başkanlık seçimlerini yine kazanmayı bekliyor.

Chávez'in programının çoğu hâlâ ayrıntılarıyla açıklanmayı bekliyor. Güney Amerika'nın kalkınmasına ilişkin, Washington'a yönelik değinmelerin de bulunduğu bir projeyi henüz açıkladı. Chávez, neoliberalizme ve küreselleşmeye düşman olduğu, yerli halkların haklarını desteklediği, petrol gelirlerini daha az aç ve daha eğitimli bir toplum yaratmada kullanmaya kararlı olduğu,

halkının kendi imkânlarını kullanarak karnını doyurmasına olanak veren bir tarım stratejisi araştırdığı için, 1999'da Seattle'da yapılan Dünya Ticaret Örgütü konferansından beri bütün dünyada boy veren küreselleşme karşıtı göstericilerle zımni bir ittifak içinde. Küreselleşme yeni binyılın hastalığı olabilir, ama onunla savaşacak antikorlar da yavaş yavaş yaratılıyor. Chávez, 2005 Ocak'ında Porto Alegre'deki sosyal forumda yaptığı konuşmada, sosyalizm sözcüğünü ilk kez Venezüella'nın gündemine soktu.

Hugo Chávez, ilginç ve önemli bir kişilik, yüreği halkının çıkarları için atan namuslu bir adam, ülkesinin tarihini daha iyi yönde değiştirmeyi uman bir kişi olduğunu açıkça gösterdi. Altı yıllık iktidarından sonra, onu bize açıkça gösterdiği haliyle tanıyoruz. Bir Mussolini değil, Marx'ın bir zamanlar çok parlak biçimde hatırlattığı gibi tehlikeli bir Bonapartçı da değil. Yapı olarak bir diktatör değil, geçmişin başarısız ekonomik ve siyasi reçetelerini savunan, zamanını şaşırmış bir gerici de değil.

Chávez, yeni siyaset biçimleri ve yeni ekonomik örgütlenme yapıları arayan bir köktenci, bir solcudur. Latin Amerika içindeki ve Kuzey ile Güney Amerika arasındaki uluslararası ilişkilerin geleceğinin başka biçimlerde algılanmasını da istiyor. Küreselleşmeye ve neoliberalizme gerçek bir seçenek oluşturan Bolivarcı Devrimi, Latin Amerika'nın olası geleceğini temsil ediyor.

Ütopyacı bir bakış açısı olduğu açık, ütopyaların filizlendiğine inanılan bir kıtada bu olağandışı değil. Hayallerinin sonunda ihanete uğrayabileceğini düşünmemek, eşyanın doğası gereği aptallık olur. Fakat ülkenin en iyi insanlarının çoğunu kendi yanına çekmiş durumda. Venezüella'nın tarihini düzeltici bir çerçeve hazırlamış bulunuyor ; bu düzeltme, sonunda ABD devine direnebilecek güçte bir kültürel dirilişe yol açabilir.

Chávez, petrol siyasetine yönelik akıllı ve seçici yaklaşımıyla, neoliberalizmin aşırılıklarını hedef alan güçlü söylemiyle, Venezüella ekonomisini, çoğunluğu 20. yüzyılın gelişmelerini kaçırmış olan yoksullaştırılmış halkının yararına olacak biçimde yeniden harekete geçirdi.

Latin Amerika'da köktenci liderler kötü sonlara alışıktırlar.

Serbest seçimler, Washington'daki yönetimlerin kolayca müsamaha gösterebileceğinin çok ötesinde solda olanların zaferleriyle sonuçlanmıştır sıklıkla. Birbirini izleyen ABD yönetimlerinin oklukla-rında, onaylamadıkları yönetimleri yıkacak sayısız ok var. ABD'nin silahları, ekonomik ve siyasi araçlarla istikrarsızlaştırmayı, muhalif grupları parayla desteklemeyi ve düşmanca basın kampanyaları yürütmeyi içerir. Kimi durumlarda, askeri darbe, suikast ya da açık askeri işgal de bu silahlar arasında yer alır. Bu yöntemlerin hepsi geçen yarım yüzyılda Latin Amerika'da denenmiştir, Bolivarcı Devrim kimisiyle çoktan karşılaştı. Bolivarcı Devrim kalıcı bir risk ve tehdit altında.

Bu büyük devrimci deneyim olgunlaşmadan sona erdirilebilir. Gözyaşlarıyla sonuçlanabilir. Latin Amerika'da köktenci pek çok proje, darağacındaki cesetler gibi rüzgârla birlikte dönüp salınmaya terk edilmiştir. Comandante Chávez'in önerileri ve Bolivarcı Devrimi daha iyi bir yazgıyı hak ediyor.

EK A

Chávez ve Castro Havana'da

Fidel Castro'nun, 14 Aralık 2004'te Havana'daki Karl Marx Tiyatrosu'nda, Bolivarcı Venezüella Cumhuriyeti Başkanı Hugo Chávez'e Küba'yı ilk ziyaretinin onuncu yılında Carlos Manuel de Cespedes Nişanı verilmesi töreninde yaptığı konuşma:

Hugo Chávez'in kim olduğunu anlamak için, tam 10 yıl önce 14 Aralık 1994'te Havana Üniversitesi'nin Büyük Salonu'nda yaptığı konuşmada söylediklerini hatırlamanız gerekir. Söylediği şeylerin bazılarını seçtim; hayli uzun görünebilirlerse de sözlerinin devrimci içerik ve ruhla dolu olduğunu göreceksiniz. Chávez onu havaalanında karşılamamdan söz ederken şunları söyledi:

"Büyük ama hoş bir sürpriz sonucunda Jose Marti Uluslararası Havaalanı'nda bizzat Fidel'le karşılaştığımda, ona şöyle dedim: 'Bu onura layık değilim, ama aylar yıllar sonra bir gün layık olacağımı umuyorum.' Aynı şeyi sizlere söylüyorum sevgili Kübalı-Latin-Amerikalı arkadaşlar: Umuyoruz Küba'ya yardım sunacağımız, Latin Amerika devrimi projesinde birbirimizi karşılıklı destekleyeceğimiz, asırlar boyunca savunduğumuz Hispanik-Amerikan, Latin-Amerikan, Karayib kıtasının tek bir millet içinde bütünleşmesi fikrindeki gibi birbirimizle tamamen kaynaşacağımız bir gün gelecek.

"Bu amaca doğru ilerliyoruz ve Aquiles Nazoa'nın Jose Marti'ye söylediği gibi, kendimizi bütün çağlara ve bütün yerlere ait gibi hissediyoruz; işte burada, bu bereketli toprağa düşüp, her zaman olacağını söylediğimiz gibi filizlenen ve büyüyen o tohumun arkasından giden rüzgâr gibiyiz. Bunu şimdi burada Küba'da olduğum

için, topraklarımızda, Venezüella düzlüklerinde her zaman dediğimiz gibi Küba'da kendimi emniyette ve arkam sağlam hissettiğim için söylemiyorum. Aynı şeyleri, isyancı askerler olmadan önce Venezüella ordusunda da söylüyorduk; Venezüella karargâhlarında ve askeri okullarında 'Küba, Latin Amerika onurunun ışığıdır, Küba'ya böyle bakmamız gerek' diyorduk.

"Kuşkusuz Latin Amerika'da ve Karayibler'de ilginç şeyler oluyor; kuşkusuz bizim Amerika'mıza ait ünlü şair ve yazarımız Pablo Neruda, her yüzyılda halkı uyandıran Bolivar'dır diye yazdığında bütünüyle haklıydı.

"Kuşkusuz halkların uyandığı bir çağdayız, bir diriliş, güçlenme ve umutlar çağındayız; kuşkusuz Sayın Başkan, gelişini duyurmakta olduğunuz, ya da daha önce bahsettiğim 'A Grain of Corn' (Mısır Tanesi) başlıklı röportajınızda gelişini duyurduğunuz ve duyurmaya hâlâ devam ettiğiniz dalga ulaştı; varlığı bütün Latin Amerika'da hissediliyor.

"Mevcut yolsuzluk yükü altında yorgun düşen biz, Venezüella milli ordusu saflarından bir hareket bulup çıkaracak kadar cesaretliydik; hayatlarımızı, Venezüella'da ve şimdi de bütün Latin Amerika'da devrimci bir hareket inşa etmeye ve devrimci mücadeleye adayacağımıza ant içtik.

"Buna Bolivar'ın doğumunun 200. yılında başladık. Ama sonraki yılın Jose Marti'nin ölümünün 100. yılı olduğunu görebiliriz; gelecek yıl Mareşal Antonio Jose de Sucre'nin doğumunun 200. yılı olduğunu görebiliriz; gelecek yıl Afro-Venezüellalı Jose Leonardo Chirinos'un, Antonio Maceo'nun atalarının toprağı Venezüella'nın Coro sahilinde isyanının ve ölümünün 200. yılı olduğunu görebiliriz.

"Zaman bizi çağırıyor ve yönlendiriyor; hiç kuşku yok şimdi yeni umut ve mücadele yollarında yürüme zamanıdır. Kendimizi bunu yapmaya koşulladık. Kendimizi, devrimci emeğimizi, size özetleyeceğim üç temel alana adadık; sizi karşılıklı fikir alış verişinde bulunmaya, birlik ve emek bağlarını güçlendirmeye, sağlam bir şeyler inşa etmeye çağırıyorum.

"En başta, bizim Venezüella toprağına ve bizim Latin Amerika

topraklarına özgü ve yararlı olacak bir ideolojik bayrağı, Bolivarcı bayrağı yükseltmeye kararlıydık.

"Tarihi yeniden değerlendirme, Venezüella'da ve bu kıtada 200 yıl önce doğmuş olan fikirleri yeniden değerlendirme ideolojik görevini üstlendiğimizde, köklerimizi aramak için tarihin derinliklerine daldığımızda, gelişmiş bir devlete karşı Latin Amerika'yı birleşmeye, açık pençelerini çoktandır Latin Amerika topraklarımıza geçirmiş olan Kuzey'in hırslarını dengeleyecek bir birlik oluşturmaya çağıran Simon Bolivar'ın fikirlerini öğrendik; o fikirleri, Venezüellalıların ve uluslararası kamuoyunun önüne koyduk. Ölümün eşiğindeyken Santa Marta'da şöyle diyen Bolivar'ın fikirlerini: "Askerler, toplumsal güvenceleri savunmak için kılıçlarınızı çekin"; en iyi yönetim sistemi halkına en büyük mutluluğu, en büyük siyasi istikrarı ve en fazla toplumsal güvenceyi sunan sistemdir diyen Bolivar'ın fikirlerini.

"Bu derinlere gömülü kök, bu Bolivarcı kök, zaman ve tarih tarafından Robinsoncu kökle birleştirildi. Robinsoncu kök, adını Samuel Robinson'un ya da Simon Rodriguez'in isminden alır. Rodriguez'i çok az Latin Amerikalı bilir, çünkü küçükken bize 'Bolivar'ın öğretmeni' denildi. Ve işte, tarihin adeta ayrıksı bir çılgın olarak damgaladığı bu adam, bir meltem gibi bütün Latin Amerika ülkelerini dolaştı ve hayli ileri bir yaşta öldü.

"Simon Rodriguez, güneydeki topraklardan Amerikalıları iki devrim yapmaya çağırdı: Siyasi devrim ve ekonomik devrim. Halkı toplumsal bir ekonomi modeli, bir halk ekonomisi modeli kurmaya çağırdı. Bize bir tür görev olarak, Latin Amerika'nın başkalarının taklitçi kulu gibi davranmayı sürdüremeyeceği, mutlaka özgün olması gerektiği fikrini miras bıraktı; bizi icat etmeye ya da kenarda kalmaya çağırdı. O ihtiyar, kendi çağının burjuvazisine göre çılgın adam, çoktan yaşlandığı ve unutulduğu halde dolaşmayı sürdürdü, terk edilmiş çocukları toplayarak onlara şöyle dedi: "Çocuklar geleceğin cumhuriyet yapısının tuğlalarıdır. Gelin ve tuğlaları parlatın ki o yapı sağlam ve aydınlık olabilsin."

"Biz askerler olarak o araştırmaya koyulduk ve bugün Venezüella ordusunun aslına geri dönmesi gerektiğine, halkın ordusu olması

gerektiğine, Bolivar'ın toplumsal güvenceler dediği şeyleri savunması gerektiğine her zamankinden daha çok inanıyoruz.

"Comandante, bu konudaki çabamızın ilk unsuru, Latin Amerikalıların ruhunu ve onurunu yükseltmenin aracı olarak bu ideolojik çalışmayı sağlamlaştırmak, bu iki ismi yani Bolivar ve Marti'yi birleştirmek olacaktır.

"Çabamızın bir başka unsuru, örgütsel çalışmamızdır ve bunun için Latin Amerika halklarıyla bağlarımızı güçlendirmek zorundayız.

"Cezaevindeyken elimize Küba halkının devrimin zaferinden sonra kendisini nasıl örgütlediğine ilişkin pek çok belge geçti ve bizler Venezüella'da büyük bir toplumsal hareket örgütlemeye, Devrimci Bolivarcı Hareket-200'ü örgütlemeye kararlıydık. Dahası, önümüzdeki yılda Milli Bolivarcı Cephe'yi yaratma çağrısı yapıyoruz. Öğrencileri, köylüleri, yerli halkları, artık orduda olmayan askerlerimizi, aydınları, işçileri, balıkçıları, hayalperestleri, herkesi bu cepheyi kurmaya çağırıyoruz. Venezüella'nın toplumsal dönüşümü görevini üstlenebilecek dev bir toplumsal cephe...

"Venezüella'da ne zaman ne olabileceğini kimse bilmez. 1995 seçim yılı olacak, bir yıl zaman var. Önümüzdeki Aralık'ta Venezüella'da birçok seçim yapılacak; inanmayacaksınız ama oy kullanmayanların oranının ortalama yüzde 90'ı bulacağı yasa dışı, gayrimeşru seçimler. Başka bir ifadeyle, oy kullanmayan yüzde 90 Venezüellalı, siyasetçilerin sözlerine inanmıyor; inandıkları parti yok.

"Bu yıl umuyoruz Bolivarcı Devrimci Hareket'le, Milli Bolivarcı Cephe'yle Venezüella'yı kutuplaştırabiliriz. Oy verme işlemine katılan halk bir kutup. Kimi dürüst insanlar oy kullanacak, onlara saygılıyız, inanmadığımız şey oy verme işlemi. Bizim besleyeceğimiz, ileri süreceğimiz, güçlendireceğimiz öbür kutup, cumhuriyetin çökmekte olan temel kurumlarını yeniden belirleyecek bir Milli Kurucu Meclisi seçme çağrısı yapan sokaklardan, halktan gelen taleptir. Venezüella'nın yasal kurumları, siyasi kurumları, ekonomik kurumları, hatta manevi kurumları dibe vurdu; öyle ki bunları yara bandı sararak iyileştiremezsiniz.

"Bolivar şöyle demişti: 'Siyasi kangren palyatif önlemlerle iyileştirilemez.' Venezüella tamamen kangrenle delik deşiktir.

"Yeşil bir mango olgunlaşır, ama çürük bir mango asla olgunlaşmaz. Çürük bir mangonun çekirdeği korunmalı ve ekilmeli ki yeni bir bitki yetişebilsin. Bugün Venezüella'da olan budur. Sistemin kendisini iyileştirebilmesinin hiç yolu yok.

"Biz Venezüella'da silahlı mücadeleyi reddetmiyoruz. Venezüella ordusunun yüzde 80'i hâlâ bizim görüşlerimizden yana. Hükümetin kendisinin yaptığı kamuoyu yoklamaları böyle söylüyor. Orduda, donanmada, hava kuvvetlerinde ve Milli Muhafızlar'da.

"Bütün bunlara karşın, biz ülkemizde güçlüyüz. Her şeyden öte, sevgili dostlarım, Venezüellalıların çok büyük bir kısmı, kritik sefalet koşullarında yaşayan yüzde 60'ı bizim tarafımızda. Biliyorum, bu inanamayacağınız kadar yüksek bir oran.

"İnanılmaz ama doğru: Venezüella'da son 20 yılda 200 trilyon dolar buharlaştı. Peki nerede bu para? Başkan Castro sordu bana. Venezüella'da iktidarda olan hemen herkesin yabancı banka hesaplarında; sivil olsun, asker olsun ceplerini dolduran, ellerindeki gücün arkasına saklananlarda.

"Venezüellalıların ezici çoğunluğu üzerinde şaşırtıcı derecede olumlu bir etkiye sahibiz. Bu iki gücün bizim arkamızda olması sayesinde, Venezüella'da çok ihtiyaç duyulan değişim için her şeyi yapmaya hazır olduğumuzu anlayabilirsiniz. Kışlalardaki insanların silahlarını kullanmayı gözardı etmememizin nedeni, bu siyasal sistem yine çaresiz insanlara darbe vurmaya karar verirse, ki karar vermiş görünüyor, halkı dolandırmanın ve yönlendirmenin yollarını ve araçlarını bulursa, cevap verecek en iyi yolu bulmaktır.

"Kurucu Meclis istiyoruz. Az önce de belirttiğim gibi, gelecek yıl bu konuyu kısa vadeli stratejik bir çözüm olarak zorlayacağız.

"Bağımsız ekonomik bir model uzun vadeli bir projedir; 20 ila 40 yıl gerektirecek bir proje. Sömürge ekonomisine sahip olmayı sürdürmeyi, tamamlayıcı bir ekonomik model olmayı istemiyoruz.

"Bu, Simon Bolivar Milli Projesi adıyla Venezüella'da zaten sunmuş olduğumuz, ama kollarımızla Latin Amerika kıtasına ve

Karayiblere uzanan bir projedir. Kapsamı bakımından maceracı düşüncede olmayan bir projedir. Siyasi ifadeyle Latin Amerika devletlerinin birliğidir. Neden bunu düşünmeyelim? Kurtarıcılarımızın asıl hayali bu değil miydi? Neden parçalanmaya devam etmeliymişiz? Siyaset düzleminde, ne bize ait olan ve ne de özgün olan, geçmişi en az 200 yıl önceye uzanan bir projedir.

"Katlanmak zorunda kaldığı, neredeyse savaş ekonomisi denilebilecek koşullara karşın, Küba'nın kültürel alanda, ekonomik alanda, spor alanında, sağlık alanında, anayurdun ilk amacı, konusu olan halkın, insanların bakımını sağlama alanında ne kadar çok olumlu deneyim sahibi olduğunu bir düşünün.

"İşte bu düzlemde, bu üçüncü unsurda, bu uzun vadeli siyasi dönüşüm projesinde ellerimizi deneyime, yıllarını kıta çapındaki bu proje hakkında düşünerek ve uğraşarak harcayan Küba'nın kadın ve erkeklerine uzatıyoruz.

"Gelecek yüzyıl bizce umudun yüzyılıdır; bizim yüzyılımızdır. Bolivarcı rüyanın, Marti'nin rüyasının Latin Amerika rüyasının yeniden doğacağı yüzyıldır.

"Sevgili arkadaşlar, bu gece burada oturup bir askerin, şu bizim Amerika'nın devrim davasına daima ve bütünüyle bağlı bir Latin Amerikalının fikirlerini dinleyerek beni onurlandırdınız."

Chávez, mükemmel biçimde kurulmuş, hem stratejik hem taktik bakımdan tutarlı siyasi ve ekonomik düşüncelere sahipti. O dönemde herhangi birisinin düşünebileceğinden çok daha önce Bolivarcı süreç şeffaf bir mücadeleyle oligarşiyi yıkmaya girişti ve Chávez'in bize belirttiği Kurucu Meclis, hemen hemen hiç kaynak olmadan kuruldu. Bolivar'ın şanlı ülkesinde kapsamlı bir devrim harekete geçirildi.

Sizin de görebileceğiniz gibi, o konuşmasında büyük bir içtenlikle, "Biz Venezüella'da silahlı mücadeleyi gözardı etmedik" dedi. Bu önemli konu, saatler süren sohbetimiz sırasında konuştuğumuz ve o ziyaret sırasında görüş alış verişinde bulunduğumuz bir şeydi.

Bolivarcı lider kan dökmeden iktidarı ele geçirmeyi yeğledi. Bununla beraber, oligarşinin ordunun üst kademelerinin desteğiyle, isyancı subaylar tarafından 4 Şubat 1992'de başlatılan hareketi

durdurmak için askeri darbeye başvuracağından aşırı derecede endişe duyuyordu.

Bana şöyle dediğini hatırlıyorum: "Bizim düşüncemiz zor durumlardan ve kan dökülmesinden kaçınmaktır. Planımız siyasi ve toplumsal güçlerle ittifak kurmaktır. 1998'de büyük oy gücü olan, halkın ve silahlı kuvvetlerin geniş kesimlerinin desteklediği güçlü bir siyasal kampanya yürütebiliriz ve bu geleneksel yolla iktidarı alabiliriz. Kanımca bizim en iyi stratejimiz bu olacaktır."

Özlü ama içten yanıtımı unutmadım: "Bu iyi bir yol."

Ve her şey Chávez'in söylediği gibi gerçekleşti. Onun kurduğu ve yönettiği yurtsever güçler-sol ittifakı olan Bolivarcı Devrimci Hareket, 1998 seçimlerinde, halkın desteğiyle ve başta genç subaylar olmak üzere ordunun çoğunluğunun dayanışma ve sempatisiyle büyük bir zafer kazandı. Bu devrimciler için iyi bir ders oldu; hiçbir dogma yoktur, işleri yapmanın tek bir yolu olamaz. Küba Devrimi de bunu kanıtladı.

Uzun zamandan beri derin bir kanaate sahibim; bunalım olursa liderler çıkar. Napolyon İspanya'yı işgal ettiği zaman Bolivar çıktı. Yabancı bir kralın zorla dayatılması, bu yarıküredeki İspanyol sömürgelerinin bağımsızlığını kolaylaştıran koşulları yarattı. Küba'da bağımsızlık devrimi için doğru an gelince Marti ortaya çıktı. Venezüella'daki ve Latin Amerika'daki korkunç toplumsal ve insani koşullar ikinci ve gerçek bağımsızlık mücadelesinin zamanı geldiğini belirleyince Chávez çıktı.

Savaş şimdi daha sert ve daha zor. Küreselleşmiş dünyanın hegemonyacı imparatorluğu, Soğuk Savaştan (kökten faklı iki siyasi, ekonomik ve toplumsal düşünce arasındaki o uzun çatışma döneminden) sonra geriye kalan tek süper güç, bugün insanoğlunun en temel haklarını koruyabilecek ve hatta bizzat varlığını sürdürmesini sağlayabilecek yegâne şeyin önüne çok büyük bir engel çıkarıyor.

Bugün dünyanın yaşadığı bunalım tek bir ülkeyi, bir alt kıtayı ya da kıtayı etkilemiyor, etkileyemez. Herkesi etkiliyor. Bu nedenle, bu emperyalist sistem ve bu sistemin dünyaya dayattığı ekonomik düzen sürdürülemez. Savaşmaya karar veren halklar yalnız bağım-

sızlıkları için değil, hayatları için de savaşıyor ve bu yüzden asla yenilemezler. Hatta tek bir halk söz konusu olsa bile bu doğru...

Küba'da yaklaşık yarım yüzyılda olanları gözardı etmek, ya da tarihteki bilinen en uzun ekonomik ablukaya rağmen ülkemizin gerçekleştirdiği büyük toplumsal, kültürel ve insani gelişmeleri gözardı etmek olanaksızdır. Vietnam'da ne olduğunu gözardı etmek olanaksızdır. Bugün Irak'ta olanları gözardı etmek olanaksızdır.

Bugün Venezüella'da olanlar bir başka güçlü örnektir. Ne askeri darbe, ne petrol darbesi, ne de hemen hemen bütün medya tarafından desteklenen halk oylaması çağrısı, Bolivarcı Devrimci Hareket'in büyük zaferini önleyebildi. Hareket, 15 Ağustos'ta yüzde 60'ın üstünde HAYIR oyu aldı. Yerel yönetim seçimlerinde, dünyanın hayret ve sempatiyle gözlediği bir başka muazzam zafer kazandı.

Aynı zamanda, emperyalizmin halklarımızı zayıflatmak ve bölmek için dayattığı standartlar ve kurallar konusunda da bir savaş veriliyor. Emperyalizm kendi kokuşmuş ve itibarsız temsili demokrasisini dayatıyor.

İki ülkenin hükümetleri, bu tarihi törene son dokunuşları yapmak amacıyla, Bolivarcı ekonomik bütünleşme anlayışını ifade eden Amerika Kıtası için Bolivarcı Seçenek (ALBA) üzerine bir ortak bildiri imzalayacak. Ayrıca, bu anlayışı uygulamaya koymaya başlamak için ikili bir anlaşma imzalayacağız. Bu iki belge tarihe geçecek.

Hugo, on yıl önce sana gösterilen onura layık olmadığını söylemiştin. Sen Yare hapishanesindeyken, geçmişin, davranışların ve fikirlerin hakkında bize haberler ulaşmaya başlayınca, layık olmadığını söylediğin o insanlar senin büyük devrimci niteliklerini anlamıştı.

Örgütçülüğün, genç subayları eğitme becerin, soylu düşüncelerin ve zor durumda bile metanetini koruman, seni buna ve daha büyük onurlara layık yapıyor.

Bir gün umutların ve rüyaların gerçekleşmiş olarak geleceğine söz vermiştin. Geldin, bir dev olarak geldin. Şimdi yalnız halkının muzaffer devrimci sürecinin lideri değilsin, bütün dünyada mil-

yonlarca insanın, özellikle bizim halkımızın sevdiği, hayran olduğu ve saygı duyduğu önemli bir uluslararası kişiliksin de.

Bugün hitap ettiğin kişilerin onuruna layık olmak ve sana sunduğumuz iki nişan, oldukça küçük görünüyor. Çoğumuzu en çok duygulandıran şey, söz verdiğin gibi, Bolivarcı ve Martici mücadeleni bizimle paylaşmak için geri dönmendir.

Yaşasın Bolivar ve Marti!

Yaşasın Bolivarcı Venezüella Cumhuriyeti!

Yaşasın Küba!

Kardeşlik bağlarımız ve dayanışmamız ebediyen sürsün!

EK B

Yerli Halkların Hakları

Aralık 1999'da kabul edilen Venezüella anayasasının yerli halkların haklarına ilişkin maddeleri.

Bölüm VIII

Madde 119

Devlet yerli halkların ve toplulukların varlığını, onların toplumsal, siyasi ve ekonomik örgütlerini, kültürlerini, gelenek ve göreneklerini, dil ve dinlerini, kalıtsal ve geleneksel olarak işgal ettikleri topraklar üzerinde hayat tarzlarını geliştirmek ve garanti altına almak için gerekli olan doğal ortam ve yerleşim haklarını tanır. Devletin görevi, yerli halkların katılımıyla, topluluğun anayasa ve yasalar uyarınca vazgeçilemez, kaybedilemez, el konulamaz ve devredilemez ortak mülkiyet hakkının sınırlarını çizmek ve teminat altına almaktır.

Madde 120

Devletin yerlilerin topraklarındaki doğal kaynakları işletmesi, topluluğun kültürel, toplumsal ve ekonomik bütünlüğüne zarar vermeden yürütülmelidir ve devlet bu konuda yerli topluluğun temsilcilerine önceden uyarıda bulunur ve onlarla görüşmeler yapar. Yerli halklar kaynakların işletilmesinden anayasa ve yasalar çerçevesinde yararlanırlar.

Madde 121

Yerli halklar, kendi etnik ve kültürel kimlikleri kadar, inanç

sistemlerini, değerlerini ve maneviyatlarını, kutsal mekânlarını ve ibadet biçimlerini sürdürme ve geliştirme haklarına sahiptir. Devlet, kendi eğitim biçimi ile çok kültürlü ve iki dilli eğitim düzeni haklarına sahip olan yerli halkların, kendi toplumsal ve kültürel niteliklerini, değerlerini ve geleneklerini yansıtan kültür ürünlerinin yayılmasını ve bu ürünlere saygı gösterilmesini geliştirecektir.

Madde 122

Yerli halklar, kendi uygulamalarını ve kültürlerini hesaba katan bütünleşik sağlık hizmetinden faydalanma hakkına sahiptir. Devlet onların geleneksel ilaç ve tamamlayıcı tedavi yöntemlerini biyo-ahlaki ilkeler çerçevesinde tanır.

Madde 123

Yerli halklar, karşılıklılık, dayanışma ve değişim, kendi geleneksel üretim faaliyetleri, milli ekonomiye katalım ve kendi önceliklerini belirleme temelinde, kendi ekonomik uygulamalarını sürdürme ve geliştirme hakkına sahiptir. Yerli halklar, mesleki eğitim hizmetlerinden faydalanma hakkına; yerel sürdürülebilir gelişme çerçevesi içinde kendi ekonomik faaliyetlerini güçlendirecek özgül mesleki, teknik ve mali yardım hizmetlerinin tasarlanmasına ve icrasına katılma hakkına sahiptir.

Madde 124

Yerli halkların ortak zihni zenginlikleri, kendi teknolojik bilgi ve buluşları dikkate alınarak korunur. Genetik kaynaklarla ilgili her faaliyet ve bu kaynaklara ilişkin her bilgi, onların ortak yararına olacaktır. Kalıtsal kaynakların ve bilginin patentlenmesi yasaktır.

Madde 125

Yerli halklar siyasi katılım hakkına sahiptir. Devlet, Millet Meclisi ile federal ve yerel kurumların danışma organlarında yerlilerin temsilini yasa uyarınca teminat altına almalıdır.

Madde 126

Kalıtsal köklere sahip kültürler olarak yerli halklar, tek, egemen ve bölünmez Venezüella milletinin, devletinin ve halkının parçadır ve bu anayasanın maddeleri uyarınca milletin bütünlüğünü ve egemenliğini korumakla görevlidir.

"Halk" deyimi, uluslararası yasalar uyarınca bu terimle verilebilen hakları göz önüne alan herhangi bir anlama sahip olarak yorumlanmamalıdır.

EK C

Mucize Sos

Richard Gott, Worcestershire ile Venezüella arasındaki garip bir bağlantıya lezzet katıyor.

11 Aralık 1976 tarihli Guardian'dan (Londra) alınmıştır.

Karakas'ta yüzyılın bitiminde, orkestranın açıkhava konserinden sonra, Venezüella'nın Avrupai kibar sınıfı, Viyana'nın Sacher's ya da Demmel's'inin Karakas eşdeğeri olan "La India"daki partiye giderek, günün yorgunluğunu atmak için o zamanlar ülkenin başlıca ürünlerinden biri olan çikolatalarını yudumlardı. Günümüzde "La India" bir şirkettir, bir kafe değil; güçlü bir ulusötesi ABD şirketi olan General Foods Corporation'ın Venezüella'daki yan kuruluşu. Müdürü Bill McClarence, Harvard Business School mezunu ve 25 yıldır General Foods'da çalışıyor.

McClarence'in, seçici damak zevkine sahip Venezüella orta sınıfı için ürettiği yiyeceklerden biri *Salsa Inglesa* yani İngiliz sosudur. Tuhaf biçimde tanıdık gelen etiketinde, cüretle ve İspanyolca telaffuzu olanaksız şekilde "Worcestershire Sosu" iddiası bulunuyor. Etiketin kendisi tanıdık, çünkü "Lea ve Perrins: Özgün ve hakiki" diyor. Aslında sos, Worcestershire'daki İngiliz firmasına isim hakkı ödeyen bir Amerikan şirketi tarafından Venezüella'da lisanslı olarak üretiliyor. Bu da şüphesiz İngiltere'nin batmamasını sağlayan "görünmeyen kalemlere" katkıda bulunuyor.

Latin Amerika ülkelerinde yokluğundan bahsedilemeyecek bir şey varsa, o da çok çeşitli soslar, acı turşular ve baharatlar yapmak için gereken malzeme ve geleneksel beceridir. Acı ve tuzlu, tatlı ve tuzlu-baharatlı... Malzeme bol; kırmızı biberler, yeşil biberler, acı

biberler, mangolar, görünüşü muzu, tadı ise patatesi andıran plantain ve Latin Amerika'ya özgü bir kırmızı biber olan aji. Baskı altında kalmış ama becerikli köylülük tarafından yüzyıllar boyunca geliştirilen, korunan ve zenginleştirilen bir mutfak. Dolayısıyla, Venezüella'da Lea ve Perrins'a bu kadar büyük bir talep biraz şaşırtıcı geliyor insana.

Ama Karakas banliyölerindeki süpermarketlerin raflarına göz atın, başka bir *Salsa Inglesa* şişesi daha görürsünüz: "French's Worcestershire Sauce". Bunu ise bir İngiliz şirketi, Reckitt and Colman of Hull yapıyor. Şirketin Venezüella'daki yan kuruluşu Atlantic Venezolana, ABD'deki H. T. French Company of Rochester firmasından aldığı lisansla sosu üretiyor. Yani Venezüella'da Worcestershire sosu üreten bir İngiliz şirketi, bunu yapabilmek için bir Amerikan şirketine isim hakkı ödüyor. Belki de Venezüellalı ev kadınlarının zevk kaynağı olan Atlantic Venezolana, ayrıca Brasso, Robinson's Barley Water, Cherry Blossom ayakkabı boyası da üretiyor.

İki şirketin Venezüella'da Worcestershire sosu yapması kimilerine gereksiz gibi gelebilir, ama elbette tekelden hoşlanmayan ve rekabetin faziletlerini övenlere değil. Ve kesinlikle rekabet var. Üstelik süpermarket raflarında bir başka marka daha duruyor; "McCormick's Worcestershire Sauce". Bunu da McCormick Company of Baltimor'un yan kuruluşu McCormick de Venezuela kimseye lisans ödemeden üretiyor. McCormick de Venezuela'nın patronu Manuel Mosteiro Perez Kübalı bir sürgün ve eskiden şirketin soslarını, mayonezlerini Havana'da satıyormuş. Devrim işleri tamamen berbat etmiş. Küba'daki yan kuruluşa el konulmuş. Manuel Mosteiro Perez, şimdi mallarını bütün Latin Amerika'da satıyor.

Öykü burada bitmiyor. Piyasadaki "Royal Worcestershire Sauce" da (belki Royal Worcester yiyecekleriyle birlikte yeniyordur) Standard Brands'ın bir yan kuruluşu tarafından üretiliyor. Venezüella şirketinin başkanı Eduardo Pinilla Pocaterra. İsminden de anlaşılacağı gibi, az toprağı var. Ama ailesinin çok sayıda bankası var. New York Üniversitesi'nin İşletme Yüksek Lisansı Bölümü'nde

okumuş ve Worcestershire sosuna Venezüella lezzeti katmanın kârlı bir iş olacağını orada öğrenmiş olmalı.

"Sevdiğiniz biri" Heinz de Venezüella pazarına bir Worcestershire sosu çıkardı. Alimentos Heinz de Venezuela'nın aslen Massachusetts'li olan patronu Louis Pacini, 1950'lerde Fransa ve Avusturya'da ABD Ordu Karşı-İstihbarat Birliği'nde subay olarak görev yapmış. Şimdi sadece gıda maddeleri satıyor.

Sonuç olarak, Venezüella'da beş marka Worcestershire sosu satılıyor. Çoğu Amerikan şirketleri tarafından. Çoğunun temel bileşeni olan soya fasulyesi ithal edilmek zorunda. Venezüella artık kendi kendini doyuramıyor ve her yıl gıda ithalatına epeyce yüklü bir fatura ödüyor. Yararlanan şirketler Amerikalı: Kraft, Kellogg, Del Monte, Great Plains Wheat de Venezuela (telgraf kısaltması: USWHEAT), National Biscuit and Quaker. Bunlar ve daha pek çoğu, Worcestershire sosu yapmasalar da Venezüella'da iyice yerleşmişler.

Ya görünüşe göre Latin Amerika'nın çoğunu denetim altında tutan Amerikalı Nelson Rockefeller'den ne haber? Onun süpermarketi var. Ya da en azından Venezüella Devlet Başkanı Carlos Andres Perez millileştirmeye karar verene dek vardı. Ya Lea and Perrins'in millileştirilmesine ne dersiniz? Yeni bir isim vermek zor olmayacaktır: Lea and Perez.

KAYNAKÇA

Alvero Ramos, Alberto, *El dilema del Chavismo: una incognita en el poder,* Jose Agustin Catala, Karakas, 1998.

Bilbao, Luis, *Chávez, despues de golpe y el sabotaje petrolero,* Editorial Fuego Vivo, Puerto La Cruz, 2003.

Blanco Munoz, Agustin, *Habla el Comandante: testimonios violentos,* UCV, Karakas, 1998.

Boustany, Nora, "Venezuela's Aspiring Innovator", *Washington Post,* 24 Eylül 1999, Cuma.

Bravo, Douglas ve Argelia Melet, *La otra crisi, otra historia, otra camino,* Orijinal Editores, Karakas, 1991.

Briceno Porras, Guillermo, *El extraordinario Simon Rodriguez,* Karakas, 1991.

Brito Figueora, Federico, *Tiempo de Ezequiel Zamora,* Jose Agustin Catala, Karakas, 1995.

Britto Garcia, Luis, *El poder sin la mascara: de la concertacion populista a la explosion social,* ikinci baskı, Alfadil Ediciones, Karakas, 1989.

Burgos, Elizabeth, "Base-ball: imposition imperiale ou affirmation du sentiment national?", L'ordinaire latino-americain, No. 187, Universite de Toulouse-le-Mirail, Ocak-Mart 2002.

Buxton, Julia, *The Failure of Political Reform in Venezuela,* Ashgate, Aldershot, 2001.

Buxton, Julia ve Nicola Philips, *Case Studies in Latin American Political Economy,* Manchester University Press, Manchester, 1999.

Castaneda, Jorge, *Utopia Unarmed: the Latin American Left after the Cold War,* Random House, New York, 1994.

Castro, Orlando, *Orlando Castro,* Editora Anexo, Karakas, 1998.

Chávez, Hugo, *The Fascist Coup against Venezuela: speeches and addresses, December 2002-January 2003,* Ediciones Plaza, Havana, 2003.

Chávez, Hugo, *Discursos fundamentale: ideologia y accion politica,* Cilt 1, 1999, Foro Bolivariano de Neustra America, Karakas, 2003.

Coppedge, Michael, *Strong Parties and Lame Ducks: presidential partyarchy an factionalism in Venezuela,* Stanford University Press, Stanford, 1994.

Coronil, Fernando, *The Magical State: nature, money and modernity in Venezuela*, University of Chicago Press, Chicago, 1997.

Diaz Rangel, Eleazar, *Todo Chávez: de Sabaneta al golpe de abril*, Karakas, 2002.

Dieterich, Heinz, *Hugo Chávez: con Bolivar y el Pueblo nace un nuevo proyecto latinoamericano*, Editorial 21, Buenos Aires, 1999.

Elizalde, Rosa Miriam ve Luis Baez, *Chávez nuestro*, Casa Editora, Havana, 2004.

Ellner, Steve ve Daniel Hellinger (eds), *Venezuelan Politics in the Chávez Era: class, polarization and conflict*, Lynne Rienner, Boulder, 2003.

Ewell, Judith, *Venezuela: a century of change*, Hurst and Co., Londra, 1984.

Garrido, Alberto, *Guerrilla y conspiracion militar en Venezuela*, Jose Agustin Catala, Karakas, 1999.

Garrido, Alberto, *La historia secreta de la revolucion bolivariano*, Merida, 2000.

Garrido, Alberto, *Mi amigo Chávez: conversaciones con Norberto Ceresole*, Karakas, 2001.

Giordani, Jorge A., *La propuesta del MAS*, UCV, Karakas, 1992.

Gott, Richard, *Guerrilla Movements in Latin America*, Thomas Nelson, London, 1971.

Gott, Richard, *In the Shadow of the Liberator: Hugo Chávez and the transformation of Venezuela*, Verso, Londra, 2000.

Grüber Odreman, Hernan, *Antecedentes historicos de la insurreccion militar del 27-N-1992*, Karakas, 1993.

Grüber Odreman, Hernan, *Soldados alerta!*, Karakas, 2004.

Harnecker, Marta, *Hugo Chávez Frias: un hombre, un pueblo*, Bogota, 2003.

Henry, James, *Banqueros y lavadolares: el papel de la banca internacional en la deuda del Tercer Mundo, la fuga de capitales, la corruption y el antidesarollo*, Tercer Mundo Editores, Bogota, 1996.

Iglesias, Maria Cristina, *Salto al futuro: conversaciones con Pablo Medina (y otros)*, Ediciones Piedra, Papel o Tijera, Karakas, 1998.

Kornblith, Miriam, *Venezuela en los 90: la crisis de la democracia*, Ediciones IESA, Karakas, 1998.

Krehm, William, *Democracies and Tyrannies of the Caribbean*, Lawrence Hill & Co., Westport, 1984.

Langue, Frederique, *Hugo Chávez et le Venezuela: une action politiqeu au pays de Bolivar*, L'Harmattan, Paris, 2002.

Ledezma, Euridice, "Crisis politica y nacionalismo, en Venezuela, Mexico, y Peru: un estudio comparado", basılmamış tez, Universidad Complutense de Madrid, 1998.

Lopez Maya, Margarita (ed.), *Lucha popular, democracia, neoliberalismo: protesto popular en America Latina en los anos de ajuste*, Editorial Nueva Sociedad, Karakas, 1999.

McCaughan, Michael, *The Battle of Venezuela*, Latin America Bureau, Londra, 2004.

McCoy, J. (ed), *Venezuelan Democracy under Pressure*, North-South Centre, New Brunswick, 1995.

Maringoni, Gilberto, *A Venezuela que se inventa: poder, petroleo e intriga nos tempos de Chávez*, Editora Fundacao Perseu Abramo, Sao Paulo, 2004.

Martin, Americo ve diğerleri, *Chávez y el movimiento síndical en Venezuela*, Alfadil Editores, Karakas, 2002.

Martinez Galindo, Roman, *Ezequiel Zamora y la batalla de Santa Ines*, (prologo Hugo Chávez), Vadell Hermanos, Karakas, 1992.

Medina, Pablo, *Rebeliones*, Karakas, 1999.

Mieres, Francisco ve diğerleri, *PDVSA y el golpe*, Editorial Fuentes, Karakas, 2002.

Moleiro, Moises, *El poder y el sueno*, Editorial Planeta Venezolano, Karakas, 1998.

Müller Rojas, Alberto, *Relaciones peligrosas: militares, politica y estado*, Fondo Editorial Tropykos, Karakas, 1992.

Naim, Moises, *Paper Tigers and Minotaurs: the politics of Venezuela's economic reforms*, Carnegie Endowment, Washington, 1993.

Olavarria, Jorge, *El efecto Venezuela*, üçüncü baskı, Editorial Panapo, Karakas, 1996.

Olavarria, Jorge, *Historia viva: articulos publicados en El Nacional, marzo 1998-marzo 1999*, Karakas, 1999.

Olavarria, Jorge, *Historia viva, 2002-2003*, Alfadil Ediciones, Karakas, 2003.

Pena, Alfredo, *Conversaciones con Jose Vicente Rangel*, Editorial Ataneo de Caracas, Karakas, 1978.

Petkoff, Teodoro, *Hugo Chávez, tal cual*, Los Libros de la Catarata, Madrid, 2002.

Ramirez Rojas, Kleber, *Historia documental del 4 de febrero*, UCV, Karakas, 1998.

Robinson, Max, *La raiz robinsoniana de la revolucion bolivariano en Venezuela*, Karakas, 2004.

Rodriguez, Simon, *Sociedades americanas*, Biblioteca Ayacucho, Karakas, 1990.

Rodriguez-Valdes, Angel, *Los rostros del golpe*, Alfadil Ediciones, Caracas, 1992.

Romero, Celino, "Pacific Revolution", *World Today* (Londra), Cilt 25, No. 10, Ekim 1999.

Sanchez Otero, Germain, *Cuba desde Venezuela*, CONAC, Caracas, 2004.

Santodomingo, Roger, *La conspiracion 98: un pacto secreto para llevar a Hugo Chávez al poder*, Alfadil Ediciones, Caracas, 1999.

Sanz, Rodolfo, *Diccionario para uso de: Chavistas, Chavologos y Antichavistas*, Caracas, 2004.

Stepan, Alfred, *The State and Society: Peru in comparative perspective*, Princeton University Press, Princeton, 1978.

Tarre Briceno, Gustavo, *El espejo roto: 4F 1992*, Editorial Panapo, Caracas, 1994.

Vivas, Leonardo, *Chávez: la ultima revolucion del siglo*, Editorial Planeta Venezolano, Caracas, 1999.

Williamson, John (ed.), *The Political Economy of Reform*, Institute for International Economics, Washington, 1994.

Zago, Angela, *La rebelion de los Angeles*, Fuentes Editores, Caracas, 1992.

Zapata, Juan Carlos, *Los ricos bobos*, Alfadil Ediciones, Caracas, 1995.

Hugo Chavez önderliğinde Venezüella'da süren devrim tüm dünyanın meraklı bakışlarını üzerine çekiyor. ABD'nin "arka bahçesi"nde başlayan, ordu kökenli karizmatik bir devrimcinin önderlik ettiği bu harekete dair pek çok soru zihinleri meşgul ediyor: Hugo Chavez nasıl iktidara geldi, ABD'nin yakın yönlendirmesiyle girişilen sayısız devirme girişimine rağmen nasıl ayakta kaldı? ABD'ye karşı tutumunu her geçen gün sertleştiren ve köklü toplumsal dönüşüm kararları alan iktidarın toplumsal dayanağı nedir ve bu devrimi nasıl bir gelecek bekliyor?
Ünlü Ingiliz gazeteci Richard Gott, Venezüella'da yaptığı somut gözlemlerle, Chavez'le gerçekleştirdiği görüşmelerle ve titiz bir araştırmayla bu soruların cevaplarını arıyor. Belgesel anlatı türündeki kitap, devrime aktif olarak katılan emekçi sınıfların tükenmez enerjisini, heyecanını ve coşkusunu da akıcı bir dille yansıtıyor.

Yordam Kitap

ISBN 978-9944-122-20-7